

ARALIK'SIZ

Sabahattin İzciöglü

A R A L I K ' S I Z

Sabahattin İzciöğlü

Sarı Defter: 16

© TÜSTAV - Türkiye Sosyal Tarih Araştırma Vakfı
Bu yapının telif hakları TÜSTAV'a aittir,
İzin alınmadan kullanılamaz.

1.Baskı, Ağustos 2010

ISBN : 978-975-8683-91-8

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Kocatepe Mah. Feridiye Cad. No: 20 Taksim İstanbul
Tel: 0212 237 98 92 Faks: 0212 237 98 93
www.tustav.org e-posta: bilgi@tustav.org

Kapak Tasarım: Hamza Öz

Baskı-Cilt: Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.
Yoğurtcufalık Sokak No: 3 Beyoğlu / İstanbul
Tel: 0212 249 40 60

Sarı Defter bir zamanlar ilkokulda herkesin kullandığı ortak defterdi. Kağıdın, kalemin değerli olduğu zamanlar. Sarı Defter, kurşun kalem, tahta urşun kalem sapı, boyna asılan silgi... Bunlar köyde-kentte her ilkokul çocuğunun değişmez okula başlama araçlarıydı.

Türkiye sosyal tarihinin Sarı Defteri'ni dolduranlar, bu dizide yer bulacak. Bu dizide, önde yişte sözü edilenler, 20. Yüzyılın sosyal mücadelesinin "kahreden ve yaratanları" olacak. Grev boylarında, toprak işgallerinde, üniversite boykotlarında, hak ve özgürlük mücadelelerinde, mitinglerde, toplantılarda yer alanlar, cezaevlerinde yatanlar, siyasal sürgünler yaşayanlar... Kendi kalemlerinden veya kendi sözleriyle...

ÖNDEYİŞ

Ayının Giriş Duası

Yenilenenlerin tarihidir bu anlatacağım,
tarihleri anlatılmayacak olanların tarihi.
Adları sokaklardan adları kitaplardan silinenlerin tarihi.
Zalime karşı başkaldırdıkları söylenmeyecek olanların tarihi,
dünyayı değiştirme çabaları yadsınanların tarihi,
dünyayı değiştirmeyi bazen başaranların tarihi,
unutulmaya razı olmayanların tarihi.
Dünyanın bir gizli tarihidir bu,
dünyayı değiştiren düşüncelerin tarihi
ve dünyanın değişmesinin tarihi.
Bir düşünceler tarihidir bu ve düşüncelerin tarihi,
erkeklerin ve kadınların tarihi,
coşkularının ve hayal kırıklıklarının tarihi.
bir insanlık destanının tarihidir bu,
kahramanları, kurbanları korkakları, cellatlarıyla
ve ermişleri, engizisyoncuları, havarileri, hainleri
ve zalimleriyle insanlık tarihi.
Ünsüzlerin, adı bilinmeyenlerin destanıdır bu
ve işçilerle köylülerin yalın davranışlarını,
şairlerin, eylemcilerin ve filozofların
yüce gönüllü hallerini tanıyanların destanı
bir çığlık ve gözyaşı tarihi,
bir güller ve tozun tarihi,
bir buzul ve yakanların kumullar tarihi,
bir akıl ve bir delilik tarihi
soyluluk ve utancın tarihi.
Çünkü tadını yitiren tuzun öyküsünü öğrenecektik,
kumların içinde yiten coşkun ırmağın öyküsünü,
Kayalara tımandıktan sonra sakinleşen
ve acı kıyıları yalamaya gelen dalgaların öyküsünü.
Ama yenilenen şafakların öyküsünü de öğrendik,
Aydınlık sabahların, cömert hasatların öyküsünü
Ve ışığın kalbinde havalanan kuşların öyküsünü.
Hiç gerçekleşmemiş eski bir düşün tarihidir bu
ama toprağı tohumlayan düşün tarihi.

Hep hayal kırıklığına uğramış
ama kendisiyle barışık bir insanlıktan doğan
insanların gördüğü düşün tarihi,
insanların insanlığa doğru uzun yürüyüşünün tarihi.
Umuda ihanet eden bir büyük düşün tarihidir bu.
Ama bu düşün karşısında kazanılan zafer
umutsuz bir zaferdir aslında.
Yer altı mezarlarında okunacak bir tarihtir bu,
bizden çok uzaklardan gelip
çok uzaklara gidecek bir tarih!

Francis COMBES, Ortak Dava (Cause commune)
Çeviri: Özdemir İNCE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
AH BURSA AH	11
DEV-GENÇ'Lİ GÜNLER	22
TÜRKİYE'DE POLİTİK HAVA VE TUTUKLAMALAR	26
BURSA CEZA EVİ VE TUTUKLULUK GÜNLERİ	31
MEŞHUR KARTAL ASKERİ CEZA VE TUTUKEVİ	42
AYRILIŞ VE YİNE BURSA	52
YENİ KOĞUŞUMUZ	54
TAHLİYELER VE ESKİŞEHİR	57
KONYA'YA YOLCULUK	65
ANKARA GÜNLERİ	67
ÖĞRETMENLİK	71
TATİLDE ESKİŞEHİR	73
TEKRAR KONYA VE ÖĞRETMENLİK	80
YENİDEN ESKİŞEHİR	84
ESKİŞEHİR KARIŞIYOR	89
ESİR DÜŞME VE DAĞILMA	95
ÖĞRETMENLİĞE YENİDEN DÖNÜŞ	105
SALDIRILAR VE ÖLÜMLER	120
EVLİLİĞE İLK ADIM VE 12 EYLÜL	126
ASKERLİK GÜNLERİ	134
İZMİR'E YERLEŞME	139
DOĞUM	144

İÇİMİZDE SOĞUK SAVAŞ BAŞLIYOR	149
İLK-SAN GENEL MERKEZ KONGRESİ	154
DENİZLİ'DE BAŞLAYAN OPERASYON VE İŞKENCELER	160
ŞİRİNYER ASKERİ CEZA VE TUTUK EVİ GÜNLERİ.....	178
YARGILAMA BAŞLIYOR.....	183
YASALLAŞMA SÜRECİ BAŞLIYOR.....	191
SAĞMALCILAR CEZA EVİ.....	196
BOLU-GEREDE CEZAEVİ GÜNLERİ	202
BOLU-MENGEN CEZA EVİ GÜNLERİ.....	204
URLA KAPALI CEZA EVİ GÜNLERİ	208
TAHLİYEDEN SONRAKİ YAŞAM.....	212
CHP'DE ÜYELİK DÖNEMİ.....	215
SONSÖZ	223

ÖNSÖZ

Bu yazılanlar ve olaylar tamamen gerçektir. Sadece üç ismi başka adlarla yazdım. Çocukları, babalarını öyle bilmesinler diye...

Anılarımı yazarken geçmişe, bıraktığım yere dönerek yazmaya çalıştım. Kırk yıl önce işkence odalarında, hapishane köşelerinde, karakollarda bir kez daha yaşadım. O günlerin gereği, not tutma, belge bulundurma olanağımız olmadığı için sadece bellek gücüyle kaleme almaya çalıştım. Bu nedenle, zamanda, yerlerde kimi kaymalar, yanlış anımsamalar olabilir.

Bu anıları yazmadaki amacım, hiçbir kimseyi zan altında bırakmak, rencide etmek, kendimi mağdur göstererek bir başkasını üzmemek değil. Bir dönemi kendi yaşadıklarımla olabildiğince objektif anlatmak.

Bir ülke düşünün ki kırk yıldır gündemi değişmiyor. Yıllardır bize dayatılan, uygulanan baskı, tutuklama işkence halen gündemde. Geçmişte olduğu gibi, bugün de solun dağınlığı devam ediyor. Demek ki hâlâ cesaretle içimizdeki nefreti, yenilgiyi atlatarak geleceğin önünü açmak için gerçeklerimizle yeterince yüzleşemedik.

Anılarımı kaleme almaktaki temel amacım, bu mücadeleyi bugünde yürüten gençlere kendi deneyimimle bazı şeyleri gösterebilmek. Biraz empati yaparak kendimi onların yerine koyuyorum. Her gencin yaşamında bir yanılsama, bilinmezlik dönemleri oluyor. Bunu keşfettiklerinde, nerede, kiminle yürüyecekler, nerede duracaklar, nasıl davranacaklar; bu sorulara kendi yaşantımdan deneyler aktararak bir parça rehberlik yapmak amacıdayım. İkinci olarak da, toplum bilimcilerin, pedagogların, eğitimcilerin, devlet yetkililerinin, bu gençleri iyi anlayarak, onlara yapacakları olumlu bir katkının onların yaşantılarını değiştirmelerindeki önemini anlatmaya çabalıyorum.

Anılarımda geniş şekilde anlattığım gibi, 12 Mart 1971'den beş ay önce, içinde hiçbir suç unsuru olmayan bir bildiriye kaleme almamızla başladı her şey. 12 Mart geldiğinde, bu bildiri gerekçe gösterilerek Bursa'da hücreye atıldık. Yargılama döneminde önce Bursa mahkemeleri görevsizlik kararı verdi. İstan-

bul'a gönderdiler. Önce Selimiye'de, daha sonra Kartal-Maltepe Askeri Cezaevlerinde aylarca tutuklu kaldıktan sonra tekrar Bursa'ya yollandık. Beraat ettik. İlk gençlik yıllarımdaki bu adaletsizlik, yaşantımdan yıllarımı aldı.

Ardından 1980'de Eskişehir Askeri Cezaevi, 1984'te Şirinyer, 1990'da Sağmacılar, 1991'de Gerede ve Mengen, son olarak da Urla Cezaevleri...

Belki de daha ilk gençlik yıllarımda, ilk gözaltında, savcının 'Bu bildiride bir şey yok, hadi evladım okulunu bitir' demesi yaşantımı kökten değiştirecek ve önüme yeni bir pencere açacaktı. Ama bakıyorum bu acımasız anlayış bugün de devam ediyor. Televizyonda izliyoruz, yedi sekiz yaşındaki çocuklar polise taş atıldılar diye gözaltına alınıyor, aylarca hapis yatıyorlar. O, daha çocuk yaşında hapishane ile tanışıyor. Hem kendisi, hem ailesi, büyük travmalar yaşıyor. Hapisten çıktıktan sonrası başka bir facia. İşte, kırk yıl önce, bize reva görülenle bugün yaşananlar arasında hiç bir fark yok.

Yaşadıklarımın hiç pişmanlık duymadım. O günün koşullarında, bunları yapmamız, yaşamamız gerekiyordu. Ama 'Yeniden yaşamak ister misiniz?' diye sorulduğunda kesinlikle 'Hayır' derim. İlk etapta bu, bir paradoks gibi görülebilir. Ama, değil. Çünkü, bu olayları yaşadığımız dönemde, solun bölünmelerini, ayrılıklarını ön plana çıkarmadan, bilinçle, daha kitlesel mücadele edebilseydik kazanımlarımız da kalıcı olacaktı. İlegal mücadeleyi abartmadan legal platformları daha iyi kullanabilseydik, bugünkü demokrasimizin kalitesi daha gelişkin olacaktı. Birbiri ile dayanışma içinde olan, hedefleri belli, kitle bağları iyi olan bir sola, bugünkü Türkiye'nin ne kadar çok ihtiyacı olduğu ortada...

Bu anıları kaleme alırken çok zorlandım. Bir edebiyatçı değilim. 'Acaba o anı, hissettiklerimi tam yansıtabildim mi?' Bu tür endişeler taşıdım. Düşünün, hücrede gözleriniz bağlı, hiçbir şey göremiyorsunuz. Elinize iki yaşındaki çocuğunuz veriliyor. Ne kadar olağanüstü yeteneğiniz olursa olsun, bunu anlatabilecek kelimeleri bulmak çok zordur. Hele hele benim gibi yazma yeteneği sınırlı olan birisi için, bu duyguları yansıtabilmek daha da güç.

Anılarımı kaleme alırken, solun kendi içindeki ayrışmaları, nedenleri üzerine teorik tartışmalara değinmekten kaçındım. Bana göre, o dönemde bu teorik tespitlerin doğruluğu da, yaşadığımız yenilgi nedeniyle pek önemli değil artık.

Bu yazılanlar, bir çöküşün, bir yenilginin ama bir yandan da ayakta durmanın, direnmenin öyküsü...

AH BURSA AH...

Yıl 1969... Ekim ayının başı, sisli, yağmurlu, soğukluğunu hafif hafif ısıtır gibi hissettiren, kapalı, kasvetli bir hava... Böyle bir hava, yüksek öğretime başlamanın heyecanını da alıverdi. Derslik bölümünün ikinci katında, sıkıntılı ve meraklı bir bekleyişten sonra, bizim bölüme bakan asık suratlı, ciddi tavırlı müdür muavini bayan, idareci odasına çağırarak; sınıfımı, sınıf ve yatakhane numaramı bildirdi.

Yatakhane, dersliklerin 200-300 metre alt tarafında, yaklaşık 60-70 basamak merdivenle inildiğinde ulaşılan bir yerde, alt katı yemekhane olarak kullanılan, hiçbir estetik yanı olmayan, üç katlı, kirli sarı renkte, iki klasik yapıdan oluşan binaydı.

İkinci katta, uzun bir koridorun, sağlı sollu odaların sonunda, müdür yardımcısı bayan öğretmeninin bildirdiği 20 numaralı 8-10 kişilik yatakhaneyi buldum. Yataktaneden ziyade, bu yere koğuş da denebilir. Koğuş diyorum; çünkü, ileride, hayatımda koğuş ve yatakhaneler iç içe girecek, yaşamımda önemli yer alacak yerler olacak. Yatakhaneye girdiğimde, üzerimdeki kasvet, hüznün ve karamsarlık şaşkınlığa dönüştü. Dört profil demir üzerine, yayları gevşemiş, tel örgüleri yere değecek kadar bel veren, tek katlı ranzalar... Üzerindeki yataklar, daha da rezil, kirli, dağınık, iki parmak kalınlığında minder gibi bir şey. Tuvalet de, tam yataktanenin dibinde; kokusu da bu manzaraya eklenince deme gitsin.

Eskişehir Atatürk Lisesi'ni bitirdiğim 1969 yılının üniversite sınavında, Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nin o dönemki tüm bölümlerini, Ankara, İstanbul, İzmir'deki birçok üniversitenin birçok bölümünü kazanmıştım. O yıllarda, Eğitim Enstitüleri için üniversitelerden ayrı, bağımsız test sınavı yapılıyor; bu sınavı kazananlar, klasik yazılı sınava giriyorlar; bu sınavı geçen öğrenciler, ayrıca sözlü mülakat yapılarak kesin kayda çağırılıyorlardı. Tüm bu sınavların sonucunda, Bursa Eğitim Enstitüsü'nü kazandım. Babama kazandığım okullar hakkında bilgi verdiğimde, hangisinin masraflarını devletin karşılayacağını sordu. Eğitim Enstitüsü'nün masraflarını devletin karşılayacağını söylediğimde, "Ben, devletten zengin değilim, seni devlet okutsun" dedi. Böylece, yatılı olarak Bursa Eğitim Enstitüsü Matematik Bölümü öğrencisi oldum.

Tuvaletten gelen rutubetli, kirli duvarlı, soğuk, donuk yatakhane, aynı sınıfta okuyacak öğrencilerin gelmesi ve kısa zamanda çabucak kaynaşmaları ile havayı ısıttı ve ortamı renklendirdi. Gelenlerin çoğu, hemen hemen aynı sosyal yapıda olan ailelerin çocukları idi. Sanki aramızda yıllardır ortak yaşamışlıklar, bağlar varmış gibi, çok kısa zamanda sıkı bağlar oluştu. Geç saatlere kadar sohbetler ediyor, espriler yapıyor, fıkralar anlatıyor, neşeli zevkli saatler geçiriyorduk ve geç saatlere kadar uyumuyorduk. Bu konuşmaların, davranışların, hareketlerin sonunda, herkesin kişiliği ortaya çıkmaya başlıyordu. Bunun sonucu, birbirimizin zaafı, güçlü yanları, zayıf yanları, arzuları, istekleri, hedefleri kafalarda yavaş yavaş şekilleniyor; espriler, konuşmalar, bu temelde oluyordu. İkili, üçlü daha ufak gruplar birbirine daha da yakınlaşıyordu. Kendi aramızda arkadaşlık ve sırdaşlık ilişkileri de başlamıştı.

Sınıfımız 20 kişi idi; bunların 7-8'i gündüzcü kızlardı. Bunlar Bursa merkezde oturuyor, her gün okula gelip gidiyorlardı. Kızlar sıradan, asosyal tiplerdi; erkeklerle aralarına sınır koyan, bizlerle ilişkilerinde, her davranışlarında, doğallığın dışında bir kabalık, bir kabullenememe hissediliyordu. Bu ilişkiler, akşam, yatakhane, alay ve espri konusu oluyordu. Hele de, arkadaşlardan birisinin, sınıfta bir kız arkadaşla, arkadaş olma isteği ve kıza jestleri, davranışları, gece, yatakhane, espri konusu olarak ortalığı kırıp geçiriyordu. Yemekten sonra, yatakhane saatlerini ipe çekiyorduk; dersler hafif ve sıkıcı gelmişti, o nedenle, gece saat üçlere dörtlere kadar uyumuyorduk.

Yemekler iyi değildi, bazen de yenemeyecek kadar kötü çıkıyordu. Böyle akşamlar, okulun etrafında bulunan şeftali bahçelerinin arasından 600-800 metre yürüyerek, Meskenler denen semtteki yerde bir şeyler atıştırıyor, sonra da kahvehanelere gidiyorduk. Kahvehane dönüşü yatakhane sohbetleri, günün yorum ve eleştirileriyle daha da zevkli oluyordu. Giderek, bu ilişkiler sonucu, aynı sınıfta olan 7-8 kişi, kendi aramızda, her konuda birlikte hareket eden sıkı bir grup oluşturmuştuk.

Cumartesi veya Pazar günleri şehirdeki kaplıcalara gidiyor, oradan Altı Parmak'taki salaş birahanelerde açık şarap içiyor, tavada sucuklu yumurta, sardalye balık yiyorduk. Her anımızdan, her durumdan keyif alıyorduk, tat alıyorduk; hiçbir şey umurumuzda değildi, dünya umurumuzda değildi; tuvalet kokulu, rutubetli, döküntü ranzalı yatakhane seyran olmuştu, belki de ben öyle algılıyordum.

Oluşan bu grup, daha değişik duygularla birbirine bağlanmakta, ilişkiler farkında olmadan başka bir boyuta gitmekteydi. Grubun içinde yaşça bizlerden 7-8 yaş büyük, 7 yıl ilkokul öğretmenliği yapmış, evli iki çocuk babası biri vardı. Bizi, en çok bu arkadaş etkiliyordu. Her konuda bizlerden çok bilgili, yarı entelektüel, güzel konuşan, anlayışlı, anında her konuda espriler yakalayan, paylaşımcı görünen, 5-6 takım elbisesi olup giyimine özen gösteren, tüm kâğıt oyunla-

rını bilen, arada parasına da oyun oynayan biriydi, bu arkadaş. İster istemez hepimizi etkiliyordu. Üst sınıf öğrencilerinin de dikkatini çeken bizim grup, çekim merkezi olmuştu. Fırsat buldukça onlar da bizim yatakhaneye, sınıfımıza geliyorlar, bize çok sempatik ve sıcak davranıyorlardı. Önceleri politik görüşlerini açıkça belirtmiyorlar, sadece günlük sıradan geyik muhabbetlerine katılıyorlardı. Farklı gruplardan geldiklerinden, üst sınıftakiler kendi aralarında tedirginlik duyuyorlar ve temkinli davranıyorlardı. Sınıfların bulunduğu bölümde bulunan kantin, çok daha hareketli ve gergin oluyordu. Bir şeyler oluyordu, ama alttan alta olan bu hareketliliği ve gerginliği anlayamıyordum. Grubumuzun ilişkileri daha sıklaşıyor, her yere birlikte gidip geliyorduk. Okulun verdiği yıllık kitap ve giyim parasını bile, ortak kararlar alarak değerlendiriyorduk.

Yavaş yavaş, sınıfta, yemekhanede politik tartışmalar başlamıştı. Özellikle yemekhanede, bir kısım öğrenciler “afiyet olsun” diyor, bir kısmı “yarasın” diyordu. Bu dilek ifadesi bile, farklı görüş ve ideolojilerin simgesi olarak yansıtılıyordu. Sınıf konuşmalarında Öztürkçe kelimeler kullananlar ilericiler, devrimciler, yani solcular olarak kendilerini ifade ediyordu.

İlk anda, bu tür biçimsel ifadeler, yüzeysel politik davranışlar ve tartışmalar, beni sıkıyordu, konuşulanları da pek fazla anlamıyordum. Bu zamana dek, doğru dürüst kitap okumamıştım; 80 Günde Devri Âlem gibi çocuk kitapları, Ömer Seyfettin hikâyeleri, günlük sıradan magazin gazeteleri ve dergileri okumuştum.

Her ne kadar bu tartışmalardan sıkılsam da, anlamasam da, içimde bir şeylerin de dürtüldüğünü hissediyordum. İçimde düzene karşı bir nefret, bir başkaldırı duymuyor da değildim. Kerpiçten yapılmış, çok yağmur yağdığında duvarlarından su alan, 8 kişinin zaman zaman bir odada kalmak zorunda olduğumuz iki odalı bir evde büyümüştüm. Her yaz tatilinde çıraklık, amelelik yaparak harçlıklarımı ve okul masraflarını çıkardım. Ailem, benim kaçınıcı sınıfta olduğumu dahi bilmezdi. Okuma yazma bilmeyen bir anne ile ayda üç-beş gün eve gelen bir babadan oluşan, sekiz kişilik bir aileden geliyordum.

Dokuz buçuk yaşında, kendi başıma Menderes’in Eskişehir’de Hükümet Konağı önünde yaptığı mitingine katılmıştım. Korkunç bir kalabalık vardı, büyük bir tezahürat ile karşılanan Başbakan Adnan Menderes konuşurken elektrikler kesilmişti. Mikrofonsuz çıplak sesiyle konuşan Menderes’in ne dediğini anlamamakla beraber bir şeyler oluyordu. Üç-dört gün sonra da, bir Cuma sabahı askerler yolumuzu keserek “Evlerinize gidin, bugün okul yok” diyerek bizi evlerimize hapsedmişlerdi. Adnan Menderes’i de, Kütahya yolunda tutuklamışlardı. Radyoda, Yassıada duruşmalarını izleyen büyükler “Aman oğlum, bak politika adamı rezil de eder, vezir de eder; ne önden git, ne arkadan, sen karışma” telkinleri ile büyümüştük. İşte Eğitim Enstitüsü’ne gelene kadar, politikayla yakınlığım bu anlayış ve düzeydeydi.

Giderek sertleşen ve yaygınlaşan tartışma ortamında, son sınıf öğrencilerinin özellikle solun, kendi aralarında yaptığı bir tartışmaya tesadüfen tanık oldum. Sanki yabancı dille konuşulan bir konu gibi, konuşmalardan doğru dürüst hiçbir şey anlayamıyordum. Bu konuda kendimde büyük bir eksiklik hissettim, hatta komplekse de girdim denilebilir. Bizim yaşlı tecrübeli sınıf arkadaşımızdan bu konuşmaları içeren kitap istedim, bu arkadaş da üst sınıflardan aldığı dergileri bana verdi. Okumaya başladığımda daha büyük hayal kırıklığına uğradım. İlk yazının başlığı; “Aren-Aybar Oportünizmi” idi. Yazıyı, sabırla baştan sona kadar okudum. Doğal olarak hiçbir şey anlamadım. Aynen tartışmalardaki gibi, sanki yabancı dille yazılmış. Anlayabileceğim kitap istediğimde “Felsefenin Başlangıç İlkeleri”ni verdiler, ıkına sıkıla bir kere okuduktan sonra, Orhan Hançerlioğlu’nun “Felsefe Sözlüğü” ile birlikte yeniden okudum. Artık bir şeyler anlamaya başlamıştım. Arka arkaya bu konuda yeni kitaplar buldum, romanlar aldım. Dersleri bir yana bıraktım. Zaten, Temel Matematik ve Geometri olmak üzere iki temel dersimiz vardı. Geometri hocası, aynı kitapta yazılanları tekrar ediyordu; temel matematik öğretmeni de ezberleyip ezberleyip yazıyordu, bir soru sorulduğunda cevaplamadan geçiyordu. Ders notlarını arkadaşlardan alıyordum. Diğer arkadaşlar hiç okumuyorlardı, ben düzenimi ve programımı değiştirerek önüme ne geldiyse okumaya çalışıyordum.

Artık bu okuduklarımı satma zamanı gelmişti. Okuduklarımı yorumlamak, anlatmak, tartışmalara katılmak için en uygun zaman ve ortam, meslek derslerinin olduğu zamandı. Bu derslerde söz alarak, Kapitalist eğitim sisteminin amaçlarını, sömürü düzenini devam ettirmek için bu sistemin nasıl işlediğini, sömürüyü dilimin döndüğünce, araya bazı felsefî terimler de katarak anlatıyordum. Her şeyin diyalektiğe bağlı olduğunu, metafizik düşüncenin, düzenin, gerici düşünce sistemi olduğu, insanları kaderciliğe yönlendirerek, iktidarların düzenlerini devam ettirmede bu felsefeyi kullandıklarını söylüyordum. Sağ görüşlü öğretmenler önceleri tepki verseler de, bir işe yaramadığını görünce karşı çıkmıyorlar ve pek cevap verme gereğini de duymuyorlardı.

En arkada tek başıma sırada oturuyordum. Sıranın üzerinde, ders dışı felsefe ve teori kitapları bulunuyordu. Çoğu zaman bu kitaplarla ilgileniyor okuyordum. Sıra üzerine “Tam Bağımsız Türkiye”, Kahrolsun Amerikan Emperyalizmi”, “Ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin hoş geldi” gibi sloganlar yazmıştım. Üzerimde askeri parkadan bozma bir kaban, içimde kırmızı boyunlu kazak vardı. Görünüşü de tamamlamıştık, artık bir şeylere hazırlık oluyordu galiba, hiçbir öğretmen ses çıkarmıyordu. Artık, yaşça büyük diğer sınıflardan arkadaşlarla da tartışmalara katılıyor, sözlerim dinleniyordu. Hatta, hiç duymadıkları uç şeyleri savunuyordum, şaşıyorlardı. Aslında, kendimde şaşıırıyordum, kendiliğinden bunlar nasıl oluyor diye. Artık, o eskisi gibi her şeye gülen, sessiz insan gitmiş, ciddi, ağırbaşlı, konuştuğumda, herkesin susup dinlediği yeni bir insan tipi oluşmuştu. Bu, beni daha çok okumaya, öğrenmeye teşvik ediyordu. Teorik for-

masyonumu geliştirmeye daha çok ihtiyaç hissediyordum. Bunun için de, a kurtlar gibi okuyordum.

Okulun bünyesinde, Dernekler Kanunu'na göre düzenlenmiş Talebe Cemiyeti vardı. Okulun her öğrencisi, bu cemiyetin doğal üyesi sayılıyordu. Talebe Cemiyeti, Kasım ayı sonlarında, yeni gelen öğrencilere Hoş Geldin Gecesi düzenledi. Cemiyet, sağcılarının elinde idi. Gecede Cemiyet Başkanı Alaattin Korkmaz yuhalandı. Ufak tefek tartışmalar olmakla beraber, gece olaysız sona erdi.

Bu gecedeki havadan anlaşıldığı üzere, geceye sol hâkim olmuştu. Yakında da cemiyet seçimleri vardı. Talebe Cemiyeti seçimlerine aday adayı seçmek ve seçim stratejisini belirlemek üzere yapılacak toplantılara çağrıldım. Bana göre, artık, okuduklarımın ve davranışlarımın meyvelerini toplamaya başlamıştım. Toplantı yerleri, yatılı olmayan, gündüzcü tabir edilen öğrencilerin, kenar semtlerdeki gecekondu evlerinde oluyordu, 20-30 kişi, küçücük odalarda sıkışarak saatlerce toplanıyor, konuşuyor, tartışıyorduk. Bu toplantılarda, sosyal demokratlarla, daha ileri sol arasındaki farklılıklar ve görüş ayrılıkları öne çıkmıyordu. Aslında, sağcılarının elindeki cemiyeti almak için, bu tür ayrımları kimse öne çıkarmak istemiyordu. Bu nedenle, zorlanmadan liste hazırlandı. Talebe Cemiyeti başkan adayımız, daha önce anlattığım, yedi yıl öğretmenlik yapmış, aynı yatakhane, aynı sınıfta beraber olduğumuz, M. Hulusi Akdemir oldu.

Yeni politik bir dönem başlıyordu. Bizim gruba çok iş düşüyordu. Artık sıradan, normal bir yaşam bitmiş, ciddi, ağırbaşlı görünümlü oturaklı yaşam başlamıştı. Adam adama markaj yapıyor, gece gündüz çalışıyorduk. Bazen bu çalışmalarından iyice sıkıldığımızda, ilk günlerdeki mavralı, esprili, bol kahkahalı, sansürsüz, özgürce konuştuğumuz saatleri yaşamak için erkenden yatakhaneye çekilip, dışarıdan kimseyi almadan, kendi aramızda kahkahalarla gülüyor, sohbetler yapıyorduk.

Başkan adayı M. Hulusi'nin sağ kolu olmuştum, bütün kararları birlikte alıyorduk. Birlikte hareket ediyorduk. Gerçi, hiçbir kurulda adaylığım ve resmi bir sıfatım yoktu ama, tüm çalışmalarda birlikte oluyorduk; belki de bana öyle yapıyormuş görünüyordu. Her şeye rağmen bu durumdan memnundum, ayrıca haz da alıyordum.

Seçimlerde olağanüstü fark yapamasak da, oyların çoğunluğunu alarak kazanmıştık. Seçimleri kazanmanın tadını almadan, hiçbir program plân uygulamadan, ortalık hareketlenmeye başladı. Ülke genelinde, tüm üniversitelerde, yüksek okullarda da boykotlar, okul işgalleri, polisle çatışma gibi eylem haberleri geliyor, ayrıca basından da izliyorduk. Giderek, bu eylemlerin boyutu da yükseliyordu.

Son sınıftaki akıl hocalarımız, Talebe Cemiyeti Başkanı ve yandaşları olan bizleri de, toplantıya çağırıldılar. Eylem önerdiler, nasıl bir eylem olacağı konusunda, bizim hiçbir fikrimiz de yoktu, eylem niyetimiz de yoktu. Tabii onlar,

yani okulun son sınıf öğrencileri, sol teoriyi bilen akıl hocalarımız, daha önceden hazırladıkları eylem önerisini dile getirdiler. Okul müdürünün yolsuzluklarına, usulsüzlüklerine karşı, derslere girmeme eylemi önerdiler. Bizlerin bu öneriye diyeceği bir şey yoktu, ayrıca da olamazdı. Sadece, Talebe Cemiyeti'nin eylem komitesinin dışında kalmasını önererek, tüm eylemi, kitlenin tanıdığı, son sınıf öğrencilerinden oluşan üç kişilik bir komitenin yürüteceğini bildirdiler.

Bu komite, okul müdürü T. Birinci'nin usulsüzlük ve yolsuzluklarını içeren, ayrıca yemeklerin iyi çıkmadığını, yurt ve kantinin yeterince temiz olmadığını anlatan bir bildiriyle eyleme başladı. Eylem tuttu, sınıflarda çoğunluk sağlanamıyor, dersler yapılamıyordu. Ortalık bayram havasındaydı, davullar çalınıyor, sloganlar atılıyor, marşlar söyleniyordu. Türküler müdürün adı geçecek şekilde adapte ediliyor, halaylar çekiliyor, halk oyunları oynanıyor. Tam bir düğün havası! Bu süreçte, sağ görüşlü öğrenciler hiçbir eyleme katılmadılar, boş sınıflara girdiler çıktılar, ufak tefek sürtüşmenin dışında büyük kavga da olmadı. İyi yemek, temiz çarşaf istekleri ile başlayan eylem, atılan sloganlar, söylenen marşlar, yazılan bildirilerle politik eyleme dönüşmüştü. Ne sağcı, ne solcu, ortada duran sıradan öğrencilerin çoğu bizi destekleseler de, az da olsa tedirginlik ve endişe duyuyorlardı. Bunun yanında, Disiplin Kurulu da işlemeye başlamıştı. Eylem komitesinde bulunanların ifade için idareye gelmeleri, günde iki üç defa anons ediliyordu.

Eylem komitesinin, Disiplin Kurulu'na ifade vermemesi kararı alındı. Aynı zamanda da, her gün tertip komitesine bir iki arkadaş daha eklenerek tertip komitesi genişliyordu. Boykot eylemi, hızından, coşkusundan hiçbir şey kaybetmeden sürüyordu. Eylem komitesinin

Çoğalması, kitleye daha bir güven ve inandırıcılık vermişti. Her gün eylem komitesine yeni isimler ekleniyor, disiplin komitesi bu eklenen isimleri de katarak komiteyi ifade vermeye çağırıyordu. Böylece, boykot eyleminin 17-18. gününde, eylem komitesindeki isim sayısı da 80'lere çıkmıştı. Kambersiz düğün olur mu? Bizlerin de isimleri eylem komitesine yazılmıştı. O kadar keskinlik yaptıktan sonra, komiteye isim yazdırmaya karşı çıkmak ne mümkün!

Eylemin 22. veya 23. günü sabahı, okulun tatil edildiği, yatılı öğrencilerin yatakhaneyi en kısa zamanda boşaltmalarını içeren anons yapıldı. İki seçenek vardı. Ya yatakhane boşaltılmayarak polisle çatışılacak ya da bu anonsa uyulup denilen yapılacaktı. Zaten, okulda, eylemin başından beri, o günlerde "furuko" olarak tabir ettiğimiz polis kuvvetleri vardı. Anonsun yapıldığı gün takviyeli ve hazırlıklı olarak gelmişlerdi, kitemizin bu kuvvetlerle çatışmayı kaldıracak gücü olmadığı kararı verilerek, yatakhaneyi terk edip memleketlere gitme kararı alındı. Sempatizan kitle, bu karardan çok memnun oldu ve rahatladılar. Bizim teorisyenlere göre de, eylem, ülkedeki hareketlenmeye uygun olarak amacına ulaştığından onlar da memnun oldular. Yatılı olan bizler, memleketlerimize gittik.

Evdekilerin bu olanlardan hiç haberi yoktu, ben de bir şey söylemedim. “Okul tatil oldu” açıklaması onlara da yeterli geldi ki, kimse bir şey sormadı, söylemedi. Bu zorunlu tatilde, eski mahalle arkadaşlarımızla, lisede birlikte olduğumuz sınıf arkadaşlarımızla buluşup, birbirimize yoklama çekiyorduk. Artık, üniversiteli, yüksek okullu olan herkes, bu tür eylem ve işlerle bir biçimde ilgileniyor veya benim gibi içine giriyordu. Yaklaşık bir ay sonra, okul yönetiminden, okulun açılışını ve ne zaman öğretimin başlayacağını bildiren yazı geldi. Okulumuza, Eskişehir - Bursa yolu üzerinde inildiğinde, ana yoldan iki kilometreye yakın yukarı doğru yürüyerek ulaşılabiliniyordu. Şehir merkezine gitmeden yolda inip yürüyerek, gece onda yatakhaneye geldiğimde kapıda polislerle karşılaştım. Üstümü ve valizimi aradılar. Yeni aldığım hiç okumadığım iki kitabımı, kitabın üzerindeki isimden dolayı aldılar. Kitaplar yasak yayın değildi. Hatırladığım kadarı ile ekonomi-politik üzerine idi, kitabımı almaları canımı sıkıyordu. Biraz mızıldandım, hiç aldırmadılar. Görünürde gece bekçisinden başka kimse de yoktu, şişman iriyarı gece bekçisi ile sene başında, okula ilk geldiğimde, Eskişehir’e yakın Emirdağ ilçesinden olduğu için hemşeri ayağına tanışmıştık. Daha sonra, ben solcu olunca selamı kesti, sağcılarla arası iyiydi; polisler kitaplarımı alınca alaylı bakışlarla sırtarak beni izliyordu. Polislerden birinin “Kitapların yasak değilse, geri veririz” cevabı ile yatakhaneye çıktım. Küçük ama böyle ufak tefek olaylar bile, insanı kinlendiriyor, birikim sağlıyor.

Benden önce, üç-dört kişi yatakhaneye gelmişti. Bu arkadaşların anlatımları ile öğrendim ki, ortalık iyice karışmıştı. Elliye yakın öğrenci başka eğitim enstitülere sürülmüş, yüzlerce öğrenciye en az üç günden başlayarak bir yıla kadar okuldan uzaklaştırma cezası verilmiş. Yine onlarca öğrenciye kınama, uyarı cezaları uygulanmıştı. Benim nasibime de, üç günlük okuldan uzaklaştırma cezası düşmüş. Bu ceza, diğer ceza alanların yanında çok hafifti.

Disiplin Kurulu’nda cezalar verilirken, benimle ilgili bir durum olmuş. Bu durumu, daha sonraki yılda bir vesile ile görüştüğümüz, Disiplin Kurulu üyesi, Biyoloji öğretmeni, aynı zamanda Bölüm Başkanı, Müdür Yardımcı Mediha Hanım anlatmıştı. Diğer Disiplin Kurulu üyeleri, ortalıkta devamlı ince ince gezinen, çekilen fotoğraflarda da devamlı görünen, zayıf, uzun boylu öğrenciyi yani beni, çıkaramadıkları için karar vermede güçlük çekmişler. Yeni olmam, diğer hocaların tam teşhis edememeleri ve tereddüt geçirmeleri, çok ceza almamı engellemişti.

Sırası gelmişken, Disiplin Kurulu’ndaki Mediha hoca ve eşi Mehmet hocadan söz etmek istiyorum. Mediha öğretmen, yazımın ilk girişinde bahsettiğim, öğrencileri ilk karşılayıp, okul numarasını, yatakhane yerini söyleyen ciddi, disiplinli, sert görünümlü, müdür yardımcısı olan aynı zamanda bölüm başkanı ve biyoloji öğretmeni idi. Mediha öğretmen, öğrenciyi bir kere görüp adını numarasını verdi mi, katien unutmaz, öğrenciyi ne zaman görse adı, soyadı ve numarası ile hitap ederdi. İster kendi öğrencisi olsun, ister başka bölümün öğrencisi

olsun, tüm öğrencileri her şeyi ile tanır, öğrenci için elinden gelen her şeyi yapardı. Eşi Mehmet hoca, Mediha Hanım'ın tam tersi, neşeli esprili, rahat, öğrencilerle içli dışlı, kantinde sürekli öğrencilerle beraber olur, çay ısmarlar, öğrenciler arasında hiç ayırım yapmazdı. Öğrenciler de, bu iki öğrenci yanlısı öğretmeni çok severdi, Mehmet hocaya “Mehmet ağabey” diye hitap ederlerdi. Bu iki değerli, insancıl, yurtsever, demokrat öğretmenimiz, kendi alanlarında da çok başarılı idi. Ben, öğretmenlerimizle ilgili bu bilgileri boykot eyleminden sonra öğrendim. Bu çağdaş, öğrenci yanlısı öğretmenlerin, Bursa'daki öğrenciliğimiz süresinde, bizlere çok büyük destekleri ve yardımları oldu. Bu iki değerli öğretmen, öğrenci üzerindeki saygınlıkları nedeniyle, birçok kavga ve olayı engellemişlerdir. Boykotla ilgili haklı eleştirileri vardı, Okul müdürü, çok tutucu, aşırı sağcı biri de değildi, idare-i maslahatçı denilen, kimseye bulaşmadan, her iki tarafı da idare etmeye çalışan birisiydi. Somut olarak yolsuzluklara, usulsüzlüklere bulaşmış bir durumu da yoktu. Boykot sürecinde, müdürün kişiliğine yönelik eylemler de yapılmıştı. Sokakta bulunan bir köpeğin boynuna, müdürün ismi yazılı yafta asmalar, oturdukları yerin üzerinde gürültü yapmalar, hoplamalar, zıplamalar. Aslında sonradan anlaşıldı ki, eylemin tamamı gereksiz ve yanlış. Anlaşılan, boykotu düzenleyen üst sınıf öğrencileri, bu değerli öğretmenlerimizin önerilerini almamışlar, düşüncelerini dinlememişlerdi. Mediha öğretmeninde, Disiplin Kurulu'nda yapacağı çok şey yoktu. Hâsılı, bu iki değerli hocamızın kıymetini bilemedik. En üzücü olanı da, Bursa'dan ayrıldıktan 4-5 sene sonra öğrendim. İzmir'de olan bir deprem sonrası, yıkılan bir evde iki kişi hayatını kaybediyor. Hayatını kaybeden iki kişi, bizim değerli öğretmenlerimiz Mediha öğretmenle, Mehmet öğretmen idi. Duyduğumda çok üzüldüm. Kendilerini rahmet ve saygı ile anıyorum.

Cezalardan sonra okulda kalanlarla, kendi aramızda boykot eyleminin yanlışını, doğrusunu değerlendirdik. Darmadağın olmuştuk. Mehmet Kiperler, Yalçın Kayalar, Sedatlar... Hepsini gitmişti. (Kırk yıl geçti, isimler bile unutuluyor. Aklimda kalan bunlar!) Yaklaşık bir yıl okuldan uzaklaştırmalarla beraber, 80-90'a yakın arkadaş aramızdan ayrılmıştı. Hem de lider olan deneyli tecrübeli arkadaşlar. Gerçi birçok hata yaptılar ama, en azından fizikî güç olarak zayıflamıştık. Bütün yük, okula yeni gelmiş hiçbir tecrübesi, deneyi olmayan, altı aylık öğrenciler olan bizlere kalmıştı. Enseyi karartmama kararı aldık, dışarıya karşı ezikliğimizi, yenilgimizi belli etmeyecektik. Özellikle, bizim grup, birlikteliğini daha sıkı, daha güçlü olarak sürdürecekti, dik duracaktı. Öyle de oldu. Sağcılar biraz alaylı baksalar da, üzerimize gelemediler. Biz de kimseye bulaşmadan kendi işimize bakıyorduk. Bu arada Nisan ayı bitmiş, Mayıs ayına gelmiştik: Mayıs ayından sonra sınav ayı geliyordu. Herkes sınav havasına girmişti, sınavlar yaklaştıkça sağ, sol gruplar arasında kendiliğinden bir yumuşama oluşuyor, kimse kimseyle dalaşmıyordu. Gerçi, ben, hâlâ ders dışı kitaplarla ilgileniyordum. Haziran'da altı dersten sınava girdim, dört dersten Eylül'e kaldım. Yazın politik

çalışmalar yapsam da, epey ders çalıştım. Eylül sınavlarında üç dersi verdim, sadece bir dersten kaldım. Yönetmenliğe göre, bir dersten kalınca bir üst sınıfa borçlu geçiliyordu. Yani bir üst sınıfa geçmiştim. Kaldığım ders Kompozisyon dersi idi, sınavda bir konu veya bir hikâye veriliyordu, bununla ilgili yazı yazılıyordu. Sınıfta, bu dersten bir tek ben kalmıştım. Bu da, sene içinde, öğretmenle Öztürkçe kelimeler üzerine yaptığımız sert tartışmaların bedeli oldu.

Bu arada, aynı sınıftan Emine isimli bir kız arkadaşla ilgi duymaya başladım. Ağır başlı, kibar, güzelce bir kızdı. Davranışlarımla ona duyduğum ilgiyi hissettiriyordum. Bir gün sınıfta yalnızken onunla konuştum. Kendisini beğendiğimi söyledim. Ama hiç beklemediğim bir şekilde, ince ince ailemin maddi durumunu sormaya başlayınca çok şaşırdım ve kafamda bu işin yürümeyeceği fikri doğdu. Bu iş de, öylece kaldı.

Sınav sürecinde, gruplar arasında kendiliğinden oluşan yumuşama ortamı, sınav bitiminde yine kendiliğinden bozuldu. Hırlaşmalar başladı. Sınavların bitiminde, okulu kazananların kayıt işlemleri başlıyordu, okulumuza yeni gelen öğrencilere güçlü görünmek, etkilemek isteyen sağ grubun, bir takım hazırlıklar yaptığı hissediliyor, zayıf ve tek gördükleri arkadaşlara laf ve omuz atmalara da başlayarak, bize karşı güç gösterilerinde bulunuyorlardı. 70-80 arkadaşımızın sürülmesi ve cezalar bizi zayıflatmıştı. Gücümüzün azaldığı açıktı. Bu, saklanacak bir durum değildi. Ayrıca, bu zamana kadar sesini çıkarmayan, bizim kuyruğumuzdan gelen sosyal demokratlar da ayrı havalara girmiş, ayrı örgütleme çalışmaları yapıyorlar, dışarıya karşı da bizimle farklılıklarını belli etmeye çalışıyorlardı. Kendi içimizde de bir ayrışma başlamıştı. Gerçi su yüzüne çıkmamıştı ama içten içe daha tehlikeli sürece girmişti, o dönem *Aydınlık* olarak sol arasında okunan dergi, *Beyaz Aydınlık*, *Kırmızı Aydınlık* diye ikiye bölünmüş, doğal olarak da, sol da bu dergi çevresinde ikiye bölünmüştü. *Beyaz Aydınlıkçılar*, Milli Demokratik Devrimciler olarak Mihri Belli'nin çevresinde, *Kırmızı Aydınlıkçılar* Doğu Perinçek'in çevresinde toplanmışlardı. Bizden bir grup arkadaşımız da, *Kırmızı Aydınlık* çevresinde gizliden gizliye örgütleniyorlardı. Bu gizliden örgütlenen grubu yokladığımızda, utangaçça, kaçamak cevaplar veriyorlar, ayrılmanın temel nedenlerini, politik görüşlerini açıkça ortaya koyamıyorlardı. Doğru dürüst kimse de bilmiyordu zaten, bölünme yukarıda oluyordu, *Kırmızı Aydınlık*'ın başını Doğu Perinçek çekiyordu. Biz, el yordamı, göz nizamı ile bu gruba karşı duruyorduk. Özellikle de, bu grubun gizli çalışmaları canımızı daha çok sıkıyordu, Talebe Cemiyeti başkanı ile kişisel sürtüşmeleri bu ayrışmaya temel yapıları, çelişkileri daha çok arttırdı. Yatakhane başkanla bu grup arasında sert tartışmalar oldu, hatta, bu grupla ipleri koparma noktasına gelindi. Bir zayıflama da bu bölünmeden geldi. Ayrıca, ortada güvensizlik sorunu olduğu için, birlikte gerçekçi kararlar almada zorlanıyor, kararsız kalıyorduk. Bir de, hesapta olmayan bir durum daha ortaya çıktı. Geçen dönem beklemeden gelen öğrenciler, Eylül sınavında da geçerli not alamadıklarından, okuldan atılma durumuna geldi-

ler. İçlerinde sınıfta kalan sağ görüşlü öğrencilerle, sol görüşlü öğrenciler birlikte, bizlere, yönetmeliğe karşı yeniden sınav hakkı verilmesi için boykot yapma önerisi getirdiler. Ben, şiddetle, kesin bir ifadeyle, bu tür nedenlerle boykot yapma önerisine karşı çıktım. Talebe Cemiyeti başkanı, doğal olarak tarafsız kalmak durumunda idi. Boykot yapılmadı. Böylece, bizim sınıfta kalan solcu gruptan bir kısım arkadaşlar da bana tavır aldılar, buradan da bir darbe aldık.

Yeni ders yılı için, okula yeni başlayan öğrencilerin de okula gelmeye başlamasıyla, ülkücü, sağ görüşlü grupla çelişkiler keskinleşmeye başlamıştı. Hatta, ülkücüler fiilî saldırılara başlamışlardı. Biz de, ufak ufak tedbirlerimizi almaya başladık. Bir gece, tüm okul ve çevresini yazılama kararı aldık. Boyaların, malzemelerin temini, yine ilkokul öğretmenliğinden gelen, bize göre yaşlı ve evli, Alişan Kumaş temin ve organize edecekti. Yazılıma başlandığında, ne doğru dürüst boya vardı, ne kireç vardı, Alişan kıran tuvalet, takım elbise kravatla, elinde bir fırça, bir kutu boya ile çıka geldi. Çevredeki inşaatlardan aldığımız kireçlerle, gece 24'ten sabaha kadar okulun etrafını yazı ile doldurduk. Ülkücüler, böyle bir eylem beklemiyorlardı, buna çok kızdılar. Duvarlara yazdığımız sloganların yanına geldiler, biz de oradaydık, bize saldırmak istiyorlar, fakat cesaret edemiyorlardı, ama bizimkilerden kararlı duruyorlardı. Biz önde, onlar arkada, yatakhaneye stres içinde geldik, açıkça arkadan laflar yedik, ama buraya kadar kavga etmedik. Nasıl olduysa, yatakhane önünde biz azaldık, hatta dağılır gibi olduk, o arada, ülkücülerden on-on beş kişi benim etrafımı çevirdi ve çembere aldılar. Ben de, arka cebimde duran çakıyı çıkararak, onların üzerine yürüdüm, şaşırdılar, geri çekildiler. Onlar geri çekilince, ben de on - on beş metre geri geri çekildim, sonra da onları arkamda bırakarak koşarak uzaklaştım. Arkamdan gelir gibi yaptılar ama gelmediler. Daha önce de bahsetmiştim, ara ara Meskenler denen semtte gittiğimiz kahvehane vardı, oraya gittim. Ülkücülerin gittiği kahvehane ile devrimcilerin gittiği kahvehane ayrıydı. Arkamdan bizim arkadaşlar kahvehaneye geldiler, burada toplandık. Bu sefer biz, onların çıktığı kahvehaneye giderek boy gösterisi yaptık. Bu defa onlar sessiz kaldı. Akşama kadar oralar da vakit geçirdik. Akşama doğru, bizim başkanla birlikte, Başkanın, Bursa'nın, İnegöl ilçesinde bulunan akrabalarına gittik, ertesi gün de İnegöl'ün içindeki hamama giderek stres attık.

Bu tür kavga, dövüşlerle okul başladı. Her ne kadar eski gücümüz olmasa da, bu kadar cezalara, bölünmelere, kendi aramızdaki sürtüşmelere rağmen ayakta idik.

Boykot eyleminden sonra, bir müddet daha kalan müdür sene başında değişmiş, yeni bir müdür atanmıştı. Yeni müdürümüz, babacan, öğrenciyi anlamak ve dinlemek isteyen birisiydi. Yeni müdür Mazhar Bey'in temkinli ve mümkün olduğu kadar tarafsız davranışı, büyük olayları ve kavgaları önledi. Gerçi, bizim için, o zamanlar, tarafsız olmak da taraf olmaktı. Böyle müdür beyin tarafsızlığı

da bizi tatmin etmiyordu, bizim yanımızda olmayan herkes, bize göre, gerici düzen yanlısı idi!

Yeni sınıfımda, en arkada, yanıma kimsenin oturmadığı bir sırada düzenimi kurmuştum. Siyah pantolon, üzerimde hâlâ nerden bulduğumu hatırlayamadığım askerî parka, içimde de yine kırmızı boyunlu kazak, üniforma gibi devamlı üzerimde duruyordu. Sıranın bir ucunda yine sol kitaplar, sıra üzerinde Che Guevara’dan alıntılar, “Devrim, kan, intikam, Bağımsız Türkiye, Kahrolsun ABD Emperyalizmi “gibi sloganlar yazılı idi. Felsefe ile ilgili konularda yoğun tartışmalara giriyordum, hocalar bazı konuları anlatırken çekinerek, “Sabahattin buna karşıdır ama, bu böyledir” diye anlatıyorlardı. Ben, hemen, meseleyi sınıfsal açıdan tahlil edip soruna açıklık getiriyordum. Böyle yaşamaktan ve davranmaktan da büyük keyif alıyordum. O yıllar, Eskişehirspor çok meşhur ve revaçtaydı. Benim de Eskişehirli olmam nedeniyle, bana takma ad olarak Es-Es diyorlardı. Oysa, ne maçla, ne Eskişehirspor’la ilgim vardı, hayatımda maça bile gitmemiş, maç da izlememişim.

DEV-GENÇ'Lİ GÜNLER

Ankara’da adı, ülke çapında ses getiren eylemler düzenleyen, ilerici gençliğin büyük çoğunluğunu kucaklayan, Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu oluşmuştu. Sene başında biz de, bu federasyonun Bursa şubesinin kurulması ile ilgilenmiş, fakat günlük pratik işlerden, okuldaki ve kendi aramızdaki sorunlar nedeniyle, kuruluş aşamasında bu derneğe tam hâkim olamamıştık. Bu nedenlerle, derneğin Bursa şubesini, bizlere karşı *Kırmızı Aydınlık* çevresinde toplanan grup kurmuş ve onlar yönetiyordu. Giderek bu ayrılık su yüzüne çıkıyor, tartışmalar hızlanıyor, çelişkiler artıyordu. Derneğin kongre tarihini öğrenerek sıkı bir çalışmaya girdik, seçimi hiç zorlamadan aldık. Yönetime hatırladığım kadarı ile Başkan Mehmet Çakır, sekreterliğe ben, malî sorumlu olarak Necati Kur, üye olarak da Süleyman Karabaş seçilmişti. Daha seçildiğimiz ilk haftası, derlenip toplanmak, kitleye moral ve güven vermek için eylem kararları aldık. Bursa Dev-Genç kurulunca, ülkücüler de “Bunlar boş durmaz, bir haltlar karıştırırlar” diyerek tedbirler almaya başlamışlar. Derneğin ilk eylemi, hükümetin, halka karşı tutumlarını, yolsuzluk ve usulsüzlükleri açıklayan bir bildiri ile başlayacaktı. Bu karardan hemen sonra, bir grup arkadaş şehirde bildiri basma hazırlığına girişti. Onlar bildiri ile uğraşırken, okulda da hem bildirinin dağıtılmasını planlama, hem önümüzde gelen yarıyıl tatilinde memleketlerimizde yapacaklarımız üzerinde konuşmak için toplantı düzenlemeye karar verdik. Toplantıyı ben yönetiyordum. Toplantılar, artık, öğrenci sorunlarını aşmış, toplumsal sorunları içeren nitelikteydi. Onun için, bu toplantıyı, seminer niteliğinde ve ideolojik yanı ağır basan içerikte yönetmek istiyordum. Başta heyecanlı idim, ilk defa böyle bir toplantı yönetiyordum; toplantının ileri dakikalarında rahatladım. Önümüzdeki süreci ve ülkedeki gelişmeleri, dilimin döndüğünce açıkladım; ilgi ile dinlediler. Tatilde kitap okunması, özellikle okunması gereken kitaplar üzerinde durdum, daha sonra okuduklarımızla ilgili tartışmalı seminerler düzenlenebileceğini anlattım. Dağıtılacak bildirinin, dağıtım hattını belirledik, grupları oluşturduk.

Ertesi gün, planladığımız gibi, Heykel-Yeşil hattına iki grup, Heykel-Altıparmak hattına iki grup, caddenin sağına, soluna bildirileri dağıttık. Yalnız, heykelde bildiri dağıtan grubu polis engellemek istiyor, üç arkadaşı karakola götürüyor, bu arkadaşlar da davete uyup karakola gidiyorlar, iki kişi de karakola

götürülen arkadaşlarının durumlarını öğrenmek için kendileri karakola gidiyorlar. Polis bunları da içeri alıyor. Böylece, beş arkadaşımız, izinsiz bildiri dağıtmak ve bildiride hükümetin manevî şahsiyetini tahkir ve tevzi suçu işledikleri, yani Türk Ceza Kanunu'nun 159. maddesini ihlal ettikleri iddiası ile mahkemeye sevk ediliyor. Nöbetçi mahkeme, bu arkadaşları tutuklama kararı verdi. Süleyman Karabaş, Şeref, Önder ve ismini hatırlayamadığım iki arkadaş, tutuklanarak Bursa Cezaevi'ne gönderildi.

İlk önce, hemen hapishaneye battaniye ve yiyecek gönderdik. Tutuklamalar, diğer arkadaşlar üzerinde şok etkisi yarattı. Hepimiz şaşırmiştık, ilk etapta ne yapacağımıza karar veremedik. Çünkü, ertesi gün, okul normal olarak yarıyıl tatiline giriyordu, herkes evlerine gidecekti. Kısa bir değerlendirme sonunda, avukat bulup tutuklamalara itiraz yapılması, bu olayın da ülke çapında duyurulması, bunun için de, memleketine giden herkesin, buralardaki kitle örgütlerine, gençlik örgütlerine, basına olayı anlatması kararı alındı. Bana da, Ankara'da Dev-Genç başkanı ile görüşüp durumu anlatmak düşüdü.

Ankara'da doğru Siyasal Bilgiler Fakültesine gittim. Fakülte savaş alanı gibiydi, camların çoğu kırılmış, masalar, sandalyeler kırık dökük, her yer darımadagınık. Meğer bir gün önce işgal varmış, polisle çatışma çıkmış, polis yüzlerce öğrenciyi alıp götürmüştü. Daha önce, İnegöllü olup tatillerde bizlerle ilişki kuran, Siyasal'da okuyan İlhami isimli arkadaş buldum. Bu arkadaş da, beni Ertuğrul Kürkçü ile tanıştırdı. Bursa'daki durumu ve ortamı anlattım. Ertuğrul Kürkçü, bu durum karşısında bir şey diyemedi. Bugünlerde, Türkiye'nin her yerinde, bizim Bursa'daki gibi yüzlerce olay oluyor, ortalık kaynıyordu. Bizim olay, buradakilerin yanında devede kulak kalıyordu. Ben orada bulunduğum sırada bile, Ankara'nın birçok okul ve bölgesinde kavgalar, dövüşler, çatışmalar oluyordu. Ertuğrul Kürkçü çok yoğun ve meşguldü, ayrıca ideolojik bölünmeler ve bunun getirdiği tartışmalar, toplantılar yapılıyordu. Hatta, ben orada iken, basından gelenlerle uzun bir röportaj yaptı. Ben kendi derdimi unuttum, bizim tutuklu arkadaşların durumu, buradaki olayların yanında çok hafif, sıradan olaylar olarak kalıyordu. Beni güvenli bir yatakhaneye götürdüler, okullarda ve yatakhanelerde silahlı nöbetler tutuyorlardı. Ne yattıkları belli, ne de yedikleri. Tam bir gerilla anlayışı ve havası içindeydiler. Hepsi coşkulu, inançlı, kimsenin devrimden başka gözü bir şey görmüyordu. En azından bana öyle geliyordu. Bu durumdan oldukça etkilendim. Hareketliliğe kendimi kaptırmıştım bile. İki - üç gün buralarda kaldım. Daha sonra bu hareketliliği, bu coşkuyu, mücadeleyi arkadaşlara nasıl anlatırım? Nasıl yansıtırım? diye düşünme düşünme memleketim Eskişehir'e döndüm.

20 günlük yarıyıl tatilinden sonra Bursa'ya okula geldiğimde, arkadaşların tutukluluğu devam ediyordu, yalnız mahkeme günü belli olmuştu. Yapılacak bir şey yoktu. İlk mahkemede tahliye oldular. Tutuklanmaların amacı sadece gözdağı vermektir, daha ileride de açığa çıkacağı gibi, bildiride suç unsuru yoktu ve bu

arkadaşlar beraat ettiler. İşin ilginç yanı, emniyet yetkilileri veya savcılık tarafından, bildirinin altında imzası bulunan yönetim kuruluna ne soruşturma açılıyor, ne hukukî takip başlatılıyordu.

Tahliye olan bu beş arkadaş, okulda karşılama töreni düzenledik. Okulun giriş kapısı önünde iki sıra olduk. Arkadaşlar, bu iki sıra arasından alkışlarla içeri alındı. Ne yazık ki akabinde, tahliye olan bu arkadaşların, başka eğitim enstitülerine nakilleri çıktı. Böylece, biz beş kişi daha fire verdik. Okulda hareketlilik yeniden başlamıştı. Ülkücüler, bizim sempatanları sıkıştırıyor, hatta dövüyorlar, bizlere de gıcıklık veriyorlardı. Aslında, biz onlara bulaşmak istemiyor, ülkedeki genel durumu takip ediyor, genelde de bir şeyler bekliyorduk. Şakayla karışık, kendi aramızda, darbe olursa mevki paylaşımı yapılıyor, Bursa Emniyet sorumluluğunu bana vereceklerini, bu konuda en disiplinli benim çalışabileceğimi söylüyorlardı. Sonunda, 12 Mart 1971’de ordu muhtırayı verdi. Önce işin tam rengini algılayamadık. Ulusal gazetelerinin bazı köşe yazarları, bu muhtırayı ”Ordunun devrimci geleneği” diye değerlendirdiler, kimi fraksiyonlar bunu sol cunta olarak nitelendirdi. Yanlış hatırlamıyorsam, bir sol derginin, muhtıra sonrası ilk çıkan sayısında “Ordu Devrimci Kılıcını Çekti”başlığını attı. Biz de şaşırıştık, ilk etapta sol cunta olarak değerlendiriliyordu ama sola vuruyordu.

Okulda ülkücülerin baskısı, bizi iyice çileden çıkarıyordu. Her gün ya bir arkadaşımıza küfrediyorlar ya da dövüyorlardı. Bir Cuma akşamı toplanarak, Cumartesi günü ülkücüler yataktaneden atmaya karar verdik. Talebe Cemiyeti Başkanı eylemi başlatacak, bizzat kendisi önce kantinde ülkücülere omuz vurarak saldıracak, sonra kantinde onlardan kim varsa dövölüp çıkarılacak, sonra da yatakhane kapıları tutulup içeriye kimse alınmayacaktı. Cumartesi günü olduğu için, ülkücülerin bir kısmı şehre inmişti, bu işimizi daha da kolaylaştırdı. Tam planlandığı gibi, M. Hulusi, kantinde ülkücü birisine omuz atarak olayı başlattı. Yarım saatte yatakhaneyle ele geçirdik, buradaki ülkücüler dışarı çıkardık, kapı arkalarına barikatlar kurduk, kapıları zincirlerle bağlayıp kilitledik. Ülkücüler, hiç beklemedikleri bu işgal karşısında çok şaşırdılar. Şehirdeki ve çevredeki arkadaşlarını topladılar. Tabii bu arada, polis, okul ve yatakhane önüne geldi. Akşam oldu, ülkücüler sokakta kaldı. 12 Mart darbesinden sonra, ülkede yapılan bu tek işgalde, araya müdür, öğretmenler, polis şefleri girerek yoğun pazarlıklar yapıldı. Yatakhane iki bloktan oluşuyordu. İşgalden önce, her iki blokta sağcı, solcu öğrenciler farklı odalarda kalsalar da, bloklar da karışık olarak kalıyorduk. Pazarlık sonunda, birinci blokta sadece ülkücüler, ikinci blokta da sadece devrimciler kalacaktı. Ayrıca iki blok arasında polis kalacak, geçiş olmayacak ve işgal nedeni ile kimse gözaltına alınmayacaktı. Öyle de oldu. Böylece, arada polis barikatı olmak üzere, ülkücüler birinci blokta, biz ikinci blokta, Cumartesi, Pazar günlerini yatakhanelerde hapis olarak geçirdik. Okul yönetimi, iki gün boyunca kumanya çıkardı. Yalnız, bu iki gün boyunca, birinci blokta bulunan ülkücüler burada bulunan devrimcilerin eşyalarını, ikinci blokta da devrimciler

lkclerin eşyalarına büyük zararlar verdi. Elbiseler jiletlerle kesilmiş, amaırlar parçalanmış, kitaplar, defterler yerlerde, her taraf darmadağınıkta, rezillikti. Okul yönetimi, bu koşullarda ders yapılamayacağı kararı alarak okulu tatil etti. nce birinci blokta kalanlar, pazartesi sabahı polis denetiminde boşaltıldı. Aynı gün akama doğru, ikinci blokta kalanlar boşaltıldı. Bu işgal, 12 Mart Muhtıra sonrası, ülkede yapılan tek ve son işgal eylemi oldu. 20 gün sonra okul yeniden açıldı. Her iki taraf, sanki hiçbir şey olmamış gibi, dikkatli, temkinli davranarak dersler başladı. lkclerden ıt çıkmıyordu. Bu tür toplumsal olaylarda, ilginç olan bir şey daha oluyordu. Daha nce, "Ben ne sağcıyım, ne solcuyum" diyen, yani tarafsız görünen, bana ne diyen epey ğrenci vardı. Ama olaylar başlayınca, ister istemez, bu yapıda olan öğrenciler de taraf olmak zorunda kaldılar, eğer bu tür olaylardan zarar görürlerse azılı bir militan bile olabiliyorlardı. Örneğin, diyelim, 500-600 kişilik ğrencisi olan bizim gibi bir okulda, sağdan eylemlere her şeyi ile katılan aktif militan ğrenci sayısı 40 - 50'yi geçmez. Soldan da, aynı şekilde, aktif her eyleme katılabilecek ğrenci 40 - 50'yi geçmez. Ama bu tür olaylarda da, ister istemez, aradaki öğrenciler de taraf oluyordu. Tüm okul, taraf olarak, yukarıda anlattığım şekilde bir biçimde katılıyor, ikiye bölünüp 250'erli gruplar oluyordu. Bu sayıları, ODTÜ, İT v.b 5-10 bin kişilik üniversitelerde düşündüğümüzde, militan sayısı az olmasına rağmen, sonunda binlerce ğrenci taraf oluyor ve eylem kitleleseliiyor. Bu da, insanın farkında olmadan nasıl kutuplatığının somut örneğidir. Bir tespitim de, toplumsal olaylar şiddet boyutuna ulaştığında, hiç beklenilmedik bir şekilde, insan korkunç olabiliyor, vahileebiliyor, saldırganlaabiliyor. Ve olayların da nerede duracağı belli olmuyordu. Yalnız, tüm bu olaylarda sevinilecek durum, o dönemde, kavga ve eylemlerde silah kullanılmıyordu. Devreye daha silah girmemiti. Bir de, solun kendi arasında ve sağ - sol arasında, Kürt sorunu diye bir sorun ne konuuluyor, ne tartıılıyordu. *Beyaz Aydınlık*, *Kırmızı Aydınlık* bölünmesinde, *Kırmızı Aydınlık*'ın baını doğulu bir arkadaş olan Mustafa İspir ekiyordu. Fakat bu ayırım da Kürt ayırımı olarak algılanmıyor, normal bir bölünme olarak değerlendiriyordu, kimsenin aklına da böyle bir şey gelmiyordu. Doğulu ve Kürt arkadaşlarla çok içten, sıcak ilişkiler kurmutuk, hatta doğulu bir arkadaş Antep folklor ekibi kurdu. Davulcuları doğudan, özel olarak Urfa'dan getirdi, bu ekibe ben de katıldım. İkinci sınıfa geçtiğimiz yıl, okul adına düzenlenen gecede folklor ekibi olarak gösteri yaptık, çok da beğenildi. Ben de, bu folklor ekibindeki çalışma ve gösteriden büyük keyif aldım.

TÜRKİYE'DE POLİTİK HAVA VE TUTUKLAMALAR

Ülkedeki politik hava, son derece hızlı şekilde ısınıyordu. Sıkıyönetim mahkemeleri kuruluyor, tüm kitlesel meslek örgütleri, dernekler kapatılıyor, yöneticileri tutuklanıyor, demokratik kitle örgütlerinin, sivil toplum örgütlerinin üyeleri soruşturmaya uğruyordu. Açığa alınmalar, sürgünler, kısımlar başlamıştı. Meclis kapatılmamıştı, ama 12 Mart yönetiminin belirlediği bir koalisyon hükümeti kurulmuştu. Bir kaos, kargaşa ortamı vardı. THKO adıyla bir grup, Amerikalıları kaçırıp, THKO imzalı bir bildiri ile de, böyle bir örgütün varlığını ilan etmiş oldu. Amerikalıların kaçırılması ile ismini duyurmuş olan bu örgüt, banka soygunu eylemlerini de başlatmıştı. Halkı 12 Mart yönetimine karşı ayaklanmaya çağırıyordu; bunun yanında, THKP-C imzası ile bir örgüt de, benzer eylemleri İstanbul'da başlatmıştı. Biz, şaşkın şaşkın bekliyor, olayları gelişmeleri, eylemleri de anlayamıyorduk, değerlendiremiyorduk. Elimizde değerlendirecek veriler de yoktu, bağlantılarımız da yoktu.

Tam da bugünlerde, 16 Mayıs'ı, 17 Mayıs'a bağlayan gece, Bursa emniyetinin okula baskın yapıp bizleri götürüleceği haberini, Talebe Cemiyeti Başkanı M. Hulusi bildirdi. Yine onun önerisi ile M. Hulusi, Bursa Dev-Genç Başkanı Mehmet Çakır ve ben, Bursa'dan kaçma kararı aldık. Kaçış planını M. Hulusi yapıyordu. İlk akşamı, Hulusi'nin tanıdığı, Bursa'nın dağ tarafındaki kenar semtlerinde oturan genç bir öğretmenin evinde geçirdik. Kalabalık, sıradan bir aile idi, bize çok sıcak davrandılar, davranışlarında herhangi bir endişe ve tedirginlik yoktu. Sabah erkenden bu evi terkettik. Yanımıza bakkaldan yiyecek erzakı alarak, dağlardan İnegöl tarafına yürümeye başladık. Akşama doğru, İnegöl'ün bir köyünde, yine M. Hulusi'nin tanıdığı köy öğretmenin evine geldik. Öğretmen bizi görünce tedirgin oldu, üç tane boylu poslu adam kapıya gelmişti. Bir şey diyemedi, ister istemez, akşam yatmak için okulu açtı. Hocanın hanımı kocasına bir şeyler mırıldandı, hanımının yüz ifadesi sert ve asıktı. Köy öğretmeni bizi okula yerleştirdikten sonra, yanımıza bir daha hiç gelmedi. Biz, sıraların üzerinde geceyi geçirdik. Ertesi gün saat 10'a kadar bekledik, ne gelen var, ne giden! Biz de onlara haber vermeden, sessizce okulu terkettik. Bir avantajımız, okulun, köyün kıyısında olması idi. Gerçi, küçük yerlerde böyle şeyler çabucak duyulur, ama, bizi kimsenin görmediğini, duymadığını zannediyorduk. Hedefimiz, akşam

hava kararırken İnegöl'e girmekti. Baharın en güzel zamanı, çiçekler açmış, etraf yemyeşil, dereler şırıl şırıl akıyor, Uludağ'ın yüksek tepelerinde karlar gözüktüyor, ama bizim gözümüz hiçbir şey görmüyor, hâlâ emniyet müdürünü nasıl atlattığımızı konuşuyor, aklımızca dalga geçiyorduk. Dağ yollarında, ufak bir dereden geçerken, bastığım bir taşın altı boş olduğundan ayağım kaydı, ayağımın kayması ile dengem bozulunca, yan vaziyette, taşıdığım erzak torbasının üzerine düştüm. Elimdeki torba da su içine girdi, böylece erzakımız da ıslanmış oldu. Aç ve yorgun bir şekilde, gece İnegöl'e vardık. Tek gideceğimiz yer, yine, M. Hulusi'nin emekli öğretmen olan dayısının eviydi. Çok sıcak ve ilgi ile karşıladı. Babacan, güler yüzlü, esprili bir adamdı. Güzelce karnımızı doyurdu, çaylarımızı içtik, sohbet ettik, sonra da derin bir uykuya geçtik.

Sabah erkenden kalkıp, İnegöl'ün meşhur hamamına gittik; birkaç günün bütün yorgunluğunu, stresini attık. Ama, insanın içindeki endişe, tedirginlik, bu tür rahatlamalarla çıkmıyor. Okulumuzu bırakmışız, ailemizi bırakmışız; para yok, pul yok, üstümüzde yok, başımızda yok. Ayağımızda bir pantolon, üstümüzde bir ceket. Nereye gideceğiz? Nereye kadar böyle gidecek? Amacımız, hedefimiz ne? Hiç bir şey belli değil. Şimdi dahi düşünüyorum da, hâlâ çözmüş değilim! Biz neden kaçıyoruz? Bir suç işlemedik, adam kaçırmadık, adam öldürmedik, banka soymadık, kimseyi darp etmedik, hırsızlık, uğursuzluk yapmadık, kimse-nin namusu ile rızkı ile oynamadık, kız kaçırmadık, rüşvet yemedik, devleti soymadık neden, neden... Gerçi, dünyada gelişen gençlik hareketlerinden etkileniyorduk.. Bu dönemde, kendimize, Mustafa Kemal'in Bursa nutkunu şiar edinmiştik. Sadece, halkımızın yoksullaştığını, sömürüldüğünü, bağımlı bir ülke olduğumuzu, biz gençlerin, bağımsız ve demokratik bir Türkiye istediğimizi içeren bir bildiri dağıtmıştık. Dağıtırken de, hiçbir kargaşaya, olaya meydan vermemiştik. Peki, biz kaçıyoruz da, emniyet bizi neden kovalıyordu?

İnegöl hamamında, banyodan sonra giyinme odasında giyinirken, radyo haberlerinden, İstanbul'da THKP-C tarafından kaçırılan, İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom'un cesedinin bulunduğunu duyduk. Üçümüz birbirimize baktık, üçümüz de birbirimizin içinden ürpertiler geçtiğini hissettik. Hamamdaki diğer müşteriler, Başkonsolos'u öldürenlere küfürü basıyordu.

Açıkçası, kimden geldiğini hatırlayamadığım, İstanbul'a gitme önerisi geldi. Kesin olan, böyle bir önerinin benden gelmediği idi. Kaçış sürecinden itibaren, yapılacaklarla ilgili hiçbir önerim olmadı. Çünkü, benim, dışarıda gidilecek, konuşulacak hiçbir çevrem de yoktu, bilgim de yoktu. Mehmet Çakır, Manisa'nın Salihli ilçesindendi. Salihli, o dönem, en politize olmuş yerlerden biriydi. M. Çakır, Bursa Eğitim Enstitüsü'ne gelirken, politik olarak bazı şeylere hazır olarak ve bilerek gelmişti. Benim gibi, sonradan olma ve sonradan görme değildi; İstanbul'da, Ankara'da, İzmir'de arkadaşları, tanıdıkları vardı. M. Hulusi de Kastamonu'luydu. Mehmet Çakır kadar olmasa da, onun da İstanbul'da tanıdıkları vardı. İşte, bu nedenle, İstanbul'a gitme önerisi, Mehmet Çakır'dan mı çıktı,

M. Hulusi'den mi çıktı hatırlayamıyorum. Aslında, ilerideki olaylarda ve tutuklamalarda görüleceği üzere, bu önemliydi! Ama ne yazık ki, İstanbul'a gitme önerisinin kimden geldiğini hatırlayamıyorum.

Pazar günüydü; o gün de İstanbul'da sokağa çıkma yasağı vardı ve yasak saat 17'de sona eriyordu. Banyodan sonra, İnegöl'de biraz daha oyalanarak, tam 17'de İstanbul'da olacak şekilde otobüse bindik. Tam hesapladığımız gibi, saat 17 sularında kazasız belasız şehre girdik. Çünkü, yolda otobüsleri durdurup arama yapıyorlardı, bizim otobüsü de bir kere durdurarak aradılar, aramadan sorunsuz geçtik. Harem'den karşıya geçtik. Bu defa, programı Mehmet Çakır yapıyordu. Çakır'ın Salihli'li hemşerilerinin kaldığı öğrenci yurdunu, burada da arkadaşlarını kolayca bulduk. Bizi görünce doğal olarak şaşırdılar. Ortalık toz duman, İstanbul'da sıkıyönetim var, sokağa çıkma yasağı yeni kaldırılmış. Tamam, bu arkadaşlar da devrimci, ilerici gençlerdi, ama, tedirgin oldukları yüzlerinden belli oldu, neyse, niyetimizi sordular. Nasıl ifade ettiysek, tam hatırlamıyorum, ama sonuçta arandığımızı, emniyetin bize işkence yapabileceğini, bu nedenle İstanbul'da kalıp politik çalışmalara katılmak istediğimizi söyledik. Alaycı bir ifadeyle baktılar, içlerinden ağırbaşlı oturaklı birisi, ismini hatırlamıyorum, M. Çakır'ın önceden bu arkadaşının düşüncelerine değer ve önem verdiğini söylediği kişi, bizi bir kenara çekti. Böyle bir şeyin olamayacağını, şu anda hiç kimsenin kimseyi tanımadığını, bilmediğini, böyle önerilerin, isteklerin ve niyetlerin yanlış anlaşılabilineceğini, bizim Bursa'da yaptıklarımızın suç olmadığını, İstanbul'da da hiçbir suç işlemediğimizi, bu nedenle teslim olmamızın en doğru hareket olacağını, en fazla, bir iki gün tutup salıverileceğimizi söyledi. Bursa'ya teslim olmayacağımızı söyledik. O zaman, bu arkadaşın önerisi ile İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'na teslim olma kararı aldık.

O gece, bu arkadaşlar da risk alarak, bizi yatakhane misafir ettiler, dışarıdan bir şeyler getirerek karnımızı doyurdular. Ertesi gün, doğru Harbiye'deki Sıkıyönetim komutanlığına gittik. Kapıdaki inzibat, bir astsubayı çağırdı. Bursa'dan geldiğimizi, Bursa'da arandığımızı duyduğumuzu, polise değil, buraya teslim olmak istediğimizi, bunun için geldiğimizi anlattık. Astsubay bizi aldı, kalın duvarlı, taş yapılı, labirent gibi koridorlardan geçirdi, kapının önünde kırmızı halıfleks serili bir koridorda bizi beklettiler. Biz, daha hareketli, daha bir başka tavır bekliyorduk. Bizi fazla umursamayışları da canımızı sıkıyordu. Kimliklerimizi aldılar. İçeri odaya dahi sokmadan, "Biz sizi aramıyoruz, bizimle ilginiz yok, kim arıyorsa oraya, yani Bursa Emniyeti'ne gidin" diyerek, kimliklerimizi geri verdiler, Harbiye'den çıkardılar. Biraz rahatlamayla beraber, çok şaşırmıştık. Üç Don Kışot, Yalova'ya kadar, vapurla yolculuk ettik, buradan da otobüse gece Bursa'ya geldik. Otobüs terminalinden doğru Emniyet Müdürlüğü'ne vardığımızda, mal bulmuş mağribi gibi, daha emniyete girer girmez saldırı başladı. Tekme tokat, üçümüzü birbirimizden ayırarak, ayrı ayrı yerlere koydular. Sorgulama başladı, artık herkes kendi başının çaresine bakıyordu. Ben İstan-

bul'a giderken takip ettiğimiz yolu söylemedim, zaten öyle anlaşıştık, direkt İstanbul'a gezmeye gittiğimizi söyledim. Yalnız sivil sorgulama yapan biri, İstanbul'a gidiş güzergâhını bildiğini ima eden laflar ediyordu. "İnegöl nasıl, güzel mi?" gibi. Emniyet Müdürü Şükrü Balcı idi, ayağında çizmeler, başında fötr şapka, elinde kamçıya benzeyen sopa gibi bir şey. "Kaçarsınız ha, sizinle hesaplaşacağız" ifadeleri ile karşılaşmıştı. (Şükrü Balcı, daha sonra İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne getirilmişti. Daha sonra da, ABD'de amansız bir hastalıktan öldü.)

Ortada hiçbir şey yoktu, suçlayacakları hiç bir eylem, olay da yoktu. Oradan girdiler, buradan girdiler, bir şey çıkmadı. Çok ilginçtir, sıkıyönetimden sonra yapılan yatakhane işgalinden hiç söz etmediler. Gerçi, bu eylemi ne ben, ne M. Çakır başlatmamıştı, eylemi başlatan M. Hulusi idi.

En sonunda, sadece, bizim, 1970 yılının sonunda, yarıyıl tatiline girerken dağıtılan ve beş kişinin tutuklandığı ve daha sonra mahkeme tarafından salıverildiği bildiri üzerinde durdular. Aslında, bu bildiride suç unsuru olmadığı için, tutuklanan bu arkadaşlar beraat etmişti. Biz, bu bildiriyi inkâr etmedik. Bildiriyi, beş kişilik yönetim kurulu, hazırlama ve dağıtma kararı almıştı.

Bu durumda, hepimiz hakkında soruşturma açılması ve yargılanmamız gerekirken, bu konuda, sadece beni ve M. Çakır'ı, hükümetin manevî şahsını tahkir etme suçu işlediği iddiası ile savcılığa sevk ettiler. Savcılığa gidesiye kadar, beş gün, hücrede baskı, dövme, sövme, hakaret, tehditleri ile bizi misafir ettiler. Tam beklediğimiz gibi, yapabilecekleri her şeyi yaptılar. Üç gece de, oturacak bir sandalyesi dahi olmayan, yerleri ve duvarları pislik içinde olan, gece sokaklardan topladıkları sarhoş, berduş, hırsız ile birlikte, sıkış tepiş, betona oturarak sabahı ettiğimiz bir karakolda geçirdik. Karakola girer girmez, kemeriniz, ayakkabı bağlarınız, üzerinizde ne varsa alınıyordu. Tuvalet ihtiyaçlarına eşlik eden ilkokul mezunu bekçinin bile, hakaret edip laf söylediği bu karakolda, ben de sigaraya başladım, çünkü herkes içiyordu.

Bu arada, bir konuya da açıklık getirmek istiyorum. Anlaşıldığı üzere, olayların başından beri, üç kişi olarak birlikte hareket ediyoruz. M. Hulusi, Mehmet Çakır ve ben. Okuldaki birlikteliğimiz de aynı idi. Somut suç unsuru olabilecek hiçbir eylemimiz olmamıştı. Dernekler Kanunu'na göre ve meşru müdafaa sınırları içinde hareket ediyorduk. İleride açıkça görüleceği gibi, ülkenin içinde bulunduğu politik hava ve 12 Mart darbesini meşru kılmak için her ilde kurbanlar gerekliydi. Bursa'da da, öğrenci kesiminden, bu kurbanlar biz olduk. Bursa'nın her kesiminden belirli kişileri, zorlamayla suni davalar yaratıp tutukluyorlardı. İşte, ben ve M. Çakır için oluşturulan suni dava ile Ceza Kanunu'nun 159. maddesine muhalefetten savcılığa sevk etmişlerdi. M. Hulusi de, sene başında, gençler arasında sağ, sol ayırımı yaptığı gerekçesiyle, o dönemin Cumhurbaşkanı'na, bu açıklamayı kınayan bir telgraf çekmişti. O da, bununla ilgili, Cumhurbaşkanı-

nı'na hakaretten savcılığa sevk edildi. Savcı, yayınladığımız bildiri hakkında, okuldaki eylemler hakkında, İstanbul'a kaçış ile ilgili hiçbir soru sormadı. Sadece bir kelimelik soru ile karşılaştım, "Devrimci misin?" diye sordu. "Evet" dedim. Üçümüzün sorgusundan sonra, savcı, M. Çakır ile beni, tutuklama kararı ile nöbetçi mahkemeye sevk etti. Nöbetçi mahkeme de, bizi doğru dürüst konuşturmadan, savcının istemi doğrultusunda tutukladı. M. Hulusi bırakılmıştı. Her zaman olduğu gibi, sonradan uyanıyoruz. Emniyetten sonra, üç gün daha karakolda tutmuşlardı. Emniyetin hazırladığı tutuklama fezlekesi ve kendi istedikleri doğrultularında karar verecek savcı ve mahkemeye nöbet geldiğinde, sorguya ve mahkemeye çıkardılar. Meğer üç gün karakolda tutulmanın nedeni bu imiş. Her şey düzenlenmişti, tam da sorgusuz, sualsiz deyimine uygun olarak tutukladılar. Tutuklama kelimesini duyunca, boşluğa düşmüş gibi oluyorsunuz, nereye, ne zaman konacağınız belli olmayan bir yolculuk başlıyordu. Yeni bir dünyaya gider gibi, yalnız, giderken hiçbir şey duymuyor, hiçbir şey görmüyorsunuz, duygularınız donuyordu. Oysa, savcı ve mahkeme heyeti, bizim suçsuz olduğumuzu biliyordu; çünkü, tutuklama nedeni olan bu bildiriye, tam bir yıl sonra takipsizlik kararı verilmişti. Bu nedenle, bizleri tutuklayacağına "Aslanım bakın, doğru okullarınıza, bir daha buralara gelmeyin, okulunuzu bitirin, sonra gerçekçi, akıllı, mantıklı düşünerek yolunuzu öyle seçiniz" dese çok şey değişecekti. İleride göreceksiniz, bakın bu tutuklamalar bizleri nerelere götürecektir. Tam dokuz cezaevi görecektir ve yatacağıktık. En gücümün giden de, ifadeyi alan sivil giyimli kişinin "Bak oğlum, kız kaçırmadan gel, başka adli suçtan gel, seni kurtarayım ama, böyle şeylerden gelme" öğüdünü vermesi oldu.

BURSA CEZA EVİ VE TUTUKLULUK GÜNLERİ

Yüksek taş duvarların ortasında sürgülü kanatlı büyük demir kapı, büyük demir kapının kenar tarafında, tek bir kişinin geçebileceği bir küçük demir kapı daha vardı. Küçük kapının önünde, polis, bizi jandarmaya teslim ettikten sonra, gerçekten yeni bir dünyaya adım atıyorduk. Alıştığımız üst aramasından ardından sonra, çıkacağımız merdivenin başına kadar olan boşlukta, etrafında birkaç çiçek olan küçük havuz bulunmaktaydı. Beş on saniye sürecek bu ara, hiç bitmeyecek bir sessizlik gibi geliyordu. Hani filmlerde, büyük bir olay veya fırtına, cinayet, savaş öncesi bir sessizlik olur da, insan o sessizlik anında, bir iki dakika da olsa, gevşer. Sonra, aniden bir olay, bir cinayet veya fırtına başlayıverir de, insanın tüyleri diken diken olur ya, olsa olsa on-on beş basamak çıkıp da, yine bir demir kapıdan geçtikten ve arkamızdan kapı kapandıktan sonra, aynen öyle oldu. Yoğunlaşmış gürültüye karışan büyük bir uğultu. Beynime ilk gelen, algılayabildiğim, her taraf demir parmaklıklar, demir kapılar, insan silüetleri, insan sesleri ve bu zamana kadar, hâlâ, hiçbir zaman ve hiçbir yerde rastlamadığım koku. Ne insan, ne hayvan, ne gübre, ne de pislik kokusu; dört karışımdan daha ağır bir koku; ahır kokusu, bu kokunun yanında misk-i amber. İkimiz de şoka girdik. Bütün dikkatler üzerimizde, biz de şoktan kurtulup tüm dikkatimizi verecek, etrafı tarıyor, ne biçim, nasıl bir yer olduğunu keşfetmeye çalışıyoruz. Burası, daha, idare binası bölgesiymiş; gelen sesler ve kokular, karşıdan gördüklerimiz ve duyduklarımızdı. Asıl görünüm, daha sonra olacaktı anlaşılan.

Doğru cezaevi savcısının karşısına çıkardılar. Savcı, hafif tehditle karışık nasihatle bulundu, bizim için tecrit bölümünün ayrıldığını söyledi. Anlaşılan geleceğimizden savcının da haberi vardı. Savcının tavrından hayal kırıklığına uğramıştık, Çünkü, 12 Mart döneminden önce, İstanbul'daki öğrenci olayları nedeniyle tutuklanan Deniz Gezmiş ve Cihan Alptekin, Bursa Cezaevi'ne gelmişlerdi, yani bizim şimdi kalacağımız cezaevine. O zamanlar, bizler de, Deniz Gezmiş ile Cihan Alptekin'e dışarıdan ziyaretlerine gelmiştik. Ziyaret yeri, loş, ışık görmeyen bir yerde yapılıyordu. Tutuklu ile görüşmeci arasındaki bölmede, çift katlı, telli cam vardı, ancak tutuklu arkasındaki duvara dayanır, ziyaretçi de iki elini başının yanına koyarak gölgelik yaparsa, hayal meyal yüzler görülebiliyordu. Bizler de, ziyarette, bu yöntemi kullanarak, bu esmer, uzun boylu, yağız delikan-

lıyla, Deniz'den daha kısa, sarışın, tipik Karadenizli Cihan Alptekin ile görüşebildik. Bu görüşmede, Deniz Gezmiş ile Cihan Alptekin, savcının kendilerine çok iyi davrandığını, her gün yanlarına geldiğini, gece yarılarında kadar sohbet ettiklerini, tartıştıklarını, savcının demokrat ve iyi bir insan olduğunu söylemişlerdi. Hatta, hukukta okuyan savcının kardeşinin de, zaman zaman yanlarına geldiğini, bu sohbet ve tartışmalara katıldığını, Nâzım Hikmet'in kaldığı koğuşlarda kaldıklarını, yanlış hatırlamıyorsam savcının Nâzım Hikmet'in piposunu onlara verdiğini, hiçbir sorunları olmadığını anlattılar. Yalnız, o zaman, 12 Mart muhtırası verilmemiş ve sıkıyönetim ilan edememişti. İşte, bu savcı, o günkü savcı ile aynı savcıydı ama davranışı farklıydı. Bu yüzden, bir hayal kırıklığı da burada yaşadık. Savcı ile görüşmeden çıktıktan sonra, berberhaneye götürüldük. Her taraf kir içinde, taş duvarların içine oyulmuş gibi duran dolaplar, kırık, dö-kük aynalar, tahtadan birkaç iskemle. Oradakilerden biri dilinin ucuyla "geçmiş olsun dedi. Birimizi bir sandalyeye, birimizi diğer sandalyeye oturtup, boyunlarımızı kirden rengi ne olduğu belli olmayan birer bez bağladılar. Benim saçlarım epey uzundu, hatta emniyette de, polis neden uzattığımı sormuştu. Berber, saç kesme makinesi ile enseden giriyor, önden çıkıyordu, arada, saç tellerini koparak alıyordu. Berberin umurunda değildi, iki, üç dakikada kafamız cızcııldak olmuştu, ikimizin de doğru dürüst sakalları çıkmıyordu, o nedenle sakal tıraşı yapmadılar. Aynaların yanında duran iki küçük tablo, dikkatimizi çekmişti. Sonradan öğrendik ki, bu resimler, Nâzım Hikmet'in yaptığı tablolarmış. Bu tablolara ne oldu acaba? Hâlâ merak ediyorum.

Berberden çıktıktan sonra 7-8 basamak inildiğinde karşımıza, koğuşlarla idare binasını ayıran, demir parmaklıklardan yapılmış dar bir bölme ile karşılaştık. Bu demir parmaklıklı bölmeyi geçtikten sonra, yanımıza, sonradan huyunu suyunu öğreneceğimiz, Rıza isminde yaşlı bir gardiyanı verdiler. Bu ara bölmeden sonra, yine, koğuşları ayıran demir parmaklıklı bölümden geçtikten sonra, uzun, geniş bir koridorun başına geldik; koridorun sağ ve sol başından yukarıya çıkmak için merdivenler vardı, bu merdivenlerle koğuşlara çıkılıyordu. Koğuş kapılarının önünde de, balkon biçiminde koridor uzanıyordu. Başımızı yukarı kaldırdığımızda, koğuş kapılarının önünde, bizleri izleyen yüzlerce insan vardı; kapı önleri, giren, çıkan insanlarla arı kovanı gibi hareketli idi, hatta, yüksek sesle "Dev-Genç'li bunlar mıymış? Dev-Gençliler geldi" laflarını duyuyorduk. İyi ki ikimizin boyu da uzundu, 1.80; ben biraz zayıftım ama M. Çakır iriyarı idi. Görünüşte durumu kurtarmıştık. Ufak tefek olsak, bir de mahkûmlar bizle dalga geçeceklerdi. Mahkûmlar, meydan denilen ana koridora, çok işleri olmadıkça veya idarece çağırılmadıkça inemiyorlardı. Koridorda, gardiyanlar, kantinden, koğuşlar adına alış veriş yapmaya giden meydancılar vardı. Koridorla, koğuşlara çıkan merdivenler, yine demir parmaklıklarla ayrılıyordu. Sonradan daha iyi kavradığımız bu hapisane, bir Alman mimar tarafından çizilmiş, Nazi tipi bir hapisane gibiydi. Duvarlar, yaklaşık bir metreye yakın kalınlıkta, sağlı ve sollu

iki ana havalandırmadan oluşuyor. Havalandırmanın etrafında, aynı kalınlıkta yüksek dış duvarlar, duvarların köşelerinde nöbetçi kuleleri bulunmaktaydı. Havalandırmaya, koridordan koğuşa giden girişin tam karşısından çıkış vermişler. Tecrit, koğuşlardan çok ayrı bir yerdeydi, Rıza gardiyan, bizi, koridorun başından sonuna kadar geçirerek, bu koridorun sonundaki merdivenden aşağıya indirdi. İndiğimiz yerin, yeryüzü ile en ufak bir ilgisi yoktu. Duvarlar, demir kapılı hücreler, demir sürgülü mazgal delikleri, demir parmaklıklar. Aynen “Demir Parmaklar Arasında” televizyon dizisindeki Sinop Cezaevi’ndeki tecritle abartısız aynı.

Gardiyan Rıza, tecride giderken, yolda meydancı bir genci yanına aldı. Neden bu genci aldığını, tecrit bölümüne geldiğimizde anladık. Bizim kalacağımız demirden yapılmış tecridin kapısını açmaya ihtiyar gardiyanın gücü yetmiyordu. Bizi içine koyacakları hücrenin demir kapısı, eski Roma mahzenlerinde mahkûmları koydukları hücrelerin zorla açılan demir kapıları gibi, meydancı ağır ağır gıcırdayan kapıyı zorlayarak açtı ve içeri girdiğimizde artık hücremizdeydik. İlk algıladığım, tavana yakın bir yerden, 30-50 cm büyüklüğündeki bir camdan gelen ışık hüzmeleri ile iki tane boş ranza idi. Hücrenin ortasında dikilip kalmıştık. Mehmet Çakır, gardiyana, hücreye girmeden önce, tuvalete gitmek istediğini söyledi, gardiyan “hepsi içerde” diye kapıyı arkamızdan meydancının yardımı ile kapatıverdi. Sekiz gündür emniyette, karakolda doğru dürüst uyutmamışlardı. Bu yedi-sekiz günü ayakta veya oturarak geçirmiştik, birbirimizle hiç konuşmadan, başımızın altına ceketlerimizi koyarak boş ranzalara bir uzandık, bu uzanışta tahminen dört, beş saat uyumuşuzdur. Karavanın gelişini dahi duymamıştık. Daha sonra, gardiyan Rıza’nın sesi ile uyandık, kapı açılmış, adam sesleniyor, ancak uyanabildik. Yüzümüze ranzanın telleri iz bırakmıştı. Gardiyan, yan taraftaki hücrede bulunanların, bizim bir ihtiyacımızın olup olmadığını sorduklarını söyledi. Mazgal deliğinden, kim olduklarını sorduğumuzda, ikisini dışarıdayken de tanıdığımız, zaman zaman görüştüğümüz, sendikacılık yapan Proleter Mehmet ile Saygı Yağmurdereli idi, Aytekin ile Fuat öğretmeni tanıımıyorduk. İlginçtir, yalnız olmadığımızı öğrenince çok sevindik. Sevindiğimiz kadar da şaşırıydık. Bunlar ne arıyordu, aslında, bu durumun şaşılacak yanı yoktu. Daha önce de açıkladığım gibi, her kesimden kurban gerekliydi. İşte, sendika ve işçi kesiminden iki kişi, öğretmen kesiminden iki kişi, öğrenci kesiminden bizler kurban olmuştuk. İleride görüleceği üzere, hepimiz, mahkemeye çıkmadan takipsizlik kararı ile salıverilmişti. Ama başımıza gelmeyen de kalmamıştı.

Altı kişi olmuştuk, birbirimizin aynı yerde olduğunu öğrenince, sanki maden bulmuş gibi sevindik, havalara uçtuk. Ne uykusuzluğumuz kalmıştı, ne açlığımız, ne işkenceler. Psikoloji ne ilginç bir şey, her şey bir anda unutuluyor. Kapının mazgal deliğinden sohbet başlamıştı, seslerimiz rahatlıkla duyuluyordu, bu arkadaşlar hemen yan taraftaki hücrede kalıyorlardı. Onlardan sonra geldiğimiz için, taze haber bizdeydi, biz, onlara, olanları anlatabildiğimiz kadarı ile anlattık,

onlar da, bize, nasıl ve ne zaman geldiklerini anlattılar. Yiyecek bir şeyler verdiler, iki battaniye gönderdiler. “Bunlara da şükür” diyorduk, içimiz rahatlamıştı. Gardiyan Rıza gittikten sonra, sohbetimiz mazgaldan devam etti. Gardiyanımız hakkında da bilgi aldık; ne de olsa onlar, bizlerden kıdemli idiler. Gardiyanın, sert ve otoriter görüldüğüne bakmamamızı söylediler, onu yumuşatmanın yollarını öğrenmişlerdi, ama tüm her duyduğu ve gördüğünü iletmede de üstüne olmadığını söylediler. Bizimkiler, gardiyana Rıza dayı diyorlardı.

Koğuş, 13-14 metrekare büyüklüğündeydi. Koğuşun içinde, sağ tarafta, kapısı olmayan bir tuvalet vardı. Tuvalete girişin duvarları da bir metrete yakındı, bir metrelik duvardan sonra, ince uzun bir boşluğun sonunda, ihtiyaç giderme yeri vardı. Yani, içeri tam girmeden, içerdeki kimseyi göremiyordunuz. Çeşme yoktu, teneke ile sınırlı su veriliyordu; bu su, hem temizlik, hem tuvalet, yani, tüm ihtiyaçlar için idi; ağzı tamamen açık tenekelerde getiriliyordu, suyun temizliği de meydancının insafına kalmıştı. O gece, yan koğuştaki arkadaşların verdiği yiyecekleri yedikten sonra, boş ranza üzerine sadece bir battaniye serili olarak, iyi bir uyku çektik.

Ertesi gün meydancı, karavana ile yal gibi bir çorba getirdi; yiyemedik. Yandakiler de uyanınca, savcıya, iki koğuşu birleştirme isteğimizi gardiyanla ilettik. Akşama kadar, ya ranzada uzanıyor, ya da iki üç adım hücrede yürüyorduk. Kapı, sadece karavana ve su geldiğinde açılıyordu. Ufak bir tıkırtı, bizim için, bir değişiklik oluyordu. Savcı, isteğimizi, kapılar devamlı kapalı kalmak koşulu ile kabul etmiş. Oysa, aynı yerlerde, Deniz Gezmiş ve Cihan Alptekin de, tüm gün kapıları açık olarak kalmışlar. İstedikleri zaman, hapishanenin istedikleri her yerine gidebiliyorlarmış; ayrıca, istedikleri kitap, dergi, gazete veriliyor, onlar da okuyup yazabiliyorlarmış.

Savcının, iki grubun birlikte kalmasına izin vermesinden sonra, arkadaşların koğuşundan dört ranzayı, bizim koğuşa sıraladık; ranzaları koyduktan sonra, demir kapı girişinin arkasında, hücrede üç, dört metre kare yer kalmıştı; aynı hücrede birlikte olmanın hatırına, bu sıkışıklığı kabul etmiştik. Bütün ihtiyaçları, bu boşlukta gideriyorduk. Masa, sandalye yoktu; yere gazete serip, üzerinde yemeklerimizi yiyorduk. Karavana berbattı, gelen yemekleri, köpeğin önüne koysanız yemez, yal gibi. Oturup konuştuk, hemen bir komün oluşturduk, içimizde durumu iyi olan hiç kimse yoktu. Ben, daha aileme haber vermemiştim. Çakır’ın babası öğrenmiş, yakında gelmesini bekliyordu; babası da, küçük bir memurdu. Proleter Mehmet ve Saygı’nın gelirleri yoktu, çalıştıkları sarı sendikadan işlerine son verilmişti, Aytekin’le Fuat öğretmenin de, maaşlarını alıp almayacakları belli değildi. Aytekin öğretmen, evli ve çocuk sahibi idi. Tüm yiyecek ihtiyaçlarımızı, kantinden karşılayacak gücümüz de yoktu. Çözüm olarak, Sana yağı alıp, gelen karavanının içine katarak, terbiye etmeyi kararlaştırdık. Alınacaklar, gazeteler ve sigara konusunda sınırlama getirdik. Gerçekten de, bir gün gelen kuru fasulye karavanasında küçük küçük kurtlar vardı. Kurtları kaşıkla

kenara aldık, içine biraz sana yağı, toz biber, baharat katarak yediğimizi hiç unutmuyorum. Doğru dürüst pişmeyen, neredeyse mermi sertliğinde nohut, içindeki taşlarla dişinizi kıracak bulgur pilavı, yoğurdun sadece bulaştığı bulunan cacık. Kesinlikle abartmıyorum. Sağ olsunlar, yaz tatiline giresiye kadar, okul arkadaşları ziyaretimize gelerek harçlık bırakıyorlardı; özellikle, Necati Kur çok gayret ediyordu. O zaman, hapishanelere yemek sokulmasına izin veriyorlardı; diğer arkadaşların aileleri, o yoksul halleri ile ziyaretlerde mutlaka bir şeyler getiriyorlardı. Bu dışarıdan getirilenler ile biraz kendimize gelebiliyorduk Yirmi dört saat, altı kişi, on üç metre kare yerde sürekli kapalı olarak yatıyor, kalkıyorduk. Ziyaret günleri, koğuştan çıkmak, bizim için çok büyük bir değişiklikti, arkadaşlarımızı görünce hem moral alıyor, hem de haber alarak içeride konuşulacak şeylerimiz oluyordu. Aynı zamanda stres atıyorduk, ziyaret çıkışları olmasa, neredeyse yürümeyi bile unutacaktık.

Tutuklamayı duyar duymaz, Mehmet Çakır'ın babası geldi. Avukat tutarak tutuklamaya itiraz yapıldı; fakat, bu itiraz da reddedilmişti. Nedense, dava açılıp, dava günü de tespit edilmiyordu. Anlamsız bir bekleyiş başlamıştı, giderek sinirler geriliyordu; M. Çakır'la aramızda geçen olaylarla ilgili değerlendirme yaparken, tartışma çıktı; hatta, fizikî bir şeyler de oluyordu, ayırdılar. Aytekin Gürler hoca çok sıkıntılı idi, çabuk sinirleniyordu; hoca evli ve çocuğu vardı. Destek veren doğru dürüst kimsesi de yoktu, iyice bunalıma girmişti. Savcıya maruzatımızı bildirerek, havalandırmaya çıkma isteğimizi ilettik, günde bir saat, hücrenin önündeki koridora çıkma izni verildi, günde bir saat de olsa, bu da bir kazanımdı.

Bir gün, koğuşa sarışın orta boy, yakışıklı, topluca bir genci getirdiler, bu genç, meşhur Müşküle köyünden İsmail'di. Meşhur, diyorum, bu köy Bursa'nın en çok konuşulan köyü idi; seçimlerde bütün oylar TİP'ne çıkar. Bu köyden, ta TİP genel yürütme kuruluna giren insanlar vardı, muhtar TİP'li idi, dernekleri, örnek köy çalışmaları vardı. Nâzım geceleri düzenlenir, mitinglere toplantılara kitlesel katılırlar, iyi de içerlerdi. Duyduklarımız bunlardı. 2008 yılında, Hasan Öztürk, sadece bu köy olayları ile ilgili bir kitap bile yazdı.(TÜSTAV, Sarı Defterler Dizisi, Eylül 2007 “*Çınarlı Köyün Muhtarı*”)

Müşküleli İsmail, ilginç bir gençti; yaşına göre çok bilgili, entelektüel, davranışları ise yaşına göre çok çocuksu idi. Tam olarak neden getirildiğini kendisi de bilmiyordu, aramada bir iki kitap bulunmuştu. Bir kurban da köyden getirdiler. İsmail'in babası ziyaretine geldiğinde, ilkokul çocukları gibi “bubam gelmiş, bubam gelmiş” diyerek, el çırpıp gülüyordu, seviniyordu. Bizim neşe kaynağımız olmuştu. Hücremizde altı ranzamız vardı, yedi kişi olmuştuk, yedinci ranzayı alacak yer yoktu, Böylece, altı ranzada yedi kişi yatıyorduk. Aradan iki üç gün sonra, bir tekstil işçisi getirdiler; bu işçinin suçu da, hafta sonu haftalığını aldığında, etraftakilerin duyacağı şekilde “Bu haftalık neye yeter, çocuğuma ayakkabı bile alamıyorum, bu ne biçim iştir” biçiminde laflar ediyor. Bu serzenişli duyanlardan biri, tekstil işçisini ispiyonluyor; sorguya alınarak komünizm pro-

pagandası yaptığı iddiası ile de tutuklanıyor. Adam geldiğinde şok geçiriyordu. Orta boylu, saçları dökülmüş, kara kuru, ufak tefek, üzerinde hâlâ iş elbiseleri bulunan, sıradan bir işçi. Önce, bu işçi bizlerden ürktü, biz de ondan şüphelendik. Acaba böyle, içimize birisini sokarak buradan haber toplayabilirler, diye de düşünmedik değil. Bu kadar da olamazdı, “Geçinemiyorum” demesiyle tutuklanması pek mantıklı gelmiyordu. Yapacak bir şey yoktu. Bu işçiyi de kabullendik, çok iyi davrandık. Moral verdik, ayırım yapmadan yaşamımıza kattık, ekmeğimizi paylaştık. Bizim bu tavrımızdan dolayı, biraz zaman geçip de kendisi insan yerine koyulan ve neden geçinemediği, bunun arkasında neler olduğu anlatılınca, işçi, neredeyse tutuklandığına sevinmeye başlamıştı. Gazeteleri, var olan kitapları okumaya başladı. Bazı şeyleri çabuk kavırıyordu. Hiç de öyle, haber toplayıp ispiyonculuk yapacak karakterde de değildi, bu zamana kadar da herhangi bir şey çıkmadı.

Evet, altı kişilik ranzamızda sekiz kişi olmuştuk, sırayla ikişerli yatmaya başlamıştık. Bu da ayrı bir azap oluyordu. Şimdi düşünüyorum da, neden öyle kalıyorduk? Hücre hücredir, yan hücre boştu, en azından ikiye bölünebilirdik, aklımıza gelmedi mi, yoksa başka durumlar mı vardı, şimdi bile düşünüyorum, çözemiyorum.

Birkaç gün sonra da, Eğitim Enstitüsü’nde benimle aynı sınıfta olan Necdet Çavuşoğlu’nu hücreye sokuverdiler. Bir şaşkınlık daha geçirdik. Necdet’in böyle tutuklanıp geleceğini aklımızın ucundan bile geçiremezdik. Neden geldiğini anlattığında bile, yine inanmamıştık. Ama ne yazık ki, gerçektir! Necdet, bir akşam iyice duyuluyor, okul yatakhanesinde, bulduğu çarşafa Nâzım Hikmet’in “Ölenler dövuşerek öldüler ve güneşe gömüldüler, vaktimiz yok onların matemini tutmaya, akın var akın, güneşi zapt edeceğiz güneşin zaptı yakın” dizelerini yazmış. Müstahdem, hemen bu yazıyı ihbar ediyor. Sorguda, Necdet kendisinin yazdığını kabul ediyor, derhal de tutuklanıyor. Şimdi ise, altı kişilik ranzada dokuz kişi olmuştuk. Görünüşte kimse bir şey demiyordu, ama gerilmeye başlamıştık, fiziken de rahatsızlıklar duymaya başlamıştık, sırtımız ağrıyordu. Bir saat değil, iki saat değil, bir gün değil, iki gün değil, günler geçiyor, ne zamana kadar, her şey belirsiz, güneş yüzü görmüyoruz, hareket edemiyoruz, beslenemiyoruz. Her saat de konuşmak, tartışmak, kitap, gazete okumak, bir yere kadar oluyordu. Hafif hafif ufak şeylerden sürtüşmelerde olsa, yine de herkes sabırlı idi. Bu konuda Proleter Mehmet çok olgun davranıyordu, herkese moral veriyordu. Saygı da bu konuda yapıcı ve iyiydi. O da evliydi. Fuat, yaşına göre çok efendi ve olgundu. Saygı ile Mehmet marşları iyi biliyorlardı, ikisinin de sesi şiir okumaya ve marş söylemeye uygun ve etkileyiciydi, özellikle Nâzım’ın şiirlerini okurken, arada onlara eşlik edip moral buluyorduk. Ama bir gün sabah bir baktık, Aytekin öğretmen ellerini yumruk yapmış, başını demir kapıya vuruyor, aynı zamanda isyan sözleri ile bağıırıyordu. Hemen üzerine atlayıp durdurduk, artık sinirlerine hâkim olamamıştı. Eşi rahatsızdı, çocuğu vardı, yanlış hatırlıyorsam, bir de

bebek bekliyorlardı. İyice sinirleri boşaldı. Çok etkilendik, bizim de moralimiz bozuldu. O an söylenecek söz veya yapacak bir şey bulamıyorsunuz, çaresizsiniz, dört duvar arasında tutsaksınız, kime ne yapacaksınız, ne söyleyeceksiniz, sadece iyice kinleniyorsunuz, hırslanıyorsunuz, çaresizlik insanı daha da mahvediyor. Bir de, bir ziyaret dönüşü, ben önde, M. Çakır arkada meydan yerinden hücreye geri dönerken, baskıcı, işkenceci, tüm mahkûmların çekindiği, ismi Şeref olan başgardiyanın, M. Çakır'a "Sen nasıl yürüyorsun lan, senin Dev-Gençliliğin burada sökmüyor" diye bağırıldığını duyduk, Mehmet durup "Normal yürüyorum işte" deyince, Mehmet'in yanına gelerek iki tokat vurdu. Hiç bir şey yapamadık, etrafta köpek gibi bekleyenler vardı. Bu durum da bizi kahretti.

Mazgallı demir kapılar üzerimize kapanıyor
 Mazgallı demir kapılar bile ağıt yakıyor
 Her demir kapı açıldığında ağıtlar yenileniyor
 Demir kapılar bile gözyaşı döküyor...

Baş gardiyan, mahsustan, bizi izleyen mahkûmların bize sempati duymaması için ve bizi yıpratmak amacıyla, kasıtlı olay çıkarmıştı. Gerçi, daha sonra bizim de gideceğimiz Kartal Maltepe Askeri Cezaevi'ne bu Şeref gardiyan olarak gidiyor, oradaki arkadaşlar "Sen, Bursa'da bizim arkadaşları böyle yaparsın ha" deyip ağzını burnunu kırıyorlar.

Bir ziyaret günü babamın geldiğini söylediler, ziyarete gittiğimde yanında birisi daha vardı; sonradan öğrendim, babamın yanında gelen arkadaşı Bursa'nın eski kabadayılarından Benli Halil'miş. İkisi de tedirgindi, kabadayı da olsalar, devlet meselesi olunca boyun eğiyorlar. Tabii, biz dik duruyoruz, babam doğru dürüst hiçbir şey söyleyemedi, biraz harçlık bıraktığını söyledi. Benli Halil de, dilinin ucuyla, istediğim bir şey olduğunda aramamı söyledi. Kadere bakın, babam da gençliğinde, ben çocukken, Bursa'da aşırı sarhoş haldeyken yaptığı trafik kazası yüzünden, bu cezaevinde beş ay hapis yatmış. Benli Halil de, daha sonraki mafya hesaplaşmalarında öldürülmüştü. Aramızdaki fark, babam sarhoşluktan yatmış, ben ayıklıktan yatıyorum!

Davalardan hiçbir haber yoktu, 40 gün geçmişti, tam bir belirsizlik yaşıyordu. Ülke genelindei eylemler, tutuklamalar, baskınlar her şey karmakarışıktı. Biz de, bu arada, nereden aklımıza geldiyse, dışarıdaki büyük havalandırmada yürümek istediğimizi ilettik. Mahkûmlar içeri girince, günde 1-1,5 saat, akşamüzeri, dışarıdaki büyük havalandırmaya çıkma izni verildi. İlk havalandırmaya çıktığımızda, yürüme özlemiyle beş, on dakika biraz hızlı yürüdük ki hepimiz yoruluvermişiz, yine tavuk gibi yere çöktük; yürüme alışkanlığımızı bile kaybetmiştik.

Tam bu sıralar, bizim iki kişilik naylon dava için, Bursa mahkemelerinin görev alanına girmediği gerekçesiyle, en yakın sıkıyönetim mahkemelerinin bulunduğu, İstanbul sıkıyönetim mahkemelerine gönderilmesi kararının alındığı haberi geldi. Eğer bu gönderilme kararının uygulanmasını normal yollara bırakıp, adli sicile buradan bizi götürecek olan askerlerin ödenti ve yollukları çıkıncaya kadar beklersek, 6-7 ay geçeceğini öğrendik. Eğer bir an önce sıkıyönetim mahkemesine çıkarsak, tahliye olma ihtimalimiz olabilirdi; kaçırdığımız Haziran sınavları yerine Eylül sınavlarına yetişebiliriz, diye düşünüyorduk. Bu bürokratik işlemlerden dolayı, gönderilmenin altı, yedi ay sürmesi canımızı sıktı. Neyse ki, M. Çakır'ın babası ve avukatlar, yoğun uğraşlar sonucu sevk işlemini hızlandırdılar. Zannedersem, bizi götürecek olan er ve astsubayın yolluk ve yol ücretlerini, M. Çakır'ın babası verdi.

Saman istifi gibi kaldığımız hücreden ayrıldığımız ve kalanlar da biraz rahatlayacağı için, içimizde buruk bir memnuniyet vardı. Ama nelerle karşılaşacağını bilmediğimiz için de endişeleniyorduk. İşte böyle duygularla, Temmuz ayının son günlerinde tutulan bir minibüsle, sabah saatlerinde yola çıktık. Tabii, kollarda kelepçe, iki jandarma eri, bir çavuş asker, bir astsubay, iki de biz, ben ve M. Çakır.

Hava kararıken İstanbul'a geldik. Sorumlu astsubay, bir yerlere girip çıkıyor, soruyor, telaşlanıyor, ne yapacağını bilemiyor, oradan oraya gönderiyorlar, girdiği, çıktığı yerler hep askerî kuruluşlarla ilgili yerler. Bizim de korkumuz, "Sizi kimse kabul etmiyor" deyip geri dönülmesiydi. Neyse, sonunda, bizi Harbiye Sıkıyönetim Merkez Komutanlığı'na teslim etme kararı kesinleşti. Oysa, biz, buraya, daha önceden, kendimiz teslim olmuştuk, burası da, bizi geri göndererek almamıştı. İçimizde bir umut belirdi, bizim ifadelerimizi alırlarsa serbest kalabiliriz diye düşünüyorken, bizi arabadan bile indirmeden, İstanbul sıkıyönetiminin gözaltı yeri olarak kullanılan, Selimiye Kışlası'na gönderme kararı geldi. Girişte yine, minibüsün içinde, bizi bir saate yakın belettikten sonra, Selimiye'nin asker ve yetkili subayları bizi teslim aldı. Dolaştıra dolaştıra, bir yerlerden geçirerek, içinde karşılıklı iki katlı, ranzaların bulunduğu ve içeride hiçbir hareketliliğin olmadığı ve sesin gelmediği, İstanbul Boğazı'na bakan bir koğuşa bizi koyuverdiler. Önce, Selimiye Kışlası'nın büyüklüğü hakkında anlatılan, sonradan duyduğumuz rivayeti aktarayım. İki kardeş, aynı dönemde, burada, iki sene askerlik yapmışlar, birbirleriyle karşılaşmadan tezkere almışlar; işte bu kadar büyük ve karmaşık yapısı varmış. Gerçekten, büyüklüğünü hiç kestiremediğim, ucunu bucağını da göremediğim, İstanbul Boğazı'na bakan taş bina, kimbilir tarihe ne tanıklıklar etti, ne kelleler aldı, ne kadar insanı öğüttü. Anlatılan rivayetin, gerçek olması da muhtemeldi.

Koğuşa girdik; her taraf ranza, ortada büyük bir meydan, iki tarafta oturulacak yerleri olan masalar, boğaza nazır, karşıda İstanbul ıslıl ıslıl, sessizlik... Nereye geldik diye, şaşkın şaşkın birbirimize bakıyoruz. Sadece, kapıda bir asker

nöbet tutuyor. Ranzaların arasından iki kişi geldi, her zamanki serenat, “Geçmiş olsun, geçmiş olsun, size de, size de”. Bunlar adlî tutuklu, yani siyasî değil, o dönem, sıkıyönetim, hırsızlık, kaçakçılık, yankesicilik, gasp, uyuşturucu maddeler suçlarına da bakıyordu; zannedersem, bu iki kişi böyle suçlardan buraya getirilmişlerdi. Bunlardan kuralları öğrendik; tuvalet için kapının önündeki koridordan 100-150 metre yürüyerek asker tarafından günde üç defa götürülüyor, elimizi, yüzümüzü de, bu gidişlerde yıkıyormuşuz. Yemek askerî usul; sabah kahvaltısı, öğle, akşam yemekleri veriliyor. Yemeklerin iyi çıktığını söylediler. Bu arada, nöbetçi askerin dışında bir asker, temiz çarşaf ve yastık kılıfı getirdi. Yemek zamanının geçtiğini, istersek kantinden bir şey getirebileceğini söyledi. Hatırlamıyorum ama, ya bu asker ekmek, peynir gibi kuru bir şeyler getirivermişti, ya da oradaki tutukluların akşamdan zulaya aldıkları ekmekleri ile açlığını bastırmıştı. Zaten, biz hücre gibi bir yerden çıkıp, boğazın muhteşem güzelliğini, gemilerin boğazdan geçişini, her yerin ıslık ıslık parlıtısını görünce aptallaştık. Saatlerce camın önünde, göz kapaklarımız kapanıncaya kadar seyrettik. Her şeyi unutmuştuk, ne baskı, ne küfür, ne işkence; burada böyle bir şey de yoktu. Bursa’ya göre burası cennetti, sevincimizden gözümüze uyku tutmuyordu. Saat ikilere kadar boğazı seyrettik, aydınlanmış minarelerin, kubbeleri ile birbirine karıştığı muhteşem görüntüyü seyretmek uykusuzluğa değdi.

Ah, şimdi boğazın mavi sularına vuran ayın şavkında, kızılığın lacivertle karıştığı suya baka baka, insanlar neşeyle, coşkuyla yiyorlar, içiyorlar, sevgilileriyle, sevgiyi, aşkı her şeyi paylaşıp, o içlerinde duydukları sıcaklığı, buz gibi içkileri ile soğutuyorlardı, kimbilir ne günahlar işleniyordu, boğazın iki yakasında...

Gün ışıyınca, Boğaz bir başka güzellikte, denizin güneşten yansıyan suları pırıl pırıl, masmavi, martılar sanki cennet kuşu, sesleri Selimiye kışlasının koğuşuna kadar geliyor, takalar, balıkçı tekneleri, yolcu vapurları, kıyılarda insanlar, uğrunda hapis yattığımız, işkence gördüğümüz, tutuklandığımız, bizim insanlarımız; acaba farkındalar mı? Olsun; isterse farkında olmasınlar! Biz, yaşamı, hareketi, canlılığı karşıdan da olsa görüyoruz ya, o da yeter. Buradan da olsa, yaşam ne kadar çekici, ne kadar muhteşem. Saatlerce camın önünden bakarken, insan usanmıyor. İşte yaşam, işte yaşamak, işte hayat böyle bir şey. Neredeyse, bizi buraya gönderenlere minnet duyacaktık. Şüphesiz, böyle duyguların oluşmasında, Bursa’da geçen 45-50 günlük zorlu, kasvetli, baskılı ve yoksul hücre yaşamının çok büyük etkisi vardı.

Yaklaşık elli günden sonra, bize göre güzel bir kahvaltı ile güne başladık, öğleyin de askerlerin kendi yediği karavandan bize de verdiler, yemek azdı, ama lezzetli ve kaliteliydi.

İkinciye doğru, orta boyda, topluca, başının tepesi tamamen açılmış, sadece kulak yanlarında seyrek saçları olan, kırmızı, güleç yüzlü, tok sesli birisini getirdiler. Bu neşeli, esprili, konuşkan kişi “Devri Süleyman“ oyununun yazarı, aynı

zamanda, bu oyunda Süleyman rolünü oynayan ve de sıkıyönetim öncesi çıkarılan *And* dergisi yazarlarından, yani tiyatrocü, yazar, gazeteci Aydın Engin'di. Tüm bunları, geldiğinde kendisinden öğrendik. Aydın Engin'in gelmesiyle ortam neşelenmiş, daha da renklenmişti. Adam haber küpü, tüm olayları gelişmeleri biliyor, aynı zamanda entelektüel, çok tatlı anlatıyor. Saatlerce konuşuyor, tartışıyoruz. Gerçi, daha çok biz soruyoruz, o cevaplıyor. Bunun yanında, espriler, fıkralar gırla gidiyor, neredeyse "İyi ki tutuklanmışız" diyoruz. Yemekler güzel, manzara güzel; istediğimiz kadar kendimize ait ranzada yatıyoruz, kalkıyoruz, sanki tatil yapıyoruz. En büyük sorunumuz tuvalet sorunu idi; en çok iki kişiyi birlikte götürüyorlardı. Önce kapıdaki nöbetçiye söylüyorsunuz, nöbetçi er, tuvalete götürecek erlere haber veriyor; iki silahlı asker, iki kişiyi alıyor; yüz, yüz elli metre ileride soldaki tuvalete silahlı askerler arasında gidiyorduk. Bazen koridor müsait değilse, yani başka tutuklular veya başka bir durum varsa götürmüyorlardı. Yine bir tuvalet yolculuğu sırasında, bir koğuşun kapısının önünden geçerken, bizi götüren asker, telaşla, bu koğuşun nöbetçisine kapıyı kapatmasını işaret etti. Nöbetçi anlamadı; ben tüm dikkatimle baktım; kolunun biri zincirle ranzaya kilitlenmiş, üzerinde siyah pantolon, koyu mavi gömlek bulunan birisi uzanıyordu odada, tüm dikkati ile bakıyor ama, çok halsiz ve yorgun olduğu her halinden belli oluyordu. Gördüğüm kişinin Mahir Çayan olduğunu tahmin ettim. Fakat yine de tereddüt geçirdim. Koğuşta anlattığımda yorumlar başladı, tuvalet yolculukları hızlandı. Hemen hemen herkes, bir kere de olsa, o gün Mahir Çayan'ın yattığı koğuşun önünden geçti, aynı benim gibi gördüklerini söylediler. Evet, elinin biri ranzaya bağlı kişi, Mahir Çayan'dı. Bilindiği gibi, çatışmada yaralı yakalanmıştı, tedaviden sonra Selimiye'ye getirmişler.

Koğuş trafiği yoğun olmasa da, ilginç tipler ve insanlar gelip gidiyordu. Arnavutluk hesabına casusluk iddiasıyla, yaşlı birisini getirdiler. Doğru dürüst Türkçe konuşmıyordu, "Ben, Arnavutluk'un pırasalarından başka bir şey bilmem yav" deyip duruyordu, birkaç gün sonra ihtiyar Arnavut'u götürdüler. Bir gün de, kafasında takkesiyle, orta yaşlı, zayıf, sessiz birisi geldi. Kendi isteği ile bizim koğuşa geldiğini söyledi; gerekçesi de "Bir tane akılsız dostum olacağına, on tane akıllı düşmanım olsun" idi. Ne olduğunu sordumuzda, önceki koğuşunda adli, uyuşturucu ve kaçakçılık suçlarından gelenler varmış, bu vatandaş namaza durduğunda onunla alay ediyor, dalga geçiyorlarmış. Hatta, itip kakıyorlarmış, bu nedenle bizim solcu öğrenciler olduğumuzu öğrenince, burada kalmayı tercih etmiş. Gerçekten, bu arkadaşta biz en ufak bir rahatsızlık vermedik, biz de dinî inancına saygı gösterdik. Arkasından genç bir yankesici geldi, bu neşeli, hareketli genç, bize yankesiciliğin tüm numaralarını gösterdi. Bu genç, uygulamalı gösterisinde, yanımdan geçerken, paramızı cebimizden alıyordu. Gerçekten de hissetmiyorduk. İki parmağını, öyle ustaca cebimize sokuyordu ki, kimse ne olduğunu anlamıyor ve göremiyordu. Yine bir gün, uzun boylu, yakışıklı, kara yağız birisini getirdiler, sempatik, güler yüzlü idi; hiç aklımıza gelmezdi sağcı

birisinin bu koğuşa verileceği. Gelen bu genç, İstanbul Ülkü Ocakları İkinci Başkanı idi. Kendisini tanıttığında önce havada bir soğukluk oldu, sonra sohbet başladı. Ama epey sohbet ettik. İkinci Başkan, gençliğin böyle bölünmesine karşı olduğunu, tüm gençliğin kendileri de dâhil olmak üzere yanlış yaptıklarını, kimsenin kimseyi suçlamaması gerektiğini belirten, esnek yumuşak laflar etti. Konuştukça ortak birçok konu bulundu. O da, bizim düşüncelerimizi duyunca şaşırdı, biz de onun düşüncelerini duyunca şaşırmıştık. Ama düzen, yine de onların yanındaydı, bir gece kaldı, ertesi gün tahliye oldu.

Sıkıcı, aynı tespih tanesi gibi arka arkaya geçen günler ve monotonluk yine başlamıştı. Hapishane hapishane olarak, özgürlük özgürlük olarak birbirlerinin karşısında, birbirlerini kışkandıracak, birbirlerini cezbedecek şekilde duruyordu. Ne boğazın muhteşem güzelliği, ne kuşların güzel ötüşleri tutsaklığı, özgürlük isteğini örtemiyordu, altın kafes misali sıkılmıştık, bunalmıştık; Aydın Engin'i de götürmüşlerdi.

Bir aya yakın buradaydık. Akşamüzeri ikimizin hazırlanmasını söylediler, biraz ürperdik. Akşamların, gecelerin, karanlıkların ne getireceği belli olmazdı. Yaşlılar, akşamın hayrından, sabahın şerri daha evladır, derler. Yine yapılacak bir şey yoktu, gitmeye hazırдық. İkimizi, kasaplara et dağıtan, kutu gibi bir arabaya bindirdiler. İçerisi insan doluydu, bu sıkış tepiş arasında bir yerler bulduk. İçeridekiler mahkemeden çıkmış, geldikleri Kartal Maltepe Askeri Ceza ve Tutukevi'ne gidiyorlardı. Anlaşılan bizi de, bu ceza ve tutukevine götürüyorlardı.

MEŞHUR KARTAL ASKERİ CEZA VE TUTUKEVİ

Cezaevi arabasındakiler, mahkemeden çıktıkları için, kendi aralarında konuşup yorum yapıyorlardı. Gözleri pek bizi görmüyordu. Tangur tungur, karanlıkta doğru dürüst nerelerden geçtiğimizi görmeden, sadece yanlarda telli ufacık havalandırma delikleri olan kasap arabası ile uzun bir yolculuktan sonra, Kartal-Maltepe'ye vardık. Mahkemeden gelenleri hemen koğuşlarına aldılar, bizi de büro gibi bir yere alarak, her zamanki gibi üst araması başladı. İkimizin üzerinden de doğru dürüst para pul çıkmamıştı, üstümüzü arayan askerler şöyle bir baktılar, nereden geldiğimizi sordular. Bizi gariban gördükleri, askerlerin yüzlerinden belli oluyordu. Özellikle, ben çok zayıftım. Zannederseniz, askerler bize acıyarak, bu gençler biraz kendilerine gelsinler diyerek, bizi öyle bir koğuşa verdiler ki, ilerideki anlatımlardan böyle olduğunu sizler de kabul edeceksiniz.

İkimiz de, verdikleri koğuşa girince, yine büyük bir şaşkınlıkla kime bakacağımızı, kimleri göreceğimizi, ne yapacağımızı bilemedik. Neredeyse, tanınmış yazar, aydın, meşhur olan herkes buradaydı. Cumhuriyet Gazetesi yazarı İlhan Selçuk, Türkiye İşçi Partisi Genel Sekreteri Nihat Sargın, Oktay Kurtböke, Prof. Sabahattin Eyüpoğlu, yazar çevirmen Vedat Günyol, Anayasa Prof. Çetin Özek, eski Cumhuriyet Savcısı Şiar Yalçın. Daha önceki TKP davalarında ve Nâzım Hikmet davasında, genç öğrenciler olarak yargılanan, epeyce yaşlı Şadi Alkılıç. İlk Dev-Genç başkanlarından Atilla Sarp ve birlikte yargılandıkları Ruhi Koç, deniz subayları davasının sanıkları olarak yargılanan Sarp Kuray ve arkadaşları... İçlerinden aklımda kalan Ali Kırca, T.R.T İstanbul spikeri Erdol Boratav, tabii Senatör İrfan Solmaz, İstanbul Emniyeti'nden şube müdürleri.. Hatırlayabildiklerim bunlar. Kırk yıl sonra yazılınca, böyle bir sürü insanın adı ve olay unutuluyor.

Geldiğimizden beri, birkaç kişinin dışında koğuştaki fazla ilgilenen olmadı. Koğuşun sorumlusu, hatırladığım kadarıyla İlhan Selçuk'tu. Bize boş iki ranza gösterdiler, kimin gösterdiğini de hatırlamıyorum. Sonra, akşam yemeğine çağırıldılar, sanki bir davetteymişiz gibi, ördöv tabağı gibi büyükçe porselen tabaklar herkesin önüne dizilmişti. Nöbetçi, sırayla, istek doğrultusunda tabağa yiyecekleri koyuyordu, biz ne varsa hayır demedik. Pilav üzerine tavuk, yanına köfte, yemeklerin hepsi ev yapımı, arkasından meyve, isteyen çay, kahve alabiliyor

istediği kadar, hem de fincanlarda. Karavana kesinlikle girmiyor, askeriyeenin tabakları da kullanılmıyor. Buzdolabı var. Et stokları, tavuk stokları var. Vay vay, tam yerine düşmüşüz. İlk girişte, askerin bize acıdığı için bu koğuşa vermesi boşuna değilmiş. Koğuşlardan havalandırmaya açılan kapı gece kapanmıyordu, havalandırmanın üstü tamamen kalın telle kapanmıştı. Fakat gökyüzü rahatlıkla görülüyordu. Havalandırma yaklaşık 60-70 metre kare büyüklüğündeydi. Yemekten sonra buraya masalar kuruluyor, kimileri satranç oynuyor, kimileri briç oynuyor, kimileri bir şeyler okuyordu. Biz, öyle, şaşkın şaşkın onları izliyorduk. İlhan Selçuk yanımıza usulca geldi, hangi davadan geldiğimizi sordu.

Söylediğimizde, bu konuda, bu koğuştaki arkadaşlarla pek tartışmaya girmememizi, buradakilerin başka davalardan olduğunu söyledi, biz de anladığımızı söyledik. Gerçekten de, Sarp Kuray, Atilla Sarp ve arkadaşları, Dr. Hikmet Kıvılcım taraftarı olarak Deniz subayları davasından, Sabahattin Eyüpoğlu, Vedat Günyol ve arkadaşları mavi yolculuk gibi geziler düzenleyip, TKP örgütlenmeleri yapmaktan, İlhan Selçuk, Emniyet Müdür yardımcıları, tabii senatörler, 12 Mart'tan önce sözü edilen 9 Mart darbesini düzenleme iddiası ile yargılanıyorlardı.

Kaldığımız koğuşun karşısında, çoğunluğu bizimle aynı görüşte olan, bizim gibi çeşitli yerlerden gelen Dev-Gençliler kalıyordu. Onlar da aynı havalandırmaya çıkıyordu, yani bu iki koğuşun havalandırması ortak idi. Birbirimizin kokusunu hemen aldık doğal olarak, onlar bize çok daha sıcak ve yakın geliyordu. Gündüzleri, genellikle onların koğuşuna gidiyor, onlarla sohbet ediyor, çay içiyorduk. Yemekleri ilk geldiğimiz koğuşta yiyorduk, yine aynı şekilde, her öğün ev yemekleri oluyordu ve etsiz, tavuksuz öğün geçmiyordu. Zannedersenem koğuş yönetimi vardı, bu yürütme, genel istek üzerine yemekleri hazırlıyordu. Burada kaldığım sürede, dışarıda yemediğim yemekleri burada yedim.

Böyle dört-beş gün geçti, gündüzleri bizim karşı koğuştaki arkadaşlarla haşır neşir oluyoruz, yemek zamanı ise kaldığımız koğuştaki diğer grupla oluyoruz. Bu bizi rahatsız etti, bizim arkadaşların karşısında yediklerimiz boğazımızdan rahat geçmiyordu. Bizimkiler karavana yiyorlar, arada, aileleri İstanbullu olup da ziyarete gelenler olursa veya kantinden ufak tefek yumurta gibi şeyler alıyorlardı. Koğuştan koğuşa geçmeler olabiliyordu, bizim karşıımızdaki arkadaşların koğuş sorumlusu, Sırrı Öztürk'tü. Onların yanlarına geçmek istediğimizi söyledik. Sırrı Öztürk "Oğlum, orada kalın, biraz kendinize bakın, yoksa, bizim gibi karavanaya talim edersiniz" dedi. Biz, geçme konusunda ısrar ettik. Ziya Yılmaz, kendi yanlarına gelmemizi doğru buldu. İdareye başvurarak koğuş değiştirme isteğimizi bildirdik, idare de kabul etti. Derhal karşı koğuşa bizimkilerin yanına geçtik, karavana yiyorduk ama mutluyduk, rahatlamıştık.

Geçtiğimiz koğuşta, son İstanbul baskınlarında meşhur olan, ODTÜ'de ABD'nin Ankara büyük elçisi Commer'in arabasını yakanlardan, aynı zamanda

İsrail'in İstanbul başkonsolosu Efraim Elrom'u kaçırılma olayında bulunduğu iddiası olan, banka soygunları ile de yargılanan Ulaş Bardakçı. THKP-C muhasebecisi ve mali sorumlusu diye geçen Ziya Yılmaz, T.H.K.P'nin gizli teorisyenlerinden biri olduğunu orada öğrendiğimiz Sina Çıladır, askerî okuldan atılma Cevat Taşkiran, yine Efraim Elrom'u hurç içinde kaçırılardan birisi iddiası ile meşhur olan Necmi Demir. İzmit grubundan işçi, sendikacı, Sırrı Öztürk ve oğlu, yine işçilerden Şevki Erencan, dünürü Basri Dede, Zonguldak işçi ve öğretmen grubundan isimlerini hatırlayamadığım iki üç kişi, İzmit öğretmenlerinden Necati Çığışar, Nurettin hoca. Aklıma gelenler bunlar oldu.

Yerleştiğimiz koğuş, bir küçük oda, bir de büyük odadan oluşuyordu. Küçük oda da çift katlı olmak üzere, altı kişilikti. Bu odada, Ziya Yılmaz, Ulaş Bardakçı, Sırrı Öztürk, Sina Çıladır, Necmi Demir ve ismini hatırlamadığım bir kişi daha kalıyordu. Buraya, dışarıdan fazla girme çıkma olmazdı. Yargılanacakları davalar için, ideolojik savunma çalışmaları yapılıyordu. Bu koğuşun hemen yanında, 18 kişilik büyük koğuş vardı. Bu da, çift katlı ranzalardan oluşmakta idi. Ancak ranzalar arasında, 50-60 cm.lik geçiş yerlerinden başka boşluk yoktu. Koğuş kapılarının önünde, yemek yeme, oturma gibi günlük aktivitelerin yapıldığı salon vardı, salondan tualete geçiliyordu.

Kartal Maltepe Askeri Cezaevi, dört ana bölümden oluşuyordu. İkiisi, bizim önce beş gün kaldığımız koğuş, diğeri bu koğuşun karşısındaki yeni geçtiğimiz koğuş, üçüncü bölüm bu iki koğuşun birleşiminden oluşan, aradaki havalandırma da koğuş içine katılarak oluşturulmuş, bizim koğuşların simetrisinde olan büyük bir koğuştu. Dördüncü bölümde, bu koğuşların alt katında, bir tarafında adli suçtan gelenler, bir tarafında da bayan tutuklular kalıyormuş. İstanbul'un meşhur kabadayılarından Dünder Kılıç, ilk geldiğimizde dördüncü bölümdeki alt koğuşta kalıyordu. Daha sonra, hem akrabası, hem adamı Sultan'la birlikte, İlhan Selçuk'un bulunduğu koğuşa yerleşti. Dünder Kılıç'ın solcularla arasının çok iyi olduğu söyleniyordu. Daha önce de, Deniz Gezmiş ile Sağmalcılar Cezaevi'nde birlikte hapis yatmışlar. Burada da herkesle arası iyiydi. Fakat, İlhan Selçuk'la çok daha iyiydi. Tabii Senatör, eski emniyet mensubu Rafet Kaplan da vardı. Onun, hangi koğuşta kaldığını hatırlamıyorum. Büyük bir olasılıkla alt koğuşta kalıyordu. Arada bir, ziyaret günlerinde üst bölümlere geliyor, "Buradan çıkacağız gençler, merak etmeyin, bunun hesabını soracağız" diye nutuk atıyordu.

Bizim simetrisimizdeki büyük koğuşta, hatırlayabildiğim kadarı ile THKO davasından Cihan Alptekin, O. Saffet Aralat, Ömer Ayna, işkenceden hâlâ ayakları üzerine basamayan İrfan Uçar, daha sonra milletvekili olan Salman Kaya, Bozkurt Nuhoğlu. Kamil Dede, Tanju Cılızoğlu, Masis Kürkcügil, TKP davasından Harun Karadeniz, işçiler, öğretmenler, bizim gibi taşradan, Bolu'dan, Zonguldak'tan getirilenler vardı. Selimiye'de tanıştığımız, Aydın Engin de bu koğuşta idi. Çok ilginç, Eskişehir'de ilkokul öğretmenimin oğlu Tayfun Cinemre de buradaydı. Soyadından, annesinin ilkokul öğretmenim olduğu çıktı. Aşağıda,

bayanlar koğuşunda kalanlardan hatırlayabildiğim ve ziyaret sırasında görebildiğim kadarı ile İlkay Demir, Azra Erhat, Ayşe Emel Mesci de vardı. Açıkçası, bu dönem yönetimin baskısını hiç hissetmedik. Hemen hemen tüm istekler yerine getiriliyordu. Koğuşlar arası gidip gelmeler rahatlıkla yapılabilirdi, ortak savunma hazırlama gerekçesi ile koğuşlarda bir araya gelinebiliyordu. Her koğuşta daktilo vardı. Cezaevine gelen tüm kitaplar içeri veriliyordu, yiyecek içecek her şeyi aldırabiliyordunuz, günlük gazete ve dergiler geliyordu. Tam bir okuldu. Biz, Eylül sınavlarını da kaçırdığımızdan artık rahattık, hatta öğrenciliği bile gözden çıkarmıştık, umurumuzda bile değildi, hayatı kendi akışına bırakmıştık.

O dönem, burada hangi gruptan olursa olsun, herkes birbirine saygılıydı. İlişkiler çok iyiydi, savunmalar hazırlanırken herkes birbirine yardım ediyordu. Özellikle, o zamanlar doçent olan, daha sonra prof olacak olan Çetin Özek'in yardımları çok oluyordu. Daha sonra, bu hissedildiği için, Çetin Özek'in Maltepe'den Selimiye Kışlası'na götürüldüğü söylendi.

Koğuşun kendi iç düzeni, alışılmış bir düzendi, komün yaşamı vardı. Gelen harçlıklar bir kişide toplanıyor, o kişi harcamaları yapıyor, gider geliri ayarlıyor, yani bütçeyi düzenliyor, acil ihtiyaçları tespit edip, ona göre harcamaları ayarlıyordu. İhtiyaçtan doğan özel istekleri, ilaç, diyet yiyecek gibi bunları temin ediyordu. Her gün, iki kişi, komün nöbetçisi oluyordu. Komün yaşamının kuralları gereği, yemek öncesi masayı hazırlıyorlar, yemek sonrası temizlik yapıyorlar ve bulaşıkları yıkıyorlar, günde üç defa da çay servisini hazırlıyorlardı. Yalnız çayı, askeriyeden satın mı alıyorduk, yoksa kendimizin hazırladığı elektrik ısıtmaları ile kaynatılan sudan mı yapıyorduk, hatırlamıyorum. Benim nöbet arkadaşım, Ulaş Bardakçı'ydı. Nöbet işlerinin çoğunu ben yapıyordum, bunu görünce çok üzülüyordu, ben de ona "Bir dahaki nöbette sen yaparsın, ödeşiriz" diyordum.

Yeni yerimizde, daha doğrusu yeni hapishanemizde, değişik günlük yaşam başlamıştı. Daha hareketli, daha canlı bir yaşamdı. Ülkeyi sarsan insanlar, yazarlar çizerler, teorisyenler, militanlar hepsi buradaydı. Daha rahat, daha özgür bir ortam, dışarıda, bahçede, koğuşlar arası maçlar yapılıyordu. O zamanlar, dış bahçenin etrafında duvar bile yoktu, telle çevrilmişti, yine etrafta nöbetçiler vardı. Hapishane, garnizonun ortasındaydı. Öğle sonraları, dış bahçede, koğuşlar arasında maçlar düzenleniyordu. Bu maçlar, önceleri iddialı ve hırslı oluyordu. Maçlardaki ufak tefek sürtüşmeler ve içerideki savunma çalışmaları nedeniyle maçlar tavsadı. Artık, dışarı bile çıkmak istemiyorduk. Her zamanki gibi, kitap okumaya yoğunlaşmıştık. Etrafta çok seçkin, entelektüel, etkin bir kadro vardı. Bunlardan, her birinden bir şeyler öğreniyordum. İsmi şu an hatırlayamadığım, Türkiye satranç şampiyonu da buradaydı, iki, üç kişi karşısına geçiyor, satranç şampiyonu, onlara karşı, arkası dönük olarak oynuyordu; rakipleri, sadece hangi taşı nereye koyduklarını söylüyor, şampiyon satranççı, rakibin tahtasına bakma-

dan oynayacağı taşı söylüyor ve altıncı veya yedinci hamlede rakiplerini yeniyordu. Bunlardan satrancı öğrendim, tahliyeden sonra, Eskişehir’de beni de kimse yenemiyordu. Briçi de burada öğrendim.

Her hafta, on ikişerli gruplar halinde kasap arabalarına bindirilip, 10-15 dakikalık bir yolculuktan sonra askeri hamama götürüyorlardı. Hamamda göbek taşı bile vardı, göbek taşının etrafında, altı tane küçük mermerden yapılmış kurnalar bulunmaktaydı. Böylece, her kurnaya iki kişi düşüyordu. Bir banyo sırasında, ben yıkanma yerine geç geldim. Sadece, yaşlı Şadi Alkılınç’ın yanı boş kalmıştı, zorunlu olarak, onun yanında yıkanmak zorunda kaldım. Şadi Alkılınç, tahminen 150-160 kilo vardı, benim boyum uzundu ama çok zayıftım. İkimiz, karşıdan, bir kurnanın başında, yan yana öyle acayip görünüyorduk ki, bizi gören herkes gülüyordu.

Herkesin kendine göre bir programı vardı. Kimse kimseyi, bağlayıcı çalışma ve program içine sokmuyordu. Daha ziyade, ikili konuşmalar ve tartışmalar oluyordu. Mahir Çayan’ın kesintisiz devrim teorisi elden ele dolaşıyor, okunuyordu ama tartışılmıyordu. Beni şaşırtan bir kişi de, Zonguldak davasından gelen, küçüklüğünde menenjit geçirdiği için kulakları duymadığı gibi, konuşmakta da zorluk çeken Sina Çıladır idi. Konuşulanları dudak okumayla anlıyor, işaretlerle karışık anlatıyordu. Bütün teorik soruları ona soruyorlardı, yani beyin takımında gözüküyordu. Genelde, teoride, derinlemesine hiçbir fraksiyonda ve gruplarda tartışma olmuyordu. Anladığım kadarı ile bu formasyona sahip insanlar pek yoktu veya olanlar da konuşmuyordu. Herkes, hemen hemen aynı teorik kitapları okuyordu, bu kitaplardan “Kesintisiz devrim teorisi” ndeki görüşlerin doğruluğunu bulmaya çalışıyor, oradaki yazılanlarla kesintisizi özleştiriyorlardı. THKO da, teori konusunda çok etkin ve yetkin insan yoktu. Hepsi eylem adamı idi, buradaki yaşam biçiminden de, böyle olduğu belli oluyordu. Hele, TKP davası evlere şenlik davaydı. Mavi Yolculuk gezilerindeki konuşmalar, espriler, davaya delil olarak gösterilip, TKP davası açılmıştı. Bu davadan yargılananlar, Prof Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol, Şadi Alkılınç, Harun Karadeniz idi. Şadi Alkılınç, bir gün havalandırmada, ağlamaklı bir sesle “Beni asacaklar evlat” diye yakınıyordu. Daha sonra, hepsi beraat etti. Bu davanın içinde en dinamik ve en genç, Harun Karadeniz’di. Ne yazık ki kanserdi, tahliye olduktan sonra çıkış yasağı nedeniyle tedavi için yurt dışına çıkış vermediler ve genç yaşında hayata veda etti. Yine bu davada yargılanan Prof. Sabahattin Eyüboğlu, kimseyle konuşmuyordu, neredeyse hayata küsmüştü. Kendi halinde, sessiz sedasız bir şeylerle uğraşır, kâğıtları keser, fırıldaklar, rüzgârgülleri, hatta kâğıtlardan rulet bile yapmıştı. Sabahattin Eyüboğlu da, tahliye olduktan sonra fazla yaşamamış, 13 Ocak 1973’te vefat etmişti. Doçent Çetin Özek’in, daima tedirgin, endişeli bir hali vardı. Endişeleri, kısa bir zaman sonra da gerçek çıktı, Selimiye Kışlası’na götürdüler. Vedat Günyol, elinden kitabını ve piposunu hiç düşürmez, ya kitap okur, ya da volta atardı. Yine, bu davadan yargılanan TRT spi-

keri Erdol Boratav, bas bariton sesli, 1.95 boyunda, sportif yapıda, kendine has yürüyüşü ile havalı havalı ortalıkta dolaşıyordu. Deniz subayları, kendi içlerindeki askerî hiyerarşiyi hâlâ koruyorlardı. Hiç unutmam, bir gece havalandırmada, Sarp Kuray’la, Apo diye tanıdığımız deniz subayı, karşıdan bakıldığında konuşuyorlar gibi gözüküyordu, gerçi buna karşılıklı konuşma denemezdi; çünkü, Apo, Sarp Kuray’ın karşısında, elleri yanda, put gibi duruyordu. Aniden, Sarp Kuray, Apo’ya iki tokat çaktı. Çok şaşırdım; Apo’nun, bu olayı benim gördüğümü bilmemesi ve gururu incinmemesi için derhal içeri girdim. İçeride bizimkilerle söylediğimde, bunun normal olduğunu, yapacak bir şey olmadığını söylediler. Denizciler, Doktor Hikmet Kıvılcımlı’nın görüşlerini benimsemekle beraber, sol bir askerî cunta davasından yargılanıyorlardı. İlhan Selçuk, herkesle çok iyi ilişkiler kuran, saygınlığı olan, insan üzerinde olumlu ve güven verici etki bırakan birisiydi.

Kartal Maltepe’de en çok etkilendiğim kişilerden biri de, Şevki Erancan, nam-ı diğer Şevki baba idi. 60-65 yaşlarında, saçları tamamen dökülmüş, daima ciddiye yüz ifadesi ile duran Şevki babanın, yüzüne daha ciddilik katan iri çerçeveli gözlüklerle sabahdan akşama kadar ilvil ilvil daima bir şeylerle uğraşan, işçi emeklisi birisiydi. Koğuşun her türlü sorununa mutlaka çözüm bulur, çözüm üretir. Çay pişirmek için gazete kâğıtlarını küçük yuvarlayarak yaptığı, kendi buluşu ispiro ocakları imal ediyor, banyo yapmak, çamaşır ve bulaşık yıkamak için su ısıtma aletleri yapıyordu. Hatta, o yıl, İstanbul susuzluktan kırılrken, Şevki baba, havalandırmadaki yağmur suyu borularından içeriye su depoluyordu. Su bakımından, en rahat koğuştuk. Diğer koğuşlara da su veriyorduk. Yaratıcılığı ve buluşları ile herkesin hayranlığını ve saygınlığını kazanmıştı. Ağzından gereksiz bir tek kelime çıkmazdı, az konuşur, her söylediği cümlede, ne fazla, ne eksik bir kelime bulunmazdı. Onu güldürmek çok zordu, az güler, güldüğü zaman ağız dolusu güler, güldüğünde mutlaka olağanüstü bir olay olmuştur. Marşlara içtenlikle sonuna kadar katılır, “Spartaküslerin intikamını alacağız” diye tek başına slogan atardı. Hayatımda, onun kadar inançlı insan, bu zamana kadar görmedim. Temizliğe çok önem verir, tuvaletlerin pırıl pırıl olacak şekilde temiz olmasını sağlar, nöbetçi temizlemezse bile, hiçbir şey söylemeden kendisi yapar. Tüm koğuşlar, teknik işlerinde ona gelir, Şevki Baba da mutlaka çözer, çözmediği veya baştan savdığı hiçbir sorunu görmedim. Erkenden kalkar, ortalığı derler, toparlar, gazeteleri karşılar. Ben de erken kalkanlardan biriydim; her sabah çayı birlikte içerdik, aramız çok iyiydi, biz ayrılırken hüngür hüngür ağladığımı gördüm.

Koğuşumuzun bir ihtiyarı da, Basri Dede idi. İlk önceleri, dede lakabı yaşlı olduğu için söyleniyor zannettim. Ama, gerçek soyadıymış. Basri Dede de, işçi emeklisi idi. Oğlu Kamil Dede, kızı, gelini, damadı hepsi tutuklanmıştı, sülalece burada idiler. Basri Dede kimseye karışmaz, kendi halinde günlerini geçirirdi. Koğuşun muhtarı, Sırrı Öztürk’tü. Her şeye alaycı bir ifadeyle yaklaşır ama,

altında, mutlaka söyleyeceği başka bir şey vardır. Para işlerine bakar, Ziya Yılmaz, Ulaş Bardakçı, Sina Çıladır ile aynı yerde kalır, teorik çalışma yapmak için onlarla birlikte olurdu. Hapishanenin en küçük tutuklusu olarak, 15-16 yaşlarındaki Sırrı Öztürk'ün oğlu da, bu koğuştaydı. Sevimli, sempatik, yaşının üstünde olgunlukta, sevilen bir çocuktur. Aramızın en iyi olduğu ve en iyi iletişim kurduğum biri de, askerî öğrencilikten atılan Cevat Taşkıran'dı. Her konuda rahatlıkla konuşabiliyor, yorumlarda bulunulabiliyorduk. İlerideki yıllarda, dışarıda da, bu ilişkimiz devam etti. Ben, bu arada, altı kişilik koğuşa geçtim, daha doğrusu, beni bu koğuşa aldılar. Daha önce de söylediğim gibi, burada, Ulaş Bardakçı, Ziya Yılmaz, Necmi Demir, Sırrı Öztürk, Sina Çıladır kalıyordu.

Bir gün, ziyaretime annemle babam geldiler. Ziyaret yerine geldiklerinde, korkmuş, ürkmüş vaziyette, tedirgin tedirgin, etraflarına boş boş bakıyorlardı. Garipler, her tarafta silahlı askerler, nöbetçiler, demir parmaklıklar, tel örgüler görüyorlardı, kimbilir nerelerden, nasıl geçirerek, ziyaret yerine getirmişlerdi. Annem, okuma yazması olmayan bir köylü kadını, babam da ilkokul mezunu, kendini çok kurnaz zannedip de, doğru dürüst bir şeye sahip olamamış, sıradan biriydi. Onlar bana moral vereceğine, ben onları rahatlattım; ziyarette yaşlı başlı tutukluları görünce, biraz daha rahatladılar. Annem çok üzgündü, gözlerini ayırmadan, konuşmadan, dakikalarca gidesiye kadar öyle baktı. En sonunda, ağlayarak ayrıldı.

Büyük koğuşa, ara ara, iki defa birer saatliğine misafir olduk. Çok hareketli, kalabalık ve gürültülü bir koğuştı, kim kimdir, kimler aynı davadan yargılanıyor kestirmek güçtü, Zannedersem, burada iki, üç tane komün vardı. Bizim koğuşlar kadar, düzenli ve temiz değildi. Biz, Bursa'da dışarıda öğrenci iken, Bursa Cezaevi'nde tutuklu bulunan Deniz Gezmiş ile Cihan Alptekin'i ziyarete gitmiştik, şimdi ise, sadece koğuşlarımız farklı olarak, aynı Askeri cezaevinde Cihan Alptekin'le beraberdik. Cihan Alptekin, bu koğuştaki kalıyordu, onunla da görüştük. Bursa'dan bahsettik, gardiyanın M. Çakır'a nasıl vurduğunu, savcının tavırlarını anlattık. Cihan Alptekin, Bursa savcısının tavrına çok şaşırdı, gerçi, Bursa'dan gelen arkadaşlar da, bu koğuştaydı; onlar da Bursa'da olanları anlatmışlardı. Bu ziyaretlerde, aynen evlerdeki misafirlğe gidildiğindeki gibi ağırlanıyorduk; çaylarımızı içtik, sohbetlerimizi yaptık. Sonra, koğuşumuza geri döndük. Biz orada iken, Mahir Çayan ve arkadaşlarının ileride kaçacağı tünel burada kazılmış, samimiyetle söyleyeyim, en ufak bir şey ne duyduk, ne hissettik. Kaçış, işte bizim misafir olarak bir saat kaldığımız, bu koğuştan gerçekleşmiş. Sadece, biz orada iken, banyo sırasında, banyo sonrasında cezaevinde tutuklu bulunan iki kişi dönüş arabasına binmemiş, içeride saklanmışlar, bu da tespit edilip farkına varılıyor, soruşturma açılmadan olay kapatılıyor. Hatırladığım kadarı ile daha sonra bu banyo seyahatleri kaldırıldı.

Kış gelmiş, burada da, günlük yaşam tek düzeleşmeye başlamıştı. Gerçi, her gün yeni şeyler öğreniyorduk, keyifli yanları çoktu. Hele, bizim dava, buradaki

davaların yanında devede kulaktı. Bizim suçumuz ispatlansa bile, alacağımız ceza bir yıldı, biz neredeyse, cezanın karşılığını bitirmek üzereydik. Buradakilerin çoğunluğu, hatta hemen hemen tamamı, Türk Ceza Kanunu'nun 146. maddesine göre idamla yargılanıyorlardı. Onların yanında, bizim esamemiz okunmazdı. Ve de bu idamla yargılananların, bir günden bir güne yakındığını, hayıflandığını, ne duydum, ne gördüm. Günlük yaşamlarını, neşeli, coşkulu, esprili bir şekilde devam ettiriyorlardı. En çok Ulaş Bardakçı ile dalga geçerlerdi, o da, çok zeki, esprili, hayat dolu bir kişiydi; hele, Ulaş Bardakçı'nın, çaldıkları arabada şoförlük öğrenirken yaptıkları trafik kazası ve o yüzden başlarına gelenleri duyunca, insanın gülmekten çenesi acıyordu. Aynı şekilde, bazı eylemlerde yaşadıkları ilginç olaylar konuşuluyordu. Bu nedenle, bizim diyecek bir şeyimiz yoktu. Zaten, buradaki arkadaşlar da bize, ilk mahkemede tahliye olacak misafir gözüyle bakıyorlardı.

Tam bu sıralar, dava gününü tebliğ ettiler. Gerçi, savunulacak çok şey yoktu ama, yine de, ne diyeceğimizi gözden geçirmek için hazırlığa başladık. Bu konuda İlhan Selçuk'a danıştık; İlhan Selçuk, bizim adımıza iki sayfalık bir savunma hazırladı. Mahkemeler, İstanbul'a ilk geldiğimizde bir ay kaldığımız, Selimiye kışlasında görülüyordu. Sabahleyin, mahkemecileri, her zamanki gibi, her tarafı kapalı, sadece ufacık havalandırma delikleri olan et arabasına bindirdiler. Önde ışıkları dönen eskortluk yapan polis ekibi, arkasında askerî güvenlik, arada bizim et arabası, arkada bir güvenlik arabasıyla kortej oluşturarak gidiyorduk. Görebildiklerimiz bunlar, mutlaka bir de görünmeyen kuvvetler vardır. Delikten baktığınızda, arabalar, insan kalabalıkları, hayat devam ediyor, kimsenin de pek aldırışı yok, sadece, kavşaklarda, trafiği kestikleri için insanların dikkatini çekiyor, dikkat çekmesi de şöyle bir bakıp geçiyorlar.

Mahkemede kimlik tespitinden sonra, yine hiç konuşurmadılar, hiçbir şey sormadılar; mahkeme heyeti, daha önceden kararını almıştı. Aldıkları karara göre, bildirinin basım ve dağıtımı, sıkıyönetim zamanında ve sıkıyönetim bölgesinde olmadığı için, davanın sıkıyönetim mahkemelerinde görülemeyeceği, bu nedenle, bu davanın sivil mahkemelerde görülmesi gerektiği, suç mahalli de Bursa olduğu için, bu davanın Bursa ağır ceza mahkemelerinde görülmesine ve tutukluluk hallerinin devamına karar verildiği yüzümüze karşı okundu.

Ölür müsün? Öldürür müsün? Sivil mahkeme ben bakamam diyor, askeriye gönderiyor, askerî mahkeme ben bakamam diyor, sivile gönderiyor; arada top gibi oynuyorlar. Eğer, bu bildirinin içindeki yazıların hepsi suç olsa, kendi kanunlarındaki cezaya göre alacağımız ceza bir yıl, infazı düşülürse, o zamanki yasaya göre, yedi, sekiz ay yatmamız gerekecek. Biz o kadar da yattık, aslında, daha önce bu bildiri yüzünden tutuklananlara, takipsizlik kararı verilmişti. Hadi, gel de, isyan etme! İnsanın gözü hiçbir şey görmüyor, insanın gücüne gidiyor, öl desen ölünür, öldür desen öldürülür. Eğer tutuklanmayıydık, bu yıl mezun olacaktık. Öğrenciliğimizde, bu devrimciliğe, amatör, naif bir devrimci heyecanı ile

başlamıştık. Demek bizi, hâlâ, iç düşman olarak görüyorlardı. İnanın, elimde şu an bu bildiri olsa da, bu yazıya koyabilseydim; okuduğunuzda bildirinin ilkelliğine, sıradan, masum bir muhalefet içerdiğine güler geçerdiniz. Ama bu durum, şu an, bir trajediye dönüşmek üzere. Bu kitabın sonraki sayfalarında göreceğiniz gibi, bunun bedelini çok ağır ödeyecektik.

Bizim dava, beş, on dakika sürüp erken bitince, bizimle birlikte gelen arkadaşların duruşmalarının bitmesini beklemek için, bizi yine meşhur Selimiye Kışlası'nın deniz manzaralı koğuşlarına aldılar. Öğleyn de, bir öğün yemek vererek karnımızı doyurdular, diğer davaların bitmesine kadar özlediğimiz boğazı seyrettik. Bu duruşmalar da bitince, birlikte, akşam üzeri, hava kararırken, asıl koğuşumuza gitmek için, et arabasına bindirildik. Kartal – Maltepe'ye geldiğimizde, böyle seyahatlere alışkın olmadığımızdan epey yorulmuştuk. Mahkemenin vermiş olduğu stres de üzerine binince, ben yemekten sonra hemen yattım.

Artık Bursa'ya dönmek için beklemeye başlamıştık, ne zaman ve kim götürecek sormuyorduk bile. Umurumuzda değildi artık, sınavları kaçırmış, bir yılımız gitmişti, artık ne olursa olsun, kim, ne zaman götürürse götürsün diyorduk. Gerçekten, bu kadar kin, bu kadar intikam görülmüş değil, sanki, böyle yapmakla her şey çözülecek.

O günlerin, en hareketli ve heyecanlı olayı, Mahir Çayan'ın Kartal-Maltepe Askeri Ceza ve Tutukevi'ne getirilmesi olmuştu. Önceden gelebileceği konuşuluyordu ama, pek de inanmıyorduk. Gerçekten de geldi. Mahir Çayan'ı, önce girişteki kayıt yerine aldılar, bizim koğuş temsilcisi idareye giderek, bizim koğuşa verilmesini istedi; bizler, bu arada, heyecanla, girişteki işlemlerin bir an önce bitirilip, koğuşa gelmesini ayakta bekliyorduk. Sadece karşımızdaki koğuştakiler hariç, tüm hapishane ayakta idi. Az sonra da, bizim koğuş kapısı açılarak içeri geldi.

Koğuşta bir hareket, bir telaş, heyecan. İçeri geldiğinde, müthiş bir sevinç ve mutluluk havası esiyordu. Bilindiği gibi, çatışmada yaralı olarak ele geçen Mahir Çayan, hâlâ, halsiz ve yorgun gözüküyordu, tüm koğuşlardan, diğer tüm grup ve fraksiyonlardan, akın akın, geçmiş olsun ziyaretlerine geliyorlardı. Herkesle tanıyor, herkesle ilgileniyordu. Gelen gidenlerin yoğunluğundan, yemeği, her zamankinden çok daha geç saatlerde, Mahir Çayan'la birlikte yedik. Çok yorulmuştu, yarası tam iyi olmamıştı; ben büyük koğuşa geçtim, Mahir Çayan benim yerime küçük koğuşa geçti. Ertesi gün, ortalık biraz yatışınca, izleme ve merakımızı giderme olanağı bulduk. Son derece mütevazı, alçak gönüllü birisiydi. Gelmesiyle, koğuşun hatta hapishanenin havası değişmişti. Herkes kendine çeki düzen vermişti, koğuştakilerin birbiri ile olan ilişkileri, bir resmiyet, bir ciddiyet kazanmıştı. Böyle bir havanın oluşmasında, hiçbir kimsenin telkini ve önerisi ile olmamış, kendiliğinden olmuştu. Kendisi ile teorik ve pratik konularda, konuşma olanağımız olmadı. Vaktini, daha çok, küçük odada dinlenerek ve kendi araların-

da konuşarak geçiriyordu. Ancak, üç gün birlikte olabildik, üçüncü günün akşamüzeri, iki sivil polis, M. Çakır ile beni, Bursa'ya götürmeye gelmişti. Sanki, başımızdan kaynar su döküldü, ayrılmayı istemiyorduk.

AYRILIŞ VE YİNE BURSA

Ayrılıştta çok hazin, hüznünlü bir hava oluştu. Herkesle çok iyi dostluklar, arkadaşlıklar oluşturmuştuk. Hiç kimse ile sürtüşmemiz, dalaşmamız olmamıştı. Hiç kimsenin, küçük de olsa, kalbini kırmamıştık. Mükemmel dayanışmaya uyum sağlamıştık. Çok şey öğrenmiştim; yirmi bir yaşında geldiğim hapishane-den, elli bir yaşındaki bir insanın deneyimi, birikimi ile çıkıyordum. Bütün koğuş ayakta idi, tek tek vedalaşma merasiminden sonra, iyilik, güzellik temennileri, insanın aklına gelecek tüm veda sözcüklerini, herkes, karşılıklı birbirine tekrar tekrar söylüyordu. Sanki, insanın evinden, yuvasından ayrılıp, sonu belli olmayan gurbete çıkma psikozundaydık. Yerimizden, yuvamızdan koparılıp, atılı-yormuş gibiydik. En sevdiğimiz birilerini, bir daha, sonsuza kadar görmeyecek-miş gibiydik, gerçekte de öyle oldu, birçoğunu, bir daha hiç göremedik. şevki Erencan, gözyaşlarını koyuverdi, önce bizim koğuş marşa başladı, sonra diğer koğuşlar marşa katıldılar, tüm hapishane ayaktaydı, ortalık çınılıyordu. İnsan bir hoş oluyor, tüylerim diken diken oldu, insan titriyordu, kanım dondu, kesseler akmazdı. O arada, Necmi Demir yanımıza yanaştı, cebimize harçlığı koyuverdi. İşte, bu anlatılması güç duygularla ön kapıya çıktık. İleri tarihlerde, Mahir Çayan'ların tünel kazarak kaçtığı, M. Ali Ağca'nın kaçırıldığı, bu nedenlerle Türkiye gündemini sarsan, meşhur Kartal-Maltepe Askeri Ceza ve Tutukevi'nden ayrılıyorduk. Ekip, bizi bir arabaya bindirdi, garnizondan çıkardı. O gece, geç olduğu gerekçesiyle hemen yola çıkarmadılar, İstanbul'un Anadolu yakasında, kimbilir hangi karakoldu, oraya bizi teslim ettiler. O gece, o iğrenç karakolun, iğrenç nezarethanesinin pis, kirli betonlarında kâh ayakta, kâh betona oturarak sabahı ettik. Yine, her karakolda olduğu gibi, gece hırsız, uğursuzu, sarhoşu, berduşu getirip götürüyorlardı. Gerçi, böyle yerlerin yabancısı değildik, ama uzun süredir kurulmuş bir düzenimiz vardı, alışkanlıklarımız vardı. Ondan sonra, gerçekten, bu nezaret zor gelmişti. Hem de canımızı sıkmiştı, aslında ekip istese yola çıkabilirdik, sırf yolluk almak için, bize, bir gece daha çektiydiler. Bizi getiren ekip sabah onda geldi, teslim işlemleri derken saat onbir oldu. Kelepçeler takıldı. Yalova'ya kadar vapurla geldik, oradan da otobüisle, bizi getiren ekiple bir kelime konuşmadan, akşamüzeri Bursa'ya geldik. Yine mesai saati geçtiği için, Adliye'ye yakın bir karakola teslim ettiler. Yine, aynı karakol geceleri başladı, bir gece de, Bursa karakolunda kalmak varmış. Bizi getiren ekip, sabahleyin

adliyeye götürdü. Orada bir yerlere girdiler, çıktılar. Yine, bize bir şey sormadan, tutukluluğa devam kararı geldi. Böylece, eski meşhur cezaevimize geri döndük... Yine aynı işlemler, üst araması, kayıt, yine cezaevinin savcının karşısına çıkardılar, savcı bu sefer biraz daha yumuşak davrandı, İstanbul'u sordu, Cihan Alptekin'i sordu. Bu sefer bizi, normal koşullara vereceğini söyledi.

YENİ KOĞUŞUMUZ

Sekiz ay sonra, tekrar, tüm hapishane gürültülerinin karışımından oluşan uğultunun içine girmiştik. Bu uğultulu ortamın fonunu, insan, hayvan, gübre kokusu karışımından daha ağır kokulu hava oluştuyordu. Önce iki demir kapının şakır şukur açılması ile meydan denilen bölgeye, meydana iki demir kapının açılması ile bir koğuşun önüne geldik. Bizim eski Bursa takımından kimse kalmamıştı. Bir kısmını İstanbul'a göndermişler, ya da tekstil işçisine yapıldığı gibi, Ankara'dan gelen tel emri ile tahliye etmişlerdi. Hapishanede, sadece, bizden sonra Bursa'nın bir köyünde ilkokul öğretmenliği yapan, zannedersem ya Mardinli, ya da Diyarbakırlı Kürt olan Kenan Hoplar kalmıştı. Kenan, ikimizi kendi koğuşuna aldırды. Koğuşta, gündüz olmasına rağmen, göz gözü görmüyordu. Ancak, iki üç dakika sonra, gözleriniz ortama alıştığında, bir şeyler seçebiliyordunuz. Ortada on-on iki metrekare boşluk, boşluğun etrafına çift katlı tahta ranzalar, boşluğun giriş tarafının solunda tuvaletlere açılan bir boşluk. Etrafımız, geçmiş oldun nidaları ile sarıldı. Kenan Hoplar'ın varlığı, böyle yerlerde, büyük bir fayda ve güvence idi. Kenan hoca kendi hemşerilerinden üç-dört kişilik komün kurmuştu, komündeki diğer kişiler adlı suçlu idi, biz de bu komüne katıldık. Koğuşlarda kimse karavana almıyordu, şaşırmıştık, demek, ilk bu cezaevine geldiğimizde, tecritte kalırken, sadece biz karavana alıyormuşuz. Burada, hiç geliri olmayanlar bile karavanadan yemiyorlardı. Koğuş sorumlusunun denetiminde, tuvalet bölümünün önündeki küçük boşlukta bulunan ocaklarda, sırayla, pratik bir şeyler yapıyorlardı. Yemekler pislik içinde, tuvalet pislik içinde, yerler pislik içinde, her yer rezalet, "insan sağlığı" diye bir kavram yok. Her yerde sigara içiliyordu, kesif bir sigara dumanı, yerler izmarit... Akşam sayımdan sonra yatma faslı başlıyor, yatılacak ranza sayısı yirmi, oysa, koğuşta otuz beş kişi var. Bu açıktaki kalan on beş kişi, yerlere yataklarını seriyor. Böylece koğuşun ortasındaki meydan, gece yatakhane oluyor, meydana adım atacak yer kalmıyor, bu yataklar gündüzleri kaldırılıyordu. Ranzalara geçmek de sırayla, yani bizim, bu on beş kişinin arkasında sıraya girmemiz gerekecek, bunun için de, bizden önce ya on beş kişinin tahliye olursa veya başka bir cezaevine giderse, ancak bize sıra gelecek. Bu durumda, sıra ancak üç, dört senede gelebilir dediler, yalnız her işte olduğu gibi çözüm var, yerde yatanlardan sırası gelen, isterse, sırasını para karşılığı satabiliyor. Bizim hoca da, bizden önce, kendine bir ranza

sırası satın almış. Yatma zamanı gelince, Kenan hoca ranzasını ikimize verdi. Kendisi de, bir hemşerisinin yanında yattı. Bir ranzada iki kişi yatıyorduk, ranzanın kenarında tahtalar vardı, yan dönüp sırt sırta yattığımızda bile ranzaya zor sığabiliyorduk, hiç hareket etmeden de yatmak, yeni bir işkence türüydü. Tahtakuruları her tarafı sarmıştı, resmen kanımızı emdiğini hissediyorduk, ama hareket etme, ısırıkları yerleri kaşıma imkânımız dahi yoktu. Sabah, her tarafımız kabarmış halde uyandık. Hâlâ, tahtakurusu kelimesini bile duyunca, tüylerim diken diken oluyor, alerji oluyorum. Burada, hiçbir şeyden çekmedim, tahtakurusundan çektiğimi. Hadi, ilk gün, iki gün nezaretteki uykusuzluk ve yol yorgunluğu nedeniyle iyi kötü uyuduk. Ama ertesi gün, rezalet, işkencelerin en büyüğü, bir kere uyuyamıyorsunuz, ayağa kalksanız meydan yatanlarla dolu, ayak basacak yer yok. Bırakın burada ayakta durup gezinmeyi, gece tuvalet ihtiyacınız gelse, yerde yatanların bir yerine basmadan, tuvalete bile gidemezsiniz. Ranzada kitap okuyamıyorsunuz, ranzalar iki katlı, bizim ranza altta, üç metre olan tavan da kırk mumluk, etrafı kirden pastan görünmeyen, bir de telle çevrilmiş bir lamba, kendi etrafını bile aydınlatmıyor. Gerçi, gece de söndürülmüyor ama gelen ışığın bize doğru dürüst faydası yoktu. Ayrıca, gece tuvaletin önünde, sabaha kadar kumar oynuyorlar, barbut atıyorlar, bu nedenle, gece doğru dürüst rahatlıkla tuvalete gidilmiyor, herkesin kumar oynandıkları yere gelmesini kumarcılar istemiyor, idareye ispiyonlanmaktan da korkuyorlar, gerçi, idarenin kumar oynadığını bilmemesine imkân yok, ama resmî olarak şikâyet oldu mu, iş değişir. O nedenle, koğuş sakinlerinden hiç kimse, sanki böyle bir şey olmamış ve görmemiş gibi yapıyordu. Gece hırıltılar, gürültüler, sayıklamalar, rüyasında bağır-malar, uykusundan sıçramalar... Karakolların nezarethanesini arar olduk. Gündüz başka bir âlem, havalandırma müthiş gürültülü, yüzlerce insan, nizami ölçülü bir voleybol sahasından daha küçük, beton zeminli yeri havalandırma olarak kullanıyorduk. Havalandırmanın etrafı, ancak kafanızı kaldırdığınızda bitimini görebileceğiniz yükseklikte bir duvar, sanki insanın üzerine geliyor, insanı sıkıştırıyor, boğuyor gibiydi. Sabahtan akşama kadar, ikişerli veya üçerli voleybol oynuyorlar. Yalnız, bu oyunları, spor olsun diye oynamıyorlar.

Bahis için, yani parasına oynuyorlardı, etraftaki seyircilerin bazıları da, kendi aralarında, voleybol oynayanlar üzerinden bahis tutuyorlardı. Oyun dışı kalan diğer mahkûmlar, duvarın kenarına dizilerek, tuttukları tarafı destekleyici tezahüratlar, bağır-malar, çağır-malar yapıyorlar, yenilirse tehditler yağdırıyorlardı. Koğuş önlerindeki koridorlar, ara bölmeler, her yer insan dolu, üç adımlık yerde voltalar, ikili, üçlü gruplaşmalar, fısıldamalar, burada güzellik, estetik, anlayış, hiçbir şey bulamazsınız. Buraya hâkim olan psikoloji, çirkinlik, pislik, çıkar, adam satma, arkadan vurma. Herkes de bunun farkında ama yapacak bir şey yok. Hatta, gece bazıları, yataklara hemcinslerini aldıklarını söylüyorlardı. Ranzaları, perde ile kapatıyorlardı. Burada etik, burada ahlak da yoktu. Bir ilginçlik de, sanki, bu görünen çirkinlikler, insanların yüzlerine yansıyor; eli ayağı düzgün

adam bulmak çok zordu. Ne çelişki değil mi? Bunların içinde, hiç bir büyük çiftçi, büyük iş adamı, bürokrat, patron yoktu, bırakın büyüğünü, orta katmanlardan insanlar bile yoktu. Yoksul, işsiz, topraksız insanlardı; acı, insanları eziyordu, çirkinleştiriyordu. Evet, biz, bunlar için mücadele veriyorduk, bu nasıl olacaktı? Ne çelişki değil mi? Dünyanın tanıdığı vatan şairi, Nâzım Hikmet de, işte, bu hapisanede, yani Bursa hapisanesinde, tam buralarda yıllarca yatmıştı. Bunların içinden, köylü İbrahim Balaban'ı ressam olarak yetiştirmiş, ama Nâzım'ı çürümeye bırakmışlar. Şimdi ise, her politik kesim, şiirlerini okuyarak arkasından ağıtlar düzüyor, peki büyük şairin boşu boşuna yattıklarının hesabını kim verecek?

TAHLİYELER VE ESKİŞEHİR

İki gün sonra, öğretmen Kenan Hoplar’ın bizim gibi, İstanbul Sıkıyönetime sevk kararı çıktı. Böylece, sol davalardan hapisshanede iki kişi kalmıştık. Daha önce bahsettiğim, “Geçinemiyorum, çocuğuma nasıl ayakkabı alacağım?” diyen tekstil işçisine, Bursa Ağır Ceza Mahkemesi, iki celsede beş yıl hapis ceza vermişti, hepimiz şok olmuştuk. Biz İstanbul’da iken, Yargıtay’a yapılan itiraz nedeniyle, Yargıtay’ın gece cezaevine gönderdiği tel emri ile bu işçiyi tahliye etmişler. O dönemdeki mahkemelerin durumunu düşünün, iki kelimeye beş yıl hapis, bizim davanın da bundan farkı yok. Sonunda beraat etmemize rağmen, bir yıldır yaşananlar ortada.

Kenan hoca gidince, ranzada yatma sırası konusunda sorun çıktı. Hoca gidince, ranza sırası yerdeki yatana geçiyormuş. Yani, Kenan hocanın yerine, biz yatamazmışız. Sırası gelen direkt bize söyleyemiyor, her ne kadar, biz iki kişi görünsekte, koğuştaki ve diğer koğuşlarda, bizlerin, garibanlar için mücadele ettiğimizin bilincinde olan, bize sempati duyan, bizi destekleyen, azımsanmayacak bir grup da vardı. Bu sıra işini, idareye, başgardiyana söylüyorlar. Başgardıyan da, daha önce sözünü ettiğim, meydanda M. Çakır’ın yürüyüşünü beğenmeyip tokat atan, bize karşı olan Şeref gardıyanı. İçimizden hâlâ onun hıncı çıkmamıştı. Neyse, bir akşam, sayımda, koğuşa gelen Şeref gardıyan, direkt, lafı dolaştırmadan bize dönerek, “Bunların hepsi, iyi kötü bir adam devirdi, siz kimi devirdiniz, neyinize güveniyorsunuz, ranzayı alacaksınız” dedi. Biz de kendimize güvendiğimizi, yakında mahkememiz olacağını, mahkeme sonucuna göre, çare bulacağımızı söyledik. Bizim önerimizi, başgardıyan ranza sırasının geldiğini iddia eden adli mahkûma sordu, mahkûm da bizim önerimizi kabul ettiğini bildirdi. Böylece, bu sorunu da kazasız çözdük. Mahir Çayanların Kartal-Maltepe’den kaçışından sonra, ülke çapında böyle uyanık, işkenceci, baskıcı gardıyanları tespit edip Kartal-Maltepe’ye gönderiyorlar, buraya gönderilenlerin içinde, Şeref gardıyan da bulunmakta. Bu başgardıyan, orada da, burada yaptıklarını yapmak istemiş. Zaten, daha önce adı gitmişti. Bizim Bursa’dan giden arkadaşlar hâlâ oradaydı, bir gün koğuşa çekip, ağzını burnunu kırmışlar, ondan sonra da kuzu gibi olmuş.

Tüm mahkûmların, bize karşı, göstermelik de olsa saygıları vardı. Biz de, onlara, gereken değeri, yardımı yapıyorduk, ama Sabahattin Ali'ye, Nâzım Hikmet'e yapılanları da aklımızdan çıkarmıyor, gerekli tedbirleri de alıyorduk. Bu arada, savcılığa başvurup, bizim bu genel koğuştan alınıp, daha önce kaldığımız tecride gönderilmeye razı olduğumuzu söyledik. Savcı, yasaya göre, bizi oraya göndermeyeceğini söyledi, yani isteğimiz reddedildi. Peki, ilk tutuklandığımızda bizi tecride koyduğunda, aynı yasalar yok muydu? Bizi kahreden şey, burada ne okuyabiliyor, ne konuşabiliyor, hatta düşünemiyorduk bile. Tahtakuruları, pislik, çöplük içinde günlerimiz geçiyordu. Bir öğle sonrası, koğuşa bir gardiyan geldi "M. Çakır, hazırlan, tahliyesin" dedi. Ben, hemen gardiyana irade dışı "Ben" diye sormuşum. Gardiyan "Senin adın yok" dedi, şaşırmıştık. M. Çakır da şaşır-mıştı. Aynı davadan yargılanıyorduk, Mehmet Çakır çıkıyordu, ben içerde kalı-yordum. İster istemez, içimde bir burukluk oldu, Mehmet de zor durumda kaldı. Nedenini, sonradan öğrendim tabii. M. Çakır'ın babası geliyor, önce can, sonra canan hesabı, oğlunun vekâletini verdiği avukata bir itiraz daha yaptırıyor, itiraz kabul edilerek M. Çakır tahliye oluyor. Bunu duyan, M. Hulusi ile Necati Kur da (sağ olsun, özellikle Necati Kur çok koşturdu), hemen bir avukata, benim vekâle-timi o gün verdiler. Yapılan itiraz sonrası, ben de tahliye oldum. Tahliye olunca, kim sevinmez. Çıkarken, sadece, notları, dava dosyamızı, ufak tefek şeyleri içine alan bir valizi yanıma aldım, diğer eşyaları koğuşa bıraktım. Yalnız, Selimiye Kışlası'nda çizdiğim karakalem boğaz resmini kaybettim, tahliye olurken bula-madım.

Hapishane, merkezden biraz uzaktaydı, şehre taksiyle gitme önerisini kabul etmeyerek, yürüyüp, özgürlüğün havasını solumak istiyordum. Yürüyerek şehre vardık, güzel bir yemek yedik. Akşama kadar, çoğunluğu sınıf arkadaşlarım olmak üzere, okuldan gelen arkadaşlarla sohbet ettik, özlem giderdik. Konuşula-cak, anlatılacak, çok şey vardı, bu yaşımızda, hiç hesapta olmadan, istemeden, hak etmeden, çok şey gördük, çok şey öğrendik, çok şey yaşadık. Şimdi ne ola-cak!

O gece, arkadaşların yer ayırttığı Bursa'da bir otelde kaldım. Ertesi günü, okula devam edip edemeyeceğimin, davanın sonucuna göre belli olacağını öğ-rendim. Artık, Bursa'da yapılacak hiçbir şey yoktu, zaten, artık Bursa'dan biraz sıkılmıştım. İnanın, kırk yıl sonra, bunları yazarken bile strese girdim, tansiyon-larım yükseldi, sinirlerim gerildi.

Öğle sonrası, Bursa'dan ayrılarak, doğru memleketim Eskişehir'e yola çık-tım. O zamanlar, evlerde telefon nerde. Yani, tahliye olduğumu evdekiler duy-mamıştı. Habersizce, akşam vakti kapıyı çaldığımda, çok şaşırdılar. Tabii, en çok da annem sevinmişti, kadıncağız ne yapacağını şaşırdı. Duyan komşular, geçmiş olsuna gelmeye başladılar, evde hareket başladı. İlgimi çeken, gelenler soru sormuyorlardı, sanki bir kaza olmuş da, bu kazadan sonra iyileşmişim gibi dav-ranıyorlardı. Eve geldiğim ertesi günü, akşam radyo haberlerinde, Kartal-

Maltepe Askeri Cezaevi'nden, Mahir Çayan ve on arkadaşının, tünel kazarak kaçtığı haberini verdi. Ülke şok içindeydi, ben başka bir şok içine girdim. Düşünün, on beş, yirmi gün önce, ben oradaydım ve oradan kaçış oluyordu. Gerçekten, kaçmayla ilgili ve tünel kazma ile ilgili, en küçük bir belirti, hareket, ima ne duyduk, ne gördük, ne hissettik. Ben sevinçten ölüyorum, utanmasam hoplayıp, zıplayıp, oynayacağım. Benim bu tavrım karşısında, babamın yüzü asılmaya başlamıştı.

Olayların sıcaklığı biraz soğumaya başladığında ve günlük yaşama alışınca, yavaş yavaş eski arkadaşlarla görüşmeye başladım. Bizden bir dönem sonra, Bursa Eğitim'e gelen, annemin köyünden olan, hatta uzaktan annem tarafından akraba olan Yunus Karaağaç ve onunla aynı dönem öğretmen okulundan mezun ilkokul öğretmeni arkadaşları le daha sıkı ilişkiler başladı.

Cevat Onar, Y. Beyazıt ve onların yakın çevresi bayan öğretmenlerle tanıştık. Bunlar, bizim maceralarımızı hayranlıkla dinliyordu. Liseliler de yanımıza gelmeye başladı, bunlara fazla yüz vermiyorduk. Bu gençlerden en çok bize takılmak isteyen, Ziya Yavuzes'ti. Bu ilişkiler içinde, ileride, hemen hemen her gün, en azından gün aşırı mutlaka, birbirimizi görmeden edemeyeceğim kişi, Ankara'da Yüksek Öğretmen Okulu'nu bırakan, Yüksel Tuna idi. Bu ilişkileri, ciddi bir örgütlenmeye dönüştürmedik. O dönem, hiçbir zaman, gündemimize bir eylem koymak yoktu. Sadece, daha önceki olayları konuşuyor, yorumluyor, sohbet ediyor, yeni insanlarla tanışıyor, çevremizi genişletiyorduk. Vaktimin çoğunu, Yüksel Tuna ile birlikte geçiriyordum. Evi ve dükkânı, bizim eve yakındı. Yüksel'in Alanönü mahallesinde, otobüs durağının karşısında, beş, altı metre-kare büyüklüğünde plakçı dükkânı vardı. O zamanlar, şimdiki CD'lerin yerine, plaklara, bantlara kayıt yapılıyordu. Genellikle buraya giderek, her konuda konuşuyor, sohbet ediyor, vakit geçiriyordum Yüksel, mahallede herkese yardımcı olan, sevilen çevresi olan birisiydi.

Tüm ilişkilerim, gezmelerim, dakikası dakikasına polis tarafından takip ediliyordu. Polis, sabah evden çıktığımda beni takibe bir başlıyor, sanki özel korumam gibi, akşam eve girinceye kadar devam ediyordu, bu takibi de saklamıyordu. Tabii, takibi sivil giyimli olarak yapıyorlardı, hatta, öyle oluyordu ki, bazen yüz yüze geliyorduk, ben gülümsediğimde takip eden polis de gülümsüyordu. İlk günler, bu durum sinirlerimi bozsa da, buna da alıştım. Ortalık hâlâ toz dumandı. Her yerde, Kartal - Maltepe'den tünel kazarak kaçanlar aranılıyordu. Kaçıştan sonra, baskılar, gözaltına alınmalar daha hızlı artıyordu, kitaplar yasaklanıyor, sürgünler, kıyımlar daha hızlanmıştı, mahkemeler son sürat kararlar veriyordu. Yalnız, bizim evde de sorun çıkmaya başlamıştı, babam, hâlâ benim bu işleri bırakmadığımı düşünüyor, soğuk davranıyordu; hatta, zaman zaman birbirimizle konuşmuyorduk bile. Kendi evimizde de, yaşam monotonlaşmaya başlamıştı, sadece, basından olanları izliyor, arkadaşlarla kendimize göre yorumlar yapıyorduk. Böylece, Mayıs ayına geldik.

Beş Mayıs'ı altı Mayıs'a bağlayan gece, bizim evin etrafı, polis ekiplerince sarıldı. Ben hiçbir şey olmamış gibi, evdekilere belli etmedim, onlar da farkına varamadılar. Yine bir şeyler oluyordu, ama benim de yapacak bir şeyim yoktu, gideceğim bir yer de yoktu. Ayrıca da, bir defa kaçtım, ağzım yandı, kaçacak bir şey de yapmamıştık, niye kaçayım. Sabahleyin, evden çıktığımda, yan komşumuz Suzan abla önüme geçti. Sabaha kadar ekiplerin buralarda olduğunu, nede-nini sordu, bilmediğimi söyledim. Yalnız, bunu, anneme söylememesini rica ettim; çünkü, annem kalp hastasıydı. Zaten, ekip de ayrılmış; sadece, bir tane sivil takibe bırakmışlardı. Evden ayrıldıktan sonra, iki yüz, üç yüz metre yürüyünce, karşıda Yüksel Tuna'yı gördüm. Bize geliyordu, yüzü üzüntülü ve ciddi duruyordu. Arkamda, sivil takibi de devam ediyordu. Yüksel, Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın idam edildiğini söyledi. Sanki, başımdan aşağı bir kova kaynar su dökülmüş gibi oldu. Dondum kaldım, duygularım dondu, ne polis takibine, ne gözaltına alınma tehlikesine aldırıldığımız yoktu. Kös kös şehirde yürümeye başladık. Ağzımızı bıçak açmıyordu. Demek, akşam, bizim evin etrafını ekiplerin çevirmesinin nedeni buymuş. Demek, gece, bu üç insanın asılacağı, tüm ülkedeki birimlere bildirilmiş; onlar da bizim gibilerin, herhangi bir olaya meydan vermesini önlemek, etkisiz hale getirmek için evlerimizin etrafını kontrol altına almışlar. Bu gençleri, hem de Hıdırellez sabahı asmışlardı. Hiç bir şey yapamamanın kahrı içinde, sersem gibi, akşama kadar, orada burada dolaştık. Bir hafta kendime geledim, doğru dürüst yemek yiyemedim, bu yüzden, babamla aramız iyice açıldı.

Son bir yılın en iyi haberi olarak, okuldan, Haziran sınavlarına girebileceğim haberi geldi. Sınavlara ikinci sınıfın derslerinden girecek, bu dersleri verdiğimde de, son sınıfa geçmiş olacaktım. Bu haber, hem beni, hem evdekileri rahatlatmış. Ayrıca da, ders çalışma dönemine girdiğimde, olayların üzerimdeki baskısı, stresi de azalacaktı. Gerçekten de, evde yoğun bir çalışma dönemine girdim. Ders notlarımdaki eksiklikleri gidermek, anlamadığım yerleri sormak için, sınavlardan birkaç gün önce okula geldim.

Okula geldiğimde hiç sorun çıkmadı. Okul yatakhane sine yerleştim, eskiden beri, sınav zamanı, gruplar arasında kendiliğinden bir yumuşama oluşurdu. Yine aynı şey oldu. Benimle okula başlayan sınıf arkadaşlarım, mezuniyet için sınava hazırlanıyorlardı, onların da gözü hiçbir şey görmüyordu. Öğretmenlerimizin, arkadaşların desteği ile derslerin çoğunu verdim. Hatta, birinci sınıftan borçlu olarak geçtiğim, Kompozisyon dersini de verdim. Bizim dönemin hepsi mezun olmuştu, içlerinde en iyi anlaştığımız Sedat Güven de mezun olmuş, ilişkimiz kopmuştu. Eylül sınavlarında da kalan dersleri vererek, son sınıfa geçmiştim. Yeni ders yılında, okul olaysız normal şekilde başladı, ufak tefek tartışmalar, sürtüşmeler oluyordu ama, özellikle bize, kimse dokunmuyordu. İlk bir ay okul yatakhanesinde kaldık, bu bir ayın sonunda, yine her zamanki gibi idareye çağırarak, artık yatakhane de kalamayacağımızı, gündüzlüye ayrıldığımızı tebliğ

ettiler. Eğitim Enstitüleri yönetmeliğine göre, bir yıl ara veren veya sınıfta kalan yatılı öğrenciler, yatılılık hakkını kaybederlermiş. Yönetmeliğin bu maddesine göre, bizi gündüzlüye ayırdılar. Yani, okulda yatılılık hakkımızı da elimizden aldılar. Ama bu yönetmenliği, ilk defa bize uyguluyorlardı. Geçen dönem beklemekten gelenlerin, yani sınıfta kalıp da bir yıl ara verip yeniden, sınavlarda üst sınıfa geçenlerin, yatılılığı devam ediyordu. İşte, ne çıkıyorsa, böyle adaletsizliklerden çıkıyor, gel de isyan etme! Adam gibi okumak istiyoruz, illa dürtüyorlar, tahrik ediyorlar, kavga et, isyan et diyorlar. .

Bunun üzerine, gündüzlüye ayrılanlardan ben, M. Çakır, çarşıya yazı yazmaktan tutuklanan Necdet Çavuşoğlu - o da tahliye olmuş, sınavlarını vererek son sınıfa geçmişti - bir de Necdet'in Uşaklı hemşerisi, birinci sınıfta ismini hatırlayamadığım yenilerden bir öğrenci, dördümüz Yeşil tarafında mahalle aralarında bir ev tuttuk. Bursa'da öğrencinin, hele de bekârın, ev bulması çok zordu. Bu nedenle, ev bulmada çok zorlandık. Yeni bir düzen kurmaya başladık. Artık, o kadar değişik, zor koşullarda yaşamaya alışmıştık ki, bu tür şeyler hafif kalıyordu; tuttuğumuz yer, bahçe içinde, yan yana iki odadan oluşuyordu. Odaların giriş kapıları dışarıdaydı, birinden birine geçmek için önce dışarı çıkıyor, sonra odaya giriyorduk. Geçmiş gün, nereden tedarik ettiyse, odanın birine dört ranza koyduk. Yan odayı da, oradan buradan, kap kaçak tedarik ederek mutfak olarak hazırladık, bir de küçük tüp, tamam, ev döşenmişti! Dersler, sabahtan öğleye kadar dört saat, öğle arasından sonra da iki saat oluyordu. Sabah otobüsle okula gidiyor, öğleyin kantinden bir şeyler alarak öğle yemeğini geçiriyor, okul çıkışı hemen yeni evimize gidip akşam yemeğimizi hazırlıyorduk; kendimize göre, böyle, iyi kötü bir düzen kurduk. Dersler normal şekilde devam ediyordu, gerçekten öğrenci olmuştuk, kıt kanaat geçinsek de halimizden memnunduk, hiç olmazsa özgürdük.

Son sınıftaki kız arkadaşlardan, aynı bölümden Melike ile arkadaş olmuştum. Melike, derslerde yardımcı oluyordu, öğleyin evden getirdiği yemeğini, benimle paylaşmaya başlamıştı. Artık, benimle ilgilendiği belli oluyordu, ben de onunla ilgileniyordum ama, cesaret edip bir şey de diyemiyordum. Çünkü, Eskişehir'de, bu geçtiğimiz ara dönemde, olumsuz bir durum yaşamıştım. Eskişehir'in beldelelerinden birinde öğretmenlik yapan Beyhan öğretmenle tanışmıştım. Arkadaşlarla ve onun kız arkadaşları ile oturup kalkarken, birbirimize karşı bir şeyler hissetmeye başladık. Bursa'ya, Mayıs sınavlarına gelirken, Beyhan'ın yüzüne karşı cesaret edemediğim şeyleri yazarak arkadaş olmayı teklif ettim, Beyhan da, cevaben, Bursa'ya mektup yazarak bu mektubuma karşılık "proleter disiplinine uyarak, proleterce bağlılık koşulu ile..." ne demekse, - hâlâ bu koşulu anlamadım, her neyse - arkadaşlık teklifimi kabul ettiğini bildirdi. Sınavlardan sonra, yaz tatilinde, Eskişehir'e döndüğümde, "Geleceğim" dediği randevularına gelmiyor, "Hastayım, çıkamam" dediği zamanlarda bir bakıyorum, çarşıda dolaşıyor, aramalara cevap vermiyor, bir afra, bir tafra. En sonunda, bir gün, gene

hasta olduğunu, çıkamayacağını söyledi, söylediğinin aksine, bir baktım, Eskişehir'in en işlek Yediler caddesinde kız arkadaşları ile güle oynaya geziyor, görünce tepem attı. Önüne geçtim, ağzıma geleni söyledim, Beyhan kıpkırmızı oldu, ağzını açıp bir kelime dahi söyleyemedi. Böylece, başlayamayan ilişki bitmiş, arkadaş bile olamamıştık. Ayrılış, o ayrılış. Asıl işin acı tarafı, aşkı da öğrenemedik, sevgiyi de öğrenemedik, kendimize yabancılaştık, ailemize yabancılaştık... İşte, bu nedenle, bundan da ağzım yandığı için tedbirli davranıyordum. Bir gün, sınıfta, öğle arası, yatılı öğrenciler öğle yemeğine gitmiş, gündüzlüler de kantine inmişlerdi. Sınıfta yalnız kalmıştık, birbirimize baktığımızda artık duygular ortaya çıkmıştı, arkadaş olduk. Sabahları şehirde buluşup okula birlikte geliyoruz, öğle arası birlikte yemek yiyoruz, notları birlikte tutuyoruz...

Sağcılar, bize karşı sesini çıkarmıyor, özellikle dalaşmıyorlardı, hiç ilgilenmiyor gibi gözüküyorlar, özellikle, bana karşı en ufak bir olumsuzluk yapmıyorlardı. Bizim sempatizanlarla fırsat buldukça dalaşıyorlar, yatakhanelerde sıkıştırıyorlardı. Neden böyle yaptıklarının farkındaydık, bizim için, "Bunları uyandırmayalım, arı kovanına çomak sokup kızdırmayalım" diye düşünerek, sempatizanlarla olan bağlarımızı kopartmaktaki amaçları. Bizim sempatizanlar da, bizlerden çok şey bekliyorlardı. Bizim, kahraman silahşorlar gibi, kılıçları çekip, tüm okulu ele geçirip, onların koruyucu meleği olmamızı istiyorlardı. İnsanlar, kahraman yaratmaya bayılıyorlardı. Biz bunları anlıyorduk, fakat gördüklerimiz, yaşadıklarımız, hiç de öyle Donkişotlukla, okuldaki sağcı öğretmene, sağcı öğrencilere saldırmakla, kavgalarla olmayacağının da bilincindeydik. Gelişmelere, kayıtsız, ilgisiz değildik. Çaktırmadan, kimin ne yaptığını, altta kaynayan kazanı takip ediyorduk. Bizim yatılı öğrencilere tavsiyemiz, fevri davranmamaları, tek tek dolaşmamaları oluyordu. Hiçbir zaman, saldırının bizlerden olmamasını, saldırılara karşı da meşru savunmada hazırlıklı olmalarını, çok dikkatli ve uyanık olmalarını söylüyorduk. Ülke çapındaki gelişmeler de, hep aleyhimize geliyordu, Mahir Çayan ve arkadaşları Kızıldere'de öldürülmüştü. Politik davalar süratle sonuçlandırılarak, ağır cezalar veriliyor, üniversitelerde ilerici, devrimci öğrencilere baskılar yoğunlaşıyor, öğretmenler açığa alınıyordu. Dernekler, sendikalar, sivil toplum örgütleri kapatılmış, ilerici memurlar, öğretmenler ya açığa alınmış, ya sürülmüş, tutuklanmıştı. Her yer darmadağınık, ricat dönemi yaşanıyordu. Böyle bir dönemde, kavgaya etmek, çok akıllıca bir iş değildi. Bunları söylememdeki neden, sempatizanların, daha sonra, açık açık "Bizlerden çok şey beklediklerini, bizim onlara sahip çıkmadığımızı, desteklemediğimizi" eleştiri şeklinde dile getirmeleriydi.

Yeşil semtinde, bahçe içindeki kaldığımız evin karşısında, ev sahibi yaşlı kadının oturuyordu. Bir sabah, okula gitme zamanı, Melike kaldığımız eve geldi, bunu gören ev sahibi hemen oğlu ile damadına haber veriyor, bir baktık, ev sahibinin oğlu ile damadı, telaşla, kızgın bir şekilde kapıya geldi. "Bu kız, buraya nasıl gelir, hemen evi boşaltın, size ev falan yok" diyerek bizi tehdit etti. Ağzı-

mızı açmadık, boşaltacağımızı söyledik. Diğer arkadaşlar okula gitti. Melike ile ikimiz, Yeşil semtinin üst yolundan yürümeye başladık, sokakta, ikimiz birden sigaraları yaktık. Belki de, Bursa tarihinde ilk defa, bir bayan yolda sigara içiyordu. Bazı insanlar dönüp bakıyordu, ama kimse de bir şey diyemedi. Yürüye yürüye, Meskenler denen mahalleden okula giderken, iki katlı bir evin üst katında “kiralık” yazan bir yazı gördük. Ben, Melike’yi okula bıraktım, aynı evde kalan arkadaşlardan Necdet’le, bu kiralık evi görmek için geri döndük. Ev pek kullanışlı olmasa da, idare ederdi, hem de sabahları otobüse binmeden okula gelecektik, yani, otobüs parası vermeyecektik, bu evden okula, yayan olarak rahatlıkla gidiliyordu. Doğru dürüst eşya olmadığı için, ertesi gün, yeni evimize kolaylıkla taşındık ve aynı gün yerleştik. Melike ile ilişkimiz devam etti. Artık, giyimime, kuşamıma dikkat ediyordum, hatta, kravat bile takmaya başlamıştım. Öğle yemeklerini birlikte yiyorduk, genelde yemekleri evden Melike getiriyordu, sinirlerim yatışmış, stresim azalmıştı, evde en uyumlu ben idim, ders çalışma sistemi de düzene girmişti. Eksik notları Melike veriyordu. Melike’ye bu nedenle minnet borçluyum. Yaşam biçimimi değiştirmişti.

İlk yarıyıl tatiline, kazasız, belasız girmiştik. Eskişehir’e geldiğimde, annemin hastalığı biraz daha ilerlemişti. Dört erkek kardeşlik; en büyükleri bendim, birisi oto elektrikçi, birisi tornacı, en küçük de ilkokula gidiyordu. Ev işlerinde, akrabalar yardıma geliyordu, ama, nereye kadar. Bu nedenle, evde, herkes, kendi işini yapmak zorundaydı, çamaşırı, bulaşığı bizler yıkıyor, yemeği yapıyorduk. Ben, bu tür şeyleri yapmaya alışkındım. Eski ahşap ev yerine, ön tarafa iki odalı, bir mutfaklı bir ev daha yapılmıştı, eski eve göre daha kullanışlı idi. Sömestir tatilinde, çevremi biraz daha genişlettim, yeni gençlerle tanışıyor, eski arkadaşlarla eksikleri, yanlışları değerlendiriyorduk.

Sömestirden sonra okula döndük. Son sınıf öğrencileri, sınıflarda ders yapmıyorlar, Bursa’nın orta dereceli okullarında staja başlıyorlardı, idare, staj yapacak öğrencileri, gruplara ayırarak, okulları belirlemişti. Okullarda, önce okulun kendi sınıf öğretmeninden ders dinliyor, sonra sırayla bizler ders anlatıyorduk, bu anlattığımız dersi, okul öğretmenlerimiz izleyerek puanlama yapıyorlardı. Çok zevkli, neşeli, verimli bir staj dönemi geçirdik, yavaş yavaş, öğretmen havasına da giriyordum. Mart ayını stajla geçirdikten sonra, Nisan ayında, tekrar, kendi okulumuzda derslere başlamak için geldiğimizde, bir anonsla altı kişi idareye çağrıldık, “Okulda can güvenliğimiz olmadığı, can güvenliğimizin sağlanması” için çağrılan altı kişi için, başka eğitim enstitülerine nakil kararı çıkarılmıştı. Bu nakil kararı ile kim, nereye gidecekse, tebliğ edildi. Mehmet Çakır’la ben Konya Eğitim Enstitüsü’ne, Necati Kur Diyarbakır Eğitim Enstitüsü’ne gündüzlü olarak nakledilmiştik. Haydiiii, düşünün, can güvenliğimiz için Konya’ya gönderiyorlar ve de güya, bizim can güvenliğimizi Konya’da sağlayacaklar. Kim inanır! Bu nakiller Ankara’dan geliyor. Bazı gözler, hiç bıkmadan, bizi yılmadan izliyor, gözlüyor, ellerinden geleni hınçla, intikam duyguları ile yerine

getiriyorlardı. Ondan sonra da, “Bunlar anarşist, bunlar terörist” diyorlardı. Peki, anarşisti, teröristi kim yaratıyor? Ne kadar iyi niyetle, önyargısız okula dönmüş-tük, mezun olmayı, öğretmen olmayı, hatta okullara gidip bizi döven, söven, işkence eden, süren, açığa alan, o insanların çocuklarına da ders vermeyi, insan olmayı, insanca yaşamayı istiyorduk. Şimdi, bu sürülenler, ne yapsa, haklı değil-ler mi? İki ay sonra, sınavlara girip mezun olacaktık. Bursa’da düzenimizi kur-muş, nereden, ne geleceğini biliyor; biz, kendi can güvenliği tedbirimizi alıyor-duk, kimseyle dalaşmıyor, kimseye bulaşmıyor, daima kendi arkadaş grubumuz-la gidiyor, kendi güvenliğimizi sağlıyorduk. Şimdi, yer, gök bilmediğimiz, kim-seyi tanımadığımız, Konya’da nasıl düzen kuracaktık, güvenliğimizi nasıl sağla-yacaktık veya bizim güvenliğimizi kim alacaktı? Naklimizin çıktığı bugün bile, güvenliğimizi düşünenler! Olay çıkarsa, bize saldırmak için polislerini gönder-mişlerdi. Bu arada, bir saptama, Necati Kur için yapmak istiyorum. Bu grubun en çilekeşlerinden biri de, Necati Kur’dur, her ne kadar 1971 operasyonunda Necati Kur tutuklanmasa da, çeşitli defalarca gözaltına alınmış, tüm soruşturma-lardan geçmiş, bizimle beraber sürgüne gönderilmiş, öğretmenliği döneminde de açığa alınmış, 1980 sonrası tutuklanarak büyük acılar yaşamış arkadaşlarımızdan biridir.

KONYA'YA YOLCULUK

Kısa bir değerlendirmeden sonra, olay çıkarmadan Konya'ya gitme kararı verdik. Ertesi gün sabah, M. Çakır'la önce Eskişehir'de bizim eve uğradık. Evde sadece annem vardı, Konya'ya sürüldüğümüzü anneme söylemedim. Babamı göremeden, Eskişehir'de bir, iki saat kalarak Ankara'ya geçtik. Ankara'da M. Çakır'ın Salihli'li, Akhisar'lı öğrenci hemşerileri vardı. Bizi, çok sıcak, ilgi ile karşıladılar, bu gençler bizlerden yaşça küçük, devrimci sempatanlar idi, bizi büyük bir hayranlıkla dinliyorlardı; ileride, Dev-Yol'un önemli adamlarından olacak olan Ali Alfatlı ile burada tanıştık. Bu arkadaşların tanıdığı, Konya'da okuyan bir, iki isim alarak, yola çıktık.

Konya Selçuk Eğitim Enstitüsü, düşündüğümüz gibi değildi, sessiz ve sakin-di; burada da staj dönemi yeni bitmiş, okul sınav havasına girmişti. Konya da, Bursa gibiydi. Sınavlar başladığında, okuldaki olaylar durulur, herkes ders çalış-ırdı. Burada da, durum aynıydı. Olaysız şekilde okula başladık başlamasına da, kalacak yer yok, yeme, içme sorunları var, doğru dürüst paramız yok. Okulun bitmesine iki ay vardı, ev tutmaya, eşya tedarik etmeye değmezdi, zaten müm-kün de değildi. Okulda, Bursa'da öğrenci olan, ilk boykotta buraya sürülen Önder'i bulduk. Karşılaştığımızda o da şaşırı, akşam kaldığı eve götürdü. Ev, bir oda idi, dört kişi kalıyorlardı, bize de, dil ucuyla da olsa, kalmamızı söylediler. Fakat, bu dört kişi, kendi arasında sorunlu idi, bizim Önder'i dışlamışlar, dördü de, ayrı telden çalışıyorlardı. Hapishaneden, böyle kalabalık yerlerde kalmaya alerjimiz vardı, bu evde de sabahı zor ettik. Gece, okul hakkında gerekli bilgiyi aldık, pek sorun çıkacak gibi görünmüyordu; en önemli sorun, kalacak yer soru-nuydu. Ankara'dan ismini aldığımız, Türkçe bölümünden, gündüzlü okuyan Akhisarlı Niyazi'yi bulduk. Niyazi de, bizim gibi, yersiz yurtsuz, orada burada kalıyormuş. Niyazi'nin önerisi ile otellerden aylık oda kiralamak için dolaşmaya başladık. Bulduğumuz oteller, bütçemize uygun değildi. Sonunda dolaşırken, Demirciler Çarşısının ara sokaklarında bulduğumuz, Hadim Palas Oteli'yle ayda kişi başına beş liraya anlaştık. Hadim Palas, palas değil, paspal bir oteldi, ucuza anlaştığımız ama, her taraf kir, pas içinde idi; beyaz çarşaf, yıkana yıkana siya-ha yakın gri rengine dönmüştü. Yataklarda pireler dolaşıyordu. Kendimiz etrafı

temizledik, dezenfekte ettik, çarşafaları yıkadık, ranzaları çalışma düzenine göre yerleştirdik, masaları ayarladık. Buradaki en olumlu yan, bizden başka müşteri yoktu, istediğimiz odada sessizce ders çalışabiliyorduk. Gece yatmaya çekildiğimizde, herkesin kendine ait bir ranzası vardı. Alaattin tepesinin karşısındaki bir lokanta da, öğrencilere % 25 indirimli yemek veriyordu, ayrıca, paramız olmadığı zaman veresiye yiyebiliyorduk. Bu nedenle, hiç açlık çekmedik, yemekleri de lezzetli ve kaliteliydi, bize çok yardımcı oldu, paramız olduğunda ödeme yapıyorduk, olmadığı zaman yazıyordu. Hâlâ, her aklıma geldiğinde, bu babacan, insancıl lokanta sahibini minnetle anıyorum. Eh, bazen, otele battaniyeler üzerinde pireler gezinse de, burada da düzeni kurmuştuk.

Okula aksatmadan devam ediyorduk, devam ediyorduk etmesine ama, buradaki yöntem ile Bursa'daki yöntem farklıydı. Derslerde konu uyuşmazlığı vardı, öğretmenlerin huyunu, suyunu bilmiyorduk, yabancı dilden Bursa'da muaf olmuştum, fakat öğrenci dosyama işlememişler. Bu nedenle, üç kur birden İngilizce'den sınava girecektim. Büyük bir ders bunalımına girmiş, müthiş zorlanıyordum, üstüne arada da parasal sıkıntı çekiyorduk. Bu durum da, canımızı iyice sıkıyordu. Bir gün, hiç unutmam, üçümüzde de beş kuruş yoktu, parasızlıktan, otobüse binip okula gidemedik, okul Meram yolu üzerinde, kaldığımız yerden on beş kilometre uzaklıktaydı; yürüyerek de gidemezdik. Bayan İngilizce öğretmeni ile arayı çok iyi tuttum, çoğu öğrenci, hocanın derslerine devamsızlık yapıyordu, ben hiçbir dersini kaçırmadım, benim için en zor verilecek derslerden biriydi, ne derse yapıyordum. Gözden uzak olan, gönülden de uzak oluyor demek ki; Melike ile iki üç defa mektuplaştık. O hengâmenin içinde yazma iletişimi de bitti, kendiliğinden ilişki koptu, ne ben arkasını aradım, ne o aradı, hâlâda ne oldu, ne yapar bilmiyorum. Haziran döneminde, derslerin bir kısmını, Eylül döneminde de bir ders hariç kalanları verdim; sadece Olasılık diye tek dersten kalmıştım, bu ders için de sonsuz sınav hakkım vardı. M. Çakır mezun olmuştu. Haziran ve Eylül dönemlerinde sınavlara gidip gelirken, Ankara'ya uğruyorduk. Ankara'da yeni bir çevrem olmuştu.

ANKARA GÜNLERİ

Tek dersten kaldığım için, Eskişehir'e eve geldim. Evde, havalar iyi değildi, bir de tek dersten kaldığım öğrenilince, daha soğuk rüzgârlar esmeye başladı. Babam, laf çarpıtıyor, surat yapıyordu, sınava Haziran'da girecektim, Aralık sonuna kadar zor sabrettim; sadece anneme haber vererek evden ayrıldım. Annem bu duruma üzülüyordu, ama evden ayrılıp gitme konusunda aynı fikirdeydik; evde kalsaydım, daha büyük sorunlar çıkacaktı. Valizimi aldım, doğru Ankara'ya. Ankara'da, Konya'ya gidip gelirken tanıştığımız, Yükseliş'in İktisat bölümünde okuyan Recep Aydın'ın yanına gittim. Nam-ı diğer Ayı Recep, çok duygulu, insancıl, kim isterse cebinde ne varsa hiç sormadan veren değişik biriydi. Kaba görünümlü, uzun, kıvrır kıvrır saçları, yüzündeki çopurluğu, iri yarılığı, boylu posluluğu yüzünden bu lakapla hitap ediliyordu. Yeni Mahalle beşinci duraktaki bu evde, Recep'le beraber, yine aynı okulda, aynı bölümde okuyan Patnoslu Zafer, Zafer'in hemşerisi, bir de Alman Büyük Elçiliği'nde çalışan Önder kalıyordu. Önder, aynı zamanda hemşerimdi. Ankara'ya iş bulmaya geldiğimi söylediğimde, çok sıcak karşıladılar. Ev yaşamı, pür neşe, yemeler, içmeler, gezmeler, gündüzleri evde kalanların ikisi işe gidiyor, güya, diğerleri evde ders çalışıyorlardı, ama derslerle ilgileri yoktu. Hele tatil günleri, sabaha karşı üçte, dörtte yatabiliyorduk. İlişkiler çok sıcak, çok güzel gidiyordu. Hepsinin de, okullarında matematik dersinden sorunları vardı. Bu arkadaşlarla, bir program yaparak matematik dersi çalışmalarına başladık, onlar da benim geldiğime çok sevindiler. Ben, yavaş yavaş evi düzene sokup, bir sistem getirmeye çalışıyordum, tam olmasa da, kısmen biraz düzelme oldu, içkiyi azaltmış, ders çalışma saatlerini artırmıştık.

Politik ortam biraz yumuşamıştı, ölenler ölmüş, asılanlar asılmış, vurulanlar vurulmuş, yargılananlar yargılanmış, cezalarını almışlardı. Bu durum, halkta bir muhalefet oluşturmuş, yapılan seçimlerde, CHP, Milli Selamet Partisi'yle koalisyon yapmış ve Ecevit Başbakan olmuştu. Zor da olsa, bir sürü dengelerden sonra, Faruk Gürler ekarte edilip, Fahri Korutürk Cumhurbaşkanı seçilmişti. Gençlik de, hafif hafif örgütlenme çalışmaları için kıpırdamaya başlamıştı. İlk

örgütlenme çalışmaları için, evde kaldığımız arkadaşlarla, Yükseliş'te yapılan toplantıya katıldım. Konuşmalar çok yüzeyseldi, genlerimizde mi vardır nedir, daha dünkü, yeni devrimci olmaya kalkan bu gençler, ayrılıkları öne çıkarıyorlar, hem de en ilkel, en yüzeysel şekilde dile getirerek veya duyduğu bir iki kelimeyle. Önce, bu toplantıda konuşma yapmayı düşündüm, fakat, hem yabancı olmam, hem fazla etkili olmayacağını düşünerek vazgeçtim. Ankara'da, fiilen hiçbir örgütlenmeye katılmadım. Sadece, daha önce tanıştığımız ve kaldığımız eve gelen Recep'in çevresindekilerle konuşuyor, deney ve tecrübelerimi aktarıyor, tavsiyelerde bulunuyordum. Bir de yenilmiştik, yenilgiyi nasıl savunacaktık. Bu tartışmalarda, hareketin gençlik içinde kaldığı, bir takım cunta hareketlerinin, bu gençlik hareketlerini kullandığı da konuşuluyordu.

Daha bu olaylar olmadan, 1962 yılında kurulmuş, legal olarak demokrasi ve sosyalizm mücadelesi veren, 1965 yılında 15 milletvekili ile parlamentoya giren, Türkiye İşçi Partisi de bölünmelere uğramış, kongreleri sözde devrimciler tarafından basılmıştı. İnsanlar dövülmüş, sol içi ayrılıklar, güç yoluyla halledilme yoluna girilmişti. Bunu iş edinen, bazı oportünist kişi ve örgütler, ayrılıkları daha da öne çıkararak, sol hareketin halktan kopmasına, henüz emekleme dönemindeki demokrasinin güdük kalmasına neden olmuşlardı. Şimdi, yine, sol hareket aynı şekilde, ayrılıkları öne çıkararak başlıyordu. Tarih, daha önceki yapılanların yanlışlığını ve ileride aynı yanlışlıklar yapılırsa böyle olacağını, bizzat gözümüze batıra batıra göstermişti. Ama ne yazık ki, bunlardan, hiçbir grup, fraksiyon, parti ders almadı. 12 Mart 1971 ve sonrasında yaşanan trajedi, 1980 öncesi ve sonrasında çok daha trajik, çok acılı, katmerli olarak yaşandı. Bunun en önemli nedeni de, ideolojik bölünmelerin, ayrılıkların, grupların birbirini ötelemesi, solun kendi arasındaki çelişkilerin çok derin yaşanmasıydı. Kontrgerillanın, bu dönemlerde oynadığı rolün de, tüm sol hareket üzerinde etkisi büyüktü. Bedeli de, doğal olarak çok ağır ödendi. Çok ilginç, bunu bildiğiniz, hissettiğiniz halde, hiçbir şey yapamıyorsunuz, aynen karşıdan korkunç bir selin gelmesi gibi, siz buna karşı bir şey yapamıyor, kendinizi selin akışına bırakıp, bu güce teslim oluyorsunuz. Gelecek beş yıl, aynen böyle oldu. Tüm bunlara rağmen, gençlik, üniversitelerde hızla örgütleniyordu, bu açıkça hissediliyordu.

Recep'lere gelenlerin içinde, en sıkı ve ciddi ilişkii, Salihlilili hıçkırık Metin lakaplı bir arkadaşla kuruyordum. Metin, Sıhhiye'de yalnız kalıyordu, arada Metin'e gidip konuşuyor, tartışıyorduk. Tesadüfen, yine Metin'in evinde, ileride Dev-Yol'un liderleri olacak olan Nasuh Mitap ve Taner Akçam'la karşılaştım. Tanıştık, fakat bu tanışma, biraz soğuk olmuştu; Metin, benim konumumu ve durumumu mutlaka anlatmıştır, ama onlar ilgilenmiyor havalarındaydı; kendi aralarında şakalaşıyor, güreşiyor, espri yapıyorlardı. Nasuh Mitap'la bir defa daha karşılaştık, yine bu soğuk hava kırılmadı.

Kaldığımız eve, Patnoslu Zafer'in memleketinden kardeşi geldi. Yine bu eve, daha sonra, adını hatırlayamadığım bir hemşerisi daha geldi, ev kalabalıklaşmaya

başladı. Bunun üzerine, bu evin dört yüz metre yukarısında, Recep Aydın'ın polis olan abisi Abdurrahman Aydın oturuyordu; kısaca hepimiz Apo diyorduk, Apo'nun yanına, kardeşi Recep, ben, hemşerim Önder taşındık. Yine Zafer'in yanına, 5. Durağa iniyorduk, ama devamlı kalmıyorduk, Cumartesi, Pazar, Önder'le mutlaka bir yerlere gidiyorduk, onun daha değişik çevresi vardı, cafe tipi, gece kulübü tipi yerlere gidiyor, iyi de vakit geçiriyorduk.

Yeni Mahalle'deki bir genç, bir sohbette, kendisine otelde resepsiyon işi teklif edildiğini, fakat askere gideceği için kabul etmediğini, eğer istersem, beni oraya götürüp, bu işi bana devredeceğini söyledi. Otel yetkilisi ile görüşmenin ertesi günü işe başladım. İş, Rüzgârlı sokakta, Kervan Altmış Yedi isimli otelde, gece resepsiyon sorumluluğu işiydi. Otel A sınıfıydı, ayrıca, ordudan emekli albay müdür olarak birinci yetkili idi, otelin asıl sahibi Zonguldaklı eski sendikacıydı. Bu nedenle, otelde daha çok Zonguldaklılar ve sendikacılar kalıyordu. Bu kadar alt üsten sonra, değişik bir çevre, ortam insanlar hoşuma gitti. Otelde yiyip içiyordum. İlk günler, gün aşırı kaldığım eve gidiyordum, giderek eve gitmeyi azalttım, giderek tüm günüm otelde geçiyordu. Para kazanmaya başladım, hatta biriktiriyordum. Tek ders sınavım için, Haziran'da Konya'ya gittiğimde, Konya'nın en lüks otelinde kaldım. Daha önce kaldığım bitli otelin acısını çıkarttırıyordum. Bu dersin sınavını, ancak Eylül ayında girdiğimde verdim. Bu arada, Eskişehir'den, daha önce bahsettiğim ilkokul öğretmeni Cevat Onar'ın önce annesi, babası Amerika'ya gitmiş, sonra da çocuklarını Amerika'ya aldırmişti. Cevat Onar'la mektuplaşıyorduk, onun önerisi ile Ankara'da yapılan "Amerika'daki okullar için bursluluk" sınavını girdim ve kazandım. Cevat, Türkiye'den giden, orada komşuluk yaptıkları ailelerden birini bana tanıştırmak amacıyla, kızlarının resmini gönderdi; ben, tüm bunları kabul etmeyerek, ülkede kalacağımı bildirdim. Amerika'ya gitmek isteseydim bile, büyük olasılıkla pasaport almada zorlanabilirdim.

Mezun olduktan sonra da, otelde çalışmaya devam ediyordum. Çok renkli, değişik bir yaşantı. Tam bir gece yaşantısı başlamıştı, Rüzgârlı sokak, Ankara'nın en renkli sokaklarından biriydi, ne arasanız var. Birazcık da gönül işleri, sanki, bir daha böyle günleri yaşamayacakmışım veya eski yaşadıklarımın acısını çıkarır gibi, neredeyse, günde dört, beş saat uyku ile idare ediyordum. Sanki geleceği görmüş gibi, ileride göreceksiniz, görüp göreceğim bu oldu; abartısız, önümüzdeki yirmi sene, eskisinden daha sancılı, daha acı ve trajedik geçecek. Biriktirdiğim paralarla, Metin'in önerisiyle ve onun sorumluluğunda, Maltepe'de elektrik malzemelerinin satıldığı bir dükkân açtık, nereden aklımıza geldiyse.

Otel müşterisi olarak, Polatlı'dan gelen Orhan diye birisi vardı, delikanlı devrimci bir kabadayıydı. Bir gece, kendisi Polatlı'da iken, sevgilisi Ankara'da zor durumda kalmış, otele geldi, sevgilisine yardımcı oldum, otelde yatırdım. Bunu öğrenince, Orhan ağabey ile ilişkilerimiz, çok sıkı bir hal aldı. Yalnız çok içerdi, fakat hiç sarhoş olduğunu görmedim. Annemin hastalığının, iyice ilerlediğini

öğrendim. Canım sıkındı, Polatlılı Orhan ağabey beni böyle gördü, durumu anlattım, annem kalp hastasıydı. Gata’da, çok iyi bir kalp cerrahı dostu olduğunu, o doktorla konuşacağını, annemin tedavisi için rica edeceğini söyledi. Doktor annemin getirilmesini söylemiş. Derhal Eskişehir’e gittim, babama bile söylemeden, annemi Ankara’ya getirdim. Gata’ya yatırdılar, acilen ameliyat edilmesi gerektiği söylendi. Ben de, annem de kabul ettik, ameliyatın başarılı geçtiğini söylediler; ne yazık ki, narkozdan çıkamadı, maalesef annemi de kaybetmiştim.

Otelde çalışmaya devam ederken, Milli Eğitim Bakanlığı’nda, daha önceki ve yeni mezunların tayini için kura çekileceğini öğrendim. O dönem, şimdiki gibi, yıllarca tayin beklenmiyor, yılda iki hatta üç defa kura çekimi yapıp, tayin ediliyordu. Kuraya katılma konusunda isteksizdim, çünkü, tayin olacağım yere gitme konusunda kararsızdım. Ankara’da kalıp, otelcilik ve işletmecilik üzerine, bir şeyler de düşünüyordum. Bu konuda teklif de vardı. Sonunda, “Hadi bir kuraya katılayım, sonucuna göre karar veririm” düşüncesiyle tayin kurasına katıldım. Torbadan kendim çektiğim kurada, Konya’nın Ilgın ilçesinin Aşağı Çiğil nahiyesi Matematik öğretmenliği çıktı. Kısmete bakın, Konya’dan kaç, yine Konya. Oteldekilere gitmek istemediğimi söyledim, kimi normal karşıladı, kimi “Mesleğindir, devlet işidir, şimdiki işin sonu belli olmaz” gibi laflar ettiler. Kurada çektiğim bu yere gitme kararını, yeri gördükten sonraya bıraktım. İki gün izin alarak, Konya’nın, Çiğil nahiyesine geldim. Çiğil; Beyşehir ile Ilgın arasında, iki bin nüfuslu, dağlık arazide bir nahiye idi. Soğuk ve oldukça yoksul olan bu nahiye den, şeker pancarı zamanı, insanlar Eskişehir ilçelerine ve kiremit tuğla fabrikalarına, mevsimlik işçi olarak çalışmaya gidiyorlardı. Okulda, sadece, her sınıftan bir şube vardı. Müdür, benden yarım dönem önce mezun olmuş, ilk tayin yeri burası, evli ve yeni doğmuş bir çocuğu olan fen dersleri öğretmeniydi. Bir de, o dönem, bakanlık ilkokul öğretmenlerini, açık öğretim de öğrenci olarak alıyor, böyle okullarda da ders verdiriyorlardı. Bu okulda da, böyle durumda olan, Sosyal Bilgiler derslerine giren, Elmadağ’dan gelmiş, İrfan isminde bir öğretmen arkadaş vardı. Okulda, sadece, iki öğretmen bulunmaktaydı; diğer dersleri, ilkokul öğretmenleri ile dolduruyorlardı. Müdür, öğrencileri göstererek, “Bu çocuklara yazık oluyor, öğretmensiz kaldılar, lütfen geliniz” diye telkinde bulundu. İrfan hoca, dünden gelmemi istiyordu, iyice bunalmışlardı. İrfan öğretmen solcuydu, müdür ülkücü. Fakat, müdür çok sıcak karşıladı, ev bulmaya yardımcı olacaklarını, her şeyde yardımcı olacaklarını söylediler, çocukları öyle görünce dayanamadım, geleceğimi, birkaç gün izin verilmesini isteyerek, Ankara’ya geri döndüm. Ankara’da birkaç gün daha kaldım, otelle hesabımı kestim, pılımlı pırtımı toplayarak, gerisin geri Konya’nın Çiğil nahiyesine geldim.

ÖĞRETMENLİK

Yeni öğretmenlik yapacağım bu nahiyede, İrfan hocanın evinin altında, hiç penceresi olmayan, girişte küçük bir hol ve bir odadan ibaret olan evi kiraladım. Lüks bir otelden, penceresi olmayan, tek odalı, zindan gibi, rutubetli bir yerde yalnız başına kalmak, daha yaşarken mezara girmek gibi bir şey oldu. Gece astığım elbiseler, sabaha kadar, rutubetten sıılsıklam oluyordu. İnsanoğlu ne garip, her şeye ne çabuk alışıyor, bu yaşam biçimine de alışmaya başladım. Köylülerle hemen kaynaştık, Eskişehirli olduğumu öğrenince, daha çok ilgilendiler, bizim oralara, mevsimlik pancar işçiliğine geliyorlarmış. Yoksul fakat direngen, kavgacı, inatçı insanlar. Yukarı Çiğil denen üst tarafta bir yerleşim yeri daha var, yıllarca bunlarla kavga etmişler; Yukarı Çiğillileri, Aşağı Çiğilliler yoldan geçirmiyorlarmış, ancak yakın zamanda bir durulma olmuş, zaten eski yıllarda, tarihte Çiğil isyanları diye isyanları da varmış, yani genlerde bir isyancı geleneği var. Burada, erkeklerin iki-üç bayan alması sıradan bir olay, sözü dahi edilmiyor. Biraz kumar var, içki var, yani her bir şeyden bir parça var. Nahiyede klasik politikacılık hâkim, bir kısmı Demokrat Parti'den gelen Adalet Partili, bir kısmı CHP'li, arada MHP'li var. İlkokul müdürü Ahmet Bey, yıllardır burada, artık köylüyle yüz göz olmuş, sosyal demokrat, Atatürkçü, hiç çekinmeden düşüncelerini söylüyor. Biraz sinirli, ama nahiyeli kabullenmiş. İnsan olarak iyi, herkese yardımcı olmaya çalışan, olgun, lafı sözü dinlenir biri, öğretmenlerin muhtarı. Ahmet Bey de, köylüyü iyi tanıyor, hepsinin huyunu tüyünü biliyor. Çiğil'de, ilk tanıştığımız öğretmenlerden biriydi, zaman içinde de, bu hocayla iyi ilişkiler kurdum. Diğer tüm hocalarla da iyi, güzel ilişkilerimiz oldu, öğretmenler arasında sağ, sol ayırımı yapılmıyordu. Bunun böyle olması, hem halk arasında, hem kendi aramızda olumlu karşılanıyordu. Ayrıca, bizleri de yıpratmıyor, saygınlık kazandırıyor, insanî ilişkiler öne çıkıyordu. Genellikle, aynı kahveye çıkıyorduk. İrfan hoca evli, ama hanımı memleketi olan Elmadağ'da kalıyordu. Yani, iki bekâr hoca, kış günü, eve gidip oturamıyorduk, zaten benim düzenim yoktu. Dersten sonra, biraz okulda vakit geçiriyor, sonra ilkokul öğretmenleriyle akşam hava kararıya kadar kahvehanede buluşuyorduk, onlar okey oynuyordu, ben pek oyun oynamıyordum. Öğretmenlerin hepsi evliydi. Onlar evine, biz lokantaya gidiyorduk, evde yemek de yapmıyorduk. Gece, biraz daha kahvehanelerde

takılıp evlere dağılıyorduk. Okulda, teneffüslerde, müdürün odasında toplanıyorduk, ayrı öğretmen odasını kullanmıyorduk; çayı, şekeri kendimiz alıyor, müstahdem çayı hazırlıyordu. Okulda üç sınıf vardı, her sınıfta 20-25 öğrenci bulunmaktaydı. Öğrenciler vasat, okul vasat, nahiye vasat. Her şey vasat olan bu yerde, ofluya pufluya 1974-1975 öğretim yılının sonunu getirdik.

TATİLDE ESKİŞEHİR

Tatil için Eskişehir’e geldim. Oooo Eskişehir ayakta, kaynıyor, cezaevinden çıktıktan sonra, benim, Yüksel Tuna’nın, Cevat Onar’ın yanından geçen, bize dokunan, dokunmayan, sempatican olan, olmayan, hepsi bir örgütlenme içindeydi. Dernek, sendika, meslek kuruluşu içinde ya çalışıyor, ya kuruculuk yapıyorlar. Bunlar legal, yasal demokratik kitle örgütleri; Demokratik İşçi Birliği, Eskişehir Gençlik Derneği, Eskişehir Demokratik Orta Öğrenim Derneği, Mahalle dernekleri, Türk İş’e bağlı D.D.Y sendikasında, Şeker İş sendikasında, Maden İş sendikasında, DİSK içinde çalışmalar, kooperatiflerde, Halk evlerinde çalışmalar...

Yüksel Tuna, tüm bu çalışmaların aktif olarak içindeydi. Bekleme döneminde yanıma gelmesini istemediğimiz lise öğrencisi, Ziya Yavuzeş, Eskişehir Gençlik Derneği’nin Başkanı idi. Beni görünce, “Sen, benim yanınıza takılmamı istemiyordun, ama bak, ben neredeyim” der gibi yüzüme anlamlı ve alaylı bakıyordu. Şimdi, tüm bu ilişkilerin, nasıl geliştiği konusuna bakalım. Yüksel Tuna, beni, teğmenlikten atılma, bizim mahalle çevresinden, bizlerle aynı yaşlarda, belki bir-iki yaş büyük biri ile tanıştıracakını söyledi. Yüksel, böyle sürprizleri severdi, akşamı bekledik. Vişnelik mahallesi taraflarında, küçük bir eve götürdü. Tanışmak için eve girdiğimizde, hemen tanıdım, bu çocukken de tanıdığım, aynı bölgeden, Akarbaşı mahallesinden Seyfi Akman’dı. Seyfi Akman da, THKP-C’nin, özellikle kaçıştan sonraki eylemlerinde, yer bulma, ilişki sağlama, kaçışta gizlenmelerine yardımcı olma eylemlerinden yargılanmış birisiydi. Örgüt çökünce yakalanmış, o da bizim kaldığımız, Selimiye Kışlası’nda, Kartal-Maltepe Askeri Cezaevi’nde kalmıştı. Bütün bizim İstanbul’da tanıdıklarımızı, o da tanıyor, tüm olayları, tüm eylemleri biliyordu. Birbirimize ısınmıştık, bakış ve görüşlerimiz çakışıyordu. Yine ben, daha çok dinleyici durumundaydım, devamlı konuşan oydu, araya dramatik sahneler katıyor, arada espri yapıyor, bazen de gerginlik ve stres yaratacak şeyler söylüyordu. O günden sonra, hep birlikteydik artık, zaten annem öldükten sonra, kendi evimize hiç uğramamıştım. Babam yeniden evlenmiş, benim küçüğüm evlenip başka eve gitmiş, kalan iki kardeş de, ön evin arkasına iki odalı bir yer yapılmış, orada kalıyorlardı. Seyfi de, kendi evinde pek kalmıyordu, zaten Eskişehir’in değişik mahallelerinde birkaç ev tut-

muşlardı. Ankara'ya gitmeden önce, Sosyal Hizmet uzmanı olan Bayram'la tanışmıştık. Bayram da, şimdi, Seyfi ile birlikte idi, arada Bayram, Çam'ın evinde kalıyor, burada konuşuyor, yorumlar yapıyor, tartışıyorduk. 19 Mayıs Mahallesi'nin üstünde, tepede, bir ev daha vardı. Seyfi ve ben, daha çok o evde kalıyorduk. Bu, tepede, tüm Eskişehir'e hakim olan eve, Kartal Yuvası diyorduk.. Bu eve, daha çok hiyerarşik örgütlenme içinde olup, belli sorunları konuşmak için arkadaşlar geliyorlardı. Daha çok gençlik, işçi, Akademi sorumluları gibi. Diğer evlerde de, sohbet şeklinde seminerler yapılıyordu. Felsefe, siyasî tarih, geçmişin hataları, sınıf, örgütlenme, Avrupa'da sınıf mücadelesi gibi konular ele alınıyordu. Bu ilişkileri, gizlilik havasında yürütmüyorduk. Seyfi'nin de, benim de, gizlilikten ağzımız yandığı için dikkatli davranıyor, "gizli örgüt", "eylem" gibi kavramlardan uzak duruyorduk. Polis, bizim evlere girip çıkanları sorguya çekse bile, ağızlarından önemli bir bilgi alamazdı. En fazla "sohbet ediyor, eski olayları konuşuyoruz", "Yılmaz Güney, Mahir Çayan, Ulaş Bardakçı'nın maceralarından, hapis yıllarından bahsediyoruz" diyebilirlerdi. Delikli Taş Mahallesi'nde, bir kitapçı dükkânı açtık. Dükkân sorumlusu, Sedat diye bir genç oldu, zannedersem, Ankara'da öğrenci idi, fakat bazı nedenlerle okula gidemiyordu galiba, geçmiş gün, öyle bir şey hatırlıyorum. Ama çok disiplinli, işini iyi yapan, dükkânı düzenli açan, yayınları takip eden, hesabını kitabını iyi tutan birisiydi. Dükkâna her gelenle tanışılıyor, ilgileniliyor, iyi ilişkiler kuruluyordu, Seyfi, öğleden sonra, akşamüzerine kadar dükkânda kalır, çoğu genç de, bu dükkâna gelip Mahir Çayan'la hapis yatanı, Mahir Çayan'a yardım edenı görmek, tanışmak ve bu konuda bir şeyler duymak istiyordu. Kitapçı dükkânında duran Sedat'ın sınav zamanı, yerine Ziya Türkeş isimli genç yetiştiriliyordu.

Ankara'da Dev-Genç yanlıları, *Devrimci Gençlik Dergisi* çıkarıyordu. Kitapçı dükkânında, bu dergiden dört yüz ile beş yüz adet arası satılıyordu. Fakat dergiyi satarken, eleştirerek satıyorduk. Geçmişte yapılan yanlışları söyleyerek, bunların yanlış olduğunu, iyi niyetle bu işlerin olamayacağını, bunun sınıf hareketi olması gerektiğini, sınıfların ittifak yapması gerektiğini söyleye söyleye satıyorduk. Eskişehir'de, Dev-Yol'un ciddi bir eleştirisi yapıldığı için, Dev-Yol örgütlenmesinin önü kesiliyordu. Daha çok okullardan, fabrikalardan, pırl pırl hiçbir şeye bulaşmamış, demokratik kitle örgütlerinde önderlik yapabilecek olanları, okul önlerinde, fabrika önlerinde, kim seviliyor, kimin çevresi geniş, davranışları, hareketleri olgun, eli ayağı düzgünleri takip ediliyor, mutlaka onlarla bir biçimde ilişki kurulup demeye getiriliyor, yavaş yavaş eğitime başlanıyordu. Sokaktan gelmiş, politikada zır cahil olan bu gençler, kendisine bir, iki ay sonra bir bakıyor ki, ağzı laf etmeye başlamış, bazı olayları yorumluyor, çevresinde dinleniyor, saygınlık kazanıyor, özgüveni artıyordu. Doğal olarak da, bu gençlerimiz de artık bir şeyleri savunuyor, sahipleniyor, mücadeleye katılıyordu. Tüm bunlara bağlı olarak da, kişiliği değişiyor, davranışları değişiyor, alışkanlıkları değişiyor, harekete, ideolojiye bağlanıyorlardı.

Her alandaki kesim için dernek kurulmuştu, bu derneklerde, yoğun tartışmalar oluyordu. Diğer fraksiyon ve görüşler de örgütleniyor, bu dernekleri ele geçirmeye çalışıyorlardı. Gençlik hareketinde, daha çok Maocu denilen gençlerle tartışma oluyordu, hatta, zaman zaman kavgalar bile çıkıyordu. Ben, gündüzleri, vaktimi TÖB-DER’de geçiriyordum, burada yandaş bulma çalışmalarına başlamıştık. Benden beş yaş büyük İsmet hoca ile tanıştık, Alevi idi, Eskişehir’in yakın köylerinde öğretmenlik yapıyordu, karakaşlı, karagözlü, yakışıklı, tok sesli, olgun, diğer öğretmenlerce de sevilen, dürüst bir öğretmendi. İsmet hocanın etrafındakilerle tanışma derken, hemen burada da bir grup oluşuverdi. Seyfi, akşama doğru, İşçi Birliği Derneği’ne giderdi. Burası, fabrikadan çıkan işçilerin uğrak yeri olmuştu. Her akşam sohbetler edilir, işçi sınıfının yaratıcılığı, üretkenliği, artı değer, emek-sermaye çelişkisi derken, giderek burada kitap okuma seansları başlardı. Ben de, Seyfi de, dernek olarak başka yerlere gitmezdik. İşçi Derneği’nden sonra da, program olarak, diğer derneklerin sorunlarını görüşmek, onların çalışma programlarını oluşturmak, denetlemek için, ya onların bulunduğu evlere gidilir veya konunun önemine göre, ya kartal yuvasına, ya da Sakarya Caddesi’nde bulunan eve sorumluları çağırırdık. Özellikle, kongre zamanı, yönetici kadroyu çok iyi hazırlardık. En baştan alır, ne tür konuşma yapacaklarını, konuşurken yüzlerinin mimiklerini, yapacakları jestleri, nerede vurgu yapacaklarını, nerede ajitasyon yapacaklarını, tek tek anlatırdık. Diğer fraksiyonların en zayıf noktaları, bu zayıf noktaların nasıl teşhir edileceği ayrıntılarına kadar açıklanıyordu; hatta provalarını, evlerde uygulamalı yaptırıyorduk. Bu çalışmalar, kitle üzerinde çok etkili rol oynadı. Eskişehir Gençlik Derneği’nin, dokuz yüze varan üyesi olmuştu, bütün derneklerin, kongrelerin de seçimlerini bizim gruplar kazanmıştı. Bu çalışmalarda, kitleyi götürenlerden biri de, Çamur Şevket’ti, Meslek Lisesi karşısında bulunan kahveden, Seyfi örgütlemişti; anne, baba ayrı, bir takım sıkıntıları olan bu çocuk, sırf yetenek. Seyfi, Çamur’u, arkadaşları ile kahvede okey masasında oyun oynarken izliyor ve Orta Öğretim Derneği’nin başkanı yapıyor; çok zeki, ne verirsiniz anında kapıyor, rol yapma kabiliyeti mükemmel, anlatım süper, arkasında binlerce kişiyi sürükleyebiliyor. Ayrıca mahalle çalışmaları vardı, Alanönü’nde Şeker Fabrikası’nda çalışan işçi Mustafa’nın etrafında gençler vardı. En renkli mahalle, Dekovil semtiydi. Bunlarda biraz lümpenlik vardı, ama derneklerde, bizim çocuklara karşı yapılan saldırılarda, Dekovil vurucu güçtü. Başlarında Suat, nam-ı diğer Carlos. Gerçekten de, Çakal Carlos’a benziyordu. Bu kitabı yazarken, Suat yakalandığı kanser hastalığından vefat etti,

Biz, ne kadar şiddete karşı, kavgaya karşı olsak da, karşı taraf boş durmuyor, kavga ve saldırı zeminlerini hazırlıyordu, kimi zaman resmen bunu provokasyon olarak yapıyorlar, bazen de kimi fraksiyonlar bilmeden alet oluyorlardı.

1971 yıllarında, Denizlerle Mahirler arasında, grup ayrılıkları vardı. Ama onlar, bunu, hiçbir zaman ön plâna çıkarmadılar. Kavga etmediler. Elbette, iki

tarafın da, çok eleştirilecek, yanlış tarafları vardı. Ama hiçbir zaman, fizikî bir durum, bu gruplar arasında yaşanmadı. Hatta, birbirlerine destek oldular. Birbirleri için ölümü göze aldılar. O dönem için, bu ayrılıklarla uğraşacak ne ortam, ne de zaman vardı. En fazla, “daha çok eylem yapma” rekabeti oldu. Üç, dört yıl sonra, THKO’dan Kaypak kayacılar, Halkın Kurtuluşu gibi temel birkaç hareket çıktı. THKP-C’den de Dev-Yol, Dev-Sol gibi akımlar. Aralarında büyük kavgalarla, sol, mitoz bölünme misali büyür gözükürken, bölünerek küçüldü.

Bizler, Seyfi Akman, Yüksel Tuna, ben, Bayram Çam, Devrimci Gençlik geleneğinden geliyorduk. Ankara’da, Gençlik Dernekleri Federasyon çalışmalarını izliyor, toplantılarına katılıyorduk. Yalnız çıkardıkları dergi ve yazıları, artık bizim düşüncelerimizle pek örtüşmüyordu. Bu dergiyi hem satıyor, hem eleştiriyorduk; dergi, aynı eski sol anlayışını savunuyordu. Oysa, bu anlayış yenilmişti. Gerçi, bu yazımda, ideolojik tahlillere girmek istemiyordum. Böyle ideolojik tahlillere girdiniz mi, çıkamazsınız, bunun sonu bucağı yok, hâlâ tartışılıyor. Biz bunları tartışırken, hayat önünüze, çözmek için yeni sorunlar koyuyor, bunları çözmekte zorlanıyorsunuz, geri kalıyorsunuz. Bir endişem, korkum da, bir şeyi eksik söylerseniz, söyleyeceğiniz genel doğruların bile, yanlış anlaşılmasına neden olursunuz. Ama yine de, saklanamayacak kadar açık bazı olayları ve görünenleri, bir iki kelimeyle açıklamakta fayda var, düşüncesindeyim; bugünkü solun, bugün içine düştüğü durum da buradan kaynaklanıyor.

Bence, gerçekte 1971’de, kitleler, yani sınıf hareketleri, kitle hareketleri yenilmedi. Sol cunta yenildi, darbeciler yenildi, Milli Birlikçiler, Tabii Senatörlerden, yazar çizer takımından, asker kökenliler, aydınlardan bir kısım insanlar, sol bir cunta hazırlığı içindeydi. Bunlar, 12 Mart’tan sonra işkence gördü, T. Ceza Kanunu’nun 146. maddesinden yargılandılar. Talat Turan, 71’de bomba davasından yargılandı. Peki, neden yargılandılar, 12 Mart’tan önce 9 Mart’ta darbe yapacakları ayyuka çıktı. Bu sol darbecilerin, gençlik hareketi liderleri ile bağlantıları olduğu söyleniyordu. Mahir Kaynak’ın 9 Mart’ı deşifre etmesinden sonra, deniz ile havacı subaylara cunta davaları açıldı. Numan Esinler, Ahmet Yıldızlar, İrfan Solmazerler, İlhan Selçuklar, Rafet Kaplangılar, Sarp Kuraylar... yargılandılar.

Yüzbaşı İlyas, bizim Seyfi, Cevat Taşkıran, daha yüzlerce asker. Araya Mahir Kaynak’ın girmesi ile dengeler bozuldu. Hatta bazılarının, ilk etapta “ordu devrimci kılıcını çekti, ordunu devrimci geleneği” gibi yakıştırmaları, 12 Mart’ın, bekledikleri sol cunta olduğunu zannettiler. Öyle olmayınca, sol gösterip sağ vurdular, dediler. Ankara’da, bir sürü profesör, doktor, öğretim üyesi, asker de işkenceden geçti. Aynı şekilde, 50-60 yaşındaki, saçlı sakallı ağarmış adamlara, Senatörlere, yazarlara, çizerlere, Ziverbey Köşkü’nde niye işkence yaptılar; bunlar, işçi sınıfının, köylülüğün iktidarını savundukları için mi işkence gördüler? Kesinlikle, hayır. Ülkede ortam hazırlanmış, boykotlar, işgaller, okullarda kavgalar, ekonomik istikrarsızlık, ekonomik sıkıntı da (Demirel, “70 sente

muhtacız” diyordu) buna eklenince, tam darbe havası. Bu süreçte, tüm sol örgütler, gençlik örgütleri, darbe yapmak isteyenlerle bilinçli, bilinçsiz, şu veya bu şekilde bir biçimde ilişki kurdular. Sonunda gençlik öldü, öldürüldü. En kötü yanı da, sol örgütlerin, partilerin içinde de, bu darbeyi anlayış, yapılaşma hâkimdi; 1971 öncesi, Milli Demokratik Devrimcileri, Türkiye İşçi Partisi’nin kongrelerini, parti binalarını basmadı mı? Devrimci Gençlere bastırmadı mı? TİP’nin, yaşlı başlı parti yöneticilerini, yetkililerini dövdürmediler mi? Doktorcular, Mihriciler, Aybarcılar birbirlerine girmediler mi? Doğu Perinçek, her tarafı karıştırmadı mı? Maalesef hâlâ daha, sol partilerde, Makyavelizm, Bonapartçı darbe geleneği, İttihatçı gelenek hâkim değil mi?

12 Mart darbe sonrası yapılan ilk seçimde, ilerici, reformcu bir ifadeyle, seçimlere giren Ecevit, oyların çoğunluğunu alarak, koalisyon da olsa iktidara geldi. 1974 affını çıkararak hapishaneleri boşalttı. Bu durumda kim yenildi? Halk mı yenildi, işçi sınıfı mı yenildi? İşte darbe sonraki ilk seçimde, halk, sola oyunu da verdi. Her ne kadar, Ecevit bizim gözümüzde sol olmasa da, halkın gözünde soldu, seçimlerde solda başka alternatif de yoktu.

Bizler, 12 Mart’tan sonra, 12 Mart’ta yaşananları yaşamak istemiyorduk. Geçmişin hatalarını tekrarlamak istemiyorduk. Evet, ölenlere üzülüyoruz, saygı duyuyoruz. Onlar, yiğit, dürüst insanlardı, dövüşerek öldüler, ama onların üzerinden, onların mirasına konarak parsa toplamak, politika yapmak doğru değildi. Açıkça olanların ortaya konulması, yanlışların açıklanması, en doğru olanıydı. Bir trajedi yaşamıştık, aynısına devam edilirse traji-komik olurdu, daha da devam ederse trajedinin en ağırlı olurdu; nitekim göreceğimiz gibi, 1980’de bu oldu. Neyse, 1980’e gelmeden, biz yolumuza devam edelim.

1975 yıllarında Ankara’da kurulan, Gençlik Dernekleri Federasyonu’nu, sadece gençlerin, demokratik isteklerini dile getireceği kitle örgütleri olarak görüyorduk. İlişkilerimizi ona göre sınırlıyorduk, ama onlar, bu dernekleri, daha farklı bir anlayışla, geleceğin politik örgütlenmesinde bir adım olarak görüyorlardı. Çıkardıkları dergide de, çok ince bir şekilde, bunu doğrulayan yazılar, tahliller yapıyorlardı, onun için de biz, bu dergileri eleştire eleştire satıyorduk.

Ankara’da kurulan bu gençlik federasyonuna son şeklini vermek için, bizim gençlik derneğini de çağırdılar. Antalyalı İbo’nun evinde, bu gençlik federasyonuna nasıl bakmak gerektiği konusunda çalışma başlattık. Bu çalışmaya, Ankara’ya gidecek olan Ziya Yavuz, Malatyalı Çilli Ali, Ali Hikmet birlikte hazırlandık. Ele alınan konular, gençliğin yerini, devrimin hangi sınıfsal tabana dayanması gerektiğini, dünya devrimci tarihinden örneklerle en ince ayrıntılarına kadar inen konular oldu. Ziya da, ağzı laf yapan, eğer karşısındakinin politikada zayıf noktasını yakaladı mı ezen, perişan eden yapıdadır. Ankara’da, Ziya’nın karşısında Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mitap, Mustafa Kaçaroglu, Mahir Sayın gibi hatta bizlerden daha kıdemli, tam 68 kuşağının temsilcileri vardı. Düşünün,

Ziya Yavuzeş daha yeni gençlik hareketine girmiş, ama Ankara'daki toplantıda bunlara kök söktürüyor, Ankara, fazla bir şey de diyemiyor, bizim Eskişehir'deki gücümüzü de biliyorlar, ipleri koparmak da istemiyorlar, onlar hâlâ öncü güç, artçı güç gibi laflar ediyorlar. Ziya Yavuzeş, onların öncü güç teorilerine karşı, sınıf ve onun partisi, işçi sınıfı ve ittifakları şekline koyuyor ve bu toplantı bir sonuç almadan dağılıyor.

Aradan bir iki ay geçtikten sonra, Ankara'daki Gençlik Federasyon toplantısına, bir kere daha bizim gençlik temsilcilerini çağırdılar. Fakat bu defa, bizim gençlik temsilcileri, Ankara'daki federasyonu, ikiye bölünmüş olarak buluyorlar. Bir tarafta Oğuzhan Müftüoğlu, Nasuh Mitap, Ali Alfatlı, diğer ayrılan grup, Mahir Sayın, Mustafa Kaçaroglu, Şaban İba. Bu sefer her grup, bizim temsilcilerle ayrı ayrı görüşüyor. Daha sonra Ziya, bize, iki grubun da ayrılıklarının maddî temeli olmadığını, “Niye birlikteydiniz?”, “Niye ayrılıyorsunuz?” sorularına cevap veremediklerini, iki tarafın da kendisini ikna edemediklerini aktardı. Her iki taraf da, birbirinin altındaki kitleyi ele geçirme mücadelesi vermeye başlamış, bunun için de, alttan alta birbirini yıpratma kampanyası yapıyorlar. Ayrılıklar ve çelişkiler ve kavgalar da hızlanıyor. Yalnız ayrılan grubun birinin teorisyeni olan Mahir Sayın, utangaçça da olsa sınıf, işçi sınıfı gibi sözler ediyormuş. Aslında, ayrıldıktan sonra, ayrılığın ideolojik temelleri, kılıfları sonradan düzenleniyordu. Kısa zaman sonra, bu ayrılık su yüzüne çıktı, kitlelerce öğrenildi. Bir grup Dev-Yol, diğeri Kurtuluş grubu oldu. İnsanlar ne yapsın, ister istemez, bir tarafı tutmak zorunda kalıyordu. Bir tek Eskişehir grubu, bu ayrılan iki grubun tavrına karşı net bir tavır koyarak, iki taraftan birini tercih etmedi. Bize göre, bu ayrılık suni bir ayrılıktı, temel nedeni de, her iki tarafın kariyerist tavırları idi. Böylece, Ankara ile ilişkilerimizi kopardık.

Dediklerimizi hayata geçirmek, doğrulamak için, hemen fabrikalara, köylere, mahallelere yöneldik. Mahmudiye, Çifteler ilçelerinde, gençlerle bağlar kuruldu, sendika seçimlerine katılmak için, delegeleri ele geçirmeye başladık. Özellikle Demiryolları, Şeker fabrikaları, Arçelik'te ciddi örgütlenmeler yapıyorduk. İskenderun Demir Çelik'e bile işçi göndermiştik. Yavaş yavaş üniversitede okuyan öğrenciler yoluyla, Kütahya'da, Bilecik'te, Afyon'da, hatta Denizli, Bursa'da bile, ilişkiler kurmaya başlamıştık. Bu çalışmaları, hiçbir parti, kuruluş adına yapmadan, demokratik kitle örgütleri, sendika, kooperatif, işçi dernekleri seviyesinde yürütüyorduk. Her şey açıktı, hiçbir gizli, kapaklı örgütlenme, çalışma yapılmıyordu. Ne yayın organımız vardı, ne belirgin örgütümüz. Kitlelerin olduğu hatta sarı sendika denilen, sendikalardaki işçi kesimi için de, tüm alanlarda, en geri kesimlerle bile, rahat ilişkiler kuruyorduk. Kendi aramızda büyük bir dayanışma vardı, alavere, dalavere yoktu. Kendiliğinden, günlük yaşam pratiğinden iş bölümü oluşuyordu. Bu çalışmalar, gelişmeler, kiteselleşmeler, dikkati çekiyordu. Bu arada, Seyfi ile birlikte hapis yatan Bursalı Yunus Pıtırılı, Eskişehir'e geldi, birkaç gün yanımızda kaldı; Seyfi, Yunus Pıtırılı'ya Eskişehir'de

kalma teklifinde bulundu. Düşünmek için zaman istedi, kısa bir süre sonra da, kalıcı olarak Eskişehir'e geldi. Yunus, sarışın, yakışıklıca, az konuşan, sessiz görünümlü, çoğunlukla yere bakarak düşünür, gözlüklerin üstünden bakar, karşısındakini izlediğini belli etmeden, çaktırmadan, sanki başka şeylerle ilgileniyormuş gibi yapar. Ama karşısındakini izler, daima ayrıntıları yakalamaya çalışır. Yabancı dili iyi bilir, teorik çalışmalar için doküman toplar, zamanının bir kısmını çeviriler yaparak geçiren Yunus, Seyfi'nin danışmanlarından biri olmuştur.

Genellikle, benle Seyfi'nin kaldığı Kartal Yuvası dediğimiz tepedeki eve, bir akşam, bazı dernek yöneticileri de geldi. Akşam yedik, içtik, konuştuk, çocuklar gitmek istediler, saat geç olduğu için, gitmelerine müsaade etmedik. Zaten yaz günüydü, herkes bir kenara uzandı. Sabah yedi, sekiz saatlerinde kapı çalındı. Gelen polisti, hakkımızda ihbar olduğunu, evde arama yapıp, emniyete götüreceklerini nazikçe söylediler, arama sonunda birkaç kitap alarak, evde bulunan hepimizi emniyete götürdüler. En ufak bir hakaret, baskı olmadan, kimlikler istendi. Neden bu kadar gencin evde olduğu soruldu. İfadelerimizi aldıktan sonra salıverdiler. Gerçekten bu ülke acayip, dört sene önce emniyete düşsek, kimbilir neler olurdu. Şimdi sanki misafirdik. Gerçi, bu bir yoklama ve ön bilgi toplama idi, bir gün, bu gözaltı bilgileri karşımıza yol, su olarak dönecekti, yukarıda hava bulutlandı mı, bu bilgiler yağmur, kar, fırtınaya dönüşecekti. Yukarıda güneş açıp ortalık normalleşince, alt da gevşiyordu.

TEKRAR KONYA VE ÖĞRETMENLİK

Tatil bitti. 1975-1976 öğretim yılı için okullar açılıyordu, Konya'ya dönmek için ayaklarım geri geri gidiyordu. Bu kadar canlı, hareketli yaşamdan, mezarlık gibi bir odalı yere, “mujiklerin” yanına dönmek düşüncesi bile içime sıkıntı veriyordu. Ama durup dururken de, istifa edip meslekten ayrılmak da anlamsızdı. Köye geldim, okullar açıldı, dersler normal olarak başladı, ders dışı yaşam, çok monoton ve sıkıcı idi. Sadece, müstahdemin bulduğu, daha sağlıklı camı olan, ahşap olduğu için daha sıcak tutacak bir eve taşındım. Eve güzel bir odun sobası kurdum, akşamları sıcacık sobayı yaktım mı, rahatça kitabımı okuyordum. Kahvelerin, sigara dumanlı havasından kurtulmuştum. Buradaki en iyi gelişme buydu. Yarı öğrenim yılı, vukuatsız sona ermişti.

Tatili geçirmek için hemen Eskişehir'e geldim. Seyfi'nin etrafındaki kompozisyonda değişiklikler vardı. Sosyal Hizmet Uzmanı Bayram Çam, geri plana itilmişti. Bu Ankara'daki bölünmede, bizim iki taraftan birisine katılmamamız, Bayram tarafından iyi karşılanmamış, Bayram, gizlice, Ankara'da büyük ihtimalle Dev-Yolcularla görüşmeye gidiyor. Bu tür şeyler, bizim çok kızdığımız şeylerdi. Bir de, Eskişehir Eğitim Enstitüsü'nden Ziya Yavuzeş'in örgütlediği devrimci kızlardan biriyle tanışıp çıkmaya başlamaları, Bayram'ın suyunu ısıtmıştı. Bu tür şeyler de, önce bir kenara yazılır, sonra yavaş yavaş o kişinin etrafı boşaltılır, etrafı boşalan kişi ilk etapta farkına varmaz, ancak sonunda etrafına baktığında, kimseyi göremeyince, o zaman anlardı etrafının boşaldığını. Bayram'ın da, etrafının boşaltılma süreci başlamıştı. Bayram kadar olmasa da, Yüksel için de biraz sızlanma vardı, Yüksel'inki, sadece evlenme havalalarına girmesi, ilk hareketliliğin yavaşlaması, etrafın dikkatini çekmeye başlamıştı. Bu hareketlilikten sonra, Ziya Yavuzeş, Sessiz Hüseyin, Çilli Ali, Denizlili Arif, Çamur Şevket, Ziya Türkeş öne çıkmıştı. Gelir gelmez, bu değişiklikler ve gelişmeler, bana anlatıldı. Yalnız bu tecrit olaylarında, yalnızlaştırılan arkadaşların hiç birine karşı tavır almadım, her gördüğümde benim için Yüksel, ilk tanıştığım Yüksel ne ise, aynı Yüksel'di; Bayram, ilk tanıdığım Bayram'dı. Bu arkadaşlarla ilgili olan durumlar karşısında, ne yüzüne karşı ne arkasından hiçbir zaman yıkıcı eleştiride bulunmadım. Hatta daha ilerideki yıllarda, böyle davranılmasının yanlış olduğunu Seyfi'ye söyledim. Ben yine, Seyfi'yle birlikte kalıyorum. Onun programı aynı, İşçi Birliği, kitapçı dükkânı, ben genelde, TÖB- DER'de bulunuyordum.

Çiğil’de öğretmenlik yaparken, her alandan yeni yeni katılımlar olmuş, Ankara’daki bölünmeden sonra, tartışmalar, araştırmalar daha da yoğunlaşmış olarak devam ediyordu. Bu dönemin en değişik durumu, yine Eskişehir’in merkez köylerinden birinde öğretmenlik yapan bir kızla olan yakınlaşma; örgütlenmedeki katı tutum ve eleştirilerden çekindiğimden, bu yakınlaşmayı sona erdirdim.

İkinci yarıyıl öğrenim dönemi başladı. Yine Çiğil’e dönüş yaptım. Okul açıldığında, müdürün değiştiğini gördük. Yeni gelen müdür, daha önce de idarecilik yapmış, on yıllık öğretmen. Böyle yerlere, bu kadar kıdemli idareci-öğretmen vermezler ama, hadi hayırlısı. Adam, daha ilk gün esti, yağdı, gürledi. Eskiden tüm teneffüslerde, boş zamanlarda, müdürün odasında oturur, toplantıları burada yapardık. Topu topu üç öğretmendik, bu odaları ayırdı, odasına ancak izinle girecektik, bu sağcıydı, ama nasıl sağcıydı anlaşılamadı. Giden müdür de sağcı idi, ama hiçbir sorunumuz olmadı, o da ülkücü idi. Müstahdem de ülkücü, ama yeni gelen müdür, müstahdeme esir gibi davranıyordu. O da, yeni müdüre gıcık oluyordu. Anlaşıldı, bununla işimiz vardı. Benim ne olduğumu öğrenmiş, hemen tavrı koymaya başladı. Hafta sonları, ilçeye, Ilgın’a veya başka yerlere gidiyordum. Hemen, hakkımda soruşturma açıyordu. Meğer, 657 sayılı memuriyet kanununa göre, tatilde memuriyet yerinden ayrılmak için, amirinden izin alınması gerekiyormuş. İzin almadan bulunduğum yerden ayrıldım diye müdürün açtığı soruşturmalara, ben de cevap olarak, “Bekârım, önce geneleve, sonra da hamama gittim” diye yazdım. Daha sonra Kaymakam “Böyle savunma olur mu?” diye sorduğunda, Kaymakam beye, idarecilik hayatında, kaç memura böyle soruşturma açıldığını sordum, cevap veremedi. Bu, işlerliği olmayan bir madde idi, demek istenirse, bu yönetmelik böyle de işleyebiliyordu. Verdiğim bu cevaplar üzerine, her hafta sonu bir yerlere gittiğim halde, bir daha soruşturma açılmadı. Karakol Komutanı Uzman Başçavuşla, bir gün lokantada karşılaştığımızda, sessizce yanıma gelerek, hakkımda takibe alınmamı içeren gizli yazı geldiğini, dikkatli olmamı söyledi. İşler karışıyordu, Yeni müdür Ali Yıldız’ın, gençlerle ilişki kurduğu, gece toplantıları yaptığı haberleri de geliyordu. Bizim de gençlerimiz vardı. Özellikle, Seydişehir Alüminyum Tesisleri’nde çalışan gençler, Belediye’nin su işlerinde çalışan Tahir usta ve onların çevresi, yeni müdürün davranışlarına karşı hemen kulakları diktiler. Onlar da, bu yeni gelen müdürün ortalığı karıştıracağı düşüncesindeydiler. Tahir usta, çok mükemmel bir insandı, çalışkan, mantıklı düşünebilen birisiydi. Kendi başına düşünme düşünme, bu düzenin yanlışlarını bulmuş, buna karşı el yordamı ile yapılacakları, bizim keskin geçinen teorisyenlerden daha iyi kavrayabiliyordu. Bazı akşamları bizim eve gelirdi, benim kitaplardan anlayabileceği seviyedekilerden verdiklerimi, düzenli şekilde okur, sorar, tartışırdık. Nahiye de, bazı kişilerin dışında, Tahir ustayı herkes severdi, çünkü ayırım yapmaksızın herkesin işine koşardı. Nahiye gençlerinden bir grup oluşmuştu, bu grupla, Tahir usta yoluyla ilişkilerimiz oluyordu, yeni müdür sayesinde ortalık hareketleniyor, çelişkiler artıyordu. Bu tür şeylerin

olduğunu, Eskişehir’de anlattığımda, bana, kibar, ufak bir Fransız onlusu tabanca verdiler. Hatta bir gün yine lokantada yemek yerken, arkadan ceketimin yırtmacı açılmış, onlunun sapı gözükiyormuş, lokantacı Nazmi ile de, aramız çok iyi idi; yanıma usulca yanaştı, “Hocam arkadan görünüyor” dedi. Çok utandım, sanki gösteriyormuş gibi oldu. Okul Müdürü Ali Yıldız’la hırılaşa hırılaşa, sene sonunu getirdik. O dönemler, sene sonunda, ilçe ve nahiyelerde de dışarıdan bitirme sınavları açılıyordu. Nahiye de askerliğini bitirmiş iki, üç delikanlı, “Hocam, biz son sınıftan ortaokulu bıraktık, o zamanlar matematik dersinden kalmıştık, dışarıdan bitirme sınavına girmek istiyoruz, ileride bir devlet kapısı açılır, diploma gerekir, biraz yardımcı olur musun” dediler. Gençlere yardımcı olacağımı söyledim, çalışacakları konuları söyledim.

Bizim okulda da, dışarıdan bitirme sınavları açıldı. 6-7 öğrenci sınava girdi. Bu gençlerin en büyük sorunu, matematikti. Matematik öğretmeni olarak, soruları ben hazırladım. Soruları tahtaya yazarken, soruların çözümü için, ipucu niteliğinde bazı açıklamalarda bulunuyordum. Daha soruların tahtaya yazımı bitmeden, Müdür Ali Yıldız, birden kapıyı bile vurmada içeride girdi, “Kimse kıpırdamasın” diyerek öğrencilerin elinden kâğıtları toplamaya başladı. Bana da ”Sen soruları veriyorsun, seni şikâyet edeceğim, sınavı iptal ediyorum” dedi. Meğer sınav başladığında, kapı önünden içeriye dinliyormuş. Yapacak bir şey yoktu, gençler neye uğradığını anlayamadılar, kimse bir tek kelime söylemedi, ben de söylemedim. Dışarı çıktık, gençlerden biri “O görür” dedi, o kadar. Ben her zaman gittiğim kahveye gittim, öğleyin yemeğimi yedim, akşam da eve çekildim, rahat bir uyku çektim. Sabah evden çıktım, okula doğru geliyorum, yolda müstahdem bana geliyormuş, “Hayırdır” dediğimde, gece tüm olanları anlatmaya başladı. Meğer gece, tüm Çiğil nahiyesi ayaktaymış. Müdür, Ali Yıldız’a karşı olanlar, gece örgütleniyor. Ali Yıldız’ın evini çembere alıyorlar. ”Sen nasıl böyle bir şey yapar, sınavı iptal edersen, bizim geleceğimizle oynadın, çocuklarını, eşini gönder, onlarla işimiz yok, seninle hesaplaşacağız” diye başlıyorlar saldırıya, silahlarla ateş etmeye. Nahiye deki jandarma, bu saldırılarla baş edemiyor. İlgin ilçesinden, takviye jandarma kuvveti getiriyorlar. Kaymakam, İlçe Jandarma Komutanı geliyor, ancak sabaha karşı halkı yatıştırabiliyorlar; Ali Yıldız ve ailesini, jandarma korumasında Çiğil dışına çıkarıyorlar. Ve de halk, benim evin önünde, beni korumaya alıyor. Kapıya güvenlikçi gençler koyuyorlar. Müstahdem bunu anlattıktan sonra, kaymakamın beni görmek istediğini söyledi. Okula geldiğimde jandarma vardı, Kaymakam da okulda idi. Kaymakam, dünkü olayla ilgili soruşturma yapılacağını, olayı yazmamı söyledi. Sınavın nasıl başladığını, soruların cevabını değil, sorularda anlaşılmayan yerleri açıkladığımı, görüleceği üzere hiçbir öğrencinin kâğıtlarında cevapları olmadığını yazılı olarak ifade ettim. Bu soruşturmadan, hiçbir şey çıkmadı. Ali Yıldız’ı, buradan aldılar sadece. İlgin’den bir sınav komisyonu getirdiler, dışarıdan bitirme sınavını bu komisyon yaptı. İşte, halk buydu, köylü buydu, verirsen alıyorsun. Ama hesapsız olacaksın,

entrikacı olmayacaksın, alavereci, dalavereci olmayacaksın, darbeci olmayacaksın. İki gün sonra da, okullar tatile girdi. Büyük bir moralle, yaz tatili için Eskişehir'e döndüm.

YENİDEN ESKİŞEHİR

Eskişehir’de çığ gibi büyüme vardı. Ankara’daki bölünme sonucu, bizim tarafsız kalmamızı kabullenemeyen ve Seyfi’nin tavırlarından da hoşnut olmayan Bayram Çam ve aynı yerde çalışan meslektaşı, bizden kesin olarak ayrılmıştı. Dernekleri ele geçiremeyeceğini anlayan, bize muhalefet eden gruplar, gençlik ve meslekî dernekleri terk etmişlerdi, dernekler de, tek başına, bize kalmıştı. Gerçi derneklerde, eski hareketli tartışmalar olmuyordu, ama yeni gelenleri yetiştirmek, onlara belli formasyon kazandırma çalışmaları daha rahat oluyordu. Diğer gruplar kendi dükkânını açmaya çalışıyordu, ama iyi, kötü her alanda hâkimiyetimiz vardı, bize dış geçiremiyorlardı, Yalnız, içten içe de kin duydukları belli oluyordu, fırsat kolluyorlardı.

Fraksiyonlar arasındaki farklılıkları belirleyen kriterler vardı. Fraksiyon tartışmalarında, bu kriterleri koymak durumundaydık. Baş çelişki, tali çelişki, ulusal sorun, Sovyetler Birliği’ne, Çin’e, Arnavutluk’a bakış açıları ve eleştiriler, sınıfların mevzilenmesi, ittifaklar, gençliğin konumu vb. Biz de, bu konularda görüşlerimizi netleştiriyor, çizgimizi belli ediyorduk. Fakat bu çizgimizi ortaya koyacak, ne bir yayın organı ve bir ciddi örgüt, ne de bir ciddi örgütlenmemiz vardı, her şey sözle olan yerel bir çalışma idi, Diğer demokratik kitle örgütlerinde yandaşlarımız, sempatizanlarımız tartışmalara giriyor, o günün koşullarında ve teorik formasyonla, iyi ve doğru cevap veriyorlardı. Karşı taraf şaşıyordu, kendilerinin merkezî örgütleri, yayın organları, isim yapmış şefleri olmasına rağmen, tartışmalarda bu kadar etkili olamıyorlardı.

Tesadüfen bir gün, öğretmenlik yaptığım Çiğil nahiyesinden pancar çapasına gelenlerin bir kısmı ile Eskişehir’in merkezine alışverişe geldiklerinde çarşıda karşılaştık. Okullar tatil olduktan ve biz ayrıldıktan sonra, Çiğil’in kabadayılardan, biri sağda, biri solda olan iki kişi, son günlerde arada laf götürenlerin de etkisiyle kapışmışlar. Sonunda ikisi, köy meydanında karşı karşıya geliyorlar. İkisi de, birbirinden huylanıyor, birbirlerine silah çekiyorlar, biri ölüyor, biri de yaralanıyor. Ölenin kardeşi de yaralanamı vuruyor, o da ölüyor, son öldürülen yaralı, ölürken de kendini vuramı yaralıyor. Böylece, bilanço iki ölü bir yaralı. Çiğil’in karışık olduğunu söylediler. Bu haberi duyunca, ürpermedim desem yalan olur. Olanları bizimkilere anlattım, kararı bana bırakmakla beraber, Çiğil’e

gitmemem kararı ağır bastı. Okullar açılmadan, eşyaları almak için, yanıma Çilli Ali ile sessiz Hüseyin'i güvenlikçi olarak Çiğil'e geldik. Yükte hafif, pahada ağır eşyaları, mutemetten birikmiş aylıklarımı alarak, başka yere tayin çıkaracağım gerekçesi ile ayrıldım; ayrılırken oradakiler çok üzüldü, duygusal bir ayrılma oldu.

Eylül ayında, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde okuyan bizim gençlerden biri, her sene üç ay, Eskişehir Şeker Şirketi'nin Pancar Deneme İstasyonlarında grafiker olarak çalışıyormuş. Bu sene, sınavları nedeniyle bu çalışmaya katılamayacağı için, yerine beni teklif etti. Çalışma koşulları çok iyi idi, öğretmenlikten iki misli daha fazla maaş, yeme, içme, yatma da şirketten. Hemen kabul ettim. Önce Adapazarı'na gittik, deneme olarak, ekilen pancarların içindeki şeker miktarları laboratuvarlarda ölçülüyordu. Şef, uyumlu birisiydi. İş bitimi lokale gidiyor, bazı akşamları şehre çıkıyorduk. Gece, şeker fabrikasının lüks ve temiz misafirhanelerinde kalıyorduk, yemekler nefis ve kaliteliydi. Adapazarı'ndan sonra, çalışmalara Eskişehir Şeker Fabrikası'nda devam ettik. Her deneme, yaklaşık, on beş gün sürüyordu. Eskişehir'deki denemede bitince, programda Konya vardı. Bu Konya'da bir hayır var... Neyse. Aynı şekilde, Konya çalışmalarını da bitirerek, Eskişehir'e geri geldik. Eskişehir'de fazla oyalanmadan, Erzurum'a yola çıktık. Çünkü kış geliyordu, pancar donarsa çalışmalar aksayabilir, diyorlardı. Erzurum'da, Ilıca'daki fabrikada kaldık. Burada, ilginç bir tek durumla karşılaştım. Deneme yapılacak topraklı pancarları, önce köylü kadınlar yıkıyorlardı. Bir gün, pancar yıkayan kadınlardan biri yanıma geldi, karşıda duran iki köylü kızını göstererek, "Bunları, sizin oralara alın, götürün, orada çalışsınlar" dedi. Çok şaşırmıştım. İşte, ülkemizdeki insan manzaraları. Erzurum dönüşü, Ankara'da yarım gün mola verdik. Ankara'da bir ara, Şeker İş kolundaki sendikaya uğradım. Tarım işçilerinin sendikalaşması ve bunların örgütlenmesi üzerine konuştuk, çalışmalarda, karşılıklı yardımcı olacağımız konusunda anlaştık. Benimle birlikte çalışan genç de yanımdaydı; ikimiz birlikte, Türk-İş'e bağlı sendikaya üye olduk. Eskişehir'e döndük, çalışmalara devam ediyoruz, dönüşten üç gün sonra, müdür, yanımdaki gençle beni odasına çağırarak, asık bir yüz ifadesi ile çıkışımızı verdi. Öğrendiğimize göre, Tarım İş Sendikası'ndan bizim üye olduğumuzu bildirmişler, bu haber gelir gelmez, ilişkimizi kesiverdiler. Gerçi, ben, bu işe geçici girmiştim, fakat çalışmalar sırasında, Müdür ve yetkililere yaptığım öneriler hoşlarına gitmişti. Bu nedenle, Şirket Müdürü, şirketin üst yönetimine, benim kalıcı kadroya alınmamı teklif etmişti. Sarı sendika yüzünden, buradan da ayrılmak zorunda kalmıştım.

Hatırladığım kadarı ile MC (Milliyetçi Cephe) iktidarı dönemleri başlamıştı. Öğrenciler, okullara girmekte zorlanıyorlar, sağcılar polisin de desteği ile solcu öğrencileri dövüyor, yurttan atıyor, tehdit ediyor, özellikle, akademi yurdunu ele geçirmeye çalışarak, solcu öğrencileri yurda sokmuyorlardı. Hatta, Ertan diye bir öğrenciyi, bir hafta odaya kapatarak işkence yapmışlardı, Ertan'ın sırtı, jop ile

dövmelerinden dolayı yara içindeydi, cop izleri açıkça görülüyordu, her tarafı morarmış olarak da bırakıvermişlerdi, diğer öğrencilere gözdağı veriliyordu. Yine aynı şekilde, Ali Hikmet'in çenesini darmadağın etmişler, bu öğrenci de, kırık çenesiyle hastaneye kaldırılmıştı. Bu olay, adliyeye, basına intikal etmesine rağmen, hiçbir sonuç çıkmadı. İşte, tam bu noktada, insanlar taraf olmaya başlıyor, eğer bu yapılanlar cezasız kalmasaydı, polis tarafsız davransaydı, olaylar için tedbir alınıp, kim olay çıkarırsa onu cezalandırsalardı, bu ülkede, ileride olacak olaylar olmazdı. Bunun reçetesi bu. Şimdi soruyorum; bu dövülen, sövülen, işkence gören, yatakhanelerden atılan, onlara yapılanların arkası aranmayan, devletin sahip çıkmadığı bu fakir aile çocukları, ne yapsın? Bir sürü sempatizan öğrencimiz yurda giremiyor, şehirde yeterli ev yok, olsa da öğrenciye vermek istemiyorlar, ev bulmak çok zor. Var olan evlere hangi birini yerleştireceğiz diye düşünürken, hükümet konağının arka taraflarında, Reşadiye camisine bakan sakin sokakların birinden geçerken, bir otelin camında “devren kiralık” ilanı vardı. Görür görmez içeri girdim, otel çalışanı oteli gezdirdi, odalar pislik içinde, yataklar berbat, sidik kokuyor, tuvaletler girilecek gibi değil, çarşaf falan yok, lime lime olmuş battaniyeler. Odalarda bir iki kişi gördüm, dilenci kılık, üstü başı kir içinde insanlardı. Otelde kalanlar, evi barkı olmayan akşamcılar, dilenciler, kimsesizlerdi, görevli gibi duran da, onlar gibi evsiz, barksız biriyim.

Buranın sahibi Hacı, ilk bilgilere göre, paragöz, kurnaz, tam Cumhuriyetin ilk yıllarındaki köylerdeki gerici hoca tipi, Orhan Kemal'in köy romanlarında görebileceğimiz bir tip. Muska yazıyor, okuyup üflüyormuş. Kendisi otele asla gelmiyormuş. Otelde kalan adamı, günlük topladığı parayı getirip veriyor, karın tokluğuna o da otelde kalıyormuş. Buranın alınıp yurt şeklinde işletilme önerimi, Seyfi ve danışmanlarına açtım. Önce çok güldüler, hatta dalga geçtiler. Israrla üzerinde durarak, olabilirliği konusunda ikna ettim. Yunus Pıtırılı ile bir kere daha otele gittik. Evet, otel ortada, buydu. Yunus, biraz ağız burun kıvırdı, ama karar bir defa çıkmıştı, ben de az değilim, bir kere olacak dedim mi, olacak. Önce otel sahibinin, yine o çevrede esnafılık yapan, orta yaşlı oğlunu buldum. Eskişehirli olduğumu, yeni iş kurmak istediğimi, yumuşak yumuşak anlattım. Babasına iyi referans vermesini istiyordum. Çünkü, babasının inatçı, ters, paragöz birisi olduğunu öğrenmiştim. Oğlu “Bu işe babam karışır, biz onun işlerine karışmayız” dedi, dedi ama, babasının onları da denetlediği belli oluyordu. Ben, yine, onların yardımını isteyerek ayrıldım. Otelin sahibi, Hacı'yla buluştuk. Tam etrafın anlattığı tipte, başında takkesi, gözlüklerin üzerinden önce boş ve donuk bakışlarla karşısındakini tartıyor. Beni ciddiye almadı, üsteleince yüksek fiyat çekti, allem ettim, kallem ettim, normal, hatta normalin altında bir fiyata oteli kiralam. Pazarlıkta, paranın ucunu göstermek için, üç aylık kirayı hemen verme önerisinde bulundum. Tabii, derhal kabul etti. Otelin işletmesini, benim üzerine yaptık. Adını Devran koyduk. Otelde, içkici, kumarcı, hapçı, dilenci, ne varsa, buradan ayrılmasını istedik, kendilerine yer bulmaları için üç-dört gün

izin verdik. Yunus Pıtırılı ve sonradan çalışmalara dört elle sarılan Müjdat ile oteli baştan aşağıya yeniledik, yeni yataklar yaptırdık, battaniyeler aldık. Her tarafı yeniden boyadık, tuvaletleri yeniden tamir ettik, sadece ranzaları kullanabildik ki, onlarda da sorun vardı. Üç katlı otelin, en üst katının bir kısmını yemekhane olarak düzenledik. Birinci kattaki ilk odada benle Seyfi kalıyorduk, en üstte sorumlu nitelikte Yunus ile Şevket kalıyordu. Yurtlardan atılan, kovulan ne kadar öğrenci varsa, bizim otele gelmeye başladılar. Odalar, yavaş yavaş doldu. Sabahları kahvaltı, akşamları yemek çıkarmaya da başladık. Görevli ve işçi olarak dışarıdan kimseyi almadık, her gün iki temizlik nöbetçisi, iki de yemek nöbetçisi olmak üzere dört nöbetçi oluyordu. Bu nöbetçiler, okullarını ve diğer işlerini aksatmadan, bu görevlerini yapmak durumundaydılar. Yaşam, komün sistemi ile yürütülüyor, parası olanlar belli bir limiti aşmayacak şekilde aylık ödeme yapıyorlar, parası olmayanlar ödeme yapmıyorlardı. Otelde, yetmiş seksen öğrenci olmuştu, bazen daha fazla da olabiliyordu. Türkiye'nin her yerinden, burada kalan öğrenci vardı, Ünye'den, Malatya'dan, Bingöl'den, İskenderun'dan, Denizli'den, Bursa'dan, İzmir'den... Üç tane Ali, Musa, Feridun, Ahmet, Hasan, Müjdat, Çamur Şevket, Şeref, Aşık Turabi, İskenderunlu Erdal, Ertan, Antalyalı İbo... Hatırlayabildiğim isimler, daha onlarca öğrenci. Değişik yerlerden gelen bu öğrenciler arasında, hiçbir sorun, çelişki çıkmadı; çok sıcak bir ilişki, dayanışma ağır bastı, okul yurtlarındaki baskı ve şiddetin bizim yurttaki etkisi yoktu. Özellikle, Kürt öğrencilerle çok sıkı ilişkilerimiz oldu. Hiçbir sorun yaşanmadı. Çamaşır sorununu da, bir çamaşır makinesi alarak çözdük, yalnız bu çamaşır makinasını, aramızda dostça bir ilişki bulunan, merkez köyde öğretmenlik yapan bayan arkadaş, otele hediye olarak verdi. Bu tür yapılaşma, bize müthiş bir güç kattı, anında, yetmiş, seksen kişiyi fizikî olarak harekete geçirebiliyorduk. Gece öğrenime gidenlerin güvenliği alınıyordu. Başlarına bir şey geldiğinde, gidecekleri bir yerleri, arkalarını arayacak insanlar vardı. Akşam yoklamaları yapılır, eksik olan tespit edilir, takip edilirdi. Akşamları teorik tartışmalar, konuşmalar yapılır, kitaplar okunurdu. Bu tür tartışmalar, diğer fraksiyonlara karşı da bir üstünlük sağlıyordu; o dönem en büyük çelişkiyi Halkın Kurtuluşu grubu ile yaşıyorduk. Dev-Yol, daha kitlesel örgütlenme yapamamıştı. Yalnız içten içe bize kinlendikleri belli oluyordu. Daha önce bizim elimizde olan Yıldıztepe mahallesinde demir atarak burayı ele geçirmeye çalışıyorlar, bize karşı Halkın Kurtuluşu ile ittifak yapıyorlardı. Bizi sağcılarla aynı görüyor, sosyal faşist olarak nitelendiriyorlardı. Böyle bir gücün istendiği zaman harekete geçirilmesi, diğer fraksiyonları ürkütüyordu. Artık Eskişehir'de mahalleler, caddeler bölünmeye başlamıştı; Gökmeydan, Alan önü, Dekovil semtleri, Sakarya caddesinin bir kısmı, Tepebaşı mahallesinde bir bölüm, Porsuk'un kenarındaki adaların tamamı ve çevresi de bizim kontrolümüzdeydi. Her grup ve fraksiyon, yeni bölgeler oluşturmaya çalışıyordu. Biz, insanlarımızı korumaya çok önem veriyorduk. Hiçbir zaman ilk saldırıda bulunan, biz olmuyorduk, üzerimize gelmedikçe

kimseye saldırıda bulunmadık. Kimseye dalaşmıyorduk, ama bize saldırı geldiğinde de varlığımızı mutlaka kabul ettiriyorduk. Örneğin 1 Eylül Dünya Barış Günü için hazırladığımız duyuru afişini, TÖB-DER yönetimi lokale astırmak istemedi, yönetimde TİP yanlıları vardı. İdeolojik olarak kendileri de Dünya Barış Günü'nü benimsedikleri halde, geceyi biz düzenlediğimiz için parsayı kaptırmak istemiyorlar, bu nedenle de, bir duyuru afişine bile tahammül edemiyorlardı. Biz de inatla afişi astık. Sabah lokalin açılışından kapanasına kadar afişin başında nöbet bekleyerek, o afişi oradan indirmelerini engelledik. TÖB-DER'de, bu güne dek dişli bir muhalefet çıkmamış ve teorik tartışmalar yapılmamıştı. Toplantılarda, İsmet hocayla yaptığımız konuşmalar olay oluyordu. Renksiz ve sönük geçen toplantılar hareketlenmiş, üyelerin de ilgisini çekerek, bu tür konuşmalara yığınsal olarak dinleyiciler gelmeye başlamıştı. TÖB-DER'de yönetimin, aynı zamanda Eskişehir'de, hatta ülke çapında, sözcüleri, ideologları kendini yetiştirmiş Nevzat Deringöl'dü. Gerçekten çok güzel konuşur, konuyu iyi koyar ve kitleye dinletirdi, zaten onun sayesinde, yıllardır TÖB-DER yönetimi TİP yanlıların elindeydi. Nevzat Hoca'yla da çocukluğumuz aynı mahallede geçmiş, küçükken de kavgalar etmiştik. Gerçi hoca benden biraz büyüktü, ama küçükken de ben yine ona dikleniyordum. Biz daha fakir olduğumuz için, çok iyi bir insan olan rahmetli annesi bize destek olurdu. Ama politika acımasız; taraf olduğunuz mu hiç kimsenin gözü bir şey görmüyor. TÖB-DER'de, en çok Nevzat hoca ile polemige giriyor tartışıyorduk. Bu tartışmaların en olumlu yanı, karşılıklı fiili bir güç kullanmadık. (İleride daha sonra da görüleceği üzere, Nevzat hoca bizim gruba geldi, birçok eylemi birlikte yönettik ve yakın dost olduk.)

ESKİŞEHİR KARIŞIYOR

Eskişehir'in şiddetli kış günlerinde, politik hareket de güçlü bir şekilde geliyordu. Fabrikaların, sendika delege seçimlerinde, delegeliklerini almaya başlamış, özellikle Türk-İş'e bağlı sendikalar içinde yoğunlaşan çalışmalarımız meyvelerini vermeye başlamıştı. DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası'nın, Arçelik fabrikasındaki delegelerin büyük çoğunluğunu ele geçirdik. Şube yönetimini de ele geçirmek üzereyken, Maden-İş Eskişehir Şubesi'nin raporu ile genel merkez seçimleri iptal edildi. Yukarıdan Dursun Sabur diye birini başkan olarak atadılar. O günlerde bizim büyümemizden iyice endişe duyan Halkın Kurtuluşu grubu, otelin camlarını taşladılar ve kaçtılar. Aradan bir müddet geçtikten sonra, bir gece, Eskişehir Demokratik İşçi Birliği seminerinden çıkan bir grup genç işçinin önünü, iki taksiden inen bir takım insanlar kesiyor, genç işçilerin içinden beş işçiyi seçiyor; seçtikleri bu işçileri, silah zoru ile arabalara bindirerek kaçırıyorlar. Diğer kalan işçiler, endişe ve telaşla otele geldiler. İşçileri kaçırانların, Halkın Kurtuluşu grubundan olduğu anlaşıldı. İşte şimdi, kıran kırana savaş başlayacaktı. Hemen bizim insanlardan arabası olanlar çağrıldı, ekipler oluşturuldu, Eskişehir'de Halkın Kurtuluşu'na ait bilinen ne kadar ev varsa, oluşturulan ekipler tarafından basılmak üzere hareket geçildi. Bu baskınlarda, Seyfi ile ben otelde bekledik. Sabaha kadar yapılan baskınlarda, bizim işçiler bulunamadığı gibi onların önemli adamlarından da kimseyi bulamadık. Sadece, Halkın Kurtuluşu'larının evlerinde iki adet 7.65 lik tabanca bulundu. Gündüz aramaları, gece kadar yoğun olmasa da, dikkati çekmemek için daha ağır gidiyordu. Endişemiz bu beş işçinin ailesine ne denilecek, dense bile ailelerin ne yapacağını bilmiyorduk. Yiğitliği elden bırakamıyor, polise de gidemiyoruz. Fakat bu baskın ve aramalar sonuç vermedi. Öğleye doğru otele, işçileri kaçırانlardan, işçilerin ellerinde olduğunu bildiren bir telefon geldi, pazarlık başladı, onlar bizim işçileri bırakacaklar, bizimkiler de evlerden aldıkları 7.65 likleri verecek. Hava kararınca, demiryolu kenarında Tepebaşı'na giden köprüünün altında bir yerde, işçileri almaya gidenler karşıdan gelen işçileri görecekler, sonra karşılıklı olarak, onlar işçileri bırakırken bizimkiler de silahları boş olarak bırakacaklardı. Aynen mafya filmleri gibi. İnsan şimdi düşünüyor da, ne kadar anlamsız, boş, yanlış işler. Ama o dönemde, en büyük devrimcilik böyleydi! İki taraf da, kendini ilerici, devrimci görüyor, birbirinin adamlarını kaçırıyor, kavgalar ediyor, ele geçirdikleri mahal-

lelere birbirini sokmuyorlar. Ne devrimcilik, ne halkçılık, ne sosyalistlik ya!! Pazarlığa uygun olarak, iki silah onların görebileceği bir yere bırakılıyor, onlar da işçilerin önce bir kısmını, silahı alınca kalanları bırakıyor, provokasyona ne kadar açık, dışarıdan birisi mantar patlatsa, ortalık kan gölüne dönüşecek. Herkes tedbirini almış, can bu, sallana sallana gidilmez ki! Takas, kazasız belasız gerçekleşiyor.

Kaçırılan işçiler otele getirildi. İşçilere, fiziki bir uygulama yapmamışlar, propaganda amacıyla görüşlerini anlatmak istemişler. Halkın Kurtuluşu tarafından kaçırılan halkın işçileri, onların görüşlerine karşı gelerek tartışmışlar, kendilerine yapılanları bile, işçi sınıfına inanmadıklarının göstergesi olarak algıladıklarını söylemişler. Arada sert tartışmalar olmuş. Halkın Kurtuluşu grubu, kaçırıldıkları işçi esirlerinin karınlarını peynir ekmek vererek doyurmuşlar. Bu tür eylemlerin en kötü yanı, bunu duyan sempatizanların ürkmeye başlaması; yavaş yavaş çekiliyor ve uzun dönemde marjinalleşme başlıyor. Gerçi kaçırılanların öyle bir sorunu olmasa gerek ki, böyle bir eylemi düzenlemişler. Birileri onlara akıl hocalığı yapıyordu, ama bizler en demokratik yollarla kitle bağları kurma niyetindeydik. Bu olaylarda çok ilginç olan bu durum da, H.K.'nin bu eylemi başlatmasıyla beraber, tüm diğer grup ve fraksiyonlar ortadan kayboldular. Hatta işçilerin bulunmasından iki, üç gün sonra bile, ortada kimse gözüküyordu, demek ki aralarında direkt olmasa da, dolaylı bir bağ ve ilişki vardı, kaybolduklarına göre hepsi misilleme bekliyorlardı. Bir ilginçlik de; ortalık yıkılıyor, insanlar kaçırılıyor, evler basılıyor, vızır vızır arabalar şehirde dolaşıyor, takaslar yapılıyor, emniyetten çıt çıkmıyor. İşçilerimizi kaçırana karşılık vermedik. Bunların böyle bir eylem düzenlemeleri, sadece buradaki H.K.'nin aklı ve gücüyle olacak iş değildi, mutlaka arkalarındaki çok daha farklı güçlerin desteği ve önerisi ile bu eylemi gerçekleştirdikleri açıktı. Biz ise, bunlara karşı, tam gelişme ve kitleselleşme aşamasında, cevap verecek ve sonuna kadar götürecek güçte değildik, bizi destekleyecek, sözde de olsa bizim yanımızda olacak, destekleyecek hiçbir grup da yoktu. Gerçi böyle olmasında, bizim de hatalarımız az değildi.

Üç, dört gün sonra, hayat normale döndü. Tedbirleri arttırdık, derneklerde, evlerde, otele nöbet sistemi getirildi. Mutlaka gece-gündüz ikişerli nöbetçi konuluyor, giriş çıkışlara dikkat ediliyordu. Bu olaylardan on-on iki gün sonra, polis otele arama yapmaya geldi. Polise, otel girişinde arama kararını sordum, önce arama kararını gösteremediler. Hemen telefonla matbu bir arama belgesi getirdiler. Aramada hiçbir şey bulamadılar, kimseyi de götürmediler.

Kış, böyle kavgalı, dövüşlü, okuyarak yazarak geçirdik. Bahar geliyordu, politik hareketliliğin başlama zamanlarıydı. Özellikle yaklaşan 1 Mayıs... Son yıllarda 1 Mayıs'ın İstanbul'da kutlanması gelenekselleşmişti. 1 Mayıs 1976'ya çok kitlesel olmasa da, Taksim'de katıldık, ufak tefek kavgalar olsa da kutlama olaysız sona ermişti. 1 Mayıs kutlamalarından sonra, diğer bizimle gelen arkadaşları gersin geri Eskişehir'e gönderdikten sonra, biraz yorgunluk atmak için

Seyfi'yle ikimiz Marmara Ereğlisi'ne, Seyfi'nin astsubay olan kardeşinin yanına gittik, o zamanlar çok sakin olan Ereğli'de dört, beş gün kafa dinledik.

Oysa 1977'de kutlanacak olan 1 Mayıs'ın bizim sezgi, deney ve tahlillerimize göre farklı olacağını hissediyorduk. Fraksiyonlar arası çelişkiler, çok derinleşmeye başlamıştı. Daha 1 Mayıs öncesi, ülkenin her yerinde, burada olduğundan çok daha şiddetli çatışmalar, kavgalar başlamıştı. Herkes tribünlere oynuyordu, güç gösterisinde bulunuyordu, buradaki gösteriyi, politik olarak varlık, yokluk meselesi olarak alıyorlardı. En iyi gösteri yeri 1 Mayıs'tı. Özellikle gelişmeye ve kitleselleşmeye başlayan Türkiye Komünist Partisi ve İlerici Gençler Derneği'nin, can düşmanı haline gelen Halkın Kurtuluşu arasında mutlaka bir şeyler olacaktı veya bu çelişki ve kavgalardan yararlanılarak, provokasyonlar düzenlenecek ortam vardı. Bunları kendi aramızda tartışarak, 1 Mayıs 1977 kutlamaları için İstanbul'a gitmeme, Eskişehir'de kutlama kararı aldık. Özellikle Seyfi'nin ön görüşleri, değerlendirmeleri herkesi ikna etti. Eskişehir'de 1 Mayıs kutlaması için emniyete izin almaya gittiğimizde, bizden önce Halkın Kurtuluşu'nun emniyete müracaat edip, miting izni alarak güzergâhı kapattığını öğrendik. Biz de bu 1 Mayıs'ta hiçbir eylem yapmadık. Tam tahmin ettiğimiz gibi, İstanbul'da olanlar oldu, otuz yedi vatandaşımız katledilmiş, yüzlerce yaralı vardı. Resmen halkın üzerine ateş açıldığı tespit edilmişti.

İstanbul'a gitmeme kararımız, insanlarımız üzerinde güven verici bir hava yarattı. Gerçi, bizim tahlil ve tespitlerimiz doğru çıkmasına çıkmıştı, ama doğru çıkması bir şey değiştirmiyordu. Ülke bir yerlere gidiyordu. Bu, sonu çok acı olacak olan senaryonun başlangıcıydı. Her fraksiyon kendisinin doğru yaptığını, güçlü olduğunu göstermek istiyor, her politik grup, devrimi biz yapacağız, diyordu. Kimse kimseye katlanamıyor, hazmedemiyor, birbirine saldıyor, küfrediyor, hatta fraksiyonlar birbirine silahlı saldırılarda bulunuyor, insanlar ölüyor, öldürülüyordu. Tüm bu kaos ve kargaşa ortamından, bir takım güçler çok iyi faydalandılar. Sol içindeki gruplaşmaları, fraksiyonları, küçük küçük parçalara ayırmak için ortam yarattılar. Ufak olan görüş ayrılıklarını, çok büyük ayrılıklarmış gibi büyüterek çelişkileri derinleştirdiler. Yarattıkları provokasyon ortamı ile derinleşen ve bölünen grupları, sonra, birbirine vurdurttular.

Yazın öğrencilerimizi tatile gönderdik. Ortalık biraz durulur gibi oldu. Yalnız bizim içimizde de hareket başlamıştı. Seyfi'nin gözdeleri, Yunus, Şevket, Müjdat olurken, Bayram'dan, Yüksel'den sonra, İşçi Birliği'nden Naci, gençlikten Ziya Yavuz, Antalyalı İbo geri plana itiliyor, tecrit uygulanıyordu. Nedeni de, incir çekirdeğini dolduramaz gerekçelerdi. Demek ki, bu arkadaşlara uygulanan tecrit politikasının o kadar basit nedenleri var ki, şu an iz bırakacak bir neden hatırlamıyorum. Sadece hatırladıklarım, bu arkadaşların bir kısmı evlenmiş, Naci içki içiyormuş, Ziya biraz hayıflanıyormuş, bunun gibi... Buradaki ilginçlik, bu etrafı boşaltılan arkadaşlar otelde kalmayan arkadaşlardı. Ziya babasının evinde kalıyordu, Yüksel önce annesi ile kalıyorken, evlenince kendi düzenini kurmuştu,

Naci zaten evli ve üç çocuğu vardı. Bu arkadaşlar, baştan beri, hiçbir zaman otelde kalmadılar. Otelde, ikimiz veya Yunus Pıtırılı'nın da katıldığı, üçlü olarak tüm insanlarımızın analizini yapıyor, zaaflarını tespit edip bu zaaflara göre, akşam, konuşmalar, görüşmeler yapılıyordu. En çok dikkat ettiğimiz, yönetici kadronun ve sempatizanların konformizme düşmelerini önlemek, bunun için de kız arkadaşmış, içki imiş, bu tür şeylere kulakları dikiyorduk. Çok ihtiyaç duyduğumuzda, içki içmeyi bile kontrolümüz altında birlikte yapıyorduk. Yaşam tamamen komünal anlayıştaydı. Hamama bile giderken, programlı ve güvenliği alınarak gidiliyordu. Katı bir disiplin uyguluyorduk. Yemekler düzenli çıkıyor, temizliği veya görevini yapmayanlar uyarılıyor, disiplinli bir yaşam sürdürülüyordu. Ayrıca gençlere şu eksik denildi mi, bir bakıyorsanız, allem edilmiş, kallem edilmiş, o yerine getirilmiş oluyordu.

Yaz tatilinin sona ermesi, okulların açılması ile hareket yine başladı. Memleketten dönen gençler tatilde memleketlerinde epey çevre edinmişler, bunların kalıcı olmasını, buralara uzanılmasını istiyorlardı. Şu anda bizim içinde bulunduğumuz durumdan, pek hoşnut oldukları söylenemez, hoşnutsuzlukları bize inanmadıklarından, güvenmediklerinden değildi. Bizim, diğer fraksiyonlar gibi, merkezi bir yayın organımız, parti veya örgütümüz yoktu. Bizim düşüncelerimiz, iki dudağımızın arasında idi. Doğaldır ki, öğrencilerimizin ilişki kurduğu çevre “Siz kimsiniz?”, “Yayın organınız ne?” diye soruyordu. Bu gibi soruların karşılığını veremiyorlardı. Böyle bir durumda, karşı tarafa güven veremiyor, kalıcı ilişki geliştiremiyorlardı. Diğer fraksiyonlar, bizim adımızı Seyfîciler olarak koymuştu. Seyfînin de, bundan büyük keyif aldığı hissediliyordu. Gerçi İstanbul'dan bizim gibi bağımsız olan grupların, bizimle görüşmeye geldikleri oldu. Ama görüşmeler sonunda, aynı dili konuşmadığımız ortaya çıktı. Sadece bağımsız olmak da yetmiyordu, onlar daha keskin, daha uç düşünüyorlardı. Biz, işçi birlikleri, işçi ligaları, sendikalar, kitle örgütleri ve ağırlıklı olarak legal alanda mücadele ve örgütlenme taraftarıydık, köylülüğe çok az önem veriyorduk; köylülüğü, Rus köylülerinin mujik yapısına benzeterek fazla güvenmiyorduk. İlegal mücadeleyi hiçbir zaman öne çıkarmıyorduk; bu tür örgütlenmelerde hastalıklar daha çok oluyordu, kontrol kaçırıyordu. Denizli'li öğrenciler vasıtasıyla oranın ilçelerinden de birkaç kişiyi misafir ettik, gerçekten de köylülük alışkanlıklarının ne olduğunu, onlar sayesinde öğrendik. Bu yıllarda bizimle bağ kuran Denizli'nin ilçelerindeki bu insanlarımız, 1990 sonrası, Denizli'nin birkaç ilçesinde belediye başkanlıklarına seçildi.

Bir ara yayın çıkarma fikri gündeme geldi, gerekliliği açıkça görülüyordu. Yayın çıkarılmasına kimse karşı çıkmadı. Ama her nedense, hayata geçirilmedi ne ben, ne Seyfî, ne Yunus ağırlığımızı koyup zorlamadık. Yalnız üçümüzün de içinden geçen, böyle bir dergi ile piyasaya çıktığımız an, büyük bir sorumluluğu da yüklenmiş olacaktık ve onun bilincindeydik. Nasıl ki biz, diğer fraksiyonların dergilerinde yazdığı bir virgölü, bir kelimeyi bile eleştiriyor, didik didik ediyor-

sak, bizim de her kelimemiz, bu aslanlar tarafından lime lime edilecekti. Belki de o gücü kendimizde bulamıyorduk. Ayrıca daha önceki davalardan, mahkemelerden de biliyorduk ki, bir dergi bile bizim devlet karşısında resmiyetimizi ilan etmekte, ilerideki olumsuz bir durumda, bu, örgüt kurma olarak karşımıza çıkacaktı; nitekim de diğer grupların çıkardıkları yayın ve dergiler, 1980 darbesinden sonra, gizli örgüt delili olarak karşlarına çıktı. On yıllarca hapis istemiyle yargılandılar, binlerce insan ceza aldı, oysa biz, bu çalışmalardan bir saat bile yargılanmadık ve ceza almadık.

Farkında olmadan, irade dışı bu zorlamalar nedeni ile bir arayış içine girdik. Bu dönemde yıldızı parlayan grup, Türkiye Komünist Partisi'ydi. Onların söylemleri ile bizimki arasında bir benzerlik var gibiydi. DİSK, Maden İş gibi sendikalarındaki ağırlıkları, uluslar arasındaki konumları dikkatimizi çekmiyor değildi. Tam hatırlamıyorum ama, bana TKP ile ilgili araştırma görevi verildi veya ben kendi başıma üstlendim.

Neyse, üç aya yakın oturdum, o günkü koşullarda, piyasada ne kadar TKP ile ilgili yayın, dergi, yazı varsa okudum, notlar aldım. Sonuçta önceki yıllarla ilgili TKP'nin çalışmaları ve örgütü ile ilgili, dişe dokunur hiçbir şey elde edemedim. Klasik, geleneksel sol çizgi, kitlelerle hiçbir dönem kalıcı, uzun vadeli ilişki yok. Dar bir çevre içinde, geçici ilişkiler; bir operasyonla bu ilişkiler kopuyor; darıma- dağmıklık, tutuklanmalar, kendi içinde ayrışmalar, bölünmeler, ihanetler, ihbarlar. Ağırlıklı olarak aydın, yazarçizer takımı. Evet, bunlar çok eziyet çekmişler, ezilmişler, yıllarca hapis yatmışlar, ama sonuç alıcı, kalıcı çalışma pek gözük- müyor. Sadece son yıllarda, Harun Karadeniz'in çalışmaları, bizim Dev- Genç'ten gelenler, onların altındakilerle ciddi bir toparlanma, örgütlenme çalış- maları var. Özellikle de, böyle bizim gibi, bağımsız işçi sınıfı, diyenlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışıyorlar, ellerindeki sendikaları iyi kullanıyorlar, bol yayın, dergi, gazete çıkarıyorlar. Sandığımızın aksine TKP'nin aslında, görüldüğü kadar DİSK içinde örgütlü olmadığı nı sonradan öğrendik. Ben daha önce, 12 Mart'ta, Kartal – Maltepe'de TKP davasından yargılananlarla birlikte yatmışım, buradan bir ön yargım da vardı. Bu konuda ciddi düşünen sadece Harun Karade- niz'di. O da zaten, beklenenden daha fazlasını tahliye olunca yapmış ve örgütlemiş, ne yazık ki kanser hastalığından, yurt dışına çıkış vermediklerinden daha fazlasına ömrü yetmemiştii.

Ülke felaketti, kahvehaneler taranıyor, her gün üç-beş kişi öldürülüyor, çatışmalar çıkıyor, politikacılara, aydınlara, gazetecilere suikastlar düzenleniyordu. Bu sıralarda yapılan ara seçimlerde muhalefet, Ecevit iktidarından daha çok oy aldığından, Ecevit'in çekilmesiyle Milliyetçi Cephe iktidarı ve ülkü ocakları daha çok bastırmaya başladı, dernekler basılıyor, sürgünler, açığa almalar sürü- yor, sağ, sol karşılıklı kaldıkları kahvehaneler taranıyor, mahalleler bölünüyor, sokak savaşları başlıyordu...

Tam bu dönemde TKP, Maden-İş yoluyla Ulusal Demokratik Cephe (UDC) çağrısı yaptı. Bizim bölgede de Maden-İş Eskişehir Bölge Temsilciliği, bu çağrının görüşülmesi için Eskişehir'deki partileri, sendikaları, meslek örgütlerini, dernekleri ve bizi sendikaya davet etti. Halkın Kurtuluşu hariç; zaten onlar çağrılmamıştı. Tüm diğer çağrılanlar geldiler, çağrıya ilgi yoğunlu; bizler de katıldık; ben öğretmen hareketini temsilen katıldım. Maden-İş yetkilileri, UDC'nin içeriğini dilleri döndüğünce açıkladılar. Yapılan bu ilk toplantıda olumlu hava esti, katılanların hepsi ilke ve prensipte, böyle oluşuma olumlu baktıklarını, destekleyeceklerini, yalnız bunu kendi grupları arasında değerlendireceklerini, zaman verilmesini söylediler. Bundan sonraki toplantı tarihi, gelenlerin önerisi ve fikri alınarak tespit edildi.

Tespit edilen tarihte yapılan ikinci toplantıda, bizim dışımızdaki gruplar, çeşitli gerekçelerle bu çağrıya katılamayacaklarını bildirdiler. Bu gerekçelerden hatırlayabildiklerim, TİP, TSİP gibi partiler, "Biz partiyiz, sendikaların arkasından gidemeyiz" dediler. Bazıları yapılan bu Ulusal Demokratik Cephe'nin belli bir grubun ideolojik görüşlerini içerdiğini, bu politikanın da diğer grupları eritme politikası olduğunu, güvenmediklerini ileri sürerek toplantıdan ayrıldılar. Anlaşılan, üstlerindeki büyük şefleri müsaade etmemişlerdi, "Biz partiyiz, sendikanın arkasından gitmeyiz" diyenler, Maden-İş'in arkasında hangi parti olduğunu bilmiyorlar mıydı?

Maden-İş'le bizim grup baş başa kaldık, maalesef benim dışımda, bizim gruptan kimlerin katıldığını tam hatırlamıyorum, büyük olasılıkla, Ali Hikmet, Şevket katılmış olabilir. Kalanlarla, toplantıya devam etme ve somut iş üretme kararı aldık. Yapabileceklerimiz üzerinde durduk, UDC'yi açtık, ilkeleri üzerinde konuştuk, Görünüşte, her konuda mutabakat sağlanıyordu. Sonuçta ilk adım olarak, ortak bir gençlik gecesi düzenlenmesi kararı alındı. Gecenin organizasyonu da, gençlik örgütlerine bırakıldı. Doğal olarak, bizim tarafta bir canlılık, bir hareket başladı, gençlik canlandı. Fakat TKP'nin Eskişehir'de ne gençlik örgütü, ne tabanı, ne yöneticisi vardı; sadece tüm alanlardan toplansanız, on kişiyi geçmez sempatanları vardı. Öğretmenlerden İbrahim İşyar, Necati Kansız, çalışanlardan Ramazan Şahin, Mevlüt diye bir işçi, bir iki kız. Bu arkadaşların bir kısmı da TSİP'den gelme idi, hatta bu partiden ayrılıp ayrılmadıkları bilinmiyordu. Bu nedenle gençlik gecesi organizasyonunu, Ankara İGD'den gelen gençler yürütecekti. Çalışmalar başladı. Ankaralı İGD'liler bizim gençleri pek sevdi. Çok çabuk içli dışlı oldular. Gidip gelmeler sıklaştı. Seyfi'nin bu işe pek sevindiği söylenemezdi. Her halinden belli oluyordu. Hafiften hafiften TKP hakkında anti-propaganda başlamış, bir şeylerden de şüpheleniyordu. Hiç beklenmedik saatte otele geliyor, buradan işçi derneğine, buradan kitapçı dükkânına dolanıp duruyor, gözlerini dört açmış vaziyette, kulaklarını tilki gibi dikmiş dolaşıyordu. Bu arada Ali Hikmet'in, Şeref isminde doğulu öğrencinin, İskenderunlu Erdal'ın ve bunlar gibi iki-üç kişinin daha yetkileri alınmış, geri plana itilmişti.

ESİR DÜŞME VE DAĞILMA

Seyfi'nin, benimle de ilişkilerinde eski sıcaklık yoktu. Sadece günlük pratik işlerle ilgili bir iki laf etmenin dışında, bu tür gelişmelerle, arkadaşlara karşı alınan tecritlerle, ötelemelerle ilgili görüşmüyorduk, konuşmuyorduk, oysa daha önce, en küçük bir hareketi birlikte değerlendirirdik.

Tabanda da bu davranışlar hissediliyor, ötelenenler, bana yaklaştırmaya başlıyorlardı. Kendilerine yapılanların nedenlerini öğrenmek istiyorlardı. İlginç olan, kendilerine tavrı konulan arkadaşlar, neden böyle yapıldığını, gerekçelerini kendileri de bilmiyorlardı. Ben de Seyfi'den, tüm bu geri plana itilen arkadaşların da katılacağı bir toplantı yapılmasını istedim, kabul edildi. Toplantıya, ilişkileri askıda olan Ziya Yavuz, Yüksel Tuna, Naci, Ali Hikmet, ve diğer arkadaşlarla, üniversitelerin birim temsilcileri, işçi temsilcileri, dernek temsilcileri, Denizli takımından Feridun, Mustafa, Ahmet...Tabii Seyfi'nin en güvendiği Çamur Şevket, Yunus Pıtır, Bigalı Müjdat, Ziya Türkes de katıldı. Toplantıda, öncelikle, dışlanan, yalnızlaştırılan bu arkadaşlara karşı, neden böyle davranıldığının açıklamasını istedim. Seyfi net dobra dobra bir cevap veremedi, hatta öyle bir şeyin yapıldığını kabul ettiğine de dair de bir şey söylemedi. Şevket, sadece yaşamın getirdiği pratiklikten, bu tür kırılmaların olduğunu söyleyerek bir-iki küçük eleştiri getirdi. Yani somut, açık şekilde sorunlar ortaya konulup neşter vurulamadı. Bu konudan sonra, böyle bir anlayışla nereye kadar gideceğimizi, yandaşlarımızı nasıl ayakta tutabileceğimizi, her şeyin iki dudağımızın arasında olduğunu, hatta bu konuda alay konusu bile olduğumuzu, tüm eleştirilerimi hiç çekinmeden ve saklamadan dile getirdim. Bu gidişten memnun olmadığımı, eğer benimle bir sorun varsa hemen şu anda ayrılabilirim, eğer genelde de böyle bir eğilim varsa bu yapıyı dağıtabileceğimizi, herkesin istediği yere, istediği fraksiyona gidebileceği kararını da alabileceğimizi söyledim. Böyle giderse yavaş yavaş eriyebileceğimizi, birbirimize gireceğimizi, bu yola beraber çıktığımız insanlarımızı böyle yalnızlaştırmanın, ötelemenin yanlış olduğunu söyledim. Tüm eleştirilerim Seyfi'yeydi. İlk defa böyle bir şey oluyordu, hem de benim tarafımdan! Toplantıya katılanlar, eleştirilerin bir kelimesini kaçırmadan tüm dikkatlerini vererek izliyorlardı. Çok şaşırmışlardı. Hiç bir şey söyleyemeseler

de, yüzlerinde bir umut, bir güven oluştuğunu hissediyordum. Açıkça hiç kimse bu eleştirilerimi desteklemedi, etrafı boşaltılan arkadaşlar bile sesini çıkarmadı. Ziya Yavuzuş, dolandırır dolandırır bir şeyler söyledi, ama net değildi. Daha sonra öğrendiğime göre, toplantıya gelen bu arkadaşlar, “Seyfi ile Sabahattin hoca birlikte danışıklı olarak bu toplantıyı düzenlediler, bizi tamamen yok edecekler” diye düşünerek seslerini çıkarmamışlar. Toplantıya katılanların yüz ifadelerini iyi okuyan Seyfi, hiç beklemediğim, o kadar esnek, yumuşak cevap verdi ki, çok şaşırdım. Seyfi’ye göre, bu sıkıntıların doğum sancısı olduğunu, daha iyi, daha köklü şekilde derinleşeceğimizi, büyüyeceğimizi, her şeyin ileride görüleceğini, benimle bir sorunu olmadığını, birlikte yola devam edeceğini açıkça söyledi. Benim ayrılma önerimin blöf olmadığını, karar verdim mi yapacağımı iyi biliyordu; o nedenle bu toplantıda Seyfi, son derece mütevazı, esnek tavır almıştı. Toplantı sonunda çay servisi yapıldı, eskisi gibi sohbetlerde yaptığımız espriler, şakalar tekrar edilmeye çalışıldı, hava yumuşatılır gibi oldu. Ama insanların içine bir kurt düşmüştü, bunun burada kalmayacağını herkes biliyordu ve herkes biliyordu ki, hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı. Seyfi daha ilk etapta benimle odasını ayırdı, üçüncü katta Çamur Şevket ile Yunus Pıtırılı’nın yanına taşındı. Adım gibi biliyordum; Seyfi bu hareketi, kendine yapıları yemezdi. Herkes gücünü toplayacak, fırsat kollayacak, denk getirdi mi indirecekti. Açıkça ben Seyfi’yi devirmeyi hiç düşünmedim, bu konuda da kimseyle ittifaka da girmedim, diğer gruplarla da görüşmedim; başka bir fraksiyona gitmeyi de hiç düşünmedim. Sadece gördüğüm yanlışları, açıkça hiçbir beklentim olmadan, dile getirdim. Bu görüşmelerden on-on beş gün sonra, UDC anlaşması çerçevesinde İlerici Gençlik Derneği ile Eskişehir Gençlik Derneği’nin ortaklaşa hazırladıkları gecenin hazırlıkları tamamlanmış, ortak gece Arı sinemasında yapılacaktı. Gecenin düzenlenmesi ile hiç ilgilenmedim, zaten soran da olmadı, sıradan bir insan gibi izlemeye gittim. Daha başlangıçta bir hareketlilik vardı, ama anlayamadım. Çamur Şevket telaşlı telaşlı iniyor çıkıyor, Carlos Suat’la fis fis yapıyorlar, Müjdat hareketli, Dekovil semtinin militanlarını düzenli bir yerlere yerleştiriyorlardı, Seyfi’nin suratı düşük, artık bana hiçbir şey söylemiyor, ben de hiç onunla ilgilenmiyor, sormuyorum. Neyse, korolar şarkılar, türküler söylendi, ortak marşlar söylendi, bir ara “Yaşasın UDC “ sloganı atıldı, arkasından bizimkiler “Yaşasın Eskişehir Gençlik Derneği” yani, yaşasın EGD, sloganı atıldı. Arkasından Ankara’dan gelen İGD’liler “Yaşasın İGD” sloganı attı, bir ara ortalık karıştı, Çamur, Seyfi, Müjdat kuduruyordu, araya girdik, ortalığı yatıştırdık. Gece, çok büyük olaylar olmadan sona erdi.

Gecenin bitiminden sonra otele geldim. Kendi odamda yatmaya çekildim. Eskiden en küçük bir eylemden sonra, olayın değerlendirmesini birlikte yapıyorduk, ama şimdi, bu konuda karşılıklı tek bir kelime dahi etmedik. Onlar yukarıda birlikte kalıyorlar, mutlaka bir değerlendirme de yapmışlardı. Ertesi gün odamda uzanıyorum, saat gece on ikiye doğru, benim bulunduğum katın sonunda bulu-

nan tuvaletin hol kısmından acayip sesler gelmeye başladı. Yattığım odanın kapısını açtığımda, koridorda Yunus dikiliyordu. Doğal olarak, ne oluyor, gibisinden ona doğru baktığımda, “Gel” diye beni çağırırdı. Tuvalet kapısının önüne geldiğimde, holde yerde İskenderun’lu Erdal ismindeki Akademi öğrencisi, ayaklarını göğsüne çekmiş, kafasını sokabildiği kadar ayaklarının arasına almaya çalışarak yerde köpek eniği gibi bağırarak kıvranıyordu. Yüzünün rengi sarının en açık tonu rengini almış, öyle değişik sesler çıkarıyordu; o sesin ondan çıktığını inanmak imkânsızdı. Başında Çamur, elindeki copla rastgele öyle açılmasız vuruyordu ki, yerde Erdal’ın yapacağı tek şey, ancak böyle kıvranarak biraz olsun, o korkunç cop darbelerinden kurtulabilirdi. Bu coplar, normal lastik cop değildi, DDY cer atölyesinde tornadan çıkmış, özel çelik coplardı bu coplar; birbiri ile iç içe geçebilen, iç içe geçtiğinde on iki santimetre olabilen, açıldığında ise 40-50 santim olan coplardı. Daha Türkiye’de hiçbir yerde kullanılmamış ve bilinmiyordu. Çocuk copu yediğinde, yerde vahşi hayvan seslerine benzer sesler çıkarıyordu, yirmi-otuz saniye ara verildiğinde Seyfi’nin soruları başlıyordu,

“Bağlantıyı kimlerle kuruyorsun?

Senden başka kimin bağlantıları var?

İlişkiye ne zaman başladınız?

İGD ile ilişkileri kim sürdürüyor?”

Hâlâ üzerinden, otuz üç sene geçmesine, bir çok acı olaylar yaşamama ve işkencelere tanık olmama rağmen, Erdal’ın üzerinde kot pantolon ve açık renkli bir tişört ile yerde, başını ayakları arasına alarak kıvrandığı gözümün önünden gitmiyor. Yalvarıyor, yakarıyor, “Ağabeycim” diyor, hiçbir şey yapmadığını, kimseyle ilişkili olmadığını, yalvararak anlatmaya çalışıyor, her şeyi inkâr ediyor. Bu sefer Yunus, başka bir copla Erdal’a girişmeye başlıyor. Vuranların yüzü de, ne kadar vahşileşiyor. O yakışıklı, nazik, sarışın Yunus, vahşi bir kaplan gibi çocuğa saldırıyor, o kibar kibar konuşan, yüzü devamlı gülen çamur Şevket’in yüzü, yerde yatan Erdal’ın yüzünden daha beter ve vahşileşmiş bir hayvan tablosu gibi. Seyfi’nin yüzü morla sarı karışımı, dudakları titreye titreye soru soruyor. Arada da benim yüzüme bakıyorlardı, hemen anladım; bu, bana gözdağıydı. Çocuk inkâr ettikçe saldırıyorlardı; yüzü kireçten daha beyaz olmuştu. 185 santim boyunda, doksan kilo ağırlığındaki fidan gibi oğlan, yerde kedi gibi kalmıştı. Şoktaydım, ne yapacağımı şaşırdım. Hiç bir şey demeden odama geri geldim. Tüm sinirlerim ayakta idi. Sabaha kadar uyumadım. Zaten gürültüler, patırtılar, merdivenlerden inmeler, çıkmalar, koşuşturmalar aralıksız sürdü. Bir daha Erdal’ı hiç görmedim. Sabahleyin üst kata çay içmeye çıktım. Bir bardak çay içtikten sonra, aşağı odama indim, giyindim tam kapıdan çıkarken, Yunus kapıya dikilerek, “Dışarı çıkma, odaya gir, burada kal, seninle hesaplaşacağız” dedi. Ben de “Sana ne, çıkarken sana mı soracağım” der demez üzerime saldırı başla-

dı. Seyfi de yakında duruyormuş, o da bana yapılan saldırıya katıldı. Karşılıklı, kim kime vurursa; birbirimize girdik, biz üçümüz birbirimizle boğuşurken Çamur Şevket geldi, üçü birden üzerime çullanınca benim yapacağım bir şey kalmadı. Sonra bu üçlüye Müjdat da katıldı, zaten hazır gelmişler, ellerimi, ayaklarımı, gözlerimi bağladılar, yukarı çıkardılar. Hemen ellerimden ranzaya bağladılar, gözlerim bağlı olduğu için, kendi otelimde hangi odaya yatırıldığımı bilmiyordum.

“-İşte yılanın başı bu

-Bütün işleri bu çeviriyor

-Bizi İGD’ye, TKP’ye sattınız lan

-Konuş lan

-Kimlerlesin, ilişkilerin nelerdir?”

Başımda bu tür sorular, küfürleşmeler, Yunus’a” i., kılıklı parlak” dediğimi iyi hatırlıyorum.

Aynı polis taktikleri, sorgular, vurmalar, saldırmalar

“Şuradan atalım, buradan kendi atladi, deriz

Yok, vuralım, birbirlerini vurdu deriz”

şeklinde tehditler. Sorgular. Kötü şans, Kurban Bayramı da yaklaştığı için, oteldeki öğrencilerin çoğunluğu da memleketlerine gitmişti, başımda devamlı nöbetçi biri duruyordu; yiyecek yok, su yok, tuvalete çıkma yok. Daha sonra öğrendiğime göre, otelde kalan öğrencilerin bir kısmı da, olayları ve sesleri duyunca kaçmış. Şeref diye daha önce dışlananlardan, kimyada okuyan öğrenciyi de, böyle esir almışlar. Şeref, yalın ayak, çoraplarla ikinci kattan, yan binanın çatısına, oradan caddeye inerek kaçmış. Meğer nöbetçi sıkıntısı da çekiyorlarmış, gözlerim bağlı olduğu için ben bir şey göremiyorum. Bir şeyler oluyor, ama neler olduğunu göremiyordum. Daha sonra nöbet tutarken, çok üzülüğünü ve utandığını söyleyen Çifteler grubundan, tesadüfen otele misafir olarak gelen, M. Ali Pekmez’i bile benim başımda zorla nöbet tutturmuşlar. O gün sabaha kadar sorgu devam etti. Tuvalete çıkarmadılar, odaya işedim, ancak ertesi gün, hücredeki gibi tuvaletin kapısı açık olarak işimi görebiliyordum. Yüz yıl düşünsem, başıma böyle bir şeyin geleceğini düşünemezdim. Korkunç bir şeydi, ayrıca gerçekten İGD’lilerle hiçbir bağım olmadı, onları en çok eleştirenlerden biriydim. Seyfi’nin ön yargıları, etraftakilerin dolduruşları, kendi kariyerist hasta yapısı, bizi bu duruma getirmişti. Ayrıca İGD ile ilişkim bağım olsa bile, böyle mi çözülmesi gerekirdi, insan istediği gibi düşünür, istediği yere gidebilirdi. On beş gün önce düşüncelerimi dile getirdim, isteyen istediği yere gidebilsin, eğer sorun bensem çekip gidebileceğimi, açıkça ifade etmişim.

İki gün, gözler bağlı olarak sorgular devam etti. Üçüncü gün, gözlerimi açarak iki tane manyeto getirdiler, karşıdan göstere göstere manyetonun kolunu

çeviriyor, sırtıyorlar. Özellikle Yunus gıcık veriyordu. Vücuduma elektrik vermeyi düşünüyorlardı. Eğer o elektriği bana verirlerse, onları sağ bırakmayacağımı söyledim. “Ya şimdi beni öldürün, o zaman benden kurtulursunuz, yoksa sizi ben temizleyeceğim” dedim. Demek kendi aralarında konuştular ki, elektrik vermediler. Bu fiilî durum altı gün sürdü; bu altı gün, korkunç bir sinir savaşı da oluyordu; bu konuda Çamur hariç, diğer üçümüz polis deneyimlerinden geçmiştik.

Polisteki işkence o kadar gücüme gitmedi, ama bu bana yapılanlar çok gücüm gitti. Yıllardır birlikte olduğun, her şeyini paylaştığın, ölümüne birlikte mücadeleyle girdiğiniz, inandığınız insanların yaptığını bakın. Amacımız, güya, çağdaş, demokrat, insanların insanca yaşayacağı, sömürülmediği, ezilmediği düzen kurmaktır. Demokratlığın, ilericiğin, çağdaşlığın ölçütüne bakın, birbirine işkence yapıyor, elektrik veriyor, aç susuz bırakıyor, esir alıyor. Şimdi daha iyi anlaşılıyor, Pol Pot katliamları, Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra mafyaların çıkması, insanların birbirini üç kuruş için boğazlaması, ne korkunç bir şey, biz bu durumumuzla iktidara gelsek, bu ülkenin hali ne olurdu...

Bu işkence, aç, susuz, gözler, eller bağlı, tuvalet yok, tehdit, sorgu altı gün sürdü. Evet, ben daha önce devletin hücresinde kırk gün kaldım, ama hiç olmazsa kurtlu da olsa kuru fasulye, taşlı pilav, tenekede su veriyorlardı. Özgürce, kapısı olmayan tuvalete gidebiliyorduk. Rıza gardiyana gazete aldırabiliyorduk, meydancı sigaramızı getiriyordu. Altıncı günün gecesinde ellerimi, ayaklarımı çözdüler, tuvalete gitmeme müsaade ettiler. Sonra yukarıdaki odaya çağırıp “Bir yanlışlık oldu, seni de İGD ile işbirliği yapanlardan zannettik” dediler. Salıverdiler. Hiçbir şey demeden, O gece yine aşağıdaki odama indim, odayı didik didik ederek aramışlar, altına üstüne getirmişler. Odada etrafa hiç dokunmadan, kendime yatacak kadar bir yer ayarladım. Sabahleyin onlara hiçbir şey demeden TÖB-DER’e geldim. TÖB-DER’in dip köşesinde, daima oturduğum bir yer vardı, yine o yere oturdum. Beni gören şaşırıyordu. Aslında tüm örgütler, öğretmenler duymuştu, beni gören geldi, gören geldi; lokalde oturacak yer kalmadı. Bütün olanları, her gelene anlatmaya başladım. O ara Bursa’dan birlikte olduğumuz, ilk bildiri dağıttığımızda tutuklananlardan Çiftelerli öğretmen Süleyman Karabaş geldi. Süleyman’la birlikte, yine Bursa’dan birlikte olduğumuz Öğretmen Yunus Karaağaç’ın evine gittik. Burada bir değerlendirme yaptık, tekrar otele dönmemin yanlış olacağı kararını aldık. Hem biraz dinlenmek, hem önümüzdeki günlerde nasıl bir yol çizeceğimiz konusunu değerlendirmek için Süleyman, Çiftelere gitmeyi teklif etti, kabul ettim. Kurban Bayramı’ydı. Çifteler ilçesindeki hareketliliğimiz pek dikkati çekmiyordu. Çifteler ilçesinde güçlü idik. Seyfi’ye ilk tavrı Çiftelerliler koymuş. Seyfi beni keyfinden bırakmamış, beni bırakmadan önce Çiftelerlilerin gençleri ve işçileri, bunlardan isimleri aklımda kalan Ramazan, Muzaffer Cura kardeşler, Ümit, M. Ali Pekmez... Eğer beni bırakmazlarsa oteli basacaklarını, gerekirse çatışmaya gireceklerini söylemişler,

bunun üzerine bırakılmışım. Ben aslında TÖB-DER üyesiyim; Seyfi beni esir aldığıında, öğretmen arkadaşlar TÖB-DER yönetimine gidip durumu söylemişler, “Üyenize sahip çıkın” diye. TÖB-DER yönetiminin verdiği cevap; “Bu, sizin kendi aranızdaki bir olay, biz araya girmek istemiyoruz” cevabını vermişler. İşte demokratinin bir örneği daha. Çifteler’de yüzlerce sempatizan vardı, hepsi beni görmeye geldiler. Gözüm morarmış, yüzümde çizikler oluşmuş, berbat bir görünümüm vardı. Ne yapmamız, akıllı mantıklı kararlar almamız gerektiği üzerinde durduk. Çifteler’de kalmak iyi gelmişti, hem dinlendik, hem sakince düşünerek kararlar aldık. Aldığımız kararlar; Seyfi ve arkadaşları otelden ayrılacaklar, bunun dışında ne kadar para, mal varsa bize teslim edilecek, kitapçı dükkânını da bize devrederek, en kısa zamanda da Eskişehir’i terk edecekler. Bunlar yapılırken tüm bizim sempatizanlarla tek tek görüşülecek, Çamur ve Yunus’un dışında Seyfi’nin etrafında bir tek kişi bile bırakılmayacaktı. Ankara’dan İGD’liler Çifteler ilçesine gelerek, yardım etmek istediklerini, bunun için de birlikte hareket etmeyi önerdiler. Kesin bir dille bunu kabul etmedim. Eğer İGD için içine girerse onları haklı çıkaracak. Seyfi taraftarlarının ellerine propaganda malzemesi verir duruma düşeriz, gerekçesi ile yardım önerilerini reddettim. Onlar da, bu düşünceme katılarak geri çekildiler. Çifteler dönüşü, toplayabildiğimiz kadar insanımızla otele geldik. Kapıyı, bendeki anahtarla açtık, otelde kimse yoktu, eşyaları da yoktu, eşyalarını da alarak terk etmişler. Böylece oteli sorunsuz aldık.

Ben TÖB-DER’de karargâhı kurdum, arka köşedeki yerimde sabah mesaisine gelir gibi başlıyor, akşam dernek kapanasıya kadar, gelen gidenlerle görüşmeler yapıyordum. Öğretmenler Derneği dolup dolup taşıyordu, her gelene, her şeyi tek tek anlatıyordum. Zaten yüzümün yarasını beresini gören, daha baştan Seyfi’ye karşı %75 olumsuz kararını veriyordu. Ama hâlâ kararsız kalanlar vardı, onlara da gece evlerine gidip tekrar anlatıyorduk. Öğretmenler Derneği’ne bu kadar insanın gelmesi, kendi üyelerine bile yer kalmaması, dernek yöneticilerini rahatsız etmeye başladı. Yüzüme karşı bir şey de diyemiyorlardı, bu durum karşısında yönetime anlayışlarından dolayı teşekkür ettim. Bu çalışmalar için, iki gün daha süre istedim. Daha önce Seyfi döneminde TÖB-DER’deki sektör tutumumuzdan dolayı dernek yöneticilerinden özür diledim. Onlar da, sadece alaycı bir bakıştan başka bir şey demediler. Yine kitapçı dükkânında, Dev-Yol’un dergileri satılıp parası verilmemiş, ayrıca bizimkiler Dev-Yol’un bir makineline el koymuşlardı. Onların şeflerini bularak, yaptığımız baskılardan dolayı özür dileyerek bir daha olmayacağını, dergi borçlarının ödeneceğini, makinenin Seyfi’den alınıp geri verileceği söyledik. Halkın Kurtuluşu’na haber göndererek, onlarla da şiddet yanlısı mücadele yöntemine son vereceğimizi, görüş ve ideolojik zeminde mücadele edeceğimizi ilettik. Aldığımız kararları yerine getirdik. Durum, her gün lehimize geliyordu, bir haftada Seyfi’nin yanında olan bütün taraftarlarını yanımıza aldık, Seyfi’nin yanında Çamur Şevket, Yunus Pıtırılı, Bigalı Müjdat ile birlikte dört kişi kaldılar.

Ertesi gün dükkânı ve hesapları almak için dükkâna, temsilen üç kişi gittik. Kadere bakın, başlarken birlikte olduğumuz üçlü, Seyfi'yi tamamen bitirmeye giden yine aynı üçlü. Ben, Yüksel Tuna, Ziya Yavuzeş gittik. Seyfi, kitapçı dükkânı teslim etmeyeceğini söyledi, biz de kesin olarak alacağımızı söyleyerek ayrıldık.

Otuz iki yıl sonra, bunları yazarken sanki aynı şeyleri tekrar yaşıyorum. Kalbime ağrılar girdi, tansiyonum yükseldi. Okuyucuyu fazla strese sokmadan, yeni bir döneme başlamadan önce, bu olayın sonucunu anlatayım. Seyfi'nin yanında kalan ve her şeyi birlikte yapan Çamur Şevket'le, Bigalı Müjdat bir buçuk ay sonra, "Bizler yanlış yaptık, hatalıyız, Seyfi'den ayrıldık" diye geri bize geldiler, kabul ettik. Yunus Pıtırılı da memleketi Bursa'ya gitmiş, Seyfi tek başına kaldı. O da, on-on beş gün sonra dükkânın anahtarını yolladı. Seyfi'nin, şu an dengesi bozulmuş olarak, üstü başı kirli, sokaklarda tek başına, bazen el çırparak gezdiğini söylediler. İşte aklımızla, mantığımızla, kalbimizle, oluşturduğumuz dostluk, arkadaşlık, dayanışma, yoldaşlık ilişkileri; kuşkular, güvensizlikler, kariyerist tavırlar yüzünden yıkıldı, darmadağın oldu, ortaya böyle dram çıktı.

Şimdi gelelim, esas meseleye; Seyfıcilik bitti, bu kadar insana ne diyeceğiz, nereye götüreceğiz? Nasıl hareket edeceğimiz konusunda kararsızlık vardı. Açıkça ben de ne yapacağımı bilmiyordum. Sadece Eskişehir'de değil, Bilecik, Afyon, Kütahya, İzmir, Denizli'de arkadaşlarımız, sempatizanlarımız vardı. Yüzlerce öğrenci, işçi genç insan. Bir umutla bizlerden bir şeyler bekliyorlardı. Açılım bekliyorlardı, yol haritası bekliyorlardı. Otelde dar katılımlı bir toplantı yaptık. Toplantıya katılanlar, benim ne düşündüğümü çok merak ediyorlardı. Açıkça Türkiye Komünist Partisi'ne katılmamı isteyenler ve önerenler ağırlıktaydı. Bu toplantıda öneri olarak, "Tüm kesimlerin ve isteyen herkesin katılacağı geniş bir toplantı yapalım, bu toplantıda değişik düşünceleri olanlar düşüncelerini açıklasınlar, bu konuşmalar sonucu, herkes istediğini yapsın, istediği fraksiyona gitsin, özgürce davransın" önerisi getirdim. Bu öneri kabul edildi. Toplantı sürecine kadar İGD'liler kulis faaliyetlerinde bulundular, hiç müdahale etmedim; isteyen istediği ile konuşsun, yasak veya engelleme, işte böyle, daha vahim ve dramatik olaylara meydan veriyordu.

Toplantı, bizim eski (EGD) Eskişehir Gençlik Derneği binasında yapıldı. Salon tıklım tıklım doldu, giriş merdivenleri dolduğu gibi ayakta bile duracak yer yoktu. Başta ağır bir sessizlik hâkimdi, toplantıyı kimin yönettiğini hatırlamıyorum, geçmişle ilgili kısa bir değerlendirme yapıldı. Söz alanların bazıları eski yapılaşmanın Seyfi'siz devamını istedi, çoğunluk İGD'ye geçme önerileri getirdi. Bu arada ben söz aldım, bizim eski örgütlenme anlayışımızın, küçük burjuva anarşist bir hareket olduğunu, doğal olarak böyle bir hareketin hastalıklar taşıdığını, önce bizim bu hastalıktan kurtulup sağlıklı bir yapıya kavuşmamız gerektiğini, bundan sonra birlikte olacağımız hareketlerin, bizi şimdiki hastalıklı halimizle kabul etmemelerini, ancak sağlığınıza kavuştuktan sonra kabul etmeleri

gerektiğini belirttim. En önemlisi de, geçilmesi istenilen, TKP ve onun gençlik örgütü İGD’ye, eksiksiz hepimizin, daha düne kadar ağır eleştiriler getirdiğimizi, hatta bu eleştirilerin ötesinde küfrettiğimizi, küfrettiğimiz bu hareketle hemen, nasıl birlikte olacağımızı, bunun ikiyüzlülük olacağını belirttim. Düşüncelerime devam ederek, böyle bir birliktelik olsa da birbirimizi hazmetmede zorlanacağımızı, ileride buna benzer sancıların yaşanabileceğini, eğer geçeceğimiz grup sağlıklı yapıya sahip ise, bizim hastalıklı yapımızın onların sağlıklı yapısına bulaşp onların da sağlığını bozabileceğini açıkladım. Ve geçeceğimiz grubun, bizden öz eleştiri istemesi gerektiğini önerdim. Bunun için de, bizlerin zamana ihtiyacımızın olduğunu, bizim bu hastalıklardan kurtulmamız için terlememiz gerektiği açıkladım. Bu hareketin yetmiş yıllık hareket olduğunu, ama tarihine baktığımızda, hep aynı, şu anda bizim içimizde yaşadıklarımıza yakın şeylerin bu TKP hareketi tarihinde de yaşandığını, artık bunlardan ders alınıp aynı şeyleri geleceğe taşımamak gerektiğini belirttim. Bazı, bizden sıkılan, bunalan, bizim disiplinimizden rahatsız olan arkadaşların, eğer bu yeni harekete geçtiğinde daha özgür kalacaklarını, daha rahat edeceklerini düşünüyorlarsa yanılacaklarını, çünkü etrafımıza, bölgemize baktığımızda, TKP ve İGD hareketinin bu bölgede hiç olmadığını, yine bu boşluğu, örgütsüzlüğü bizim dolduracağımızı, eskisinden çok daha yoğun çalışma yapmak gerekeceğini anlattım. Sonuçta, bize zaman verilmesini, şöyle bir kendimize gelip, kendimizi hazırlamamız, olayları hazmetmemiz gerektiğini, her konuyu enine boyuna tartışıp, karşılıklı eleştiri, özleştirme mekanizmalarını işletip, sağlıklı bir yaklaşımla, bu insanları umutsuzluğa, karamsarlığa itmeme gerektiğini, ayrıca herkesin bu konuda özgür olduğunu, isteyen istediği yere özgürce, kendi iradesi ve inisiyatifi ile gidebileceğini, kimsenin kimsenin önüne ipotek koyamayacağını söyledim.

Böyle konuşmam, bazı arkadaşları memnun etmemişti. Çünkü onlar benden, direkt olarak hemen “İşte şuraya gidelim” veya “gitmeliyiz” dememi bekliyorlardı. Nitekim toplantı sonrası ve toplantıdan sonraki gelişmeler, bunun böyle olduğunu gösterdi. Çok katı şekilde hemen TKP ve İGD’ye geçmeyi savunanlar, benim etrafımı boşaltmaya çalışıyorlardı. Trajedi, komediye dönüştü, sadece gülüyordum, EGD’yi İGD’ye dönüştürme çalışmaları vardı. Hiçbir çalışmalarını engellemedim, aleyhlerine hiçbir şey söylemedim, toplantıda çizdiğim hat doğrultusunda, kendimi arındırmaya, özgürleştirmeye çalışıyordum.

Bu, böyle, kendiliğinden bir zaman gitti. Benim daha önce Bursa’da, İzmir’de birlikte olduğumuz arkadaşların, TKP’nin öğretmen hareketindeki ismi olan Birlik-Dayanışma içinde çalıştıklarını öğrendim. Bunlardan ilişki kurabildiklerim, daha önce de birlikte hapis yattığımız Mehmet Çakır ile Necati Kur oldu. Bu arkadaşlara sordum, soruşturdum, “Valla Sabahattin, onların içinde en akli başında olan bu hareket” dediler. Ankara’daki Birlik- Dayanışma toplantılarına izleyici olarak katıldım. Toplantılar kitleseldi, ilişkiler daha demokrat, herkes kendini ifade edebiliyor, düşüncelerini söyleyebiliyor, üzerimde olumlu etki

bıraktı. Düşündüm, başka alternatif de yoktu. Ya bu işleri bırakacak, kabuğuma çekilecektim, ya da böyle bir hareketin içinde yer alacaktım. Eskisi gibi bağımsız olarak da yürütemezdik, o kadar insanın sorumluluğunu, geleceğini kaldıracak gücüm de yoktu. Yıllarca yetişmiş o kadar kadroyla bile kaldıramadık, bir yere kadar gidiyor, kalıyordu. Oysa şimdi, çok daha zor hatta olanaksızdı. Öğretmen örgütlenmesinde başından beri birlikte olduğumuz İsmet hoca ile oturup enine boyuna konuştuk. Hocanın Dev-Yol'a gitme eğilimi vardı. İsmet hocanın kardeşi Kurban ve akrabaları Dev-Yol'la çalışıyorlardı. Konuşmalar sonucu, birbirimizi ikna ederek Birlik-Dayanışma hareketi içinde çalışmaya karar verdik. Sadece öğretmen alanı çalışmasında kaldım. Biz bu harekete geçmeden önce, Birlik Dayanışma'nın iki öğretmeni vardı. İbrahim İşyar ve Necati Kansız. Yeni grubu, hep bizim öğretmenler oluşturdu. Çok yoğun bir çalışma havasına girdik. Oradan oraya koşturuyoruz, okullara gidiyoruz, artık eski anarşist hareketlerden arındığımızı, öğretmenlerin ekonomik demokratik talepleri için mücadele edeceğimizi, ilişkilerimizin demokratik dayanışma içinde olacağını, yeni görüş ve düşüncelerimizi olabildiğince sempatik, güler yüzle anlatıyoruz. Ve böylece öğretmenler arasında yıkılan saygınlığımızı, yeniden oluşturmaya çalışıyorduk. Bu süreçte, çalışmalarda, bizim eski takımdan gelen üç-dört öğretmen utangaçça mızıldanıyordu, giderek mızıldamayı açıkça yapmaya başladılar, sonunda bu arkadaşlar toplantı istediler.

İşçi Birliği salonunda toplandık. Mızıldanmalarının nedeni anlaşıldı, dillerinin altındaki baklayı çıkardılar. Benle İsmet hoca, bütün işlere koşuyormuşuz, kimseye inisiyatif bırakmıyormuşuz, eski alışkanlıklarımıza devam ediyormuşuz. Kendileri ise, ne derneğe geliyorlar, ne çalışmalara katılıyorlar, ne görev alıyor, ne sorumluluk alıyor, sadece eleştiriyorlar, riskli işlere hiç yanaşmıyorlar. Bu arkadaşlara, "Tamam buyurun arkadaşlar, alın, siz yapın" dedim. Ertesi gün de, TÖB-DER'de bir günlük, baskıları, terörü kınama boykotu var. Boykot komitesine isim istedim girmiyorlar, okullara gidilecek gelmiyorlar, ben de "Allah belanızı versin sizin gibilerin, ben zaten böyle şeylerden bıktım, yine karşıma çıkıyorsunuz, ikiyüzlüler, benim de bu harekete geçtiğimde başımıza gelmesinden korktuğum buydu" dedim. Kapıyı çarptım, çıktım.

Bakınız, bu küçük burjuvaların ikiyüzlülüğüne bir örnek olay anlatayım. Bu olay biraz özele giriyor, hem de hâlâ bu öğretmen arkadaşla konuşuyoruz, o nedenle ismini vermek istemiyorum. Bu öğretmen, TÖB-DER'de otururken geldi "Hocam, eşin sana, kalk lan eşekoğlu eşek, ne oturuyorsun, çocuğun bezlerini yıka, derse ne yaparsın" dedi. Ben de "Doğru mahkemeye gider, boşanırım, çünkü böyle bir davranış gösteriyor ki, aramızdaki saygı, sevgi bitmiş demektir" diyerek düşüncemi belirttim. Bu arkadaş sohbette, benim bu önerimin, sadece sonuç kısmını alarak, olayın tamamını anlatmadan "Sabahattin benim boşanmamı istedi, eşimle aramızı bozmaya çalıştı" diye anlatmaz mı? Neyse ben kapıyı çarpıp çıkınca, eleştiri getiren o iki-üç kişi benim atılmamı istemiş. Bazı öğret-

men arkadaşlar da, beni atarlarsa kendilerinin de ayrılacağını söylemiş, bunun üzerine yaşlı kesimden iki öğretmen benimle görüşerek, birlikte çalışmaya devam kararı almışlar. Ertesi gün okullarda boykot başladı, bizi eleştiren keskinler ortalıkta olmadığı gibi, boykota da katılmadılar. Ben komiteden çekileceğimi söyleyerek, yerime gruptan adam istedim. Boykot komitesine adam da veremediler. Ben tabii, yine komitede kahramanlığa devam ediyorum. Eleştiri getirenler, eylem sonrasında ağızlarını açamadılar. TÖB-DER'in bir günlük, dersleri boykot eylemi, iyi kötü vukuatsız sona erdi.

TÖB-DER Eskişehir Şube yönetimi seçimleri yaklaşmıştı, çalışmalara başladık. Yeni geçtiğimiz, Birlik Dayanışma grubu daha önceki seçimlerde liste çıkaramıyordu, yapılacak seçime altı grup katıldı, biz aldığımız oy sıralamasında üçüncü grup olduk. İki bin üyeli TÖB-DER Eskişehir Şubesi için bu iyi bir çıkıştı.

ÖĞRETMENLİĞE YENİDEN DÖNÜŞ

Yıl 1978. Bir takım etkileşim ve baskılar sonucu Ecevit, meclisteki diğer partilerden on-onbir, milletvekili transfer ederek hükümeti yeniden kurdu. Ülke genelinde olaylar durmamakla beraber, hükümet kurulur kurulmaz, kurumlarda değişiklikler başladı. Kim iktidar olursa hemen kendi kadrolarını kuruyorlardı. Eğitim Enstitüleri en büyük sorundu. M.C. döneminde buraları, MHP ve ülkücü-ler ele geçirmişti, şimdi, buralardan bunların temizlenmesi gerekiyordu. Tüm sol grupların eğitim enstitülerine öğretmen atamaları oldu. Arada korkup gitmeyenler çıksa da, eğitim enstitüsüne öğretmenlik teklif edilenlerin çoğu bu görevi kabul etti. Ben de, öğretmenliğe dönmeye karar verdim. Böyle bir karar almamın en büyük nedenleri, artık kitlelerin içinde yer alabilmek için belli bir alanda bir faal olmak gerekiyordu. Bir de, son olaylar nedeniyle buradan da uzaklaşıp, kendi gündemimi biraz değiştirmek istiyordum. Bu arada Oteli de çok ucuz fiyata devrettim. Ankara’da, Milli Eğitim Bakanlığı’ndaki tayin isteğimde önce Hamidiye Öğretmen Lisesi’ni tercih ettim. Kadronun dolu olduğunu söylediler, yoğun uğraşlar sonucu İki yıllık Afyon Eğitim Ensttüsü ve Kız Öğretmen Okulu’na tayinim çıktı. Bu iki okul, aynı binada öğrenim yapıyordu. Okula geldiğimde, daha önce olaylar nedeni ile kapatılmış olan bu okulların, müdür, müdür yardımcıları, öğretmenleri ile yeniden kadro oluşturulmuş ve açılmaya çalışılıyordu. Okul, otobüs terminalinin yakınında, hemşirelik okulunun yanında, şehrin merkezine biraz uzakta idi. Kız öğrenciler yatılıydı, tayinde eşlerini getirmeyenler, benim gibi bekâr öğretmenler okulda bulunan bir odada kalabiliyorduk. Kayıtlar yenilendi, bölümler oluşturuldu, güya, emniyetle güvenlik tedbirleri görüülerek güvenlik alındı, kendimize göre yapılan hazırlık tamamlanarak okulun açılmasını kararlaştırdık. Ama tüm idareci ve öğretmenler tedirgindi. Açılışı vali yaptı, sıradan bir konuşma “Birlik olun, dirlik olsun, vatana, millete hayırlı olsun” içerikli bir konuşmaydı. Dersler başladı başlamasına da, devam etmek mümkün değil. Sağcı öğrenciler 300’ü aşkın, solcu öğrenciler 30-40 kadar. Daha okula gelirken sol grubun arkasına, bu 300 sağcı öğrenci takılıyor. Bir de buna, öğrenci olmayan dışarıdan sağcılar katılıyor, devasa bir grup. Solcular önde, arada polis arkada sağcılar. Polis var ama, doğru dürüst bir şey yapmıyor, ses çıkarmıyor. Küfürler sataşmalar, aradan tekmeler, şehirden okula geldiklerinde

solcuların dumanı çıkmış, perişan olmuş vaziyette derslere giriyorlar. Solcu öğrenciler, bölümlere de ayrılınca, her sınıfa iki, üç solcu öğrenci düşüyor. Sınıflar 25-30 kişilikti, bu sefer sınıfta çocukları arkadan tekmeliyor, küfrediyor, hakaret ediyorlardı. Okul iki yıllık eğitim enstitüsü ve ilk öğretmen okulu olduğu için, Matematik dersleri çok azdı, diğer öğretmenler bu dersleri dolduruyordu, ben Turizm derslerine de girmeye başladım. Derse girdiğim 25-30 kişilik bir sınıfta iki solcu öğrenci vardı. Yazık bu öğrencileri sağcılar önlerine almışlar, boyuna tekmeliyorlardı; yapanlara müthiş kızdım, aralarını yaklaşık bir buçuk metre boş sıra koyarak barikat yaptım, ancak çocuklar bu ders rahat olabildiler. Bu öğrencilerden aklımda tek ismi kalan Tanju Beyazıt'tır. Bu öğrencimiz, daha sonra başka bir eğitim enstitüsünü bitirerek, en son benim de yerleştiğim İzmir'in Selçuk ilçesinden öğretmen olarak emekli oldu. Her gün, her saat sınıflarda bir olay, ya birisini dövüyorlar, ya sınıftan atıyorlar. Bizim de can güvenliğimiz yoktu. Koca okula gece bir tane bekçi bırakıyorlar, ayrıca kızların yatakhaneli Allah'a emanet, ne bekçi, ne polis var. Bekçiye ara ki bulasın. Nitekim bir gece on ikiye doğru kızlar yatakhanelerinden çığlık çığlığa sesler geliyor. Sesler üzerine, müdür ve diğer bekâr iki öğretmen, bekçiye bulduk. Kızlar yatakhanelerinin önüne geldik, odalardan sesler gelmeye devam ediyordu. Oda kapıları kilitli, kapıyı açamıyorlar, açsalar da kızların yatakhaneli, içeriye giremiyoruz. Polis çağırdık, hiç gelen giden yok, okulun etrafında bulunan çevre duvarlarının kenarlarında karartılar belirmeye başladı, önce polis zannettik. Biraz sonra bu karartılardan ses gelmeye başladı, "Kızların yatakhanelerine giremezsiniz, komünistler, çıkın" gibi. Odalarda demokrat olan, sağcılara katılmayan bir, iki kız vardı. Bunları dövmeye başlamışlar. Bu kızların bağıracağını da biliyorlar, tam bu saatte de, dışarıdan erkekler okula geliyor. Nice saatten sonra iki-üç polis geldi, içlerinde bir bayan polis vardı, kapıyı açtılar. Dövülen iki kız dışarı aldılar, kim dövdü, tabii kimse kabul etmiyor. Dövülen kızlar dövenleri gösteriyor, polisler seslerini çıkarmıyor, ifadesini bile almadılar. Polisler yalan yanlış dolandılar, hiçbir şey bulamadılar. Bekçiye, odanın kapısında bekle, dediler; bekçinin yanında biz de sabaha kadar ayakta, uyumadan nöbet bekledik. Daha sonra öğreniyoruz ki, şehirde tam bu saatlerde "Kızların yatakhanelerini solcular basıyor" deyip insan toplamaya kalkmışlar, ama sadece kendilerinden üç beş kişi gelmiş, sağduyulu Afyon halkı bu oyuna gelmemiş, olay fazla büyümedi. Ertesi gün yine böyle hır gür derslere devam edildi.

Bu hengâme ve gergin ortam, bir buçuk aya yakın böyle sürdü. Müdür bu işe hafif gelmişti, aynı zamanda deneyimsiz ve tecrübesizdi, ilk defa böyle bir okula müdür oluyordu. Yönetimle öğretmenler arasında koordinasyon kurulamamıştı. Son günlerde olaylar iyice artmış, öğretmenlerin de sınırları iyice gerilmiş, dayanma gücü kalmamıştı. Öğretmenlerin bir kısmı, idare ile daha doğrusu müdür ile toplantı istedi. Yapılan toplantıda hatırı sayılır sayıda öğretmen istifa edeceklerini, böyle devam edemeyecekleri söylediler. Aynı zamanda müdürü de ikili

tavırlarından, olaylara hâkim olamayışından dolayı eleştirdiler. Sonunda, tüm bu olayların bakanlığa bildirilmesi, toptan istifa kararı alınması, okulun kapatılarak öğrencilerin çevre eğitim enstitülere dağıtılması, Milli Eğitim Bakanı'ndan da randevu alarak görüşülmesi kararı alındı. Hatırimda kaldığı kadarıyla, derslere iki günlük bir ara verildi. Tüm öğretmenler Ankara'ya, o dönemin Milli Eğitim Bakanı Necdet Uğur'la görüşme yapmaya gittik. Kapısında uzun bir bekleyişten sonra Bakan bizi sonuna kadar dinledi ve Ankara'dan Afyon Eğitim Enstitüsü'nün kapatılma kararı çıktı.

Tayinlerimiz çıkıncaya kadar ben, Afyon'a geri döndüm. Burada yeni bir çevre edinmiş, ilişkiler geliştirmiştim. İl Milli Eğitim Müdür Yardımcısı Mehmet Ali Üstün, Eğitim Enstitüsü'nde kısa bir dönemde birlikte çalıştığımız öğretmenler, hele bunların içinde Necati Keskin hoca ile devamlı beraberdik, iyi bir dostluk kurmuştuk. Yaz tatili olduğu için bazı öğretmenler, hanımlarını memlekete göndermişlerdi, yalnız kalan bu öğretmenlerin evlerinde kalıyordum. Ayrıca TÖB-DER Genel Merkezi'nin Ağustos sonlarında kongresi vardı, tüm gruplar bu kongreye çok önem veriyorlardı. Ben de bu boşlukta, ilçelerde, Genel Merkez Kongresi için çalışmalara başladım. Emirdağ ilçesinde iyi bir örgütlenme ve kadrolaşma oldu, hatırlayabildiğim kadarı ile Habib, Işık, Münür, Potuk hocalarla yoğun çalışmalar yaptık. Şube Yönetimini de, merkez delegelerini de aldık. Ayrıca Dinar'da öğretmenlik yapan, Eskişehirli Ali Ersoy'u da yanıma alarak, Sandıklı, Başmakçı, Emirdağ, Sultandağ, Çay ilçelerini dolaşılıyor yoğun bir çalışma yapıyordum. Öğretmen çalışması içinde çok geniş bir çevre edindik. Sadece Afyon bölgesinden bizi destekleyecek altı delege çıkardık ki, Genel Merkez seçimleri için bu, müthiş yüksek bir sayıydı. Yine tam bugünlerde, Afyon Eğitim'de birlikte çalıştığımız Necati hocanın evlenme töreni oldu. Düğünde, oynadık, güldük, eğlendik. Düğün bitti. Ben, Ali Ersoy, Mehmet Ali, Tanju Beyazıt, Erdal ismini hatırlayamadığım üç hoca, eşleri ve çocukları düğünden çıktık. Gece hava çok güzel, serin idi. Grubun tamamı, yürüyerek evlere gidelim kararı verdiler. Ben ve Ali Ersoy misafiriz, onların bu önerisini kabul ettik. Arkadaşların evleri de otobüs terminaline yakın yerlerde. Düğün salonundan çıktık, terminalin ışıklı kapsama alanına girdiğimizde otuz-otuz beş kişilik bir grup oynaşa sırnaşa karşıdan geliyordu. Gelen grubu tanıyan, bizim gruptakilerden biri "Faşistler geliyor" dedi. Hepimizde bir şaşkınlık ve endişe başladı. Tam bu sırada onlar da bizi gördü, kendi aralarındaki oynaşmayı, şakalaşmayı bıraktılar, hemen toparlandılar. Gruptan iki- üç kişi bir araya geldi, bir şeyler konuştular. Bunların tümü yirmi, otuz saniyede oluyordu ve hemen toparlanarak üzerimize doğru gelmeye başladılar. Terminale yakın taksi durağında da sadece bir taksi duruyordu. Ben hemen Ali'ye, "Ali taksiyi çağır, kadınları ve çocukları bindir" dedim. Taksici durumu anlamadı, geldi, zaten ancak üç bayanı ve iki çocuğu alabilirdi. Etrafa bir baktım, karşı sokak sapa ve karanlıktı, benim üzerinde ceket vardı. Ceketin düğmelerini açtım, "Arkadaşlar sakın sakın karşıya geçiyoruz, hiç telaş

etmeden ve kaçmadan karanlık sokağa giriyoruz” dedim. Yavaşça aydınlık yerden, karşı karanlık sokağa girdik ve biraz ilerleyince bekledik. Onlar da bizim eski durduğumuz aydınlık yere geldiler ve orada kaldılar. Biz, karanlık sokağın otuz, kırk metre içerisinde onlara bakarak bekliyoruz, onlar da karşıda bekliyorlar. Böyle bir, iki dakika karşılıklı beklemeden sonra, biz tekrar yürümeye başladık. Ali’ye “Bizi takip eden grubun gelip gelmediğine çaktırmadan bak” dedim, Ali Hoca baktı, gelmediklerini söyledi. Evet, bunu da kazasız belasız atlattık, zaten birlikte olduğumuz öğretmenlerin evlerine de yaklaştığımız. Oradakilerin hepsi minnetle teşekkür ettiler, o akşam kaldığımız evde, gece saat on ikiden sonra iyi bir kafa çektik.

Ertesi gün ikinci üzeri, Afyon TÖB-DER lokalinde oturuyoruz. Kalabalık bir polis ekibi kapıdan görüldü, hemen içeri girerek masalara yöneldi. “Arama var, kalkar mısınız” diyerek masalarda oturanların üzerlerini aramaya başladılar. Biz yine akşam birlikte olduğumuz arkadaşlarla, lokalin arkaya yakın bir yerdeki masada oturuyorduk. Ekip bize doğru yaklaşırken, daha bizim oturduğumuz masaya gelmeden ben ayağa kalktım. Ellerimi havaya kaldırarak “Buyurun memur bey, arayınız” deyip, polise kendim yanaştım. Polis bu rahat ve güvenli davranışından etkilendi, üstün körü kollarımdan aşağıya doğru yasak savar bir tavırla aramayı tamamladı. Yanımdakilerin rengi kaçtı, öyle bakakaldılar. Arama bitince hepimiz rahatlamıştık. Öğretmenler lokalinde, yıllardan beri ilk defa böyle bir arama yapıldığını söylediler. Tahminimiz, bu arama akşamki olayın rövanşı idi. Arama bittiğinde, Ali Ersoy’la hemen orayı terk ettik. O akşam Dinar’da kaldık, ertesi gün Emirdağ’ında görüşmelerde bulunarak Eskişehir’e geçtik. Üç dört gün Eskişehir’de kaldıktan sonra, Kütahya’ya geçtim. Kütahya’da en iyi ilişkileri, Tavşanlı bölgesinden Numan Altınsoy ile kuruyorduk; Numan hoca, aynı zamanda, Tavşanlı TÖB-DER başkanıydı. Çok kalender, neşeli, ağır çalışır ama çalışırdı, çevresinde sevilirdi. Numan hoca ile birlikte Simav’a gittik, Simav TÖB-DER yöneticileri ile tanıştık. Bu bölgeden sonra Domaniç tarafına geçtim, bir iki gün daha bu bölgede kaldıktan sonra Eskişehir’e geri döndüm. Eskişehir çalışmalarına hiç katılmıyordum. Bizim Eskişehir Birlik Dayanışma grubu ayrışma içinde, iki grup oluşmuş. Hatta tarafsız olarak davranan üçüncü bir grup daha vardı. Bu tarafsız grup, iki grubu birleştirmeye çalışıyor, bu ayrışmaları bana pek belli etmemeye çalışıyorlardı. Buradaki bu tür çelişkilerden bıkmış, öğrenmek de istemiyordum. Aslında öğretmen çalışması içinden tamamen ayrılmak istiyordum. Hatta bunun için Maden-İş eğitim dairesine başvurarak çalışma istediğimi bildirmiştim. Bu konuda konuşmak için Ankara Maden-İş merkezine gittiğimde, Seydişehir Alüminyum Tesisleri’ndeki sendika şubesinin eğitim uzmanı kadrosuna alabileceklerini söylediler. İstanbul Kartal-Maltepe Cezaevi’nde birlikte olduğumuz Cevat Taşkiran, Ankara Maden-İş’te çalışıyordu. Cevat da Seydişehir’de sendika çalışmalarında bulunacaktı, benim atamam olun-caya kadar, birlikte sendika çalışmalarına alışmak için ben de Seydişehir’e git-

tim. Seydişehir acayip karışıktı. Bir gün önce, sendika binası sağcılar tarafından basılmak istenmiş. DİSK’e bağlı Maden-İş Sendikası üyeleri tarafından karşı konularak püskürtülmüşler, çatışmalar olmuş, her taraf darmadağın; tam da bunun üzerine biz geldik. Bu Konya’da bir hal var, çekiyor mübarek; dönüp dolaşıp Konya’ya geliyorum. Biliyorsunuz, Seydişehir Konya’nın ilçesi, burada Rusların kurduğu büyük bir alüminyum işleme tesisleri bulunmakta idi.

Biz Seydişehir’e geldikten bir gün sonra, Ankara’dan, Cevat’ın acele geri dönmesi istendi, ben de Cevat’la Ankara’ya geldim. Cevat’ların, Çankaya’da kapıcı odası tipinde boş olarak tuttıkları, özel durumlarda veya benim gibi misafirlerin kalması için kullandıkları yerleri vardı. İstedğim kadar kalabileceğimi söyleyerek, buranın anahtarını bana verdiler. Kutu gibi tek odalı, küçük bir tuvaleti, banyosu olan, sanki bir evin küçültülmüş minyatürü idi. Maden-İş Sendikası’nın yönetim kadrosunun kendi içinde, bir takım hareketlilikler ve değişimler oluyordu. Anladığım kadarı ile Cevat’ı onun için geri çekmişlerdi. Cevat her ne kadar söylemese de - ki o dönemde kesinlikle söyleyemezdi - parti ilişkileri de vardı. Ortalığın biraz karışık olduğunu, o nedenle benim atama isteğimin gecikeceğini söyledi. Bir hafta buralarda oyalandım. Maden İş’e atanmam da kesin değildi, olsa da zaman alacaktı. Bu nedenle, tekrar Milli Eğitim Bakanlığına giderek Eskişehir’e tayin istedim. Afyon Eğitim Enstitüsü kapanmış, bir yere atamak zorundaydılar. Önce Eskişehir’de açık yer bulamadılar. Eskişehir’e giderek, Eskişehir Eğitim Enstitüsü müdüründen, burada öğretmenlik yapan Ramazan Tatar aracılığı ile buraya atanmam için “Olur” aldım. Müdür oluru pek gönüllü vermedi, ama bizim buradaki öğretmen arkadaşları da kıramadı. Tekrar Ankara’ya dönerek, bu olur üzerine tayinimi çıkardım. Artık Eskişehir Eğitim Enstitüsü’nde öğretmendirim. Bizim grubun öğretmenlerinden, İbrahim Demir, Necati Kansız, Ramazan Tatar, Alanönü semtinde yedi katlı apartmanın, yedinci katında birlikte kalıyorlardı. Ben Eskişehir’e geldiğimde de, bu evde misafir olarak kalıyordum; tayinim bu arkadaşlarla aynı okula da çıkınca, bu üç bekâr öğretmenin yanına dördüncü bekâr olarak ben yerleştim.

Eskişehir’de bizim öğretmenler yine birbirine girmiş, beni eleştiren grup, bu sefer Süleyman Karabaş ve eşi Zühal’e yükleniyorlardı. Yani mutlaka çelişki yaratacak, hedef alacak birilerini bulmakta hiç güçlük çekmiyorlardı. Ben rahatım, ne öğretmen alanındaki sorunlarla, ne de diğer alandaki sorunla ilgilenmiyordum. Gençlikte de buna benzer sorunlar çıkmış, hemen merkezden gelmişler, halletmişler. Öğretmenlerin sorunlarını çözmek bu kadar kolay olmuyor, biz öğretmenler çok biliriz, ağzımız da biraz laf yapar ya, işçilerde dişe dokunur sorun çıkmadı. En sorunlu kesim aydınlardan çıkıyor. Tabii bu tesadüf değil. Öğretmenlikten ayrılıp işçiler arasında çalışma isteğimin de nedeni, buydu.

TÖB-DER Genel Merkez kongresinin günü gelmişti. Afyon’dan gelen delegelerle Ankara’da buluştuk. Artık Birlik Dayanışma grubu içinde çalışıyorduk. Ankara’da Birlik Dayanışma’nın önderleri, benim Afyon’dan gelen delegelerle

olan bağımlı ve birlikte olduğumuz Kütahya delegesini de görünce ilgi arttı. Kongre, toz duman içinde başladı. Artık Ankara’da, İstanbul’da, bu tür kongrelerde tüm sol partilerin, fraksiyonların, görüşlerin, hareketlerin gövde gösterisinde bulunmaları, gelenek haline gelmişti. Burayı politik bir arenaya çevirdiler, sanki kim daha çok bağırır, kim daha güçlü slogan atar, pankart açar, bildiri dağıtır, broşür verirse, o kadar etkili olacağını, kitleyi etkileyeceğini ve insanları kendi yanına çekeceğini düşünürdü. Gerçi böyle düşünülmesinde, gerçeklik payı da vardı ama, belirleyici değildi. Daha ziyade grupların zevahiri kurtarmak, bir-biri üzerinde politik ağırlık kurmak için malzeme sağlayıp, sen, ben kavgalarını çoğaltmak amaçtı. Yalnız bu amaç, sadece bildiri dağıtmak, pankart asmak, slogan atmakla bitmiyor, sonunda mutlaka kavgayla sona eriyor, hatta ölümler bile oluyordu. Tüm gruplar bunun böyle olacağını bilmelerine rağmen, hepsi yine yapacağını yapıyordu.

Kongrenin ayrıntılarına girmeden önce, TÖB-DER Genel Merkez yönetimi hakkında kısa bir açıklama yapmak istiyorum. Yönetimde, Devrimci-Yol yanlısı öğretmenlerle, TSİP yanlısı öğretmen grupların ittifakı vardı. Bu yönetim, iki senedir, öğretmenlerin ekonomik demokratik mücadelesinde iyi önderlik yapamamış, açılımlar ortaya koyamamıştı. Merkezin aldığı kararlar ikilemli çıkıyor, ittifakın her biri, kararı farklı yorumluyordu. Özellikle, boykot ve ders bırakma eylemlerinde biri ‘eylem olacak’ diyor, diğeri ‘olmayacak’ diyordu. Aslında Türkiye Sosyalist İşçi Partisi’nin görüşleri bize daha yakındı, her ne hikmetse bizle bir türlü ittifak yapılmıyordu. Söylenene göre, ittifak görüşme toplantılarında bizimkiler anlaşmayı TSİP’in bozduğunu, onlar da bizim bozduğumuzu söylüyorlardı. Kimse, yağurdum kara, demiyordu. 12 Eylül sonrası yapılan samimi konuşmalarda, ittifakların yapılamamasında bizimkilerin de hatası olduğu görülüyordu. Açıkça bu tür demokratik kitle örgütlerindeki çalışmalarda, kitle örgütünün amaçları ilkesi çiğnenmiş, buralar fraksiyonların ideolojik, politik, grupçu yuvaları haline gelmişti. Tüm bu hataları, eksiksiz tüm sol partiler, meslek örgütleri, sendikalar, demokratik kitle örgütleri yaptı. Tüm bu politik, ideolojik görüşlerde hâkim olan kariyerizm, bireycilik, kitle kuyrukçuluğu, faydacılık hepsi, hepimizde vardı. Eğer bu yanlışlıklarımız, eksikliklerimiz, hastalıklarımız olmasaydı, 12 Eylül böyle gelebilir miydi? Gelse de, bu kadar acı verip, şiddet, baskı uygulayabilir miydi? Türkiye’deki sol hareketini, tamamen, iktidar, hâkim sınıflar, burjuvazi bitirmedi. Hatta 12 Eylül darbesi de bitirmedi. Sol kendini bitirdi; sol kendi arasındaki zahiri, küçük ayrılıkları çok büyütür, abartarak, çok büyük uzlaşmaz çelişkiler oluşturdu. Bu çelişkilerden, ABD menşeli Kontregerilla örgütleri yararlanarak, bu çelişkileri çok daha büyütür, kaos ortamı yaratıldı ve demir yumruk başımıza indirildi. Hele de buna, küçük burjuva anarşist hareketler ve küçük burjuva aydın sabırsızlığı eklenince, 12 Eylül darbecilerine o kadar güzel bir ortam hazırlandı ki... Adına hareket ettiğimiz, adına mücadele ettiğimiz halk, 12 Eylül’ü alkışladı. En azından 12 Eylül zindanlarında,

işkence tezgâhlarında oluşan ittifakı, darbe olmadan önce, dışarıda yapabilmeleri görüşlülüğü bile oluşmadı. Gücü birbirine yeten fraksiyonların, “Devrimi biz yapacağız” iddiasıyla ortaya çıkan örgütlerin, ne kadar kof, hantal, içi boş olduğu darbeden bir saat sonra ortaya çıktı. İşte bu TÖB-DER kongresi, ileride olacak olan tablonun başlangıç resmi olması açısından çok önemliydi. Bu kongre, sol aleyhine kantarın topuzunun kaçmaya başladığı kongreydi. Küçük burjuva kaypaklığının, iki yüzlüğünün somut olarak görüldüğü kongredir. Kongreden önce yoğun ittifak görüşmeleri oluyordu. Görünüşte TİP yanlısı öğretmen grupları, bizimle ittifakı çok istiyorlardı. Yalnız bizimle birlikte olmak istediği kadar, ittifakı bozmak için de elinden geleni yapan bir grup vardı. Kendi grubunun bu oyunları yaptığını gören, bunu anlayan TİP’in temsilcisi, ittifak toplantılarına giren Nevzat Deringöl, bunalıma girip tedavi görmeye başladı. Daha önce de bahsetmiştim, bu arkadaşımız, Eskişehir’de de TİP’i ayakta tutan, yıllardır çizgisinden bir milim şaşmamış, dürüst, iyi bir hatip, iyi bir örgütleyici idi. Öğretmen örgütlenmesinde kariyeri, çevresi olan, ülke çapında adı duyulan bir öğretmendi. Bu kongrede dönen entrikaları gözüyle gördükten sonra, TÖB-DER kongresi sonrası, bizim gruba geçmiştir. Öğretmen kitlesi, TKP, TİP, TSİP ittifakını çok istiyordu. Güya bu grupların yöneticileri de istiyordu, ama nasıl oluyorsa gerçekleşemiyordu, birileri bozuyordu. TSİP, kongreye Dev-Yol’la ittifak yaparak giriyordu. Bizim ittifak çalışmalarını, İstanbul Şubesi’nden Refik isminde bir öğretmen yürütüyordu. Çok ciddi pozlarda, kendini Politbüro’da görür havalarındaydı. Onun yapıcı ve uzlaşıcı öneriler de bulunacağına hiç inanmadım. Bu öğretmen, 12 Eylül döneminin en kötü, en kızgın dönemlerinde, ayrı bir grup kurarak, ayrı bir örgütlenmeye giderek, Birlik Dayanışma hareketini bölme girişimlerinde bulunmuştur.

Kongreden bir gün önce, Eskişehir’den, kardeşimin çok hasta olduğunu hemen Eskişehir’e gitmem gerektiğini bildirdiler. Kötü bir şey olduğunu anladım, çünkü ortanca kardeşim, ağır kalp kapakçıkları değiştirilme ameliyatı geçirmişti. Gençliğin verdiği yapı ile kendisine dikkat etmiyordu. Biraz da ev sorunları nedeniyle rahatsızlanmış, evet kardeşim vefat etmişti. Arkadaşları ona oligarşi derlerdi, (r) harfini söyleyemediği için oligarşi demesi onların hoşuna gidiyordu. Onun için bu takma ismi söyleniyordu, hastalığına rağmen gözünü daldan budaktan esirgemez, gücünü aşan oranda kavgaya karışır, mücadele ederdi. 24’ünde genç yaşta kardeşimi kaybetmiştim. Kardeşimi Eskişehir’deki, arkadaşların yığinsal katılımı ile toprağa verdikten sonra, uzun zamandır uğramadığım babamın evinde bir gece kalarak, Ankara’ya kongreye geri geldim.

Ankara’ya geri döndüğümde, ortada kongre filan kalmamıştı. Duyduğum kadarı ile ben Eskişehir’de iken, Kongre sabahı, Dev-Yol’un gençlik örgütü Dev-Gençler, TKP’nin Gençlik örgütü İGD’liler kongre salonunun önüne gelmişler. En kitlesel iki gençlik örgütü olan gençler, bu gergin havada, Dev-Gençlilerin İGD’ye laf atmasıyla, kongrenin başlaması ile birlikte kıyasıya birbirine giriyor.

Dev-Yol ya hazırlıksız yakalanıyor, ya da İGD'nin bu kadar dikleşip, saldırıya karşı koyacağını hesaplayamıyor. Dev-Genç darmadağın oluyor, hüsrana uğruyor. İçerideki kongre de iptal oluyor. Ben geldiğimde, kongrenin yapılıp yapılamayacağı konusunda hukuk süreci başlamıştı. Bir grup mahkemeden kongre yapma kararı alıyor, diğer grup başka bir mahkemeden bu kararı iptal ettirip, kendisi kongre yapma kararı alıyordu. Diğer bir grup bunu da iptal ettiriyor, kendisinin kongre yapma yetkisinde olduğu kararı alıyordu. Kimse anlamadı değil mi? Evet ortalık karmakarışık, kaos, bunalım. Düşünün, devlet mahkemelelerinden aynı dava, aynı olay için birbiri ile çelişen, farklı, üç ayrı karar. Sonuçta Dev-Yol, TSİP ittifakının yaptığı bir kongre, bunlardan ayrı, tek başına, bizim yaptığımız ayrı bir kongre gerçekleşti. Önce bizim yaptığımız kongreye TİP'in katılacağını söylediler, maalesef bu grup bizim yaptığımız kongreye de katılmadı. Bu durumda 200 bin üyeli öğretmen örgütü TÖB-DER, iki başlı bir örgüt olmuştur Birisinin başında Gültekin Gazioğlu'nun başkanlığını yaptığı ikili ittifakın oluşturduğu liste, diğeri de bizim Talip Öztürk başkanlığında oluşan liste. Talip Öztürk'ün listesinde bana da Genel Yürütme Kurulu Üyeliği ve Eskişehir, Afyon Kütahya Bölge Temsilcisi olarak yer vermişlerdi. Genel Yürütme Kurulu listesine baktığımda, Bursa'da, Kartal Maltepe cezaevinde birlikte olduğumuz Mehmet Çakır da vardı. Sekiz sene sonra yine birbirimizi bulmuştuk. Birbirimizi görünce "Gene bir araya geldik, bu yönetimin başına mutlaka bir şey gelir" diye espriyle karışık, aslında altında yatan gerçekleri dile getiriyorduk; gerçekten de 12 Eylül'de ikimiz de 12 Mart'ın katmerlisini yaşadık.

Gültekin Gazioğlu yönetimi, daha önceden de genel merkez yönetimi olarak bulunan binada çalışmaları yürütüyorlardı. Bizim yönetim, Ankara, Ulus'ta bir bina tutarak, buraya TÖB-DER genel merkezi tabelası astı. Yönetim Kurulu ilk toplantısını burada yaptı, tüm illere gidilecek, aidatlar toplanacak, Gültekin Gazioğlu'nun neden tanınmayacağı şubelere anlatılacak, tanınmadığı örgütlerin yönetim kararları ile Gazioğlu yönetimine bildirilecekti. Bu toplantıdan sonra, ertesi gün, bizim yönetim basın toplantısı düzenledi. Toplantı öncesi hazırlıklar yapıldı, basına verilecek bülten hazırlandı. Toplantı saati geldi, basından ne gelen var, ne giden, sadece olayları bilmeyen, takip etmeyen, o günlerde pek esamisi okunmayan *Dünya* gazetesinden bir muhabir gelmiş. O da şaşkın, bizimkiler fazla bozuntuya vermemeye çalıştılar, ama çok şaşırdılar. Aslında o anda iş bitmişti, ama yapılacak bir şey yoktu, bir kere "Biz de yönetimiz" diye yola çıkmıştık.

Bölgelere indiğimizde, şubeler, iki bölge temsilcisi ile karşılaşmaya başladılar. Bizim bölgede, Gültekin Gazioğlu'nun listesinden giren Selahattin Yetkin Bölge temsilcisi olarak dolaşıyor, bizim listemizden de ben bölge temsilcisi olarak dolaşıyordum. Bazen aynı şubede iki bölge temsilcisi olarak karşılaşıyoruz. Üyelerin karşısında sert tartışmalar oluyordu. Bizim yönetimimizde olan şubeler bizi tanımakla beraber, yine de tedirginlik vardı. Açıkça şube yönetimle-

ri, bizlerin bu iki başlılığımızdan bıkararak, ikimizi de tanımadıklarını, aidatları da dondurduklarını, bu sorun çözülmesiye kadar aidatları iki tarafa da vermeyecekleri kararlarını bizlere bildirdiler. İki taraf da, şubeleri ikna edemiyordu. Ortaya çok tuhaf bir durum çıkıyordu. Diğer şubelerde de çok daha vahim olaylar oluyordu, özellikle en büyük öğretmen örgütü, İstanbul ve Adana şubelerinde, çok acı ve çok sancılı günler yaşandı. Gazioğlu yönetimi, İstanbul ve Adana yönetimlerini feshediyor, kendi tespit ettiği yönetimi atıyordu. Yeniden kavgalı, dövüslü seçim yapılıyor, yine bizinkiler alıyor, bir daha Gültekin Gazioğlu yönetimi İstanbul, Adana şube yönetimini feshediyor, yine seçim yapılıyor, gene bizim arkadaşlar kazanıyor, bu böyle üç defa tekrar etti. Oradaki öğretmenlerin durumunu düşünün, binlerce öğretmen aylarca bu tür işlerle uğraşıyordu. İki taraf da, tabanda yıpranmıştı. Koca 200 bin üyelik örgütün enerjisi, potansiyeli bu işlerde kullanıyordu. Öğretmen yılgınlaşmış, yorulmuş, zaten üzerinde devletin baskısı, gerici-lerin baskısı, ekonomik bunalım, bir de kendi içimizde birbirimiz ile böyle acımasız kavgalar, öğretmeni bunaltmıştı. Tüm bunları bizim merkeze rapor ettik, daha sonra yaptığımız genel yönetim kurulu toplantısında her yerde böyle olduğu görüldü. Bu raporlardan çok kısa bir süre sonra, bizim genel başkan olarak ilan ettiğimiz Talip Öztürk, yürütmeyi toplantıya çağırdı; Talip Öztürk akli başında mantıklı düşünebilen uzlaşmacı yapısı olan bir kişiydi. Yanındaki bazı şahinler yüzünden süreç bu duruma gelmişti. Son yaptığımız bu toplantıda, ağırlığını koyarak iki başlılıktan vazgeçmeyi önerdi. Ve Talip Öztürk, öğretmenlerin mağdur olması, iki başlılığın bir fayda getirmediği gibi öğretmen hareketine çok zarar verdiği gerekçesi ile kendimizi fesih edip, Gazioğlu'nun yönetimini tanıyacağımızı, aidatların genel merkeze gönderileceğini ilan ettik. Bizim bu tavrımıza karşılık, Genel Merkez en küçük bir sıcaklık göstermeden, bizim bu kararımızı görmemezlikten geldi. 12 Eylül'e kadar İstanbul, Adana şubelerinin sorunun çözüldüğünü zannetmiyorum. Toplantı sonunda Talip Öztürk yanıma gelerek, fazladan İstanbul'a uçak bileti olduğunu, bu akşam İstanbul'da, Ekim Devrimi'nin Yıldönümü kutlama gecesi olduğunu, bu geceye davet ettiğini bildirdi. Talip Öztürk ile birlikte, Ankara'dan İstanbul'a uçtuk, gece hatırlayabildiğim kadarı ile Atatürk Kapalı Spor Salonu'nda yapılmıştı. İçerisi zıngazıncı doluydu, bir o kadar da içeri giremeyen, dışarıda kalan insan vardı. Uçaktan indikten sonra taksiye atlayıp geceye ancak yetişebilmiştik, muhteşem bir kalabalık, görkemli bir kutlama, coşku, en küçük bir olay, taşkınlık olmadan gece sona erdi. Sadece TKP'nin sloganlarına odaklanmış, inanmış bir kitle vardı. (Bir gece evinde misafir kaldığım Talip Öztürk, daha sonra kahpe kurşunlara hedef olarak 16 Kasım 1979'da öldürüldü.)

İstanbul'daki Ekim Devrimi kutlamalarından sonra, o gece İstanbul'da kaldım. Ertesi gün Eskişehir'e döndüm. Biz kendimizi feshetsek de TÖB-DER'in kendine hayrı kalmamıştı, kırılan testi yapıştırılsa da eskisi gibi olmuyor. İnsanlarda bir bıkkınlık, bir yılgınlık, zaten sağ güçlerin terörü, her gün onlarca insa-

nın ölmesi, kurtarılmış bölgeler nedeniyle kendi okullarına bile gidemeyen öğretmenler, dayak yiyenler, bunun karşısında üyelerinin hakkını, hukukunu, can güvenliğini sağlayamayan bir örgüt vardı. Artık Eskişehir’de kendi işime, aşıma bakma programına girmiştım. Bu kadar stresli, kaos ortamında, sadece geceleri birlikte kaldığımız arkadaşlarla uyumlu bir yaşam, bizi biraz rahatlatıyordu. Bu kadar olumsuzluk ve stres içinde, dört kişi birlikte kaldığımız bu ev, bizim sığınma yerimizdi. Gece sokağa çıkamazdık, belki de dönemin getirdiği koşullar nedeniyle iyi anlaşıyorduk. Belki de gerçekten uyum sağlıyorduk. İlerideki normal koşullarda da, aramızda en küçük bir sorun ve anlaşmazlık olmadı. Hepimiz birbirimize anlayışlı ve olgun davranıyorduk, parada, pulda gözümüz yoktu, hiç birimizin para biriktirme, şunu alayım, bunu alayım, diye bir alışkanlığımız ve kaygımız olmadı. Kazandığımızı, bu çalışmalar için ve çevremizde insanlara veriyorduk. Kenarda, kıyıda kimsenin beş kuruşu olmamıştı. Bu birlikte olduğumuz arkadaşlardan Necati Kansız, mükemmel bir insandı, korkunç bir inancı vardı, dost ve arkadaş canlısı, hiç bir kimsenin ne kalbini kırdığı, ne ağzından en küçük kötü bir kelime çıktığı, ne duyulmuş, ne görülmüş bir insandı. Yalnız yemek yapmayı bilmez, evin bulaşık sorumlusu olarak görev alırdı. Türkçe öğretmeniymi, Eğitim Enstitüsü’nde Halk Edebiyatı derslerine girer, her gün konusunun en ince ayrıntılarına kadar hazırlanır, derslere teyple girer, öğrencilerine halk ozanlarının, mahalli âşıkaların kendi seslerinden dinletilerle dersleri işlerdi. Adını radyolu hoca koydular, sağcıların bile saygı duyduğu bir öğretmendi. Bizim TÖB-DER’de yapacağımız konuşmaların, bildirilerin tamamını Necati hoca yazardı. Ben kendisine “Hocam vereceğimiz mesaj şu olmalı” diye ön açıklamalarda bulunurdum, benim istediğimden çok daha etkileyici bildiriler hazırlardı. TÖB-DER’deki toplantılarda yaptığımız her konuşmadan, eylemden sonra, “Hocam nasıl gol attık” deyince, “Evet, bir gol daha attık” derdi. Çok mütevazı bir yaşamı vardı. Herkese karşı alçakgönüllü bir anlayış ve yaklaşım gösterirdi. Tipik bir Karadenizliydi. Görünüşü çok ciddi, fakat aynı fıkralardaki Temel gibi davranışları vardı, yaptığı esprilerle, günlük yaşamdaki eksantrik hareketleri ile akşamları bizi gülmekten kırıp geçirirdi. Burada, hocanın yaşadığı bir olayı anlatmadan geçemeyeceğim. Bu anlattığım, gerçek ve yaşanmış bir olaydır. Necati hoca ile yine Eskişehirli bir hoca adını unuttum, aynı yerde kısa dönem askerlik yapıyorlar. Aynı yerden ve meslektaş olduklarından hep birlikte hareket ediyorlar, akşam gece dersi bitip yatma komutu verilince, herkes bir an önce elini, ayağını yıkayıp, yatmaya gitmek istiyor. Askerlikte ayak yıkama yerleri olarak yalak gibi uzun betondan yapılmış, aralıklı çeşmeleri olan bir bölüm vardır, ayağını yıkamak isteyenler çeşmenin altına ayağını sokar, yalağın içinde yıkar. Herkesin böyle ayak yıkama yerine akın ettiği bir gece, bizim Necati hocanın yanında, devamlı birlikte olduğu arkadaşı, ayağını yalağa, çeşmenin altına koyduğunda, birisinin onun ayağını yıkamaya çalıştığını görüyor, yan tarafına bir bakıyor, ayağını yıkayan Necati hoca. “Yav hoca, niye benim ayağımı yıkıyorsun” diyor,

Necati hoca da “Arkadaş, o kadar çok ayak var ki, kendi ayağımı kaybettim, önüme gelen ayağı yıkıyorum, belki benimdir diye” cevabını veriyor. Hoca 1.60 metre boyunda, elli kilo ağırlığında çelimsiz biriydi. Ama hocadan öyle tok ve güçlü bir ses çıkardı ki, herkes bu vücuttan böyle bir sesin nasıl çıktığını merak ederlerdi. Öğretmenlik mesleğini çok severdi. Son Milliyetçi Cephe Hükümeti kurulunca, yeniden Eğitim Enstitüleri sağ operasyona uğradığında, hocayı Yozgat’a verdiler. “Yozgat’a gideceğim” diye tutturdu, o dönemde böyle Yozgat’a sürülenleri, Yozgat’taki ülkücüler garajda karşılayıp ya dövüyorlar, ya da ‘geldiğin gibi geri git’ deyip otobüse bindirip geri döndürüyorlardı. Buraya sürülen öğretmenlerin hiç biri Yozgat’a gidemedi. Hocanın bünyesi zaten zayıftı, öğretmenlikten ayrılınca, onun vermiş olduğu üzüntü ile kalp hastası oldu. Gerçi hocayı Mahmudiye Halk Tüketim Kooperatifleri’nin müdürlüğüne getirdiler. Çok verimli çalışmalar yaptı, tüm Mahmudiye halkı, onun bu vefakâr çalışmaları nedeniyle, sağcısı ile solcusu ile kooperatifte hocaya sahip çıktılar. Halka kaliteli, ucuz, kredili alış veriş olanakları sağladı. Bölgede örnek bir kooperatifçilik yaptı, bir kurşunu kaçırmadı, her çeşit malın bulunduğu, halka piyasanın altında hizmet sunulan, süper bir markete dönüştürdü. Yılsonu karları ile ortaklarına arsalar aldılar. Tüm bunlar 12 Eylül 1980 sonrasında yapıldı, kimse hocanın kılına dokunamadı. En gerici dediğimiz insanlar bile, Necati Kansız’a sahip çıktılar. Hatta tüm Mahmudiye halkı Hocayı belediye başkanlığına aday göstermek istiyordu, ama maalesef hastalığı ilerliyordu. Ölümünden iki-üç sene önce, Ali Ersoy’un aracılığı ile iyi bir evlilik yapabildi. Fakat çok genç yaşta, kalp krizinden yaşamını yitirdi. İşte benim, bizi 12 Eylül yönetimi yıkamadı dediğim buydu. Biz böyle kitle bağlarını, insan ilişkilerini, yaratıcılığı, dürüstçe çalışmayı, insanların önüne her yerde koyamadık. Diğer bölgelerde kavgalar ettik, her yeri batırdık, birbirimize girdik. İşte sorun tam bu noktada. İleride anlatacağım İzmir Halk Tüketim Kooperatifleri’ni, bizim insanlarımız ya çok kötü idare ettiler, ya da kooperatifleri soydular.

Diğer birlikte kaldığımız, arkadaşlardan biri de Ramazan Tatar’dı. Bursa Eğitim Enstitüsü’nde de iki dönem birlikte okuduğumuz arkadaşım. Sabırlılığı, sakinliği, ağırbaşlılığı ile tanınan, üstlendiği tüm işleri yavaş yavaş da olsa mutlaka yapan, en fazla kızdığı zaman yüzü kızaran, yeşil yeşil bakan, çalışkan birisiydi. Öğrencileri, her türlü sorununu çözmede Ramazan’ın yanına gelir, onlara elinden gelen her türlü maddi, manevi desteği yapardı. Eğitim Enstitüsü’nde Matematik derslerine girerdi. Evde yemek sorumlusu olarak görev alırdı. Ramazan sosyal ilişkilerinde de, insanlarla da yavaş yavaş, öyle sıcak ilişki kurar ki, ona bulaşan bir daha ayrılmazdı. Eskişehir’deki tüm Halk Tüketim Kooperatifleri’ni örgütledi, yaygınlaştırdı, insanların güvenini kazanarak sıkı bağlar kurdu. Evde kalan diğer arkadaşlardan birisi de, İbrahim Demir’di. İçimizde en yakışıklı oğlumuz oydu. Eğitim Enstitüsü’nde İngilizce öğretmenliği yapıyordu. Kendisini, alanında en yetkili olarak görüyordu. Gerçekte de, ders konusunda okulda en

disiplinli hocaydı. İngilizcesi çok iyiydi, bir dönem İngiltere’de de kalan İbrahim, felsefi ve teorik konularla ilgilenmez, bir konuda tavır konulacaksa kestirmeden koyar giderdi. Güzel yemek yapar, kızların ilgisini çekerti. Dördüncü ev sakini de bendim, Necati hoca ile birlikte, evde bulaşık yıkama sorumlusuydum.

Gece hiçbir yere çıkamazdık, hiçbir sosyal yaşamımız yoktu. Akşamları yemeğimizi yapar, bulaşık temizlik, çamaşır işlerini bitirdikten sonra, herkes kendi ders programına göre derslerini hazırlardı. Eğitim Enstitüsü öğrencilerine ders vermek, kolay değildi. Ortaokul öğrencilerinin karşısına çıkar gibi çıkamazdık. Koca koca yaşlı, öğretmen olacak gençlere ders verecektik, gerçekten boş boş sınıf geçirmek istemiyor, bir şeyler öğretmek geçirmek istiyorduk. Hele Necati hoca ile İbrahim Demir, bu konuda çok sıkıydılar. Korkudan, kimse yanlarına yanaşıp bir şey isteyemezdi, kesinlikle taviz vermezlerdi. Necati Kansız, kendi kardeşini bile bütünlemeye bıraktı. Bizler de iki saatlik dersi vermek için, üç-dört saat çalışıyorduk. O dönemlerde Eğitim Enstitüleri’nde şunların da yapıldığı gerçektir; soru yazmalar, soru vermeler, kâğıt doldurmalar, üç ayda öğretmen diplomaları, bunu her kesim yaptı, kimse inkâr edemez, bunun acısını da koca ülke çekti. Eğitimin kalitesi dibe vurdu, hâlâ da çekmekte; bu ülkeyi, bu hâlâ getirenler utansınlar. İlginç bir rastlantı da, öğretmen olarak atandığım bu Eğitim Enstitüsü, daha önce benim ilkokulu okuduğum ve bu ilkokuldan mezun olduğum okuldu. Burası daha sonra Eğitim Enstitüsü olmuştu. Bir rastlantı da, Konya Eğitim Enstitüsü’nde dersime giren ve beni Eylül sınavlarına bütünlemeye bırakan Hüseyin Yaşa hocam, yine burada öğretmenlik yapıyordu. Bana bütünlemeye kaldığım dersin öğretmenliği verildi.

Sonradan evdeki bu dörtlüye Ali Hikmet katıldı. Huyudur, nerede böyle düzenli bir yer, kaliteli yemek varsa, hemen oraya kapağı atar. Bazen, dışarıdan gençler misafirlerimiz oluyordu veya dışarıdan gelen misafirler için en uygun yer, bizim evdi. Kaloriferli, iyi kötü oturacak divanı, halısı, kilimi, televizyonu olan evdi. İbrahim Demir, o tür şeylere ve temizliğe çok önem verirdi. Sabahları hep beraber okula gider, akşamı birlikte TÖB-DER’e iner, akşam da birlikte eve gelirdik. Olayların çok olduğu dönemde, bizi evin önünden polis ekibi alır, koruma eşliğinde okula giderdik. Okul şehrin dışında, yukarıda, yüksek bir yerdeydi. Okul, bizim kaldığımız evden yaklaşık, yürüyerek otuz beş, kırk dakika alıyordu. Daha önce Eğitim Enstitüsü öğretmenlerine silahlı, bıçaklı saldırılar olmuş, Alaattin Nacak isimli öğretmen karnından bıçaklanarak ölümden zor kurtulmuştu. Bu nedenle, bizlere güvenlik veriyorlardı. En büyük tehlikeyi de, mezun olacak son sınıf öğrencilerinin, ortaokullarda yaptıkları staj döneminde yaşadık. Bu ortaokullardan bazıları, sağcıların hâkim olduğu mahallelerdeydi. Bu bölgeden, hem öğrencilerin, hem de ders dinleyip, not verecek biz öğretmenlerin, o gün kurşunlanmadan çıkmaları, büyük bir şanstı. Buralar için, güvenlik de vermiyorlardı. Kadere bakın, öğrenciliğimizde tutuklamaya gelen polis, bu sefer korumaya gelip, bizi okula, derse götürüyordu. Eğitimin ilk açıldığı günler kapı-

ya güvenlik olarak bekçi vermişler, Necati Hoca'nın anlattığına göre, bir ara kapıda bir hareket, gürültü olmuş, ilk önce bekçi kaçmış. Hoca bu olayı ayrıntılı anlattığında, saatlerce gülmüştük. Bazen öğrenciler, okula toplu olarak geliyorlardı. Bizimle yolları çakıştığında, birlikte de çıktığımız oluyordu. Ben derslere başladığımda, okula sol grup hâkim olmuştu. Sınıflarda bu sefer, Afyon Eğitim Enstitüsü'nün tersi bir durum vardı. Sınıflara ikişer veya üçer sağcı öğrenci düşüyordu, çoğunluğu sol görüşlü öğrencilerden oluşuyordu. Hatta bir dersimde, bu sefer sol grup öğrencileri, sağ grup öğrencilerini sınıfta döveceklerini ve sınıftan atacaklarını söylediler. Kesinlikle buna izin vermeyeceğimi ve müsaade etmeyeceğimi bildirdim. Gerçekten de böyle bir olayı, benim dersimde gerçekleştiremediler. Bu arada Maden-İş Eğitim dairesinden, sendikada bana görev verildiği haberi geldi. Her ne kadar, biz genel merkez olarak, öğretmen hareketi olarak, kendimizi feshetsek de örgütlenme yapımızı devam ettiriyorduk. Yani yine ben, kendi örgütlenmemizin bölge sorumlusu olarak en azından kendi insanlarımıza gidiyordum. Sorunları ile ilgileniyor, şube yönetimlerine talip olup öğretmen örgütlenmesini sağlıyorduk. Bu nedenle Maden-İş'te çalışma isteğime, bizim üst yönetim sıcak bakmadı. Böylece yine öğretmen çalışmasında kaldım. Bu arada Ramazan vasıtasıyla partiye katılma talebi geldi. Bekliyordum da, Ramazan yoluyla beklemiyordum. Çünkü Bursa'da da, daha sonra da Ramazan hep benim arkamda olmuştur. Demek benim bekleme ve geçiş dönemimdeki kararsızlığım da, Ramazan öne geçmişti, Süleyman ve çevresi, ilk geçenlerden. “Ne yapalım” dedim, “Bu işler böyle anlaşılan” deyip kabul ettim. Tabii Ramazan, bana, hem teorik, hem pratik açıklamalarda zorlanıyordu, ben sadece dinliyorum. Neyse ortalıkta partinin çalışmaları hızlandı. Ben de İsmet hocayı, Muzaffer'i, şimdi aklıma gelmiyor daha bir, iki kişi ile bağlar kurdum. Bu bizim daha önceden mızıldanan grup bir şeyler hissediyor, kendilerinin bu tür etkinliklerden uzak tutulduğunun da farkındaydılar, yine başka ufak tefek şeyleri sebep gösterip tekrar mızıldanmaya başladılar. Bunlardan Vehbi, Yunus, Ahmet Aydın hocalar, önce bana yükleniyorlardı. Şimdi Süleyman'a saldırmaya başlamışlardı. Benim için, “Adamı biz Eskişehir'de istemiyorduk, adam bölge temsilcisi olarak tepemize geldi, bu ne biçim iştir” diyorlarmış. Süleyman Karabaş'la, 1970 yılından beri birlikteydik. Arada dalaşsak da hemen toparlanır, birlikte çalışmaya devam ederdik. Süleyman gerektiğinde alttan almayı bilen, çalışkan, yetenekli, dürüst, inançlı, bizim gibi yoksul kesimden gelmiş, varı, yoğu bilen birisiydi. İlk defa birileri için olumsuz öneride bulunarak, Süleyman'a “Bunları bitirelim. Önümüz açılsın, artık yeter” dedim. Anlaştık, tamam mı tamam. Bu mızıldananların biri, bizim beş kişilik öğretmen yürütme kurulunda ve ellerinde üç tane de okul temsilcilikleri vardı. Ne kadar bizim yanımızdan geçmiş, bize sempati duyan, bizimle olan öğretmenler varsa ve mızıldananları da çağırarak, geniş bir toplantı yaptık. Bu toplantıda, herkesin önünde, ayrıntılı konuşmadan, tartışmadan, yeniden beş kişilik yürütmeyi, okul temsilciliklerini seçtik. Seçimde, bu bize muhalefet

eden arkadaşlardan hiç biri, yönetim kademesindeki yerlere giremedi. Toplantı sonunda “Yönetim bu, okul temsilcilikleri bu, ister bu yönetimi kabul edersiniz, ister kabul etmezsiniz; ederseniz kapımız açık, etmezseniz güle güle” dendi. Bu mızıldanma işi de bitti. Bu kararı tanımayan muhalefet, Ankara’ya temsilci gönderiyor. Ankara’daki bizim sorumlular, ortak toplantı öneriyorlar. Bize muhalefet edenler, böyle bir toplantıyı kabul ediyorlar. Bu görüşmelerin haftasına da, İstanbul’dan bizim eski genel başkan Talip Öztürk’le Ankara öğretmen temsilcimiz Ahmet, Eskişehir’e geldiler. Bu arkadaşları da çağırdık, onların eleştirilerini de dinlediler. Sonunda onlar da, muhalefet eden arkadaşların bu seçilen yönetimin denetiminde çalışmalarını önerdi. Ayrıca Birlik Dayanışma grubunun çalışma ilkelerini anlattılar. Bize muhalefet edenler de, bu toplantıda içlerini dökerek rahatladılar. Çalışmalara çok sıcak olmasa da katıldılar, başka bir yere de gitmediler.

Yine bu dönem, burada dramatik iki olay oldu. Bizlerden önce Birlik Dayanışma grubuna katılan ve Eskişehir’de bu grubun temsilcisi olan İbrahim İşyar - aslında geliş yeri TSİP idi - TÖB-DER Genel Yürütme Kurulu üyeliği ve bölge temsilciliği yapmıştı. TSİP’liler hocayı kendilerinden ayırdıktan sonra, biraz yıpratıldılar. Hoca orta boyda, topluca, sakın, rahat, kaygısız görünümlü, babacan tavırlı, diğer gruplarla da ilişkilerini iyi tutmaya çalışan, çelişkileri derinleştirmemeye özen gösteren bir arkadaşımızdı. Biz Birlik Dayanışma’ya geçince, hâkimiyeti biz aldık. Hoca biraz geride kaldı, nereden baksanız bizim 80’e yakın insanımız var, hoca iki kişi. Yalnız bizimkiler hırlı durmayıp ikide bir maraza çıkarınca, İbrahim İşyar hoca bizleri uzlaştırma, birleştirme yoluna gitti. Bize muhalefet edenlerle, daha sıcak ilişkiler kurmaya başladı. Onlarla evinde toplanıyor, davranışlarında partili havası veriyordu. Muhalefet de hocadan güç alarak dikleşiyor, aleyhimize propaganda yapıyordu veya biz öyle algıladık, yorumladık. İşte son yapılan bu toplantılarda da, hocaya tavır alarak, “Sempatizan gibi gelersen gelersin, gelmezsen güle güle” dedik. Hoca bu olayda yıprandı ve fazla dayanamayıp tayin isteyerek, Eskişehir’den ayrıldı. Kocaeli’ne yerleşti. Ben o zaman yirmi sekiz yaşındayım, hoca elliyi aşkın. Buraya kadar belki normal, şimdi bakınız ileride ne oldu? 12 Eylül geldiğinde, bu hoca sıkıyönetimden önceki yönetimde, TÖB-DER’in Genel Yönetim Kurulu üyesi olduğundan, 12 Eylül geldiğinde Ankara’da sorguya alıyorlar. Sonra meşhur Mamak Askeri Cezaevi’ne gönderiyorlar. Ne sorguda, ne Mamak’ta, en ufak bir gevşeme, konuşma da bulunmuyor. O yaşında direniyor, mücadele ediyor, yargılama sonunda dokuz yıl hapis cezası aldı, yattı ve çıktı. Yıllarca hapis yattığı bu sürede, koğuştaki davranışlarından, dayanışmasından, büyük bir saygınlık kazanarak çıkıyor. Bizim açıkça Eskişehir’den gitmesine vesile olduğumuz hoca, en zor koşullarda direnen, mücadele eden insan çıktı. 1978’den beri görmediğim İbrahim İşyar’ı, 1992 yılında ölümü ile cansız yüzünü Kocaeli’nde toprağa verilirken gördüm. İkinci dram, bize muhalefet eden, ikide bir tartıştığımız Ahmet Aydın,

ders bitiminde okuldan çıkarken, ülkücülerin kurşununa hedef olarak genç yaşında öldürüldü. İki çocuğu öksüz kaldı.

SALDIRILAR VE ÖLÜMLER

Öldürülen Ahmet Aydın'dan sonra, Kemal öğretmenimiz 21.7. 1978'de bir öğretmen arkadaşı ile TÖB-DER lokalinin bahçesinde konuşurken, faşistler tarafından yayılım ateşine tutularak öldürüldü. İlginçtir, öğretmenlerden ve gençlerden öldürülenler, daha çok bizim görüşten insanlar oluyordu. Daha sonra, eski Halkın Kurtuluşu'ndan kitapçı Mustafa öldürüldü. Eskişehir'de ilk sol bir kitap evi açanlardan idi. 1971 olaylarında, elinde dinamit patladığı için bir kolu kopmuştu. Duyduğumuza göre, öldürüldüğü dönemde hiçbir sol hareketle ilgilenmediği, hatta bıraktığı söyleniyordu. Bu dönemin altı çizilmesi gereken gelişmelerin birisi de, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde faaliyetlerine yeni başlamış Apocuların (daha sonra PKK), sol ve kendi dışındaki Kürt örgütlerine karşı başlattıkları sindirme eylemleridir. Bunun sonucunda 19 Aralık 1978 günü, TKP Siirt İl Sekreteri öğretmen Mehmet Çakmak'ın, birkaç arkadaşıyla Diyarbakır'da Temel Dağıtım önünde otururken, uzun namlulu silahlarla Apocular tarafından taranarak öldürülmesidir. TKP'nin bu bölgedeki önemli kadrolarından birisi olan Ömer Ağın da, bu saldırı sonucu ağır yaralandı. Bölgede buna benzer birçok olay yaşandı. Giderek Türkiye solu ve diğer Kürt hareketleri, bu bölgede etkinliğini kaybetti. PKK, civarda tek güç olarak kaldı. Yine bu dönem, bizim Eskişehir'li gençlerden, Ankara'da okuyan Bahri Gürpınar öldürüldü, Eskişehir İGD Şube üyesi Necmi Göçmen, 22.7.1979 tarihinde faşistlerce vurularak öldürüldü. Aynı şekilde Eskişehir'de 5 Nisan 1980 tarihinde, *Demokratik Hak ve Özgürlükler Mitingi* düzenlenmişti. Bu mitinge sadece bizim görüşte olan dernek ve kuruluşlar katıldı. Diğer gruplara da, bu mitinge katılmaları için ısrar ettiğimiz halde gelmediler. İstasyon meydanında toplanan katılımcılarla Atatürk caddesini tamamını yürüdük, oradan Odunpazarı'ndan, Atatürk Lisesi'nin önüne geldik. Lisenin önünde kitle örgütleri adına konuşmalar yapıldı, öğretmenler adına da konuşmayı ben yaptım. Mitingin dağılımından sonra, Ankara'dan gelen bir grup, bölgelerin, sokakların kimin kontrolünde olduğunu bilmedikleri için, ülkücülerin bölgesinden geçerken, yani Sakarya caddesinin arka sokaklarından Köprü Başına çıkan güzergâh üzerinde giderken, plakası tespit edilemeyen bir araçtan açılan yayılım ateşi ile taranıyor. Burada Ankara İlerici Kadınlar Derneği ve Bank-Sen üyesi Aytül Acarbaş, Mehmet Doğan ve Faruk Ferah öldürüldü. Yazması ne

kadar kolay değil mi? ‘Üç insan hayatını kaybetti’ diye ama bu canları ne umutlar, ne gelecekler bekliyordu. Yaşanası güzel bir dünya için mücadele veriyorlardı, çocukları olsun, “Çocuklar da şekerde yiyebilsin” istiyorlardı. Ama bir tek kötü, sarı kurşunla her şey bir anda bitiverdi. Öldüler, şimdi belki isimleri bile hatırlanmıyor. 6 Mayıs 1980 tarihinde İLD (İlerici Liseliler Derneği) Eskişehir şubesi üyeleri, Meslek Lisesi öğrencileri, daha yaşamlarının baharında, Abdullah Çetin ve İsmail Demircan faşistler tarafından kurşunlanarak öldürüldüler. Binlerce aydın, yazar, gazeteci, bilim adamı, sendikacı, genç, kadının yanı sıra, yıllarca Maden-İş Sendikası ve DİSK’in Genel Başkanlığını yapmış Kemal Türkler 22 Temmuz 1980 tarihinde evinin önünde hunharca katledildi. Sadece cenazelere katılmaktan başka, bir şey yapamıyorduk.

O günler, çok kötü ve acı çekilen günlerdi. Herkes kelle koltukta geziyordu, akşam eve kimin dönüp, kimin dönmeyeceği belli değildi. Ülkücülerle çatışmalarına, bir de sol grupların kendi içindeki çatışmaları eklenince, düşünün o günkü yaşamı. Halkın Kurtuluşu ile İGD birbirlerini nerde görürlerse, kavga ve çatışma çıkıyordu. Bizim gibilerin artık yaşı, başı gelmiş, ne düzen, ne bir sevgili, ne bir yuva kurmak, aklımıza bile gelmiyor. Gerçek hayattan, doğal yaşamdan ne kadar kopuktuk. Gerçi bunu kimse engellemiyordu, bilinçaltındaki kırılamayan tabular, geri alamayacağımız zamanımızı alıp götürüyordu.

Hayat durmuştu; insanlar sadece can derdine düşmüştü, bir tek dişe dokunur gelişme, önümüzde Eskişehir TÖB-DER seçimleri vardı. Yönetim de sosyal demokratların elindeydi. Yönetimin kimseye faydası da yoktu, zararı da yoktu. Yalnız burada bizim hedefimiz, ülkede tüm tabanın özlemi olan TİP, TSİP ve TKP ittifakının hayata geçirilmesi idi. Hedefimiz bu ittifakı, tüm diğer şubelere örnek olması açısından gerçekleştirmekti, ittifak görüşmelerinde diğer grupların yönetim kurulu listesini oluştururken istedikleri tüm başkanlık, sekreterlik, üyelik gibi yerlerin hepsini verecek, bu konuda istedikleri her koşulu kabul edecek, sadece demokratik kitle örgütlerinin ilkelerinden taviz vermeyecektik. Bu düşüncemizi bu iki gruba ilettik, ilkeli, tabanın isteği doğrultusunda ittifak anlayışımızı diğer gruplar da kabul edince, yönetimin oluşturulması konusunda görüşmeler başladı. Tüm gruplar, yönetimin paylaştırılmasında, kıyamet kopacağını zannediyorlardı. Çünkü daha önceki bu tür ittifak görüşmelerinde mal pazarlığı gibi, yönetimden kim daha fazla sayıda insanını sokarsa, o, diğerinden karlı çıktığını zannederdi, yani bu tür işlere kâr-zarar meselesi olarak bakılırdı. Bu toplantıda da diğer gruplar isteklerini söylediler, başkanlık bizde olsun, sekreterlik şunda olsun, yönetim üyelikleri öbür grupta olsun, diye önerilerini getirdiler; bizim önerimiz ise, ne yönetimden, ne diğer organlardan hiç birinde yer istemediğimizi, sadece anlaştığımız ilkeler doğrultusunda seçime gitmek istediğimizi ve seçimde koşulsuz destekleyeceğimizi belirttik. Bu önerimize çok şaşırdılar, biraz önceki yarı pazarlık önerilerinden biraz mahcup olarak, bizi de yönetimde görmek istediklerini söylediler. Bu konuda en küçük bir pazarlığa girmeden hemen

orada yönetim kurulunu oluşturduk. Türkiye’de ilk defa böyle bir ittifak gerçekleşmişti, bu çok önemli ve olumlu bir adımdı, her ne kadar geç kalınmış, tavsamış olsa da, örnek bir oluşumdur. Buradan çıkarılacak sonuç, demek ki böyle bir şeyin olabilirliği idi. Biraz fedakârlık, biraz grup çıkarını geri plana atıp kitlelerin talep ve isteklerini öne çıkararak, buraları politik ve ideolojik arena olmaktan çıkarıp, gerçek meslek örgütleri olarak üyelerinin demokratik, ekonomik sorunlarının çözüm yerleri olarak görmek yeterliydi. Üçlü olarak girdiğimiz bu seçimleri, rahatlıkla aldık. Bizden İsmet Akın, TÖB-DER sekreteri olarak yönetime girdi.

Bu arada benim tayinim, Eğitim Enstitüsü’nden, Eskişehir Mustafa Kemal Lisesi’ne çıktı. Sözde Eğitim Enstitülerinde her şey yoluna girmişti, aslan sosyal demokratlar kendi adamlarını buraya yerleştirmek için, bizleri yavaş yavaş burarlardan almaya başladı. Anlaşılan, onlar da temizlik harekâtına başladı. Bana lisede ders vermediler. Ders saatlerimi orta kısma vererek doldurdular. Burada derslere başladım. Maraş katliamının yıldönümü gelmişti. Genel merkez, her zamanki gibi net bir karar alamamıştı. Yönetimdeki Dev-Yol grubu, bir günlük derse girmeme kararı almıştı. Yönetimin diğer ortağı TSİP grubu, her şubenin kendi alacağı eylem kararına göre hareket etmesini önermişti. Eylem gününün arifesi akşamına kadar, genel merkezden, hâlâ nasıl bir eylem yapılacağı haberi gelmemişti. Bu nedenle şubeler ikircikli kalmışlardı. Gerçi böyle bir tavır bazı öğretmenlerin de işine geliyordu. Bu gerekçenin arkasına sığınarak, eylem yapmama isteklerine kılıf geçiriyorlardı. Bizim şube, yönetimdeki üçlü ittifak da, eyleme gidilip gidilmemesi konusunda ortak net bir karar alamamış, karar grupların kendi inisiyatifine bırakılmıştı. Bizim grup bir günlük derse girmeme eylemini destekledi, karar son anda alındı, kendi grubumuza bildirmede geciktik, gerçi isteyen, istese, bir biçimde duyardı.

Bir günlük boykota, bizden birazcık, birazcık Halkın Kurtuluşu’ndan, biraz Dev-Yol’dan katılım oldu. Boykot sonunda, Milli Eğitim soruşturma açtı. İfadeye çağırdılar, ifadede soruşturmayı yürüten yetkili, soruyu şöyle soruyordu, “Hocam, bugün hastaydınız, değil mi?”. “Hayır, ben Maraş olaylarını kınamak için gelmedim” dedim. İfadeyi alan yetkili, bir daha üzerine basa basa, “Hocam, o gün hasta değil miydiniz veya bir mazeretiniz vardı, onun için okula gelmediniz değil mi?” diye soruyu bir daha tekrarladı. Hasta olmadığımı, bilerek ve isteyerek okula gelmediğimi, Maraş katliamını kınadığım için derslere girmedığımı, belirttim. Tutanaklara geçirttim. Yüze yakın öğretmen boykota katılmışken, böyle sorulara, soruşturma aşamasında, “Evet hastaydım” şeklinde cevap vermeleri nedeniyle soruşturma dışı kaldılar. Benim gibi “Evet boykota katıldım” diyen iki bine yakın üyeli, koca Eskişehir TÖB-DER şubesinde yedi öğretmen kalmıştı, bunların dördü bizim gruptandı. Ben, İsmet Akın, Zühal Karabaş, bir de emekli albayın kızı Nurten öğretmendi. Diğer iki öğretmenden zannedersem biri Halkın Kurtuluşu’ndan, biri de Dev-Yol’dandı. Hemen bizleri açığa aldılar, iki

aydan fazla açıkta kaldık, sonunda bazılarımızı ilçelere sürdüler, bayanları gide-meyecekleri Yozgat'ın üçra yerlerine sürdüler, beni Çifteler ilçesi, Kadıkuyu köyü ortaokuluna verdiler. Biz bu süreci sakın sakın dinlenerek geçirdik, diğer TÖB-DER üyeleri de yüzümüze mahcup ve biraz utangaçça bakarak ve bize üzülerek geçirdi.

Bu günlerde öğretmenlik dönemimin beni en çok etkileyen bir anısı aklıma geldi. Çok soğuk, saçaklardan buzların sarktığı bir akşamüstüydü. Hava erken kararıyordu. Politik ortam yay gibi gergindi. Nereden bir silah patlar, kör bir kurşuna hedef olurum, diye düşününce sokakta aceleyle yürüyordum. Yerler buz pistine döndüğünden, düşmemek için de dikkat ediyordum. Bu arada başında simit tepsisi olan genç “Hocam” diye seslendi. Karanlıktan yüzünü seçemedim. Durdum, yanıma yanaştı. “Ben sizin Mustafa Kemal Lisesi’nden öğrencinizim, sizi özledik, derslere neden gelmiyorsunuz” diye sordu. Hayatta cevaplandırma-dığım en zor sorulardan birisi, bu olmuştur. Aynı zamanda öğretmenliğim döneminde, en kıvanç duyduğum bir cümle...

Monoton yaşamımızı değiştiren bir olay da, yeni mezun genç öğretmenler-den Muzaffer için kız isteme merasimi oldu. İsteyeceğimiz kız da, bizim gruptan, merkez köylerin birinde öğretmenlik yapan Hatice öğretmendi. Bu ikili birbiri ile anlaşmışlar, gerçekten de ikisi de bizim en sevdiğimiz öğretmenlerden, tertemiz, pırıl pırıl iki insandı. Hatice babasını yoklamış, babası önce; “Sen istedikten sonra kızım, benim için hoş” demiş. Sonra oğlumuz Muzaffer’le ilgili araştırma-da, Muzaffer’in Alevi olduğunu öğrenince, Nuh diyor, peygamber demiyor. Muzaffer’in de, o sıralar, ya babası hasta veya vefat etmişti. Tam hatırlamıyo-rum, “Bir de biz istemeye gidelim, bakalım” dedik. İsmet hoca ile ikimiz, Hati-ce’nin evine babasından istemeye gittik. Babasının yüzü yere düşse bin parça, yüzümüze bile bakmıyor. Giriş güzergâhından sonra isteğimizi söyledik. Babası “Hiç evelme gevelme, bu kızı soyar, köpeklerin önüne atar, gene o çocuğa vermem, bizde Alevi’ye kız vermek yoktur” dedi. Benim tepem atmış “Sen Müs-lüman mısın?” dedim. “Evet” dedi, “Müslümanlıkta böyle bir şey var mı” dedim, cevap veremedi, “Utanmıyorsun, gücün bu kıza mı yetiyor, soyar sokağa atarım, diyorsun, biz bu kızı alırız, ama insan gibi, büyük olarak sana geldik, ama sen insan değilmişsin, hadi bakalım, bu kızı at da görelim” dedim. Yürüdük çıktık. Bir, iki hafta sonra Muzaffer Hatice’yi daha doğrusu, Hatice Muzaffer’i kaçırdı. İki sene sonra Hatice’nin çocuğu oluyor, yolda babasına rastlıyor; Hatice de, babası da, birbirlerine dayanamayıp barışıyorlar, torununu kucaklıyor. Daha sonraki günlerde, Hatice’nin babasına çok desteği oldu. İki tane kendileri gibi güzel kızları, kızlarının da çocukları var, yani bu iki genç öğretmenimiz dede, nine oldular.

Bu dönemde hatırlayabildiğim en önemli olay veya eylemlerden biri de, An-kara’da yaptığımız öğretmen örgütlenmesi toplantısıydı. Bu toplantıda, yakında yapılacak olan İlkokul Öğretmenleri Yardımlaşma Sandığı’nın, İlk-San kongre-

sine hazırlık çalışmaları gündeme geldi. Bu toplantıya Konya temsilcisi katılmamıştı. Konya İlk-San temsilcisi ile bağ kurma görevi bana verildi. Ertesi gün sabahtan, Konya'ya hareket ederek, öğle sonrası Konya terminaline indim. Terminalde bir acayiplik vardı, hani terminallerde bir hareketlilik, bir telaş olur, herkeste bir yerlere yetişme isteği vardır ya, burada o doğallık yoktu. Havada gizli bir sessizlik ve takip kokusu vardı. Havayı pek sevmedim, ortalıkta da bir takım gençler başıboş geziniyorlar, çaktırmadan etrafı kesiyorlardı. Benim üzerimde takım elbise, kravat, elimde çanta, etrafa fazla bakmadan, dikkati çekmeden bir taksiye atladım. Alaattin Tepesi'nde bir yer ismi verdim. Daha önce Konya'yı tanımam, işe yaramıştı. Buradan yürüyerek, sanki bir iş takipçisi gibi, dikkatlice doğru TÖB-DER gittim. Aradığım hocanın buraya gelemediğini söylediler. Evinin yerini de bilen yoktu. Ankara'dan da bana, Bank-Sen Sendikası'nın yardımcı olacağını söylemişlerdi. Buradan çıktım, taksiye binerek Bank-Sen'i buldum. Sendikaya geldiğimde, dış duvarların kurşun izlerinden delik deşik olduğunu gördüm. Zile bastım, kapıyı açmadan önce kapı önünde küçük bir sorgulama, sonra kapı açıldı. Ben isteğimi anlattım, onlar içinde bulundukları durumu özetlediler. Bir gün önce ülkücüler, gece sendikayı basıp etrafı kurşun yağmuruna tutmuşlar, içerisi de darmadağınık, hatta burada da kurşun izleri vardı. Sendikada, bir sekreter, yönetimden birisi, bir de şoför bulunuyordu. Tüm bunlara rağmen, şoförün beni İlk-San temsilcisi Mustafa hocaya götürebileceğini söyledi. Şoför, Konya'nın çevresi geniş, kalabalık ailelerindenmiş. O nedenle, ona direkt saldırıda bulunamıyorlarmış. Şoför beni bir sokağın başına bırakarak, hocanın evini karşıdan tarif etti. Hoca beş katlı bir apartmanın, üçüncü katında oturuyordu. Giriş katı bakkaldı, üçüncü katın zilini çalarak kendimi tanıttıktan sonra, ancak kapı açıldı. Bütün aile bireyleri evdeydi. Kongre ile ilgili çalışmaları anlattım, hocanın gözünden yaşlar dökülmeye başladı. Meğer hoca, can güvenliği nedeniyle iki aydır okula gidemiyormuş. Maaşını bile alamadığını, çarşıya, pazara çıkamadıklarını, sağ olsun, girişteki bakkalın veresiye verdikleri ile yetinerek karınlarını doyurduklarını anlatınca, içim bir hoş oldu. Bir kelime edemedim, dondum, kaldım.

İki tane çocuk, ihtiyar annesi, eşi, karşısında koca adam ağlıyordu. Düşünün, bir öğretmen inşilediği bir suç yok, yargılanması yok, yolsuzluğu yok, usulsüzlüğü yok, sadece, sömürüye ezilmeye, eşitsizliğe karşı olmuş, hak demiş, özgürlük demiş, eşitlik demiş, insanca yaşam demiş ve bunları dediği için, işine gidemiyor. Aşını, ekmeğini alamıyor, çocuklarını okula göndermiyor, yarı aç, yarı tok bakkalın insafına kalıyor. Hiçbir şey demeden müsaade istedim. Sağıma, soluma bakmadan caddeye çıktım. Mayıs'ın ortaları ikindi saati olmasına rağmen, cadde de, sadece kendi ayak seslerimden başka, doğru dürüst ses duyulmuyordu. Bazı köşelerde acayip tipli insanlar vardı, yine sağa, sola bakmadan, önümden geçen üç tekerlekli, üzerinde garaj yazan tripötörü durdurarak bindim. Garaj çıkışında inerek, yavaş yavaş çıkışa hazırlanan bir otobüsün arka kapısında

bulunan muavine, yer olup olmadığını sordum. Var olduğunu, söyledi, hemen otobüse atladım. “Nereye gidiyorsun ağabey” dedi. Ben otobüsün nereye gittiğini sordum, “Bursa” dedi, ‘iyi, ben de Eskişehir’de ineceğimi, söyledim. Döndükten sonra, Ankara’ya durumu anlattım, “Konya bitmiş, hiçbir şey beklemeyin” dedim. Evet, bahsettiğim yerin, Türkiye’nin en büyük illerinden birinin durumu ve insan manzaraları buydu. Bu İlk-San Kongresi’ni, bizim grup ile sosyal demokratların yaptığı ittifak aldı. 12 Eylül sonrası da 1983’e kadar götürdüler, 1983’te seçimi kaybettik, bu İlk-San Kongresi’ni nasıl kaybettiğimizi ileride ayrıntılı yazacağım.

Bu yıllarda önemli hareketliliklerden birisi de, İlerici Kadın Derneği (İKD) Genel Başkanı Beria Onger’in ara seçimlerde aday olması oldu. Biz de Eskişehir’den, Çağlayan’da yapılan mitinge bir otobüs tutarak katıldık. Miting olaysız başladı, olaysız bitti, katılım beklediğimin altında oldu. Belki o dönemin şiddet ve terör olayları sonucu, katılımın çok yığınsal olmasını etkilediğini zannediyorum. Seçim sonucunda da, Beria Hanım kazanamamıştı.

Bir önemli olay da, Türkiye’de ilk defa, tüm tabanın özlediği, üçlü ittifak kurulmuş ve Eskişehir TÖB-DER şubesinde yönetime gelmişti. Fakat tam bu sıralarda, TÖB-DER Genel Merkezi, son M.C. iktidarı tarafından süresiz kapatıldı. Eğitim Enstitüsünü de ele geçirmek için, öğretmenlerin büyük çoğunluğunu Yozgat’a sürdüler. Benim Eskişehir Eğitim Enstitüsü’nden tayinimi çıkaran sosyal demokratların çoğunluğunun, Yozgat’a tayini çıktı, hiç biri bu yeni sürgün tayin bölgesine gidemedi.

Bu yılın ilk ve son etkinliği de, darbeye 11 gün kala, Eskişehir Arı Sineması’nda kitlesel olarak yapıldı ve Dünya Barışı için, dostluk için, kardeşlik ve halkların özgürlüğü için konuşmalar yapıldı. Öğretmenler adına bu konuşmacılardan biri de, bendim.

EVİLİLİĞE İLK ADIM VE 12 EYLÜL

Yıl 1980'e geldik. Eskişehir'de Temmuz ayı başı, bir öğle sonrası, Adalar girişinde, Köprü Başı caddesinde, bizim gençler yine bir takım olayları protesto etmek için korsan yürüyüş yapıyorlardı. Polis, haber alıp gelesiye kadar bizim gençler epey yürüdüler. Polis yürüyüşü dağıtmak isteyince, gençlerle dalaştılar. Hatta küçük bir arbede çıktı, bu arbede sırasında en ön saflarda iki kız, korkmadan direniyor, polisle kavga ediyordu. Hele içlerinde bir tanesi, daha bir cesaretle direniyor, mücadele ediyordu. Bu kız dikkatimi çekti. Gençlerin yaptığı korsan gösterilere biz katılmazdık, bize böyle eylemleri duyurmazlardı zaten. Bu dalaşmanın sonucu, kaçmadan direnen bu iki kız polis yakalayarak götürdü. Götürülenlerden biri, Akademi öğrencisi Hatice ile Eğitim Enstitüsü öğrencisi Sevgi'ydi. Bu iki öğrenci, çıkarıldıkları mahkemece tutuklandılar. Bizim gençlikten, kendi otelimde Seyfi tarafından esir alındığımda, benim başımda nöbetçi kalan, daha sonra yakın dost olduğumuz, Çamur Şevket de, bir kavgadan veya bir olaydan tutukluydu. Şevket'i cezaevinde ziyaretine gittiğimizde, bu iki kız da ziyaret ettim. Bu kızlardan Hatice'nin hapisteki tavrı da, üzerimde olumlu izlenim bıraktı. Tutuklu kızlar, ilk mahkemede tahliye oldular. Daha önce dünlük yapıp istemeye gittiğimiz öğretmen Hatice'ye, bu kızla ilgili bilgi toplamasını söyledim. Benim dikkatimi çekenin ismi de, Hatice idi. Hatice, Eskişehir Ticari İlimler Akademisi'nin İktisat Bölümü son sınıf öğrencisiydi, iki-üç dersi kalmış, verdiğinde mezun olacaktı. Memleketi, Aydın'ın ilçesi Nazilli. Bizim öğretmen Hatice ile haber göndererek, bu öğrenci Hatice ile görüşmek istediğini söyledim. Hemen bana bir randevu ayarladı, Adalar'da kendi kurtarılmış bölgemizdeki pastanede tanıştık. Öğrenci çalışmasında bulunduğu için, beni önceden tanıımıyordu. Kendisini hapisanede ziyaret ettiğimi de hatırlamıyor, neyse biraz kendimi tanıttım. İleride iyi tanıyacağımı söyleyerek, niyetimi direkt açıkladım. Yalnız gelecek için, işte yeşil panjurlu, küçük bahçeli evimiz olsun, arabamız olsun, bahçede oynayan çocuklarımız olsun, şeklinde beklememesini, önümüzdeki günlerin çok daha zor günler olacağını, böyle günlerde birlikte mücadeleye varsa, her türlü zorluğa hazırsa, teklifimi düşünmesini, kararını bildirmesini söyledim. Tabii şaşırdı, gitti. Üç gün sonra, görüşme isteğinde bulundu. Sormuş, soruşturmuş, teklifimi kabul ettiğini bildirdi. Evet, evlenecektik. Ben otuz ya-

şımda, Hatice yirmi üç yaşındaydı. O dönemdeki erkek kadın ilişkilerinde ölçüye bakın, ne o benim huyumu, tüyümü biliyor, ne de ben onun huyunu biliyordum. Neleri sever, neler sevmez, alışkanlıkları nelerdir, birbirimizle anlaşabilir miyiz, uzlaşabilir miyiz, bunları karşılıklı ne konuşuyoruz, ne soruyoruz. Ölçü olarak; kim, daha çok direniyor, yiğitlik yapıyor, mücadeleden kaçıp kaçmadığı alınıyordu. Gerçi Hatice, insan olarak dayanışmacı, bölüşümcü olarak, dürüst mü-kemmel bir insandı. Maalesef bu tür evliliklerin büyük çoğunluğu, 12 Eylül sonrası, ayrılıkla, hüznle ve acı ile sona erdi. Bizim evliliğimizin sonunun ne olduğunu ileride göreceğiz.

Hatice ile bu görüşmemizden ve anlaşmamızdan üç-dört gün sonra, kaldığımız evin kapı zili acı acı çalıyordu. Saate baktık, saat altıydı. Bu saatteki çalış normal değildi, telaş ve endişe ile kapıyı açtık. Gelen en küçük kardeşim Alaattin'di. Darbe olduğunu, sokağa çıkma yasağı getirildiğini, tedbirimizi almamızı söylemek için geldiğini bildirdi. Hemen gitti. Televizyonu açtık, doğruydu; bizi bir telaş aldı, bizim ev arşiv deposu gibiydi. Öğretmen çalışmasının evrakları burada, Ramazan'ın kooperatif çalışmaları burada, bildiler, kitaplar, ev doluydu! O telaşla, havalandırma boşluğuna, bu kitapları, yazıları, çizileri atarken, altıyı yirmi beş gece bir zil daha çaldı. Kapının gözetleme deliğinden baktığımda, kapı önü asker, sivil doluydu. Kimi aradıklarını sorduk, "Sabahattin İzcioglu'nu can güvenliği için misafir edeceğiz" dediler. Bu can güvenliği, hiç hoşuma gitmemişti. Benim canımı ne kadar seviyorlar, daha önce de can güvenliğimizi sağlamak için Kartal-Maltepe'ye koydular, can güvenliğim için okulda yatılılık hakkım alındı, yine can güvenliğimiz için son sınıfta Konya'ya sürüldük. En sonunda da, gene, darbenin ilk saatleri, can güvenliğini sağlamak için asker kapıya dikildi. Kapıyı açtım, kapının önünde bir albay, bir üst teğmen, biri çavuş iki asker, iki de sivil polis vardı. Komutan giyinmem için müsaade verdi, içeri girmediler, ben yan odada giyinirken sivillerden birisi, "Komutanım evi de arayalım, diğerlerini de götürelim" dedi. Komutan "Hayır, bize sadece Sabahattin İzcioglu'nu da alıp gelin" dediler. "Ayrıca, arama emrimiz yok" diye cevap verdi. Baktım, bazılarının niyeti kötü, fazla düşünmelerine fırsat vermemek için, kemerimi elime aldım kapının önüne geldim. Hazır olduğumu söyleyerek, merdivenlerden inerken kemerimi taktım. Komutan çok nazik davranarak önce emniyete götüreceklerini, sonra askeriyede misafir edeceklerini söyledi. Kelepçe takmadılar. Komutanın dediği gibi, önce emniyete götürerek fazla bekletmeden kaydımı yaptırdılar. Emniyete geldiğimiz ciple 1. Taktik Hava Üssü'nde, kartal heykelinin bulunduğu kapıdan geçtikten sonra bir yerlerde kayıt işlemleri yapıldı. Sonra da yine bu askeri üssün bünyesinde bulunan askeri ceza ve tutuk evine getirildim. Misafir olarak, 25-30 metre karelik, içinde sadece sekiz ranzası bulunan bir yere konuldum. Dokuz yıl sonra, yeniden tutukluluk günleri başlamıştı.

Kapıları kilitlemeyi hiç unutmamışlar, kapılarda nöbetçi bırakmayı da hiç unutmamışlar, "Yasak hemşerim" demeyi hiç unutmamışlar, dokuz yıl önceki

demir parmaklıklar arkasındaki hapishane kuralları, aynen devam ediyordu. Yeni yerime geldikten on dakika sonra, Maden-İş bölge temsilcisi Dursun Sabur'u aynı odaya getirdiler, beş dakika sonra İGD Eskişehir şube başkanı Ziya Yavuzeş geldi. Anlaşılan toplama başlamıştı. Doğal olarak böyle durumlarda insanın içinde endişeler başlıyor. Geçmişi şöyle bir tarıyorsunuz, film şeridi gibi tüm geçmişi gözünüzün önüne getiriyorsunuz, buna beyninizde, bilinçaltınızda yorumlar katıyorsunuz, bazı yorumların sonucu sizi ürpertiyor, bazı yorumlarda ne olursa olsun deyip kendinizi gelişmenin seyrine bırakıyorsunuz. Bu iç hesaplaşmayı yaparken sizin kaderinize ortak olan birilerinin olması, bir anlamda sizi rahatlatıyor. Bu arada da, çevreyi, sizi getirenleri, nöbetçileri, etrafta olan veya hareket eden her şeyi, en ince ayrıntılarına kadar kaçırmadan takip ediyor, insanın kendini koruma ve uyum süreci başlıyor. Askerler iyi davranıyorlardı, onların böyle davranması, üstlerinin bize karşı tavırlarının yansımasıydı, çünkü üst askere nasıl davran derse, asker öyle davranırdı. Öğlen yemek verdiler, askerin yediği karavanadan verilmişti, fena değildi. Tüm bu, bize karşı davranış ve tutumlarından anlaşılan, şimdilik postu kurtarmıştık. Darbe bu, isteseler anında isimiz bitebilirdi. O gün, yine ilginç bir şey daha olmuştu. Sigara içen arkadaşlar kantinden askerle sigara getirttiler, sigara paketlerinin sarıldığı gazete parçasını açtığımızda Mahir Çayan'la, Ulaş Bardakçı'nın, ilk mahkemeye çıktıklarında, Mahir'in üzerinde kirden iyice siyahla, koyu maviye dönüşmüş tişörtüyle, Ulaş Bardakçı'yla birbirlerinin ellerini sıkkan resimleri çıktı. Bu kadar rastlantı olur. Ben yine dokuz sene sonra askeri tutuk evindeyim, onlar mezarda. Resimleri bir gazete parçasında karşıma geliyor, gerçi artık aynı görüşleri savunmuyoruz, ama köken olarak oradan geliyoruz.

Sekiz ranzalı, kuru odada öyle bekliyoruz, kaldığımız odada, hapishane önündeki caddeye bakan küçük bir pencere vardı. Bu pencerenin önünde nöbetçi asker dolaşüyor, bizdeki saflık ama işte, nöbetçi askere neden bekletildiğimizi soruyoruz. Asker "Yasak hemşerim, konuşmak yasak" diyor. Akşama doğru omzu epeyce kalabalık, zannedersem üst komutanı, yanında yine bir sürü rütbeli askerler, ellerinde not defterleri ile geldiler. Ranzalara baktılar, kirli çarşafları, yastık kılıflarını görünce komutan, derhal çarşafların, yastık kılıflarının değiştirilmesini, battaniye verilmesini, emretti. Sonra, komutan ülkenin içinde bulunduğu durum nedeniyle, böyle bir durumun hâsıl olduğunu, bizleri misafir olarak tuttıklarını, bizlerin belli sınırlar ölçüsünde isteklerimizi ileteceğimizi, durumumuz hakkında da kendisinin de bilgisi olmadığını, görevlerinin sadece bizi misafir etmek olduğunu bildirdi. Daha önce de yorumladığımız gibi, nasıl bir sistem uygulayacakları konusunda sıkıyönetimin de net olmadığı, ama gerçekten de kelleyi şimdilik kurtardığımız tespiti doğrudu. Sadece bir gece, yeni koğuşumuzda üç kişi kalabildik. Ertesi gün, önce TİP yöneticilerini, sonra TSİP yöneticilerini yanımıza getirdiler. Fakat bu sefer de küçük koğuşa sığamadık, küçük koğuşun yanında büyük koğuşu açtılar. Hep beraber oraya taşındık. Dışarıda

birbirimizle doğru dürüst konuşmadığımız, selam bile vermediğimiz TİP; TSİP yöneticileri, bizi görünce çok sevindiler. Birbirimize sarıldık, can ciğer kuzu sarması. Sanki kırk yıllık dost, birbirimizi yıllarca görmemiş de, kavuşmuşuz gibi. Yalnız şurası doğru, yıllarca birbirimizi görmezlikten gelmiş veya küçümsemiştik. Şimdi, sıkıyönetim, hepimizi aynı zindana atınca, varlıklarımızı kabul ettik, hasret gidermeye başladık. Bu grupların arkasından Dev-Yol grubunu getirdiler. İçlerinde, bizim afişi TÖB-DER’de indirdiği için kavga ettiğimiz, benim de dudağını patlattığım Veyis öğretmen de vardı. Onlar da içeri girip bizi görünce, aynı sevinci yaşadılar. Dışarıda yumruk yumruğa kavga ettiğimiz insanlarla, şimdi hapishane koğuşunda aynı kaderi paylaşıyorduk. Veyis hoca beni görünce hemen yanıma geldi, sanki hiçbir şey olmamış gibi birbirimize sarıldık. O durumlarda çok ilginç bir psikolojik durum oluşuyor, bazı şeyler unutuluyor.

Biz kıdemli olduğumuz için, onlara ev sahipliği yaparak yerleşmelerine yardımcı oluyoruz. İhtiyaçları ile ilgileniyoruz, buradaki yaşam biçimini anlatıyoruz. Bu grupların geleceği haberlerini orada görevli birinden alıyorduk, içeri bir radyoda sokmuştuk, çaktırmadan akşamları “Bizim Radyo”, “TKP nin Sesi”ni dinliyor, diğer gruplara ülkede olup bitenler hakkında bilgi veriyorduk. Orada da biraz hava atıyorduk tabii. Bu grupların arkasından, Afyon ve Kütahya’dan sağ görüşlü, ülkü ocaklı grupları getirmeye başladılar. Hepimizi aynı yere koydular. Koğuşlar sıkış tepiş oldu, koğuşlar dediğim küçük koğuş sekiz kişilik, büyük koğuş yirmi sekiz kişilik idi. Sağ grup gelince işler değişti, çoğu bulundukları illerde cinayete bulaşmış, acayip tipler, hemen hırlaşma başladı. Onların sayısı da, bizler kadar vardı. Yalnız onların hepsi genç, bizim TİP ve TSİP içinde yaşlılar vardı. Hapishanenin yapısı, iki metrelik demir parmaklıklı kapıdan girince, on metre uzunluğunda bir koridor başlıyor, koridor bitince büyük koğuşun girişi kapısı geliyor. Ana girişin bir metre sağında da, küçük koğuşun girişi bulunuyordu. Otuz beş kişinin kaldığı yer bu kadardı. Bunlar gelir gelmez, onlar bizim kim olduğumuzu, biz de onların kim olduklarını öğrendik. Ardından koridorda voltalar başladı, daracık yerde iki onlardan, benle Ziya Yavuzeş olmak üzere iki de bizden, voltaya başladık. Volta yolunda karşılaşınca, kimse yana çekilmeden omuzlar vuruluyor, ne biz koridordan çekiliyoruz, ne onlar. Tam bir sinir savaşıyla, volta da devam ediyordu. Demir parmaklıklı giriş kapısının arkasında asker, silahlı nöbet tutuyordu. Nöbet tutan asker bizim omuzlaştığımızı görünce, tahminimize göre, bunlar kavga edecekler diye, dışarıya haber verdi. Hatırlayabildiğim kadarı ile ya bir teğmen, ya da bir yüzbaşı geldi. Bizim duyacağımız şekilde askere “Bunlar kavga ederlerse, ateş et, tara” diye emir verdi. Sağcılar bunu duyunca, Ziya ile bana geldiler, anlaşılmam, dediler. Önce tereddüt ettik, çekingen davrandık, böyle bir teklif beklemiyorduk. Önerilerinde bir numara var mı diye şüphayle karşıladık. Nasıl anlaşacağımızı sorduk, “Düzeni birlikte sağlayalım, kimseyi kavga ettirmeyelim, bu tür volta gibi davranışlardan sakınelim, voltayı yasaklayalım” dedi. “Bunu arkadaşlarımıza götürelim, size bildiririz”

dedik. Açıkça arkadaşlara götürme formalite gereği, birlikte bir saat değil, iki saat değil, bu sinir savaşı yirmi dört saat, her gün, böyle kavga ve gergin ortamı kimse kaldıramazdı. Bizimkiler dünden razı, zaten bazıları ranzaların köşelerine sinmişti. Biz yalan yanlış, her zamanki demokrasi anlayışımıza göre(!) arkadaşlara sorar gibi yaptık, ülkücülere önerilerini kabul ettiğimizi bildirdik, onlardan Kütahyalı genç birisi, bizden de koğuş temsilcisi olarak ben, ikimiz yürütmeyi yapacaktık. Gerçekten de ortaklaşa kavgasız, hır çıkarmadan yaşam sağlandı, temizlik nöbeti, karavanayı dağıtım, bulaşıkları toplama nöbeti aksamadan yürütülüyordu, hatta karavana dağıtırken sağcı nöbetçi, bana etli ve çok koyarak torpil yapmaya başladı. Yapmamasını söyledim, eşitlikçiyiz, adaletçiyiz ya. Fakat bir sorunumuz vardı, yemek, yiyecek, yer yetmiyordu; bir kısmımız yerde yiyorduk. Aklıma Bursa Cezaevi geldi, “Yine Bursa günleri mi başlıyor” diye kaygılanmaya başladım. İdareden masa istedik, ama ben çıkıncaya kadar masa gelmedi. Üçüncü haftayı doldurduk, kendime ait bir ranzam var, en önemlisi radyomuz var, bu tür şeyler, böyle yerlerde çok önemli. Bu dönemde havalandırma yok, yürüyüş yok, bol bol muhabbet vardı.

Hafta başı sabah erkenden, asker, ifadeye götürüleceğim için hazırlanmamı söyledi. Dışarıya çıkınca askeri cipe bindirildim. Yola çıktık, nereye götürüldüğüm hakkında hiçbir şey söylemiyorlardı, sonunda Eskişehir Emniyeti’ne teslim ettiler. İşlemlerden sonra bir odaya koyuverdiler. Aman aman, içerisi tıklım tıklım dolu, yatacak yeri bırakın, betonda oturacak yer bile bulmak çok zor. Buradakilerin çoğunu tanıyorum, Eskişehir’deki sol grupların her çeşidi var, hepsi de beni tanıyor. Geçmiş olsun seremonisinden sonra, bir oturumluk yer verdiler, öyle odada yatakmış, battaniyeymiş yok, sadece yerlerde gazete kâğıdı, benim de boyum uzun olduğundan, ayaklarımı doğru dürüst kıvıramadığım için yerde oturmaktan nefret ediyorum. Benim için büyük işkence, ama yapılacak bir şey yok.

Burada ne oluyor, diye sordum, “Birazdan anlarsın” dediler. Gerçekten de insan sesinin çok değişik çıktığını, Seyfi’nin esir alarak coplarla dövdüğü Erdal’dan duymuştum, bir de burada. Bir insandan böyle ses çıkabilir mi? Bögürmeyle karışık, cırtlak, acayip sesler, evet, işkence sesleri gelmeye başlamıştı. Burada ve diğer hücre odalarında kalanların ifadelerini alıyorlardı. İnsanlar gündür burada, yemek falan verdikleri yok. Sabahleyin sırayla emniyetin tuvaletine çıkarıyorlar, para toplanıp, zeytin, peynir ekmek aldırılıyor, ancak ekmeğin arasına koyup yiyebiliyorsunuz. Çünkü oturmaya yer yok, sırayla oturuluyor, diğerleri ayakta bekletiliyor.

Hücrenin o pis kokulu havasına, özellikle gece, işkence sesleri bu ortama fon oluşturduğunda, acıyı duymanın, acıyı bizzat yaşamaktan çok daha etkileyici ve müthiş bir şey olduğunu burada öğrendim. Herkes yarı uyur, yarı uyanık duruyorken, polis, gecenin herhangi bir saati paldır kültür kapıyı açıp, kimin sorguya alınacağı korkusu, insanları kızgın ateşe koyulmuş yağ gibi eritiyordu. Birisi-

nin alıp götürülmesinin, diğerlerinin içine anlık bir ferahlık vermesinin utangaçlığını da yaşıtıyordu. 12 Eylül öncesi, dışarıda birbirimiz ile hırlaşıp, didişenler, burada kuzu gibi, kafalar yere eğik, tedirgin, endişeli üç gün böyle geçti, dördüncü gün sabahı beni ifadeye çağırdılar. Daha ilk anda, ellerinde fazla bilgi olmadığı belli oluyordu. Nereye üye olduğumu sordular. TÖB-DER'e üye olduğumu, başka hiçbir yasa dışı örgüte üye olmadığımı söyledim. Hangi eylemlere katıldığımı sordular, TÖB-DER'in izinli yürüyüşlerine, Maraş katliamını protesto için bir günlük boykot eylemine katıldığımı söyledim. Birkaç isim söylediler, tanımadığımı söyledim. Hayat hikâyemi anlattırdılar; tabii buradaki gibi anlatmadım, son derece masum bir hayat hikâyesi anlattım. Gerçekten de hiçbir şiddet eylemine katılmamıştım. Daha çok düşünsel alanda, örgütlenme ve çalışmalarım olmuştu. Açıkça bir fiske bile vurmazdılar. O gece de, emniyetin lüks(!) odasında kaldıktan sonra, sabahleyin tekrar hava üssüne doğru yola çıktık. Emniyetten kurtulunca bir sevindim, bir sevindim, sanki anamın evine gidiyorum. Çünkü askeri cezaevinde yemek var, kendime ait bir ranzam var, daha ne olsun. Ruhi Su'nun dediği gibi "Mahsus mahal derler, kaldım zindanda". Hapishaneye girdikten sonra, sağcısı da, solcusu da, bir ilgi, bir sevgi duygusu ile karşılama töreni... Herkesle yeniden sarılma, kucaklama, insanoğlu çok garip bir yaratık. Tüm bu anlaşmalar, ilişkiler, sosyologlar için, toplum mühendisleri için araştırma konusu olmalı. Dışarıda birbirini öldürüyorsun, kavga ediyorsun, böyle bir durumda yakın dost oluyorsun.

Dört günlük hücre yorgunluğumu, tatilde dinlenir gibi on beş saat yatarak geçirdim. Bütün koğuş merakla, emniyette olanları soruyordu. Benim görünüşümden de belli oluyordu. Biraz moralleri bozuldu, ama yine kimsenin yapacağı bir şey yoktu. Ertesi gün tam karavana geldi, yemek dağıtılacak, bir er hazırlanmamı, tahliye olduğumu bildirdi. Bu otuz yaşına kadar, en sevdiğim, ikinci defa bana söylenen kelime oldu. İlki 1972'de Bursa Cezaevi'nde söylenmişti, şimdi de burada. "Tahliyesin" sözünün yanında, "Seni seviyorum, seni unutmayacağım, her şeyimsin, canımsın ciğerimsin" kelimeleri çok sönük ve anlamsız kalır.

Vedalaşma merasiminden sonra, yine işlemler için bir yerlere götürdüler. Sonra yanıma bir asker vererek, nizamiye kapısının girişi üzerinde kartal heykelleri bulunan kapıdan salıverdiler. Bir taksiye atlayarak, alan önündeki yedinci katta, kaldığım eve geldim. Evde kimse yoktu, her yer darmadağınktı. Necati Kansız anasının yanına Mahmudiye'ye, İbrahim Demir kendi asıl kaldıkları Çifteler'e gitmişler, Ramazan Sivrihisar'ın bir nahiyesine tayin edilmiş, orada öğretmenlik yapıyormuş. Evden ayrılarak, bizim insanların bölgesi olan Eskişehir'in Adalar semtine gittim. Bütün bizim insanlar oradaydı. Büyük bir ilgi ve merakla olanları dinliyorlar, sorular soruyorlar, doğal olarak tedirgin ve endişeliler. Eh artık eşimiz olacak birisi var, sıra ona geldi, salıverildiğimi hemen duymuş, geldi. Sanki kırk yıllık sevgili ve tanış gibi el ele tutuşarak, Hatice'nin önerisi ile babamın evine birlikte gittik. Ben içerde iken, Hatice babamlara gide-

rek tanışmış. Sonra da, babamları alıp, kendi annesi ve babası ile tanıştırmak için Aydın'ın Karacasu ilçesice götürmüş, tanışmışlar yani. Hatice işleri ilerletmiş. O gece babamlarda kaldım, ertesi gün kendi kaldığım eve giderek hâlâ burada kalan yazı, çizi, evrak, bildirileri topladım, bazılarını yaktım. Baktım, burada kalmak pek hayırlı değil, babamların kaldığı evin arkasında iki odalı bir yer yapmışlar, oraya yerleştim. Arada Hatice de buraya geliyordu. Bu arada tayin olduğum Kadıkuyusu Ortaokulu'na gittim. Ancak bir aydır mazeretsiz okula gelmediğimden, derse almadılar. Ancak sıkıyönetimden gözetim altında kaldığıma dair belge getirirsem, okula başlayacağımı müdür söyledi. Tam bu sırada üstten, böyle ikide bir içeri alabileceklerini, bu nedenle öğretmenlikten ayrılmam gerektiğini bildirdiler. Hâlâ, bu kararın doğruluğundan emin değilim, sonradan ortaya çıktığına göre yanlış bir karardı. Ben, bu karara neden düşünmeden uyduğuma, şimdi bile bir anlam veremiyorum. Daha önce aklıma yatmayan bir sürü karara karşı çıkıyordum. Daha sonraki yıllar da, böyle durumlarda çok karara karşı oldum. Şimdi düşünüyorum da, benim yasal olmayan herhangi bir eylemim yok. Ortadan kaybolunca, daha fazla dikkati çekecektim, nitekim de öyle oldu. Adamlar, o zaman, kulakları dikip tekrar takibe başladılar. Örneğin aynı şekilde Ramazan Tatar, öğretmenlikten ayrılmadı. Ortalıkta dolaşıp duruyor, bir gün dahi içeri alıp sorgulamadılar. Takip ettiler, devamlı ne yapıyor, ne işler çevirdiğinin takipçisi oldular. Ama hiçbir şey de olmadı. Hoca öğretmenliğini yaptı, normal yaşamını sürdürdü. Hatta Muzaffer için de, öğretmenlikten ayrılınsın, dediler, ben karşı çıktım. Muzaffer, genç öğretmen, hiçbir yasa dışı eylemi yok, yeni evlenmiş, işine gücüne gidiyor “Olmaz” dedim. Muzaffer’e de söyledim, o da beni haklı buldu. Eğer bir ayrılısaydı, yedi bayram yanmıştı. Evet, böylece ben yedi bayram yanmak için, öğretmenliği tekrar bıraktım. Sonra da bir boşluğa düştüm. Hiç olmazsa, bari evliliği aradan çıkaralım, diye düşündük. Önce “Hatice'nin memleketine gidip annesine, babasına, boyumuzu, pozumuzu gösterelim” istedim. Ailesi, Aydın ilinin, Karacasu ilçesinin küçük bir köyünde oturuyorlardı. Birlikte köylerine gittik. Hatice ailenin en küçük kızıydı. Yaşlı annesi babası, altı ahır olan bir odalı çamların arasında, köyden de iki kilometre uzaklıkta, doğa harikası bir yerde oturuyorlardı. Evlerinin önünde zeytin ağaçları, tavukları, inekleri, keçileri ile tam bir köy yaşantısı, ben bir gece kaldım, fazla konuşmadım. Durum ortada idi, bu iş olacaktı, onlar da ne desinler, “Siz bilirsiniz” dediler. Ben buradan Afyon'a geçtim, Hatice sonra gelmek üzere köyde kaldı. İki gün, Afyon, Dinar da, öğretmen Ali Ersoy'un yanında kaldıktan sonra Eskişehir'e geçtim.

Yine sıkıntılı, monoton geçen günler başlamıştı. Sanki yılların yorgunluğunu çıkarıyordum, hayatımda ilk defa günde on beş saat uyuyordum, dışarıya fazla çıkmıyor, tüm günüm evde geçiyordu. Bir hafta sonra, Hatice köyünden Eskişehir'e geldi, evlenmek için belediyeye müracaat ettik. O dönemde nikâh işlemleri için askıda kalma vardı, askıdan ininceye kadar, biz de ev bulup, ev eşyalarını

tamamlama işlerine başladık. Kendi evimizin ilerisinde, doğru dürüst güneş yüzü görmeyen, küçük bir ev bulduk. Biraz sağdan soldan, biraz bizim eski evden aldığımız derme çatma eşyalarla, gecekondu evine benzer bir düzen kurduk. Bu arada Hatice de, halk tüketim kooperatifinin birinde kasiyer olarak göreve başladı.

Kuyumcudan, parmaklarımıza göre birer yüzük aldık. Kuyumcu dükkânının dışında birbirimize yüzükleri taktık, nişan işini de böylece hallettik. Kim diyebilirdi ki bu iki saniyede takılan yüzüklerin, iki canın on iki yıl kader birliği yaparak, hayattan, yaşamdan, anadan, babadan ayrılıp, özgürlüğümüzden, doğduğumuz yerlerden kopararak, acıların, karanlıkların, içinde kaybolacağımızı.

Belediyeden nikâh günü belli olmuştu, 19 Aralık 1980. Ama ben ortadan kaybolunca, resmi olarak değil ama göz önünde tutmak, kontrol altında bulundurmak için polis aramaya başlamıştı. Hiçbir şey yapmadan, kendi kendimize gizlilik havalarına girmiştik. Ne de olsa karar karardı, yapılacak bir şey yoktu. Nikâh günü kenardan kenardan, kimseye görünmeden, nikâh salonuna Hatice ile birlikte gittik. Daha önceden, nikâh şahidi olarak öğretmen arkadaşlardan Süleyman Karabaş'la, Yunus Karaağaç'ın gelmesini söylemiştim. Süleyman'la beraber, eşi Zühal da gelmişti. Yani, toplam beş kişi nikâh salonunu doldurarak, iki, üç dakikada nikâh töreni tamamlandı. Artık evliydim. Tam hatırlamıyorum ama, ya belediye otobüsü ile ya da yaya olarak evimize geldik. O dönem ilişkilerde, bu tür davranışlar o kadar doğal ve normaldi ki, bu konuda en küçük bir tartışma konuşma olmadı. Tam tersine bunlar devrimci olmanın, o günkü değerlerin ölçüsü idi.

Elde para yok, pul yok, bu zamana dek birikmiş bir kurulumuz da yoktu. Kazandığımızı çalışmalara harcamıştık, benim çalışmam da olanaksızdı. Hatice, kooperatif çalışmasından cüzî bir maaş alıyordu. Hapishanede edindiğim, yatma ve kapalı yerde kalma alışkanlığım işe yaramıştı. Gece gündüz evdeydim, kitap okuyordum, yemek yapıyordum.

ASKERLİK GÜNLERİ

Şubat ayına kadar, hayatımı yarı yatakta, yarı ayakta, evde geçirirken, babamın evine bırakılan, adıma gelen tebligatı verdiler. Askerlik şubesinden geliyordu. Üç buçuk aylık kısa dönem için askere çağırıyorlardı. En küçük kardeşimin askerlik şubesinde arkadaşı vardı, önce ona benim için gelen gidenin olup olmadığını sordurduk. Kimsenin sormadığını söyleyince, bu boşluktan faydalanarak, bu üç buçuk aylık kısa dönem askerliği aradan çıkarmaya karar verdim. Benim yaşımda, hatta benden daha yaşlı olup da askerliğini yapmayanlara, ilk defa böyle kısa dönem bir uygulama getirmişlerdi. Bunun için de, Erzincan 59. Topçu Tugayını tahsis etmişler. Şubat ayında, bu tugaya teslim oldum. Askerlikte ilk defa böyle bir uygulama yapacakları için, bize karşı nasıl tavır alacaklarını şaşırdılar. Yaşlı başlı öğretmen, doktor, avukat, mühendis, hepimiz tahsilli, okumuş insanlardık. Fakat o elbisenin altına girince, hepimiz çocuk gibi olduk. En küçük bir şeyden maraza çıkartıyor, onbaşlıları, çavuşları kimse takmıyor, hatta üstteğmenleri bile kimse takmıyordu. Komutanlar ara ara inisiyatifi elden geçiriyorlar, askerlere, yani bizlere yalvarıyor; “Yapmayın arkadaşlar, etmeyin arkadaşlar” deseler de kâr etmiyor. Yalnız burada da operasyonlar başlamıştı. Askeri hapishane, talim yaptığımız yere yakındı, ama hiçbir kimse ne görülüyor, ne bir ses duyuluyordu. Her gün bir, iki kişi alınıp götürülüyor, giden geri gelmiyordu. Tabii bu gidenler, eskiden memleketlerinde aranan, askerde olduğu için arama emri, askerlik yaptığı yere gelenlerdi. Ben askere geldiğimden itibaren, ne olur ne olmaz diye, Eskişehir’e ne bir mektup yazdım, ne bir kart gönderdim. Eğitim alanından her gün, sıkıyönetim tarafından alınmalar devam ediyordu. Bu dönem buradakilerin büyük çoğunluğu, mutlaka bir yerlere bulaşmış insanlardı. Hemen çevremizde, aynı koşu, aynı mangada olanlar, davranışlarımızdan, hareketlerimizden, sol görüşte olanlar birbirimizi tanımaya başladık ve kendi aramızda bir dayanışma kurduk. En azından içimizden birisini alırlarsa, dışarıya haber vermek, arkasını aramak için, bu tür şeyler çok önemli idi. Askerliğe kısıtlı bir para ile gelmiştim, yol parasını bir kenara ayırdıktan sonra üzerimde çok az para kaldı. Diğer arkadaşlar korkunç para harcıyordu, ben yine karavanaya talim ediyordum. Hem de buranın karavanası, askeri tutukevinin karavanasından daha kötüydü. Buna rağmen, bir kere olsun dışarıda yemek yemedim. İstesem de yiyemez-

dim, param yoktu. Üç ay, on yedi günlük askerlik sürecinde, şehre bir öğle sonrası çıktım. Erzincan'ın bir caddesinden bir gittim, bir geldim, o kadar. Sağ olsun, Eskişehir'den komşumuzun oğlu Hüsnü Kurşungöz, burada onbaşı olarak askerliğini yapıyordu, bazı şeyleri bildiği halde kimseye sezdirmedi. Bana biraz uzak durdu, ben de zaten öyle istiyordum. Askeri yetkililer bize misafir gözüyle bakıyorlardı, ilk bir ay nöbet, temizlik, bulaşık hiçbir şey yoktu. Askerlik bitimine kadar, bir kere sabah beş nöbetiyle, bir defa da öğle sonrası 15-17 saatleri arası nöbet tuttum. Nöbetler mermisiz tutuluyordu, bizi, ne bulaşığa, ne temizliğe götürdüler. Devlet tanımını hep kitaplardan öğrenmiştik, ama bu tanım ancak içine girilince öğreniliyor. Neden? Askerlik yapmış insanların, altmış yaşına da gelse de dakikası dakikasına askerlik anılarını unutmadığını, ancak bu askerlik sürecinde öğrendim. Yirmi aylıklara, bir daha unutmayacak şekilde öğretiyorlardı.

Terhis zamanı geldi, ana hatlara otobüsler tutuldu, şehir otogarına gitmeden tugaydan otobüslere bindirildik. Haziran ayı olmasına rağmen sabahleyin, çisil çisil yağmurun yağdığı bir bahar sabahı, Eskişehir'e geldim. Kendi kaldığım evin yolu üzerinde, babamın evi vardı. Önce buraya uğradım. Kapıyı çalıp beni gördüklerinde, sanki öldüğü zannedilen birisi mezardan geri gelmiş gibi, yüzüme anlamsız, boş boş bakıyorlar. Ne bir hoş geldin, ne içeri buyur daveti yok. Ne olduğunu sordum, korku ve endişeyle "Biz seni tutuklu biliyorduk" dediler. Hatice'yi sordum, onun tutuklu olduğunu söylediler. Fazla oyalanmadan evden ayrıldım. Zaten kalmamda ısrarcı olmadıkları gibi, içeri davet bile yarım ağızla oldu, korku, o korku yok mu, ne oğulmuş, ne kardeşmiş, ortada hiçbir şey bırakmıyordu.

Kendi evimize de gidemezdik, hem anahtar yoktu, hem de ev gözetim altında olabiliirdi. Hatice'nin neden alındığını da bilmediğim için, ön bilgi almadan, yakalanmak istemiyordum. Çarşıya çıkıp, bizimkilerin çıkabilecekleri yerleri taramaya başladım. İkinci üzeri, Eskişehir'de Doktorlar caddesinde yürürken, gençlerden Akademi öğrencisi, ismini şimdi hatırlayamadığım birisine rastladım. Hemen onunla diğer tanıdıklarına haber göndererek, akşama kalacağım bir yer bulmalarını istedim. Beni bulacakları bir yer verdim. Akşam Ali Hikmet geldi, bütün bilgiler ondaydı. Hatice'nin neden alındığı belli olmuştu. Nedeni, askere gitmeden, hatta sıkıyönetimden önce, Hatice ile kalmak için ev aramaya başlamıştık. Atatürk caddesinde, Akademide öğretim üyesi olan bir hocanın boş evini bulduk. Bu hoca Hatice'nin de tanıdığı hoca olduğundan, ben de öğretmen sıfatı ile ikimiz bu evi tuttuk. Kontrat ikimizin adına yapıldı. Hoca bizi tanıyordu, daha sonra araya başka sorunlar girdi. Benim gözüme alınmam nedeniyle, eve biz yerleşemedik. Ev bulmada zorlanan gençlere, hazır ev varken, Hatice bu evi veriyor. Biz bu evde hiç kalmadık, aslında burada gençler kalmıştı. Bizim gençler, ben askerde iken, evi boşaltıyorlar. Hatice de, anahtarı hocaya teslim ediyor. Boşaltılan bu eve yeni kiracı giriyor. Eve gelen yeni kiracı, pencerede güneşlik

olarak kullanılan perdeyi kaldırmak isteyince, perdenin kenar ucuna sarılı bir silah buluyor. Tabii olay, polise intikal ediyor. Evi tutan olarak polis, beni ve Hatice'yi aramaya başlıyor, Hatice kooperatifte çalışıyor, buradan Hatice'yi gözaltına alıyorlar. Hatice gözetim altında doksan gün kalıyor, ben askere gittikten iki hafta sonra, bu olay oluyor. Doksan gün, Hatice, her türlü baskı, şiddet görüyor, benim de askerde olduğumu söylemiyor. Gerçekten, Hatice'yi ilk gördüğüm, Köprübaşı'nda polise karşı gösterdiği direncini burada da göstererek, yine direnmişti. Tabanca balistiğe gidiyor, bozuk çıkıyor ve hiçbir olayda kullanılmamış. Ayrıca gerçekten bu silahla, ne Hatice'nin, ne benim ilimiz yoktu. Hatice'nin de, bu doksan günde, bu konuda söyleyeceği bir şey yoktu. Durumu öğrendikten sonra, gece, iki akademi öğrencisinin kaldığı eve geldim. Burada gece, gündüz, dışarı çıkmadan kalmaya başladım. Her şey belirsiz. Böyle can sıkıntılı günler devam ederken, bir öğle üzeri önce Ali Hikmet geldi. "Ağabey sana bir sürpriz yapalım artık" dedi, tahminimi sordu, benim için son yılda her şey sürprizdi, yaşamamız bile sürprizdi. Neyse, öbür odaya davet etti, Hatice karşımda duruyordu. Doğal olarak, birbirimize anlatacak çok şeyimiz vardı.

Şimdi ne olacak? Hatice ilk evlendiğimiz evde kalıyor, ben burada gençlerle kalıyorum, yirmi gün böyle devam etti. Böyle devam edemezdi, bir çare bulmalıydık. Kimseden bir ses çıkmıyordu. İzmir'e yerleşmek istiyordum, bunun için de, önceden bir yoklama yapmaya, İzmir'e gitmeye karar verdim. Gece Eskişehir'den bindiğim otobüs yolculuğu sonunda, sabah İzmir'e indim. Elimde doğru dürüst adres yok, isim yok. Sadece, İzmir'in Hatay semtinde lokantacılık yapan Hüseyin Şenergüç'ün adı vardı elimde. Bu, bizim Eskişehir'de, Akademi öğrencisi olarak bir dönem bulunmuş, daha sonra zannedersen okuldan ayrılmış ve iş hayatına atılmıştı. Hatay semtini buldum, caddeyi boydan boya, restoranlara baka baka dolaştım. Nerde bulacağım, sarı çizmeli Mehmet ağa. Akşam oldu, kalacak yer yok, otele gidemem, kimlik bilgilerinden polise düşme ihtimali var. Otel yerine trende sabahlamayı tercih ettim. Basmane Garı'ndan, Afyon'a en geç hareket edecek olan trene bilet aldım. Geceyi trende geçirip, Afyon'dan geri, İzmir'e tekrar döndüm. Bu sefer daha ciddi arayacaktım, bir de aklıma Nokta durağı gelmişti. Direkt Hatay'da Nokta durağına geldim. Bu durağın çevresindeki en dar sokakları bile tararken, anayoldan 20-30 merdivenle inilen sota bir yerde, Hüseyin'in restoranını buldum. Zaten adı Sota içkili restoranı idi. Sabah erken olduğu için, daha Hüseyin ve patronu gelmemişti. Çalışanlar çay söyledi, üzerine Hüseyin geldi, şaşkınlıkla karışık sıcak karşıladı. Benim saçların kısa olması nedeniyle, hapishaneden çıktığımı zannetti, asker dönüşü olduğunu öğrendince, biraz rahatladı. O gün akşama kadar yedik, içtik, gece oldu, garsonları, aşçıyı gönderen Hüseyin, yukarıda tavan arasında bir yer ayarladı. Yaz günü burada kalmak, pek sorun olmadı. Hüseyin'e, İzmir'e yerleşeceğimi söyledim. Hüseyin "Bu işleri, yine bizim gençlikten Eskişehir Akademi'de öğrencilik yapmış olan gerilla lakaplı Mehmet'le konuşalım, o daha çok yardımcı olur" dedi.

Akşamüzeri beni, Gerilla Mehmetlerin evine götürdü. Ben de Mehmet’i Eskişehir’den, öğrenci iken tanıyordum, Seyfçilik zamanında, bunlar bizim sempati-zanlarımızdı. Bizim hareket dağılınca, Hüseyin ve Mehmet, memleketleri olan İzmir’e geri döndüler, işlerini kurmuşlar, evlenmişler, çocukları olmuş, hâsılı bir düzen kurmuşlar. Mehmet ve eşi Gülnaz, çok yakın ilgi gösterdiler. Her konuda yardımcı olacaklarını söylediler. Gerçekten, onların o sıcaklığını, desteklerini ömrümce unutamam. Kendilerine içtenlikle buradan teşekkür ederim. O gece, Mehmet’lerde kaldım, Hatice’nin mezun olması için iki dersi vardı, bu dersleri verdikten sonra İzmir’e döneceğimi söyleyerek, ayrıldım. Evet, şimdi burada bir adım atacak yer bulmuştum. Gerisin geri tekrar Afyon’a geldim. Afyon’da, Afyon Eğitim Enstitüsü’nde beraber olduğumuz arkadaşları buldum. Burada çok ilginç bir durumla karşılaştım, Afyon’da gece kalmam gerekiyordu. Eğitim Enstitüsü’nden öğrencim ama şimdi öğretmen olan Tanju, “Bizimkiler bir yerlere gitti, bizim ev boş kalabilirsin” dedi. Önerisini kabul ettim, o gece birlikte kaldık. Tanju’nun sabah işi nedeniyle, dışarıya erken çıkması gerekiyormuş, beni uyandırmadan çıkmış. Kalktığımda evde kimse yok, Tanju bakkala veya yakın yere gitti, gelir, düşüncesi ile evde vakit geçiriyor, bekliyorum. Kapıyı birisi kendi anahtarı ile açtı, içeri rahatlıkla girdi, tanımadığım yaşlı birisi karşımda duruyor, adam da ne diyeceğini şaşırdı, ben de şaşırdım. Aileden olduğu belliydi. Ondan önce hemen “Tanju’nun arkadaşayım, bir yere kadar gitti, benim beklememi söyledi” dedim, “Ben de babasıyım” dedi. Ama çok utandım, gerçi utanılacak bir şey yapmadık ama, insanın kendi evinde yabancı birisiyle karşılaşması, onun adına hoş olmadı. Kafasını salladı “Bizim oğlanların işleri” dedi, geçti. Tanju’nun babası da, emekli öğretmendi. O yıllar, TİP yönetiminde olan Tanju’nun abisi ve nişanlısı, trafik kazası nedeniyle yaşamlarını yitirmişlerdi, bu nedenle aile büyük bir acı yaşadı. Yine yapılacak bir şey yoktu, müsaade istedim, evden ayrıldım. O sinirle doğru Eskişehir’e gittim. “Yakalanırsam yakalanırım” diyerek, hiç fütursuzca eşim Hatice’yi buldum. Kaldığı dersin sınavları Eylül’de yapılacaktı. Eylül’e kadar ev bulup, burada kalacağımızı söyledim. Ertesi gün, Tepebaşı’na giderken ara sokakların birisinde, ikinci katta ev sahibi Antakya’lı olan birilerinin evini bulduk, doğru dürüst eşya da yok ya, rahmetli dayımın eşinin yardımı ile Hatice eşyaları getirdi; ben, sanki onlarla gelmiş gibi, kapının önünde eşyaların yanında oldum. Böylece bu yeni tuttuğumuz eve yerleştik, orada, burada kalmaktan kurtulduk.

Ben güya muhasebeciyim, kendi özel bürom var. İstedğim zaman işime gidiyorum, istediğim zaman geliyorum havasıyla, sabahları şöyle bir görünüyor, çaktırmadan eve geri dönüyordum. Aslında yirmi dört saat evde duruyordum, Hatice, Eylül sınavlarına hazırlanıyor, ders çalışıyordu. Gerçi komşular bir gariplik seziyorlardı, ama anlam veremiyorlardı, yeni evliyiz, dedik, eşya yok, koca salonda bir tek divan ortada duruyor, bir kırılmalı masa, dört kötü sandalye,

demirden iki kişilik ranza, görünürde biraz kap, kaçak, o kadar, buzdolabı, televizyon falan hak getire. Yerde eski kullanılmış bir halı, yatma yerinde eski kilim.

Çevreye veya en azından ev sahibine, bir gerekçe bulmamız gerekir, diye düşünerek Hatice'nin babasının biraz tutucu olduğunu, bana vermek istemediğini, bu nedenle bizim de aniden, onlara haber vermeden evlendiğimizi söyledik. Halkımız, böyle şeylerde yumuşak kalplidir, bizi pek sevdiler. Yalnız bir gün komşular "Hoş geldiniz, size geleceğiz" demişler, 'eyvah ben şimdi yandım' diye düşündüm, o kadar süreyi nerede geçirecektim. Dedikleri gibi öğle sonrası komşular geldi, ayrıca onları o kadar ağırlayacak bardak, çanak da yok. Ev sahibinin desteği ile takım tamamlandı, ben dışarı çıktım. Orayı dolaşıyorum, burayı dolaşıyorum, vakit geçmiyor, kalabalık yerlere, her yere de gidemiyorum, iyi kötü tanınıyoruz. Zor zahmet, saat beşe kadar dolaştım. Artık gitmişlerdir, diye eve geldiğimde, hâlâ oturuyorlardı. İçeri girdim, kendime oturacak yer bulamadım, geri de çıkamadım, öyle utandım ki. Misafirler de baktılar, adam ayakta kaldı diye onlar da ayaklandılar, müsaade isteyip ayrıldılar. Bu ziyareti de böyle atlattık. İki ay mutlu bir aile tablosu içinde sakin sakin geçirdik, gerçekten de mutlu idik. Hatice sınavlara girdi, derslerini verdi, mezun oldu. Bu zaman içinde ne gelen var, ne giden; haliniz nedir, ne yaparsınız, ne yer, ne içersiniz, diyen yok; partiden de ses yok.

İZMİR'E YERLEŞME

Daha önceden verdiğim karara uygun olarak buradan ayrılmak elzem olmuştu. İzmir'e yerleşecektik, ama nasıl? Nakliye tutup gidemezdik, zaten eşyalarımızın azlığı nedeniyle, araç tutmaya değmezdi. Araştırma sonucu, tren ambarına vermek; en doğru ve pratik yol, bu olacaktı. Hem gideceği yere adres istemiyordu, ambara verilen eşyayı 'kendimiz alacağız' deyince adres gerekli değildi. Bir Anadolu kamyonetin kasasını dolduracak kadar olan eşyayı, tren ambarına teslim ettik. İki-üç gün sonra eşyamızın İzmir'e ulaşacağını söylediler. O gece, Gökmeydan mahallesinde oto tamirciliği yapan, benim bir yaş küçük kardeşim oturuyordu, onlarda misafir olduk. Ertesi gün Afyon'da Necati Keskin hocada bir gece kaldıktan sonra, İzmir'e hareket ettik, ikindi üzeri İzmir'e geldik.

Doğru Alsancak'ta, daha önce bize yardımcı olacağını söyleyen Mehmet'lerin evine gittik. Eşimle birlikte ikimize çok sıcak davrandılar. En küçük tedirginlik belirtisi göstermediler veya bunu bize yansıtmadılar. Mehmet'lere cumartesi günü gelmiştik, pazar günü de Mehmet'ler de kaldık. Pazartesi günü sabahleyin erkenden, iş ve ev aramak için, Hatice ile Alsancak'tan elele çıktık. Koca İzmir'de ne yer biliyoruz, ne gök. Yürüye yürüye Konak'a, oradan Eşrefpaşa bölgesine gelmişiz. Buralar bize uygun değildi, kiralar yüksek geliyordu. Eşrefpaşa'dan yukarıya doğru, dar sokaklara daldık. Bir hayli yürüdük, buradaki evlerden, insanların yaşam biçiminden, bu bölge bizim için ev bulmada daha uygun, diye düşündük. Buralar gariban yerlerdi, kan çekiyor, tam bize göre yerler, diye içimizden geçiyor. İlk İzmir'e geldiğimde, otobüste henüz Bornava'ya gelmeden, içimden, gece kondu bölgesindeki evleri görünce "Şöyle bir odalı evimiz olsa, ne kadar güzel olur" diye geçirmiştik. Çıktığımız yer Kale bölgesi imiş. Kaleden aşağıya merdivenle iniliyor, inilen her on beş-yirmi basamak merdivenin başından, bir sokak başlıyor. Bir, iki sokağı böyle taradıktan sonra, üçünü sokağın girişinden elli metre yürüyünce bir bakkal dükkânı gördüm, içeriye gayri ihtiyari bakınca, oturan kişinin siması yabancı gelmedi. Kim olabilir diye düşünürken dükkânı geçmiştim, geri geldim, bu sefer kapıdan direkt bu adama baktım. Kafasını kaldıran masadaki adam "Ağabey sen ne arıyorsun burada?" demez mi. Bu bizim Çakal Hasan'dı, Çiftelerli, kardeşi İşçi Birliği'nden. Çakal da, gerçekten çakaldı. Seyfi zamanında bizim has adamlarımız-

dan. Bu sefer ben ona sordum, “Sen ne yapıyorsun” diye. Meğer bu bakkal dükkânı, İmariye Halk Tüketim Kooperatifi’nin imiş, bu kooperatifin müdürü de bizim Çakal Hasan’mış. Sıra bizim ne aradığımıza geldi; Eskişehir’den ayrıldığımızı, emniyetin ikide bir rahatsız ettiğini, İzmir’e yerleşeceğimizi, ev ve iş aradığımızı söyledik. Hasan, hemen sevinçle kooperatif yöneticilerinin bayan eleman aradığını, yönetime bugün söylerse, Hatice’nin yarın işe başlayabileceğini söyledi. “Buralardan ev de buluruz” dedi. Bize bir şeyler ısmarladı, karnımızı doyurdu, biraz daha konuşup sohbet ettikten sonra, ev aramaya yeniden başladık.

Kooperatifin bir sokak altında, Yeşildere tarafında, karşı tepedeki kayalara bakan sokakta, iki odalı, küçücük bir mutfak ve tualeti olan, yaklaşık 50-60 metre kare büyüklüğündeki bir evin camında ‘kiralık’ yazısını gördük. Ev sahibi Afyonlu idi, hemşeri ayağına, oradan buradan derken, ev sahibi ve eşi bizi sevdi. Hatice’nin kooperatifte çalışma işinin de olması büyük ihtimal olduğu için, onlara güven vermesi açısından Hatice’nin orada çalışacağını, benim de yeni bir iş kuracağımı söyledim. Adam, bize evi verdi. Yalnız üç aylık peşin istedi, bugünkü para ile aylık üç yüz lira, üç aylık dokuz yüz lira ediyor. Bende topu topu bin lira vardı, hemen dokuz yüz lirayı verdim, kala kala yüz lira para kaldı. Evi de bulduk. Bu kadar olur, bir günde ev de, iş de bulunmuştu. O an yakalansam, polise bunu anlatsak, inanmaz “Hadi lan, bana hikâye anlatma” der. Tıpkı Türk filmlerindeki gibi, yalnız mutlu son değil, mutlu başlangıç. Buradan Basmane’ye giderek, eşyaların gelip gelmediğini öğrendik. Eşyalar da gelmişti. Eşya dediğimiz de, bir Anadol kamyonetin arkasını zor doldurur. Eşyayı eve getirdik, ev sahibi bir eşyaya bakıyor, bir bize bakıyor. Giyimimiz fena değil, konuşmamız düzgün, yeni evlendiğimizi de söyledik, eşyalar eski, adam şüphelendi. Sonunda ben, hemşerim “Hatice’nin babası çok huysuz birisi, bana vermek istemedi, ben de Hatice’yi kaçırdım” dedim, ev sahibi biraz yatıştı. Hanımı bize acıdı, üzüldü, ne yapacağını şaşırdı. Akşamına Mehmet’lerin evine geri gittik. Olanları anlattık, inanamadılar, yarın kendi evimizde olacağımızı, Hatice’nin işe başlayabileceğini öğrenince çok sevindiler, bize olan güvenleri daha da arttı. Gerçekten de, ertesi gün eve yerleştik. Yönetim de, Hatice’nin çalışmasını kabul etti. Dünyalar bizim oldu, o an, dünyanın en mutlu insanıyız; bundan daha büyük ve güzel şey olabilir mi? Yönetim dedikleri de, sadece başkanın kararı yetiyor, kooperatif başkanı Salih de bizim görüşten iyi bir insan, genç birisi, tekeli işçisi, ailesi de çok iyi, bize çok destekleri oldu.

Kooperatif Başkanı’nın hanımıyla Hatice’nin araları çok iyiydi. İki küçük sevimli kızları vardı, arada bize gelirler, sohbet ederlerdi. Hatice kooperatifte de insanlarla iyi ilişkiler kurdu, çok sevdiler. Ben yine sabahları işe çıkar gibi kapının önünde görünüyorum, hemen içeri girip akşama kadar evde kalıyorum. Haftanın iki günü gerçekten de dışarı çıkıyor, akşama kadar İzmir içinde sanat galerilerini, resim sergilerini geziyor, Kemeraltı, Balıkçılar Çarşısı, Alsancak’ı dolaşıyorum, o kadar yolu yürüyor, Kadifekale’nin alt sokağından Alsancak’a kadar

yürüyerek, gidip geliyordum. Pazar günü Eşrefpaşa’da büyük Halk Pazarı kurulurdu, ben akşama yakın pazara gidiyor, çok ucuza meyve ve sebzeleri alıyordum. Evde resim çalışmalarına da başladım, evin görüş alanına giren karşıda kayaların üzerindeki evler tablosunu, bu evde yaptım. Tablo hâlâ bende, muhafaza altındadır..

Böyle üç ay geçirdik. Bu arada bir de misafirimiz oldu. Ankara öğretmen çalışmasından Selahattin hoca, İzmir’e saklanmaya geliyor. Nasıl oldu, kimden geldi, beni nasıl buldular, hatırlamıyorum. Selahattin hocayı benle buluşturdular, hocayı getirenler kayboluverdiler, hasret giderdik, konuştuk, hocadan ses yok; sonunda “Benim gidecek yerim yok” dedi. Ne yapacağız, hocayı eve getirdim, küçücük ev, biz zor sığıyoruz. Hadi bir gece kaldı, ertesi gün bu sefer iki kişi evdeyiz, gündüzün evin boş zannedilmesi gerekiyor. Hoca da öksürük olmuş, ikide bir öksürük tutuyor, ev sahibi üstümüzde oturuyor, ufacık bir ses hemen duyuluyor. Hoca öksürdükçe benim de kalbim kalkıyor. Evin müsait olmadığını kendisi de gördü, bir gece daha kaldıktan sonra “Ben başka yer bakayım” dedi, sabah yine ikimiz evden çıktık. Koskoca İzmir’de, parti bir adama yer bulamıyor. Benim başıma veriyorlar, o zaman anladım ki, buradaki parti çalışmasında iyi gitmeyen bir şeyler var.

Kooperatifte de işler iyi gitmiyordu, doğru dürüst kooperatife sahip çıkan yoktu. Yönetim bir araya gelemiyor, alacaklarını zamanında tahsil edemiyor, girdi, çıktı, hesaplar kontrol edilemiyor, müdür hesapları karıştırıyor, onu denetleyen üst yok. Hatice’nin bu tespitlerini, tanıştığımız üst birlik yöneticilerine aktardım. Üst birlikten bir kişiyi göndererek, bizim evde Hatice ile müdürü yüzleştirdiler. Müdür, Hatice’yi işe alan, bize yardımcı olan kişi, Hatice ile ikisi aynı yerde çalışıyorlar; bunları niye yüz yüze getiriyorlar, anlayamadık. Hesaplar ortada, git kooperatife, Hatice’yi de, müdürü de yerinde denetle. Gerçi müdürü görevden aldılar, başka bir halk tüketim kooperatifine müdür olarak verdiler. Bütün yük, bu sefer Hatice’ye kaldı. Sabahın altısından, akşamın geç saatlerine kadar çalışıyordu. Kooperatif başkanı işçi Salih’in de fazla ilgilenememesinin nedeni, bu toplantıda çıktı. Salih’in, Buca SSK hastanesi önünde bir gazete bayisi vardı. Bu bayi ile eşinin on beş yaşındaki kardeşi ilgileniyormuş. Ama nedense, gazete bayi devamlı zarar ediyor, Salih son günlerde bu bayi ile ilgilendiği için, kooperatife bakamıyor. Gündüz de, tekelde çalışıyor. Üç işinde de sorunlar çoğalmaya başlamış. Sonunda bana, bu gazete bayisinde çalışmamı önerdi. Kabul ettim, işe başladım.

Salih’in on beş yaşındaki yeğeni, hastanenin maskotu, daha doğrusu bir yalakası olmuş. Büfeden hastane içine gazete götürüyor, dergileri götürüyor, elinden ‘bakacağız’ diye alıyorlar. Geri gelmiyor, kime ne verdiğini bilmiyor, her gün hesaplar eksik. Bir saatlik işi, beş saatte sallana sallana yapıyor, düzeni bozulduğu için, işi tavsatmaya, hesap kitap vermemeye başladı. Salih durumu öğrenince, çocuğu köye anasının babasını yanına gönderdi, bir başkasını çırak aldık. Yeni

bir düzen, yeni sistem getirerek, büfenin borçları ödendi, dağıtım şirketlerinin borcu ödendi, yayın ve dağıtım şirketlerinin abartılı, iadeleri düşmeyen faturaları itirazla yeniden ayarlandı. Salih'i bu konuda düze çıkardım. Bayinin ruhsatı bile yoktu, onu da belediyeden çıkardım. Bir müddet sonra, üst birlikten burayı Salih'ten satın alıp işletmemi teklif ettiler. Yine onun adına kalacak, ama biz işletmiş olacaktık, bunu da kabul ettim. Bayi, tamamen benim kontrolüme girdi. Yani gazete bayi, bizim politik çalışmamız adına olacaktı. Sadece gazete bayi olan bu yeri, ufak bir markete dönüştürdüm. Yani bir hastanın yakını geldiğinde, havlusundan terliğine, kolonyasına, çiçeğine, sigarasına, hikâye ve roman kitaplarına, bisküvisine, çikolatasına kadar her şey vardı. Yavaş yavaş borçlar ödendikten sonra, para da kazanmaya başladım. Ben her gün Yeşildere'den Buca'ya gidip geliyorum, en azından her gün iki saat yolda geçiyor, belediye otobüsünü kaçırdığımda, Buca'ya gitmek için çok zorlanıyordum. Tam bu aralarda Hatice rahatsızlandı, yemek yiyemiyor, halsizlik, üşüme. Önceleri grip zannettik, doktora gittiğimizde üşütme olmadığı görüldü, "Bir de hamilelik testi yapalım" dediler, sonuç hamile. Normal bir hamilelik dönemi geçirmeyeceği ortaya çıktı. Yemiyor, içmiyor, devamlı yatıyordu. Zorunlu olarak kooperatifteki işinden ayrıldı. Artık bu bölgede oturmanın anlamı yoktu, hiç olmazsa Buca'ya taşınırsak, benim gitme, gelme sorunun çözülecekti.

Buca da, kasapların üst tarafında, Yaylacık mahallesinde bir ev buldum. Buralar eskiden köymüş. Bulduğum ev, köy eviydi. Tuvaleti bahçede, altı ahır üstte iki oda bulunan, ahşap bir evdi. Ancak taşındıktan sonra fark ettik, gece yatınca tavanda ışık gözüküyordu, dikkatli bakınca gördüğümüz ışık, ay ışığı idi, yani tavanlar delikti. Tavana naylon çekerek delikleri kapattım. Ama ben yine de bu evi, ilk kaldığımız Kale'deki İmariye mahallesindeki evden daha çok sevdim, bahçeli, insanın içine bir ferahlık veren, bağımsız, bir köy eviydi. Bir de bisiklet aldım, bugünkü para ile yirmi beş lira verdim, sağlam bir Rus bisikletiydi, bütün gazeteleri yüklüyor, bir de ben biniyordum; taş gibi, bir şey olmuyor; beni, eşyalarımı taşıyordu, yıllarca bu bisikleti kullandım.

Gazete bayiinde çalışma çok yoğundu, sabah beşte gazeteleri karşılıyor, akşam beşe kadar çalışıyordum. Bayramdı, seyrandı, tatildi, hiçbir gün dinlenmem yoktu. Buna da razıyım. Hatice hamileliğin ilk günlerindeki zorlukları atlattı, normal dönemine girmişti. Hatta ara sıra yanıma geliyor, yardım ediyordu. Ben İzmir'e alış verişe indiğimde, bir iki saat büfede kalıyordu. Kendimize göre bir düzen kurmuştuk, Mehmet'ler, bazı akşamları bizi evlerine yemeğe davet ediyorlar, sohbet ediyor, konuşuyorduk; bu sohbetlere, kooperatif üst birliğin müdürü Sadık isimli birisi de katılıyordu. Tabii bunlar, bizimle aynı politik görüşten insanlardı. Ama kimin örgütlü, kimin örgütsüz olduğu ne söylenir, ne de sorulurdu. Normal insanî ilişkiler içinde arkadaşlıklar yürütülüyordu.

Bir gün, Alsancak'ta deniz tarafından gidiyorum. Burada deniz kenarında, kahvehaneleri biraz geçince, denizin üzerindeki iskeledeki bilet gişesinin camın-

daki afişte, bir an gözüme bana benzeyen bir resim ilişti. Hızlı yürüyordum, gözüme ilişen resmi geçmiş bulundum. Aynı arabanın geri gelmesi gibi geri geri geldim, afişe baktığımda buradaki resim benim resmimdi. Evet, arananlar listesine resmimi, altına adımı, soyadımı yazarak, Sıkıyönetim resmen arandığımı ilan etmişti. Fakat afişteki resim, en kötü resimlerinden biriydi. Sarkık bıyıklı, sert bakan resmimdi, oysa şimdi bıyıksız, şapkalı, kibar görünüşlüydüm. Afişteki o resminden, mümkün değil bulamazlardı, nitekim bir arkadaşla bir gün, Merkez Postanesi’nin önünde konuşuyoruz, yüzüm cama doğru dönük. Baktığımda yine afişte kendimi gördüm, sadece güldüm, evveliyatımı bilmeyen, mümkün değil tanıyamazdı. Çok ilginç, bu afişlenme işinden hiç etkilenmedim. Dört beş gün sonra, Hatice’yi işe alan Hasan beni yolda gördü, ürkek ürkek yanıma geldi, etrafa şüpheyle göz gezdirerek “Ağabey resmini asmışlar, aranıyorsun” dedi. “Ha, evet biliyorum, bir şey olmaz” dedim, şaşırdı. Yalnız bazı tanıdıklar, yolda, otobüste beni görüyorlardı, görmezden geliyorlardı. Hatta benim gibi Eskişehir’den ayrılıp, İzmir’e yerleşen öğretmenler vardı. Onlar aranmıyor, çoğu öğretmenliğe devam ediyorlardı. Bunlardan beni görenler, görmemezliğe gelip sokak değiştiriyorlardı, Eskişehir’den çok iyi tanıdığım, birlikte çalışmalarda bulunduğumuz bir öğretmen, Şirinyer pazarında lastik, çengelli iğne satıyordu, beni görünce hem utandı, hem görmezliğe geldi, ben de sesimi çıkarmadım, aslında bu arkadaşın ihtiyacı da yoktu, öğretmenlik de yapıyordu.

Tavanımız delik evde de otursak, yorucu da çalışsak, kimseye muhtaç olmadık, yaşamdan tat alarak, bir de çocuğumuzun olacağı sevinci ile hayatımıza devam ediyorduk. Gerçi, hayatta hiç kimseden beş kuruş istemedim. Her şeyi Hatice ile birlikte yapıyor, birlikte düşünüyorduk. O, doğacak çocuğun eşyaları için hazırlıklar yapıyordu, hamilelik yakışmış, daha güzel olmuştu.

DOĞUM

Dokuz ayın sonunda bir gün sabaha karşı, Hatice'nin sancıları tuttu. Her tarafta resimlerim asılı olmasına rağmen, Alsancak Doğum Evi'ne götürdüm, ne olursa olsun, benim yakalanmamdan çok, çocukla ikisinin hayatı önemliydi. Hastaneye götürmek zorundaydım. Hatice'nin kızlık nüfus kâğıdını kullandık, o gün doğum olmadı, gece bire doğru doğum haberi geldi. O zamanlar, şimdiki gibi oğlan mı, kız mı olduğu önceden bakılmıyordu, bakılsa bile bizim nerde, öyle baktıracak durumumuz. Hemşire müjdeyi verdi, oğlan olmuştu, o an garip bir duygu, anlayamıyorsun. Çocuğu da görmediğim için, yarı sevinir, yarı bir cana daha sahiplik duygusu yaşıyordum. Tek aklımda kalan, bekleme yerinde, benim gibi doğulu bir vatandaşımızla bir başka vatandaş, eşlerinin doğumunu devamlı sigara içerek bekliyordu. Hemşireler yakın aralıklarla haber getirdiler, onlarınki kız olmuştu, adamlar bir üzüldü, belli etmemeğe çalışsalar da, yüzlerinde üzüntüleri belli oluyordu. Benimki oğlan olunca, bana gıpta ile baktılar, zaten orada on beş saattir birlikte bekliyoruz, istemeden de olsa, kendiliğinden, aramızda yarı samimi ilişki de doğmuştu. Hem teselli etmek, hem de içimden geçeni söyleyerek "Bizimkisi de kız olsaydı" dedim. Adam şaşırды. Sağ olsun, Mehmet hastaneye geldi, hastane çıkışı, Hatice'yi kendi evlerine götürmek istediler. Hatice, bir gün daha hastanede kaldı. Bir ilginçlik daha, Hatice'nin doğum tarihi ile oğlumuzun doğum tarihi aynı tarihti, yani yedi aralık. Ertesi gün Hatice taburcu oldu, taburcu olurken hiçbir sorun çıkmadı, masraflarını ödeyince bir doğum kâğıdı verdiler. Hatice ile oğlumuzu, Mehmet'lerin Alsancak'taki evlerine götürdüm. Topaç gibi, normalden iri, renkli gözlü, sarışın, çok güzel bir çocuktı. Adını Mehmet Güneş koyduk. Mehmet, ölen kardeşimin adı idi; Güneş ismi de, İzmir'de şu an evinde kaldığımız Mehmed'in oğlunun adı idi; hem de zorda kaldığımızda aramızda Mehmet, dışarıda Güneş ismini söyleyecektik. Evinde kaldığımız Mehmet ve eşi Gülnaz da, oğlumun ismini Mehmet Güneş koyduğumuza çok sevindiler.

O gün Mehmet'lerde, doğumun şerefine güzel bir kafa çektik. Yalnız kafa çekerken, Kooperatif Üst Birlik Müdürü Sadık, parti ile ilgili bir şeyler söylemeye çalışıyordu. Biraz daha kafayı bulunca daha açık eleştirilere başladı. "İttifaklar yanlış, Dev-Yol'la ittifak daha doğru olur, burada da bir şey olmuyor", böyle

dağdan taştan keskin laflar ediyordu. Ben kulakları diktim, yumuşak cevaplar veriyorum, “Yok öyle değil, şöyledir” diye ters cevaplar veriyordu. O gece yat-tık, ertesi gün Mehmet’e “Bunlarda bir hal var, ağzında bakla gezdiriyorlar, bunların amaçları nedir” diye sordum, Mehmet de tam anlayamamıştı. Mehmet, o kadar ayrıntılı teorik şeyleri düşünmez ve başka niyetleri de aklına getirmez, iyi niyetli birisiydi. Neyse Hatice burada üç gün kaldı, ben Buca’dan Alsancak’a gidip geliyorum.

Bu arada nasıl olduysa, bizim Eskişehir’lilerin akıllarına, benimle bağ kur-mak geliyor. Tabii ben düzenimi kurdum, işimi, gücümü ayarladım. Her işte böyle, zordaysan yanında olan çok az insan oluyor. Ama bir şeyler oluyorsa, başlıyor etrafta gezinmeler. Tabii Hatice’nin doğum yaptığını öğrendiler, “Yalnız yapamaz, bizim kızlardan birini gönderelim, Hatice’ye yardımcı olsun” dediler. Kabul ettim, yine Eskişehir’den, bizim eski kızlarımızdan Neriman, çıktı geldi. Sağ olsun, yardımcı oldu, o günün stresli ortamında ufak tefek sorunlar oldu, ama fazla derinleşmeden çözdük. Gerçi çok sonraki yıllarda, Hatice, bu dişe dokunmayan sorunları gündeme getirdi, tartışmamıza neden oldu. Neriman iki de bir “Ağabey, bu ev olmaz, çocuk hasta olacak, bu evde oturulmaz” demeye baş-ladı. Evi değiştirmeye karar verdik, Şirinyer Postahanesi’nin yan caddesindeki ilk sokakta, Neriman bir ev bulmuş. Fazla güneş görmese de, eli ayağı düzgün, üç katlı apartmanın birinci katı idi. Ev sahibi olarak bizimle muhatap olan, bir bayandı. Ev sahibine karşı, Neriman benim kız kardeşim oldu, taze çocuk da olunca, tam aile görünümü veriyorduk, hiç zorlanmadan evi tuttuk. Ev sahibine verdiğim isim, Salih ismiydi. Resmim arananlar afişinde asılalı beri, kendi adımı kullanmadığım gibi, gelen boş nüfus kâğıdına da, gazete bayiinin asıl sahibi olan Salih ismini yazdım. Soyadını farklı kullanıyordum. Yani bütün çevre, beni Salih olarak biliyordu. Aslında bu ismi ileride yıllarca kullandığım için, o kadar be-nimsedim ki, kendi adımı unuttuğum gibi, Sabahattin ismini duyduğum zaman ürperiyordum. Kendi ismime yabancılaşmışım. Buna bağlı olarak da, kişilikte de, dışa belli etmesem de, bir çekingenlik, bir tedirginlik hissediliyordu. Bazen tamamen unutup, normal yaşamıma devam ediyordum.

Bizim oğlanın doğumu dolayısı ile Mehmet’ler de yediğimiz yemek sonrası Mehmet’e “Bu Sadık’a dikkat edelim, yemekte söylediklerinin altında bir şeyler var” demiştim. Benim bu uyarımdan sonra Mehmet, gazete bayiine gelerek Sa-dık’ların kendisine verdiği bir bildiriye getirdi. Kendisi de, bu bildiride yazılanla-rın bizim görüşümüze benzemediğini, farklı şeyler olduğunu, bu insanların ben-den de kuşkulandıklarını söyledi. Yazıyı alalecele bayide okudum. Gerçekten de, Mehmet’in söylediği gibi ittifakları eleştiriyorlar, daha önce Sadık’ın sözlü söy-lediği gibi Dev- Yol’la ittifak yapılmasını öneriyorlar, keskin laflar ediyorlardı. Tüm bunlardan daha da önemlisi, bu yazılı olarak ifade ettikleri düşüncelerin altında, partinin adı TKP imzası vardı. Yani sanki, parti böyle görüşleri öne sü-rüyor, izlenimi vermeleri düşündürücüydü. Demek Sadık’ın evelediği, gevelediği

buymuş. Bir de Mehmet'e, bu yazıyı hemen, bu akşam geri alacaklarını söylemişler.

Hemen burada, Mehmet'le nasıl bir strateji izleyeceğimiz konusunda konuştuk. Daha önce de, Seyfçilik konusunda tecrübemiz de var ya! Neyse benim düşüncem şuydu; evet, bir partide yanlışlar, eleştiriler, fikirler öne sürülür. Ama bu, partinin yetkili organlarına veya ilişkide bulunduğu kanallardan üstüne bildirilir. Partiden gelen cevap beklenir, tatmin olmazsa ya genel karara uyar, ya da parti içinde kalır, dediklerinin teorik olarak doğruluğunu ispat etmeye çalışırsın veya daha zorlanırsa ayrılırsın. Bu arkadaşlar, aynı süreçleri yaşamışlar mı? Ayrıca bu bildirinin altına, neden parti ismini koyup insanlara veriyorlar. 'Bunların cevabını bu düşünceleri yazanlardan öğrenip, ona göre tavır geliştirelim' diye anlaştık. Bunun için de, gerçek niyetleri anlamak için, bu yazıyı, bu akşam geri vermemesini önerdim. Nasıl bir tavır göstereceklerini öğrenmemiz açısından, bu önerimi Mehmet de kabul etti.

Mehmet bu yazıyı Sadık'a geri vermeyince, sert bir ifade ile iki gün içinde geri almaya geleceklerini söylemişler. İki gün sonra, Mehmet yine bir gerekçe ile yazıyı vermeyince, çok ağır ve yarı tehditkâr laflar etmişler. Evet, niyet anlaşıldı, bunların niyeti kötü, ayrı bir çalışma başlatıyorlar. İnsanlara yoklama çekiyorlar, karşı gelene sert yapacaklar. Eğer biz dik durmazsak, tepemize binecekler. Mehmet'le hemen hemen her gün buluşup değerlendirme yapıyorduk ve sonunda, bunlara bu yazının geri verilmeyeceği kararını iletmesini söyledim. Bu kararı duyunca, tehditleri, baskıları açık açık yapmaya başlamışlar.

Ben, İzmir'e, kimseden izin ve emir almadan, kendi iradem ve isteğimle gelmiştim, Buranın insanı değildim, benim işim sadece kendimi korumak, hayatımı idame etmekte. Doğal olarak bunu yaparken, böyle bir takım ilişkileri, kendim kurmak zorundaydım, bu ilişkiler, feodal boyutta, dayanışma çerçevesinde oluyordu. Fakat şimdi, özel bir durum çıkmıştı. Birileri, bir şeyler yapmaya çalışıyor, ortalığı karıştırıyorlar, kendi insanlarımızı zora koyuyorlar. Bonapartist bir entrika ile partiyi ele geçirme çalışmasına başlamışlardı. Burada, tarafsız kalmak, söz konusu değildi. İster istemez, riski göze alarak mücadele etmek gerekiyordu. İzmir'in insanını tanımıyorum, kim, kimledir bilmiyorum. Bir de böyle, daha önceki Seyfçilik zamanında, bu işlere şiddet girince çok hassaslaşıyordum, gözüm bir şey görmüyordu. Mehmet ve ailesine, baskı ve tehditler gelmeye başlamıştı bile. Mehmet daha önce, bu adamlara en yakın, her konuda bunlara destek veren insandı. 'Mehmet'e, eğer bunlar böyle yaptılarsa, başka insanlara daha alasını, mutlaka yapmışlardır' düşüncesiyle etrafı yoklamasını söyledim.

Araştırma sonucu ortaya çıkan durum, çok kötüydü. Her yerden sesler gelmeye başlamıştı. Bu insanlar, aynı yöntemle insanlara baskılar uyguluyor, tehditler savuruyor, insanları kendi doğrultularında hareket etmeleri için zorluyorlardı. Hatta, küfürlere kadar varan davranışlara giriyorlardı. Tüm bunları, kimlere ne

yapmışlar, nasıl yapmışlar, hepsini somut verilerle öğrendik. Meğer bu insanlar, bizim politik örgütlenmemize muhalefet ederek, İstanbul, Ankara, İzmir’de “Öğretmen Hareketi” diye ayrı bir grup oluşturmuşlar. Bunlar, politik hareket içinde sinsice, alttan oyarak, kendileri büyürken üstü çökertmeye çalışıyorlar, bunun için de, ekonomik olanakları da kendilerine çeviriyor, karşı çıkanlara da her türlü baskı, gözdağı veriyorlar. Baskıya maruz kalanlara, güven verecek haberler gönderdik. Korkmamalarını, kendilerine her türlü konuda destek olacağımızı, her türlü gereksinmelerine yardımcı olacağımızı, bunlara yüz vermemelerini, ne istiyorlarsa kendilerine temin edileceğini bildirdik. Baskı görenleri, bir araya getirici çalışmalar başlattık. Kendilerine karşı direnenler artınca, darbeciler, daha da hırçınlaşmaya başladılar. Daha önce kurulan, inşaat aşamasında olan bir yapı kooperatifi vardı. Bu kooperatifin para konusunda, daha çok Mehmet yetkiliydi. Mehmet’i aşarak, buranın para işlerine kendileri hâkim olmak istediler, hatta bankada bu konuda Sadık ile Mehmet arasında tartışma çıkıyor. Mehmet, Sadık’ı bankadan kucaklayıp dışarı çıkarıyor. Beni de işimden etmek için, gazete bayiiini eski sahibine geri veriyorlar. Gerçi gazete sahibi benim çalışmamı istiyordu, ama ilerde olabilecek çatışmalarda beni bu adresten bulabilecekleri için, çalışmayı kabul etmedim. Evet, bu baskıcı ve darbeci grupla savaş, başlıyordu. Bunları, tüm meslek odalarından, yapı kooperatiflerden, İlk-San Sandığı’ndan, halk tüketim kooperatiflerinden, öğretmen yapı kooperatiflerinden uzaklaştırıp, yönetimlerini de bunların elinden almak gerekiyordu. Onlar da, bu konuda bizim harekete geçtiğimizi anladılar. Zaten saklamaya gerek yoktu. Bunlara karşı epey güç topladık, gerçi bu toplanan güç, arkasında kimin olduğunu bilmiyordu, ortada bir gizem vardı, bu daha etkili oluyordu. Her alanda, bunlara karşı direnmeler başladı, bunların yaptığı entrikalar ortaya çıktı.

Bunlar köşeye sıkışınca, daha tehlikeli olmaya başladılar. İş, başka boyuta gitmeye başlamıştı. Aynı şeyleri, biz daha önce Eskişehir’de yaşamıştık, ben olacakları görüyordum. Durum, aynı bizim orada yaşadıklarımıza doğru gidiyordu. Bunu engellemek için, 1978 yılında, birlikte, TÖB-DER’de Talip Öztürk yönetimindeki Genel Yönetim Kurulu üyeliği yaptığımız, daha önceden de tanıdığım Eren ile görüşmeye karar verdim, Eren, Sadık’larla birlikte hareket ediyor ve başlattıkları bu hareket içinde, etkili birisiydi.

Eren, beni, soğuk ve asık yüzlü bir ifade ile karşıladı. Ben, konuşmama, son gelişmeler konusundaki düşüncelerimi açıklayarak başladım. Görüşlerine saygılı olduğumu, farklı düşünebileceklerini, bunu engellemeye kimsenin hakkı olmadığını söyledim. Bizim düşüncelerimizi eleştirebileceklerini, ancak tüm bunları, böyle entrika biçiminde, darbe anlayışı ile hesaplı, kitaplı yapmalarının da, yanlış olacağını belirttim. Hele hele, insanlara baskı yaparak, düşüncelerini zorla kabul ettiremeyeceklerini, şu sıcak günlerde, insanların yargılandığı, işkence gördüğü, idamların yapıldığı, tüm memur, öğretmen kesiminin açığa alındığı, sürüldüğü, haklarının gasp edildiği bu dönemde, bu davranışların kimseye faydası olamaya-

cağını anlattım. Bu davranışların, kitleleri, grupları, insanları ürküteceği, teslimiyeti, umutsuzluğu, yıkılmayı, yenilgiyi getireceği, karşılıklı bu kavga devam ederse, bizim, Eskişehir’de, 1977’lerde yaşadıklarımızın sonucunda olduğu gibi, hepimizin zararlı çıkacağını, bunun sorumluluğunun, kendilerine ait olacağını açıkça belirttim. Bu eleştirilerinin de böyle yapılmayacağını, benim de bu politik görüşlere eleştirilerim olduğunu, genelde yanlışlar yapıldığını, ama her şeyin bir ortamı ve zamanı olduğunu söyledim. Yanlışların yapıldığını, bu yanlışların doğrusunun yerine konarak düzeltilebileceğini, açık açık Eren hocaya anlattım. En sonunda, bizim savaş istemediğimizi, barış ve uzlaşma istediğimizi, ama eğer kendileri savaş istiyorlarsa, şu an açıkça vereceği cevaba göre, savaşın hemen şu an başlayacağını söyledim. Soruyu bir defa daha tekrarlayarak, “Savaş mı? Barış mı?” diye sordum. “Bak Eren, sizler bir düzen kurmuşsunuz, eviniz var, arabanız var, geliriniz var, okullarda okuyan çocuklarınız var, aranmıyorsunuz, rahatsızsınız. Bizler de, sizlerin evlerinizi tek tek biliyoruz, şurda şurda oturuyorsunuz” diye kaldıkları yerleri bildirdim. Oysa, bizlerin kaybedecek bir şeyi olmadığını, arandığımızı, düzenimizin olmadığını, devletin bile bizi bulmadığını, onların bizi hiç bulamayacağını, “İstersen aşağıya in, bak bakalım” diyerek devam ettim. “Senden bir kelime cevap istiyorum, savaş mı, barış mı?” Eren sarışıdır, bu sözler üzerine daha da sarardı, on-on beş saniye düşündü, yüzüme baktı, “Hayır, savaş istemiyoruz, barış istiyoruz” dedi.

Yakın tarih aralıklarıyla, İzmir İlkokul Öğretmenler Sandığı’nın (İlk-San) delege seçimleri, Güneş Köy Koopretif seçimleri, Köy-Koop’un seçimleri, Ege Bölgesi Halk Tüketim Kooperatifler Birliği’nin, Öğretmenler Yapı Kooperatifleri’nin seçimleri olacaktı. Ardından, İnşaat Mühendisleri Odası’nın, Makine Mühendisleri Odası’nın kongreleri vardı. Eren hocaya, öneri olarak, bu kongrelerde, ele güne, polise, diğer gruplara karşı, birliğimizi, dirliğimizi gösterme açısından, kendi iç ayrılıklarımızı yansıtmamayı önerdim. “Bunun için de kongreler öncesi iyi hazırlanalım, hesapları ortak bir komisyonda gözden geçirelim” dedim. “Eğer hesaplarda açık varsa sorumlularını bulalım, bunları kapatsınlar. Karşılıklı demokratik ikna yöntemi ile bu seçimlere ortak liste ile girip sonuçlandıralım” diye düşüncelerimi belirttim. Eren, tüm bunları, ilke olarak kabul etti. Eren’le görüşürken, kapıda Eskişehir’den adamımız, benim gibi o da aranan Sabri bekliyordu. Sabri 1.95 boyunda, 120 kilo ağırlığında, esmer, kıvrıkcık saçlıdır, gözlerini kısarak bakar, çok vahşi görünür ama kalbi yumuşaktır.

İÇİMİZDE SOĞUK SAVAŞ BAŞLIYOR

Bu görüşmeden sonra, baskılar ve tehditler hemen kesildi. İnsanlarımız biraz nefes aldılar, bizim bu konuda da kararlı tutumumuz ve sonunda barış ortamının yaratılmasındaki girişimimiz, kitlede büyük bir moral oldu. Bize olan güvenleri, daha da arttı. Yalnız iki tarafın insanlarını bir araya getirmekte, biz çok zorlandık. Bizim insanlar bunu sorun yapmadı, hangi alanda olursa olsun, diğerleri ile buluşmaya gittiler. Hem de onların ayağına gittiler, onlar görüşmeden kaçmak için, bir sürü eften, püften gerekçeler getirdiler. Hele biri, çok ilginç, bizim öğretmenlerden birisi, İlk-San seçimlerinde delege tespiti için onların bir öğretmenin evinin önünde saatlerce bekliyor. Bu öğretmen evine girince, arkasından o da kapıyı çalarak, görüşmek için eve giriyor. Onların öğretmen yetkilisi, “Sen biraz otur, ben şimdi geliyorum, işim var” deyip kendi evini terk ediyor. Bizim öğretmen, tek başına kala kalıyor, neden böyle yaptıkları sonradan anlaşıldı. Meğer İlk-San’ın sandık seçimlerinde bizden ayrı liste çıkarmak için, bizimle birleşmeden kaçıyorlarmış. Bunların böyle kaçak güreşmesinden bir şeyler olacağını düşünerek, bizden Fevzi Yılmaz hoca, gece, gündüz, bu delege seçimli kongre için çalıştı. Listeyi oluşturdu, bu çalışmanın karşılığını da aldı. Bu hocamıza, yaptığı büyük fedakârlıklara, dürüst, çalışkan, gerçek bir eğitimci olarak kendisine büyük saygı duydum. Gerçekten de İlk-San seçimlerinde, iki tane bizim görüşü temsil eden Birlik-Dayanışma listesi çıktı. Yani, sendikalarda, kitle örgütlerinde, bizim politik görüşü ifade eden ismimiz “Birlik-Dayanışma” ismiydi. Şimdi, iki tane aynı isimli liste oluştu. Seçime katılan bizim insanlarımız ve diğer gruplar, çok şaşırıyorlardı. Hangi “Birlik Dayanışma” gerçek diye. Hemen bir kulis faaliyetine başladık. Bizim liste, hemen hemen oyların büyük çoğunluğunu alarak, delegelikleri aldı. Bize kendi içimizden muhalefet eden, Eren ve Sadık grubu 5-6 oy aldılar ve bu seçim, onların İzmir’de sonları oldu. Bu yenilgi, onları bozguna uğrattı, berbat oldular, darmadağın oldular, hiç beklemedikleri bir hezimete uğradılar.

Dikkat edilirse, bu tip konular üzerinde ayrıntılı duruyorum. Zaman zaman işin kolayına kaçarak, sadece 12 Eylül diktatörlüğünün yaptıklarından bahsediyoruz. Evet, dikta rejimi, tüm ilerici, devrimci yurtseverler üzerinde, çok ağır baskılar uyguladı. İşkenceler, ölümler, yıllar süren mahkemeler, bunları yaşadık.

Bir bakıma bu, anlaşılır bir şey. Zaten, bu amaç için geldi. Ama bunların yanında, solun kendi içindeki sorunları, incir çekirdeğini doldurmaz ayrılıklarını, kariyerist sekte davranışları ile yarattıkları tahribatları göz ardı etmemeliyiz. Tüm bunlara rağmen, kimi mevzileri koruyup yaşatabilirdik. İleride göreceğiniz gibi, bu kooperatifleri, sadece cuntanın baskıları kapatmadı. Bizlerin yanı sıra da, bu kapatmalarda önemli rol oynadı. En son örnek de, İlk- San'da yaşandı. İlk-San, öğretmen örgütlenmesi için önemli bir kuruluş, buna demokratlar, ilericiler yeterli derecede sahip çıkamadı. Cuntadan önce, tüm gruplar, İlk-San'ı TÖB-DER'i ele geçirmek için kanlı, bıçaklı kavgalar ediyordu. En azından onlarca liste ile seçime gidilirdi, 12 Eylül sonrası, İlk-San'ın Ankara'daki genel merkez seçimlerinde listeye girecek adam bulamadık. Bu gelişmelere, Nevzat Deringöl, Fevzi Yılmaz hoca şahit. Yönetime girecek, hangi gruptan, hangi görüşten olursa olsun, üç gün listeye girecek insan bulamadık. Tek başına sağ grup, cuntanın desteği ile seçimi rahatlıkla aldı. Ne oldu, mangalda kül bırakmayan, 12 Eylül öncesinin yiğit devrimcileri! Zaten bizim gücümüz, birbirimize yetiyor. Ama ben, arandığım halde, Ankara'nın göbeğinde İlk-San kongresini yönettim. Ama bu kongreye, bazı grupların illerden seçilen, oy kullanacak delegeleri bile gelmedi. Eskiden genelkurmay başkanı gibi, kongrelere koruma ile gelen fraksiyonların şefleri, değil ortalıkta görünmek, kongrenin kıyısından bile geçemiyordu. İleride, daha ayrıntılı bunu yazacağım. Bu olayların sonucu olarak da, en ilginç yanı dışarıdan saklanmak için geldiğim, Türkiye'nin üçüncü büyük şehrinde ve TKP'nin en güçlü olduğu illerden biri olan İzmir'de, tek başıma, kimse-den destek, emir ve güç almadan, İzmir örgütü ile hiçbir bağlantı kurmadan bu işleri yönetiyorum. Kimse de bu konuda, polisin dışında, hesap sormadı.

Bu olaylar başlayınca gazete bayiiini bırakmıştım, daha doğrusu bıraktırdım. Gerçi bayii geri alan Salih çalışmamı istedi, ama artık orada çalışamazdım. Çünkü kendi aramızda operasyonlar başlayabilirdi. Neyse, bizim evdekilerin rahatı iyiydi. Neriman bazı haberleşmelerde işe yarıyor, oğlum Mehmet büyüyor, annesi iyi. Eskişehir'de daha baştan beri birlikte olduğumuz Yüksel Tuna da, İzmir'e yerleşmiş, onunla da temas halindeyiz. Bizim tecrübeli ekipten bir kavurmalık varız. Hatay Nokta durağında restorancılık yapan Hüseyin, restoranı satmış, bir şeyler yapmaya çalışıyor. Ben de, kendisine destek olacağımı, ortak bir şeyler yapabileceğimizi söyledim. Hüseyin'in önerisi ile İstanbul'da bir mobilya boya, cila malzemeleri üreten firmanın temsilciliğini aldık. Karabağlar Kapalı durak denilen yerde bir dükkân tutarak işe başladık, bu işin sorumlusu Hüseyin oldu. Bizim bu boyalar, cilalar, Karabağların mobilya piyasasında pek tutulmadı, denemeler yapıldı, esnafa tanıtıldı -ki Hüseyin'in ağzı laf yapar, bu tür işleri de iyi bilir - buna rağmen, istediğimiz düzeni kuramadık. Aldığımız malları firmaya geri vererek, bu işi tasfiye ettik. Yalnız burada da Hüseyin'in bir hinliği oldu, emekli bir astsubaydan da para almış, adam ikide bir geliyor, bozuk atıyor, kendisi doğru, dürüst hiçbir şey katmadan dükkân açıldı, benim birikimim burada

gitti. Bizim Hüseyin ağzını açmadı, olay öyle kapatıldı. Burada bir tek kazancımız, Hamit Bulanık diye Antakyalı bir mobilyacı ile tanışmamız oldu, Hamit'in kardeşi de, Hatay davalarından idamla yargılanıyordu, bu vesile ile Hamit'le çok sıkı ilişkiler, dostluklar kurduk. Yine en kötü günlerimizde bize yardımcı oldu, çok ekmeğini yedik, desteğini aldık, bizi o bölgede legalize etti. Karabağların iç tarafında o zaman imalat yerleri vardı, çamur çökek, araba zor girer, yazın toz, toprak. Hamit'in de burada, koltuk imalathanesi vardı, Hüseyin'le ikimiz, Hamit'in bu yerine takılmaya başladık, Hamit çok güzel saz çalıyor, aynı zamanda sesi de güzeldi, bazen haftada üç-dört gün muhabbete takılıyoruz, Hüseyin rahat, bu tür muhabbetleri pek sever, çok güzel içer, yapısı da uygun, muhabbet iyi. Ben de boş duramıyorum, etrafa baktım, burada çırakların, kalfaların öğleyin yemek yiyecekleri, yakın bir yer yok. Hemen Hamit'in dükkânının yanına, elden düşme bir büfe bularak açtım, burada menemen, kuru fasulye, pilav, sandviç yapmaya başladım. İşler bayağı oturdu, satış güzel. Fakat diğer grupla çatışmaların hızlanması, kongrelerin başlaması nedeniyle, işlerle eskisi kadar ilgilenemiyordum, bu nedenle, bizim Eskişehir'lilerden bir genç istedim. Ablası İzmir'de oturan, kalacak sorunu olmayan bir genci gönderdiler, işleri ona öğrettim. Aynı şekilde, gene bizim Eskişehir'den tanıdığımız, daha önce de bahsettiğim Bizim Sabri'ye, Bornava II sanayi sitesi taraflarında bir büfe açtım. O da, işsiz ve zor durumdaydı. Fakat Sabri, bir türlü büfe işini toparlayamadı, çalıştıramadı, Sabri'yi, Bornova'dan aldım, Karabağlara getirdim.

Bu arada Kooperatifler Üst Birliği'nin kongresi vardı. Bir kez daha, Eren ile görüşmeye gittim. Anlaştığımız üzere baskıların, tehditlerin bir ölçüde kalktığını, ama İlk-San kongresinde uzlaşma yapmadıklarını, ele güne karşı, iki Birlik Dayanışma listesi çıkarıldığını, sonucu da gördüklerini, yanlış yaptıklarını söyledim. Eren bir şeyler söyledi, eveledi, geveledi. Yaptıklarına gerekçe bulmaya çalıştı. Ama ikna edemedi. Ben yine, geliş sebebimi açıklayarak; önümüzdeki günlerde, Üst-Birlik'in kongresi olacağını, Üst Birlik'in tüm sorumluluğunun, bunların üzerinde olduğunu söyledim, Yolsuzluk söylentilerinin ayyuka çıktığını, hükümet komiserinin önünde bu dedikodu veya yolsuzlukların içinden çıkılamayacağını, eğer 'orada çözelim' denirse ibra olamayacaklarını ve bu yüzden bazıların başının derde gireceğini anlattım. Kongre öncesi, hesapları adam gibi birlikte denetlemeyi, buranın bir kuruluşunun dahi hesabının verilmesi gerektiğini, bunun halkın parası olduğunu, halkın parasını onlara yedirtmeyeceğimizi, eğer önceden hesapları vermezlerse, kongrede dile getireceğimizi söyledim. Zaten bu Üst Birlik'in defterlerini de, Eren kendisi tutuyordu. Eren yine, iki tarafın oturup hesapları kontrol etmesini kabul etti.

Bizim adımıza iki kişi katıldı. Bunlardan birisi Üst-Birlik adına dükkânlara, tüketim kooperatiflerine mal dağıtan arabanın hem şoförü, hem tahsilâtçısı, öğretmenlikten ayrılmış, genç birisiydi. Bu arkadaş, Eren ve Sadık'a muhalefet ederek, onların yanlışlarını bize anlatan kişi, şimdi bizim adımıza hesapları ince-

leyecek ekibin içinde. Onlardan da iki kişi geliyor, birisi Müdür Sadık, inceleme başlar başlamaz Müdür Sadık, bizim adımıza gelen Selo'nun iki yıldır dükkânlardan alıp da Üst-Birlik'e teslim etmediği hesapları çıkarıveriyor. Bizim adımıza gelen Selo, bunlara karşı ikna edici cevap veremiyor. Biz hemen, bu arkadaşları geri çektiğimizi, bu kooperatife geri dönmeyen paraların bu arkadaş tarafından ödeneceğini, bunun hesabının da kendisine sorulacağını söyledik; yalnız, neden iki senedir olan bu yolsuzluğu saklayıp da böyle bir günde ortaya getirdiklerini sorduk. Aslında bu yolsuzluğu yapan Selo'nun, müdürlüğünü yapan kendileri. Düşünün yolsuzluğa göz yumup, daha sonra bunu, bu yolsuzluğu, bize karşı koz olarak kullanıyorlardı. Eğer bu daha önceden bize bildirilse idi, biz yine bu arkadaşları temsilci olarak getirseydik, o zaman haklılardı. Ama bunu bize karşı şantaj olarak kullandıkları açıldı. Biz bu olayı öğrenir öğrenmez, onların yanında bunun hesabını vereceğini bu arkadaşlara söyledik.

Burjuva politikacıları gibi, birbirleri hakkında yolsuzluk dosyaları hazırlayarak, yeri geldiğinde, bunu şantaj olarak kullanmalarının nedenini sorduk. Demek ki böyle hesaplaşma olmasaydı, her iki taraf da yolsuzlukları kapatacaktı. Yine bizim bu konudaki kararlı tutumumuzla, bu tür yolsuzluklar ve usulsüzlükler açığa çıktı. Bizim yolsuzluğa bulaşmış arkadaşları gönderdikten sonra kalanlar çalışmaya devam ettiler. Gelir, gideri, defterleri Eren düzenliyor, kâğıt üzerinde hesap sıfırlanmış, biz tam konuya hâkim değiliz, bizim adımıza hesap kontrolüne gelenler, dışarıdan insanlar. Kooperatifin girdisini, çıktısını bilmiyor, açıklar hep alacak gözüktüyor, tahsil edilecek gözüktüyor, depoda mal gözüktüyor. Kongre ertesi gün olacak, bu saatten sonra da yapılacak bir şey yok. Böyle bir ortamda kongreye gidildi. Kongrede bunlar teslim oldular. Ne bir liste, ne bir muhalefet, burada da bizim hazırladığımız liste kazandı. Eski yönetim de ibra oldu. Yeni yönetimle çalışmayacağını söyleyen Üst-Birlik müdürü Sadık, istifa etti. Yerine, benim önermem ile bizim insanımız olarak Hüseyin Şenergüç'ü, yeni yönetime müdür yaptık. Hüseyin burada çalışmaya başladı, Hüseyin'e tek koşulum, "Bir kuruluş açığımı bulursam, Türkiye'yi terk et" oldu. Her gün günlük rapor alıyordum, gelir, gider, ödemeler, ilk etapta çark döner gibi oldu, daha çok peynir üzerine çalışıyorlardı. Hüseyin, kooperatife hâkim olmaya başlamıştı.

Kooperatifin hesaplarını teslim etmediği iddiası ile açığa alınan Selo ile bizzat kendim görüştüm. Bakkallardan tahsil ettiği halde kooperatife teslim etmediği bu parayı, kooperatife ödemesini istedim. Hatırladığım kadarı ile çok komik bir gerekçe söyleyerek bu parayı ödemeyeceğini söyledi. Bunun üzerine ben de, üzerindeki lekenin ömür boyu kalacağını, her karşılaşmamızda ona gözlerimle hesap soracağımı söyledim. (Nitekim 1993 yılında, Nabi Yağcı'ya İzmir'de Öğretmen Evi'nde düzenlenen bir yemekte, bu Selo'yu karşıdan gördüm. Birisi ile çok neşeli konuşuyordu, gözlerimle takip ederek tam karşısına geçtim, hiçbir şey demeden gözlerinin içine dikkatlice baktım, o da bir şey söyleyemedi, yü-

zündeki neşeli hali kayboldu, karşısındaki ile konuşmasını kesti, başını öne eğerek oradan ayrıldı.)

İLK-SAN GENEL MERKEZ KONGRESİ

Bu ara bana, Ankara'daki İlk-San Genel Merkez Kongresi'ni yürütme görevi verildi. Üç kişi kongreyi yürütecektik, Diğer iki arkadaştan birisi, Eskişehir'den daha önce, TÖB-DER'den tanıdığım o dönem TİP içinde olan, TÖB-DER'de farklı görüşte olduğumuz için, yoğun tartıştığımız, daha sonra TİP'ten bize geçen Nevzat Deringöl; diğeri İzmir'den Fevzi Yılmaz. Bir de yanlış hatırlamıyorsam, Ankara'dan Bekir diye bir öğretmen, bazı ilişkileri kurmada yardımcı oluyordu. Aranmama rağmen Ankara'ya gittim. Nevzat'la diğer öğretmen arkadaş aranmıyordu, kongreye yakın bir yerde karargâh kurduk. Ben kongre salonuna giremiyorum, diğer arkadaşlar girebiliyorlardı. Kongre delegeleri daha içeri girerken, polis baskısı ile karşılaştılar. Tabii sol grup delegeleri, daha önceden kim oldukları tespit edildiği için baskı yapılıyordu. Hangi ilin delegesinin hangi taraftan olduğu konusunda, polis de bilgiliydi. Sıkıyönetimin en hızlı dönemlerinde, daha kongrenin başında, doğal olarak bu baskı ve tehditler, psikolojik olarak büyük etki yaptı. Şu anki yönetimde Sosyal-Demokratlarla, bizim adımız olan Birlik Dayanışma ittifakı vardı. Bu yönetim hakkında da bir sürü yolsuzluk iddiaları, kongrenin başında dolaşmaya başladı. Her ne kadar bu iddialar abartılı olsa da, bazı usulsüzlükleri mevcut yönetimin açıklamada zorlandığı, arkadaşlar tarafından söylendi. Örneğin İzmir yönetimi, bir mağaza kir alıyor, kontrat yapıyor, mağazanın kira bedeli ödeniyor, sonra burayı bir takım nedenlerle tutmaktan vazgeçiyorlar. Ödenen kira, şimdiki para ile yanlış hesaplamadı isem, seksen bin lira. Yine, İstanbul İlk-San Şubesi, ona keza bizden ayrılan Öğretmen Hareketi grubunun usulsüz harcama söylentileri ise ayyuka çıkmıştı. Yeni seçilen delegeler, bu konulara hâkim değillerdi, örneğin İzmir'in delegeleri, yeni seçilmiş, hiç biri bu olayların içinde değil, sorumlu da değiller. Söylenenlere de vakıf değiller, bunu sağcılar kongrede iyi kullandı. Zaten bazı sol grup delegelerinde, özellikle sosyal demokratlarda, yılgınlık ve teslimiyet hâkim olmuştu. Seçimde de bir kısmı, oylarını sağ listeye kullandılar. Bu yönetim, ayrıca dişe dokunur bir çalışma da yapmamış, bizim delegeyi kongrede konuşturmamışlar bile. Sosyal demokratlar bizi yalnız bırakmışlar, ilk gün hırla, gürle geçen kongrede, ikinci gün gündemde seçim vardı. Biz, bu kongre için, hiç ayırım yapmadan hangi sol grup olursa olsun, ittifak yapabileceğimizi deklare ettik. Bir duyumumuza göre,

Dev-Yol sempatizanının, İlk-San seçimlerinde oy kullanabilecek delegesi olduğu haberi geldi. Bu delegeyi listeye almak için, Ankara'nın eski, TÖB-DER İl Şube Başkanı Dev-Yol eğilimli, Tahsin Doğan ile görüşme kararı alındı. Yalnız, bizim arkadaşlara, bu görüşmeye beni götürmemelerini, götürürlerse olacak ittifakın bile bozulacağını söyledim. Bu görüşmeye gitmek istemeyişimin nedeni de, Tahsin Doğan ve arkadaşları ile Eskişehir'de 1976 yılında öğretmen örgütlemesinde beraber çalışmaya başladık, bu hoca, bizden gözükp çıkartmadan karşımızda Dev-Yol'un örgütlenmesini oluşturmuştu. Önce o bize kök söktürdü, sonra ben bu hocaya kök söktürdüm ve sonra Tahsin Doğan Eskişehir'den ayrıldı, Ankara'ya yerleşti. Burada da, Dev-Yol listesinden, Ankara'da TÖB-DER'in şube başkanı oldu. Ama TÖB-DER'in ömrü vefa etmedi, kapatıldı. Yani, daha önce aramızda çok büyük çelişkiler yaşadığımız için, duygusal davranabilir beni görünce, işi yokuşa sürer düşüncesi ile "Beni hiç söylemeyin, tüm yetki sizde, getirdikleri bütün koşulları kabul edelim, sadece bizim koşulumuz buranın ideolojik arena olarak kullanılmaması, öğretmenlerin özlük, ekonomik haklarının savunulması ve yolsuzluklara bulaşılmaması" diye belirttim. Gerçi bu dönem, hiçbir fraksiyonun, politika yapacak hali de yoktu, herkes kedi gibi pısmıştı, nitekim Tahsin Doğan'la yapılan görüşme sonunda, bu kongre ile ilgilenmediklerini, kendisinin de karışmayacağını, yapacakları hiçbir şey olmadığını söylüyor. Bu ittifak arayışı da, suya düştü. Oysa daha önce de yazdığım gibi, İlk-San kongrelerinde Ankara'da yer yerinden oynar, inim inim inler, fraksiyonların sesi her taraftan duyulurdu. Günler öncesinden, ittifak görüşmeleri ve pazarlıklar yapıldı. Zorunlu olarak her öğretmenin aylığından belli bir yüzde kesilmesi ile oluşan, trilyonluk bütçesi, otelleri, kampları, taşınmaz mülkleri ile herkesin iştahını kabartan kuruluşun kongresi için yönetim listesine, tüm koca Türkiye'de, tüm sol hareketlerin içinde, bir tek adam bulamıyorduk. Hani nerede bize uzlaşıcı, oportünist diyen keskin devrimciler, mangalda kül bırakmayan yiğitler! Kongreye uğramadılar, kapısına bile gelemeler. Öğretmen hareketi bizden sorulur diyen, Dev-Yol'ların, TSİP'lilerin, kongrede esamesi okunmuyordu, Halkın Kurtuluşu'nun adı çoktan unutulmuştu, ittifakı konuşmak ve listeye bir tek adam bulmak için dört döndük. Koca ülkede bir tane insan bulamadık, böyle bir şey olabilir mi, oldu. Göz göre göre, elimizdeki koca örgüt gitti. (Bu bölüm belki okuyucuyu sıkabilir, ama Türkiye'deki sol hareketin yenilgisinin ve hâlâ da kendisini toparlayamamasının temelinde, pratik olarak, işte tam burada anlattığım eylem ve olaylar yatmaktadır. Gerçekten, bana göre, bu kitabın can alıcı noktası burada!)

Türkiye İşçi Partisi'ne yakın olan arkadaşlar, yasak savma babından, seçim için listeye bir isim verdiler. O da kongrede, korkudan, "Hayır, ben bu listede yokum, bana sormadan adımı yazmışlar" dedi. Bizi, sadece, hiçbir koşul öne sürmeden doğudan gelen delege öğretmenler destekledi. Ne yazık ki, eksik isim listesi ile seçime girdik, çok az farkla kaybettik. Sosyal demokratların bir kısmı,

sağ listeye oy verdiler. Arada dört oy fark vardı. Koca ülkede, dört insan, ama gerçekten insan çıkmadı. Seçimin kaybedilmesinde tüm grupların, biz de dâhil, hatası ve suçu var. Hele İstanbul'dan gelen, bizim adımızı kullanarak seçilen delegelerin, bu seçimlerde yine, burada da ayrı çalışma yapması ayrı bir sorundu. İstanbul'dan, yine bizim kendi içimizden ayrılıkçı gruptan, delege olup da gelenlerin, seçime katılmadıkları halde, menfi propaganda ile öğretmenlerin kafalarını karıştırmaları büyük olumsuzluk yarattı. Hızlı devrimcilerin ortadan kaybolmaları, son ana kadar doğru dürüst ittifakların kurulamayışı, daha açıkçası ittifak yapacak grupların kaybolmaları, kendi insanlarına sahip çıkıp kongreye bile getirememeleri, seçimleri kaybetmede çok büyük etken oldu.

İşte bu tablo, Türkiye'deki devrimci, demokrat, yurtsever, sosyalist, sosyal demokrat, komünist hareketin içinde bulunduğu durumu anlatıyor. Başka tahlillere, teorik laf ebeliklerine gerek yok, bu olay her şeyi anlatıyor. Kendi dar grupçu tavırlarını bir yana bırakarak, tüm sorumluluğu 12 Eylül diktatörlüğüne yıkmak, işin sadece bir yanındır. Biz aynı zamanda, kendi kendimizi de yıktık, hâlâ da buna mahkûmmuşuz gibi yıkmaya da devam ediyoruz. Adam gibi, bu tür örgütlerin işlevini yerine getirseydik, kitle bağlarını güçlü tutsaydık, hiçbir güç bizi oradan atamazdı. Bu koca trilyonluk örgütü elimizden alamazdı, alsa bile, işte bu günler onun hesabını sorardık, başta biz bu hesabı veremedik. Birbirimizin örgütünü böldüğümüz zaman, zafer kazanmış kahramanlar gibi göbeğimizi kaşıyorduk, ama birileri 'höt' deyince kedi gibi sindik. Aynı yıllar Mahmudiye'deki Halk Tüketim Kooperatifi'nde, Necati Hocaya halk nasıl sahip çıktı, onun da solcu hatta komünist olduğunu biliyorlardı. Ama sağcılar belediye başkanlığına aday göstermek istediler. İşte ülkedeki durum bu. Hâlâ da böyle gidiyor, sağın eline geçen İlk-San bazı kesimlerin arpalığı oldu. Hatta artık saklanamayacak kadar açık bir alım satım yolsuzluğunda, dönemin başbakanı Süleyman Demirel "Verdimse ben verdim" diyerek o dönemki yönetime yapılan eleştirileri durdurdu ve akladı. Kimse de hesap soramadı, hâlâ da sorulmuyor. "Ye Mehmet ye" anlayışı...

Tüm bunları görenler, yaşayanlar hâlâ sağ, iyi ki sağ, şimdi bazılarını sorsanız tüm bunları inkâr ederler, hatta bizi ayrılıkçı olarak bile suçlayabilirler.

Kongre sonrası, İzmir'e kös kös geri döndüm. Hemen Üst Birlik'in yeni müdürü Hüseyin'den raporları aldım. Durum kötüleşmeye başlamış, çalışma sistemi olarak kooperatifçiliğin 'K'sı bile uygulanmıyordu. Kendine bağlı alt kooperatiflerle tüm ilişkiler kopmuş, hiç birisi ile mal alışverişi, ilkeli bir birliktelik yapılmıyor, alttaki mahallelerdeki tüketim kooperatifleri, üst birliğe tavır koymuşlar. Eski yönetim ya istenen malları zamanında vermemiş, ya da şubelere piyasadan daha yüksek fiyata mal satmak istemişler. Alt kuruluşlar, özel sektörden daha ucuza mal bulmuş. Bizim üst birlik, Köy-Koop'tan mal almış, onları da ödemişler. Başka yerlere de bir sürü borç, kendileri de mal verdikleri yerlerden tahsilât yapamıyorlar, alacakların çoğu batık. Tam bizim kooperatifi ele geçirdiği-

miz dönemden kısa zaman sonra, toptancıya ödeme çekleri kesilmiş; şimdi bunların ödemesi, yeni yönetime devredilmiş durumda. Yani her mahallede, bizim politik örgütlenmemiz dâhilinde kurulan 10-12 adet Halk Tüketim, kooperatiflerinin bağlı olduğu Üst Birlik batık durumda. Üst birliğin görünen iki tane minübüsü var, biri nedense Sadık'ın kardeşinin üzerinde. Bunlar piyasadan peynir alıp, bakkallara perakende satıyorlar, para olmadığından, borçlar ödenmediğinden piyasadan borçla peynir de bulamıyorlar. Ayrıca ve en önemlisi ve de vahim olanı da, otuz teneke tulum peynir depoda kurtlanmış olarak bulundu. Tabii kongrede bu bize 'stokta' diye gösterildi, bugün bir peynirciye sorun, otuz teneke tulum peynir kaç lira eder diye, bunlar 'halkın hakkını savunacağız' diye yola çıkan insanlar...

Tüm bu alacaklar, ödemeler, bozulmuş peynirlerin durumunu sormak için, yeni müdür Hüseyin Şenergüç, Eren ile görüşmeye gidiyor; Eren, bizim Hüseyin'e fazla cevap verme tenezzülünde bulunmadan "Kardeşim biz kongrede hesap verdik, ibra olduk, artık tüm sorumluluk size ait, defterler de ben de, canım nasıl isterse öyle olur" diyor. Hüseyin, birliğin muhasebe defterlerini istiyor, defterleri de vermeyeceği cevabını alıp dönüyor. Ertesi gün sabah, bizim iri Sabri ve aynı irilikte Feridun'u, Eren efendiye gönderdim. "Birliğin defterlerini akşama kadar bizim müdüre verecek mi? Vermeyecek mi? Sorun ve çıkın" dedim. Aynen dediğim gibi, Eren'e soruyorlar.

Birliğin muhasebe defterleri, akşam Hüseyin'e teslim edildi. Defterlerde dahi görünen, kapatılmayan on yedi bin lira açık var. Yani on yedi bin lira ödenmesi gereken borç var, para yok, mal yok, soruyorsunuz cevap yok. Düşündük, taşındık, üretim kooperatifi olan, aynı zamanda kardeş kooperatif Köy-Koop'la görüşelim, iş birliği yaparak, üreticiden direkt tüketiciye bağlantıyı bu yolla sağlayalım diye karar aldık. Görüşmede Köy-Koop'lular, çok olumsuz davrandılar. Daha kendilerinin bizim üst birlikten alacaklarını alamadıklarını, eski yönetimin ödemediğini, bize güvenmediklerini, bizim üst birliğe bulaşmak istemediklerini, Köy-Koop'un alt kuruluşlarını bizim birliğin zarara soktuğunu söylediler, açıkça, ne haliniz varsa görün, cevabı vererek bizi ters yüz ettiler.

Tekrar düşündük, taşındık. Bizim birlik batmış, arabaları satıp en azından, 'Köy-Koop üretici kooperatifi bari batmasın, bunların paralarını verelim' diye karar verdik. İleride yeni bir şirket kurar, Köy-Koop'la iş yaparız diye düşünerek, kepenkleri kapatalım, eski ödemeler için de "Kim çekleri, senetleri imzaladı ise hesabını versin" dedik. Bir sabah üst birliğin kepenklerini indirdik. Bizim yeni müdür Hüseyin kenara çekildi. Kooperatifin karşısında bir kahveden olanları izliyorum. Beni, ne yeni yönetim biliyor, ne alacaklılar. Kepenkler inince alacaklılar öyle bir üşüştü ki, ortalık ayağa kalktı. Çoğu eski müdür Sadık'ı tanıyor, ha şöyle. Sıra bizde, borç senetlerinde, çeklerde bir tane yeni müdür Hüseyin'in imzası yok. Bütün alacaklar eski yönetime yüklendi, onlar da bizim müdürü arıyorlar. Yeni müdür, eski müdür, alacaklılarla toplantı yaptılar. Alacaklılar

yeni kredi açarak mal verecekler, yeni bir ödeme planı yapılarak borçlar ödenecek, ortalık biraz yatıştı.

Bazıları, bu sıkıcı konulara ayrıntılı olarak girdiğimden dolayı eleştirebilirler. Ama bence, tüm diğer maceralı olaylardan çok daha önemlisi de, İlk-San Kongresi'nde görüldüğü gibi, bu halk tüketim kooperatifinde olan yolsuzluklara, usulsüzlüklere göz yumulması ve halkın malına sahip çıkılmamasıdır. Düşünün, dünyada ne zorluklarla kurulan, ne canların gittiği, ne emeklerin harcandığı bir sistem çöktü. Sosyalist sistem çöktü. İşte bu sistemin çökmesinin temel nedeni, kimimize göre çok basit ve inandırıcı gelmeyebilir ama, bence bizim yaşadığımız aynı usulsüzlükler, bilgisizlikler, yolsuzluklar, suiistimallerdir. Sovyetler Birliği'nde de, bunun gibi sorunlar yaşandı. Bu konuda binlerce kitap yazıldı, teorik kılıflar bulunmaya çalışıldı, hepsinin altında insan unsuru var. İşin içine para girince, ne sosyal demokrasi, ne sosyalizm, ne komünizm kalıyor. İnsanlık, daha bu bireyciliği, çıkarıcılığı, üzerinden atamadı. İnsanlık daha bu olgunluğa erişemedi, bireycilik ile bireyselliği, birey olmayı ayırt edemedi, koskoca sosyalist sistem, bu nedenlerle çöktü. Aynı şekilde bu kadro ve bu anlayışla iktidarı alsaydık, ne olurdu. Hem çok kan akardı, hem de ekonomik ve politik olarak başarılı olmazdık, açık söylüyorum, bu dönemler iyi ki iktidar olamamışız! Düşünün otuz teneke tulum peyniri, yönetimin ihmalden, sorumsuzluğundan bozuluyor. Yönetim tarafından personelin yolsuzluk yaptığını biliniyor, iki sene ses çıkarmıyorlar, ne zaman bu personel kendilerine karşı tavır alınca, onun suçunu ortaya çıkarıyorlar. O dönem, ne kadar bizim kurduğumuz kooperatif varsa battı. Köy-Koop battı, yapı kooperatifleri zar zor birer ev yapabildiler. Ne kadar kurulmuş yapı varsa, doğru dürüst yönetemedik, Tüm bunlara karşın, ne parti, ne çevre sesini çıkarmadı. Kimsenin kılı kıpırdamadı, ciddi eleştiriler yapılmadı. Bu kuruluşları 12 Eylül cuntası kapatmadı, biz batırdık. Diyelim ki, bu yapı ile iktidara gelse idik, ne olurdu? Sovyetler Birliği, Doğu Almanya gibi olurdu. İleride görüleceği üzere, ayrıca hapishanelerde bile solun birbirine yaptıkları ile iyi ki iktidara gelemediğimiz tezini sizler de kabul edeceksiniz. Geçenlerde CHP'nin bir toplantısını izledim. Bir vatandaş "Bu marketler zincirine karşı ne yapılabilir?" diye soruyor. Konuşmacı eveledi, geveledi, net bir cevap veremedi. Konuşmacı da haklı, bu saatten sonra "Bunları kapatacağız" diyemez, işte vaktiyle, bizim başlattığımız bu örgütlenmede, tekelleşen marketler zinciri kırılacak, onlara alternatif olarak üreticiden, tüketiciye bağ kurulacaktı. Bağ kurma yerine, birbirimizi kırdık.

İzmir'de bu ayrılıkçı hareketi tasfiye ettikten sonra, yeni bir örgütlenme ile her alanda ufak ufak çarklar dönüyordu. Ama biz bunun çok kısa zamanda tıkanacağını ve bu ayrılıkçı eski adamlarla kapışacağımızı tahmin ettiğimizden, bunlara karşı tedbirlerimizi almak için, yeni bir yapılanmaya gitmeye karar verdik. Kadroya ihtiyacımız vardı. Gerçi Öğretmen Yapı Kooperatifi'nde, İnşaat Mühendisi Odası ve Makine Mühendisleri Odası'nda seçimler de alınmıştı. İzmir

TKP il örgütünden bağımsız, ayrı bir çalışma ile neredeyse İzmir'e hâkim olmuş-tuk. Ama kadro yoktu, düşünün, örgütlenme ne kadar zayıf, ben dışarıdan kendimi korumak için geliyorum, hiçbir yerden destek görmeden tek başıma, İzmir'i neredeyse ele geçiriyorum. Bu da örgütlenmenin, ne kadar eksik ve hatalı olduğunu gösteriyor. Arada Ali Hikmet'le görüşüyorken, tam bu dönemler İzmir'e yerleşen Süleyman Karabaş'la, bu olayları değerlendirip birlikte kararlar alıyorduk, ayrıca bu olayları ve gelişimleri anlatmak ve bize gelen raporları Merkez Komitesi'ne götürmek için, iki defa yurtdışına bir kişi de yolladık. Ne yazık ki yurt dışından, bu konularda en ufak bir öneri veya alternatif bize iletilmedi. Biz de kendi güç ve gayretimizle, sonuna kadar içine girdiğimiz işlerin ve olayların çözümüne karar verdik.

Eskişehir İktisat mezunu Feridun, boştaydı. Ona Kemeraltı'nda bir büro tuttuk. İçine bizim mobilya boyacılığından kalan mefruşatı koyduk. Burada muhasebe işleri yapılacaktı. Yine Eskişehir'de öğrencilik yapan, bir davadan dolayı dört yıl ceza alıp, aranan Turan'ı da, İzmir'e getirmeye karar verdik. Görüşme yapmak için İzmir'e çağırdık. Bir gece Feridun'larda, bir gece de Hüseyin'ler de kaldı. İzmir'de hiç kimse, benim evi bilmiyor. Sadece Neriman biliyordu, o da bir iki yere işe girdi, olmadı, ev sahibinin dikkatini çekmeye başladı. Güya ben abisiyim, dikkatsizliğinden yanımda çok rahat davranıyor, benim sigara, içki kullanmadığımı, hatta bu konuda çok hassas olduğumu ev sahibi de biliyor, bizim kız fosur fosur sigarasını içiyor. Neyse, Neriman da bizim evden, sonbahar sonunda kışa girerken ayrılmıştı. Bu ev konusunun önemi ilerde anlaşılacaktır.

DENİZLİ'DE BAŞLAYAN OPERASYON VE İŞKENCELER

Turan'ı İzmir'e yerleştirmek için yaptığımız ön görüşmelerden sonra, Turan, tekrar İzmir'e kalıcı gelme hazırlıklarını yapmak için on gün müddet isteyerek, Denizli'ye geri döndü. Aradan üç dört gün geçtikten sonra, Denizli polisi, 4 Aralık 1984 tarihinde Turan'ın kaldığı eve baskın yapıyor ve gözetim altına alıyorlar; Turan sorguda, aklında, fikrinde ne kaldı ise, konuşuyor. İzmir'deki bizim insanlarla hiç ilgisi olmadığı halde ve en son da İzmir'e geldiğinde bir gece evinde kaldığı Feridun'un, aynı şekilde Hüseyin'in isimlerini veriyor. İş burada kalır mı? Hemen operasyon İzmir'e dönüyor. İzmir polisi, Feridun ve Hüseyin'in evlerine baskın yapıyor. Evlerinde yapılan arama sonucu, her ikisini de gözaltına alıyor. Benim, ikisiyle de aynı gün randevularım vardı, mutlaka ikisini de görmem gerekiyordu. Önce Hüseyin ile olan randevuma gittim, Hüseyin gelmedi, randevularına gelmemelik pek yapmazdı, ama 'çok önemli bir iş çıktı' diye düşünerek beklemekten vazgeçtim. Aynı gün saat üçte, Feridun'la randevum vardı. 7 Aralık veya 8 Aralık 1984 tarihiydi. Hava da erken kararıyor, evden çıkarken Hatice'ye de "Saat beş-altı sıralarında gelirim" diye belirttim. Saat üçte Feridun'la buluşmak için, randevu yerine gittim. Gelen giden yok, randevularda duruma göre bazen beş, bazen on dakika beklenir, ben on beş dakika bekledim, yine yok. Feridun bazen ya randevularını unutuyor, ya da saati şaşıyor. 'Ulan, bu yine randevuyu unuttu' diye düşündüm. O gün de onu mutlaka görmem gerekiyor, çünkü ertesi gün parti merkezine gidecek evrak var. Bugünü kaçırdık mı, iki ay daha kaybımız oluyordu. Feridun'a, Kemeraltı'nda yeni bir muhasebe yeri açmıştık. 'Hem yeni büroyu göreyim, hem de Feridun'u da görmüş olurum' diye düşünerek, daha önceki tarife göre Kemeraltı'na girdim. Kemeraltı'nın ara sokaklarındaki kapalı iş hanlarından birinin ikinci katında, iki taraflı sıralı dükkânların en sondan bir önceki büronun kapısını yarı açtım, kafamı uzattım. Uzatır uzatmaz, tuzağa düştüğümü anladım. İçeride acayip kılıklı üç kişi vardı. Biri de, arkamdan yavaş yavaş geliyordu, "Eyvah" dedim, ama iş isten geçmişti. Ben yine soğukkanlılığımı bozmadan, "Feridun beye baktım, muhasebe ile ilgili bir sorum vardı" dedim. O an bir el yakamı yakaladı, "Gel bakalım ne sorusu imiş" diyerek içeri çekti. Birden elinden kurtulup kapıyı açmak istedim,

ama hem kapının arkasında kalmıştım, hem de dışarıdan gelen sivil önüme dikildi. Birisi de, o an üzerime atlayarak beni tamamen etkisiz hale getirdi, hemen kelepçeler takıldı, üst araması yapıldı. Üzerimde, Salih İnci adına düzenlenmiş hüviyet çıktı. “Kimsin sen” dediler, “Salih İnci’yim” dedim, “Hadi len, sen Sabahattin İzciolu’sun” dediler. Emniyete telsizle geçtiler, telsizden belli oluyordu sevinçleri, ‘yakaladık, büyük balığı yakaladık’ diye oradakiler de bayram ediyorlardı.

Emniyet, bulunduğumuz büroya yakındı. İki sivil yanımda, biri önde, biri arkada dışarıya çıktık. Dışarıdaki insanlar hiçbir şeyin farkında değil, beş dakika önce ben de bu sokakta özgürdüm. Ama nasıl balık suda iken suyun farkında değilse, ben de özgürlüğümün farkında bile değildim. ‘Bir saat sonra evde, oğlum Mehmet’in yanında olurum’ diye düşünürken, belki de on sene yanında olamayacağım, yaşam ne kadar ilginç. Eşim Hatice’yi düşünüyorum, Mehmet’i düşünüyorum, ben gelmeyince şimdi ne yapacaklar? Bu operasyon nereden geldi? Onu kestirmeye çalışıyorum, emniyette nasıl bir strateji izleyeceğim? Film şeridi gibi her şey kafamdan geçiyor, işime yarayan bölüm geldi mi filmi yavaşlatıyorum. Daha önceki emniyet, sıkıyönetim sorgularımı göz önüne getirdim, evet, şimdi burada da direnmeliydim, direnmek yaşamaktı, Mehmet’e kavuşmaktı, Hatice’ye kavuşmaktı. Beyin müthiş bir organ. “Direneceğim, konuşmayacağım, hiç kimsenin ismini vermeyeceğim” diye beynime yüklemeyi yaptım ve rahatladım. Kısa bir an için düşündüm. Şu an Kemeraltı, her zamanki gibi cıvıl cıvıldı. Esnaf satış yapmak, kadınlar ucuza mal almak için tezgâhları karıştırıyordu. Mis gibi akşam çörek, börek, simitleri çıkmış, tezgâhlarda alıcı bekliyordu.

Ben de kurbanlık koyun gibi, cellâtlarımın arasında işkence tezgâhına gidiyordum. Evet, herkes kendi tezgâhını kurmuş ve hayatının mücadelesini veriyorsa, ben de, bu olayı yaşamımın bir parçası ve mücadelesi olarak kabullendim. Kendime güvenle, konuşmayacağımın kararını aldım.

Emniyete geldik, siyasi şube bölümüne girer girmez, gözlerimi bağladıkları gibi saldırı da başladı. Yumruklar, tekmeler, itiş kakış, küfürler arasında bir odaya koydular, odaya birilerini getirip götürüyorlar. Sadece duyduğum veya bana duyurmak istedikleri kelimeler, “Bu mu? Evet, bu” cevapları geliyordu, iki kere bu kelimeyi duydum. Sonradan öğreniyorum, Feridun’la, Hüseyin’e beni gösteriyorlarmış. Bu gösterme işi bittikten sonra, tahminim üç, dört kişi önce üzerime çullanarak,

“Sen kimsin len?”

Cevap “Salih İnci”,

“Soyun şunu” sadece külot kalıncaya kadar üzerimdeki her şeyi hepsini çıkardılar, coplarla üzerime bir saldırı daha, soru:

“Adın ne?”

Kimsin? “

Cevap aynı.

Bir sandalyenin üzerine çıkardılar. İki elimi arkadan çapraz bağladılar, arkadan birbirlerine bağlanmış ellerimi, arkadan tek bir iple yukarıya doğru kaldıarak, astılar. Altımdaki sandalye veya neyse onu çektiler. Bir çeşit idam, hem de kollardan asılarak, acı çektirerek idam, belki kelleden assalar bu kadar acı duymaz insan. Bütün vücudumun ağırlığı, arkadan asılmış kollarıma verilmişti. Bu ağırlıkla, omuzlarımdan, kollarıma doğru, sanki etler kemiklerden bıçakla ayrılıyormuş gibi geldi. Biri de hayâlarımı sıkıyordu, hiç bağırmadım, gıgımı çıkarmadım. Ama bu işkence, bana sanki saatlerce yapılıyormuş ve orada daimi asılı kalacaktım, hiç indirilmeyecekmişim, gibi geldi. İşte o zaman, saatlerdeki rakamlar arasında yelkovan yok olmuştu. Zaman sonsuzlaşmıştı sanki, çok ilginç, bilinç yepyeni bir zirveye ulaşarak, sanki bıçakla kollarınızı lime lime ederken oluşan acıyı bertaraf ediyordu. İşte, tam bu anlar, Simone de Beauvoir’ın dediği gibi ‘iğrençlikle güzelliğin böylesi birlikteliği’ oluşuyordu. Biri, diğerini öyle bir yaratıcılıkla ortaya çıkarmıştı ki, bu soyut olayı şimdi beş duyu organımla, kalbimle, beynimle yaşıyordum. Onlar, kollarımı jilette keser gibi, yukarıya çarmıha gerip arkadan gererken ve biri de hayâlarımı sıkarken, yaptıkları bu iğrençlik karşısında kuruyan dudaklarımı ıslatmak, susuzluğumu gidermek için, gözümün önüne şırıl şırıl akan dereleri, pırıl pırıl parlak güneşin ışınları altındaki yemyeşil ormanları aklıma getiriyordum. Bu güzellikleri, sevdiklerimle, eşimle, çocuğumla, dostlarımla birlikte olarak düşünüyordum. Halkın insanca yaşamasını düşünüyordum, bana güvenen, benimle ilişkisi olan, insanların ismini söylediğimde, onları da buraya getirip, aynı iğrençlikleri yaşamasını istemiyordum.

Filistin askısı olarak isimlendirilen bu işkence türü, meğerse ancak iki, üç dakika uygulanabilirmiş. Eğer kollar böyle arkadan uzun süre asılırsa kol damarları patlıyor, kalp krizi veya felç geçiriliyormuş. İlk askı seansından sonra indirdiler, gözler bağlı olarak beklerken, sesler, tehditler arasında birisi:

“Söyle bakalım sen kimsin?”,

Benden cevap aynı,

Sorgulayanlardan biri, “Haydar giyindirin bu ip...

Dışarıya götürün, salıverin, kaçtı deyip arkasından vurun,” dedi. İşkenceciler, birbirlerine Haydar diye hitap ediyorlardı.

Gene bir odaya aldılar, bu sefer yumuşak sesli birisi, babacan tavrıyla “Konuş, bak bunlar seni öldürecek, söyle ismini kimsin? Olur böyle şeyler, daha gençsin” diyen, iyi Haydar rolünü oynayan da, işkenceci idi.

Benden yine ses yok. Yine bir odaya aldılar,

“Nerede oturuyorsun? Adresi söyle?”

“Afyon’da” cevabını verdim,

Uydurduğum bir adresi söyledim, beş dakika sonra:

“Ulan böyle bir adres yok,

Sen bizle dalga mı geçiyorsun? Bir daha asın ib...”

Bu sefer elbiseleri çıkarmadan, aynı şekilde ellerimi arkadan bağlayıp, yine yukarı doğru çekerek, yukarıda bir yere bağladılar. Yani, Filistin askısını uyguladılar, müthiş bir şey. Geçenlerde *Goya'nın Hayaletleri* diye televizyonda bir film izledim, bu filmde Engizisyon'un Hristiyanlık karşıtı kimselere sorguda uygulanan işkence de, aynı böyleydi. Filmde, kökeni Yahudi olduğu tespit edilen bir kıza, bu işkence yönetimini uyguladılar. Demek işkence yöntemleri de evrenseldi ve bizimkiler bu askı işkencesini engizisyonundan almışlar anlaşılan. Bu sefer kaslarımda hissettiğim acı daha büyüktü. Bu askıda da, benden ses yok. Aralarında konuşuyorlar, “Bu ib... randevularını kaçırıyor, kaldığı evin boşaltılmasını sağlamak için vakit kazanıyor” diyordu. Gerçekten de zaman önemliydi, gene yeni birisi yanıma yanaştı. “Bak aslanım, burada Feridun ve Hüseyin isimli iki adamın var. Bunlar seni teşhis etti, niye kabul etmiyorsun, sen Sabahattin İzcioglu'sun, gel adam gibi söyle, sabrın da bir sınırı var, bizi keriz yerine koyma, uğraştırma” dedi. Ben de “Çağırın yüzüme karşı söylesinler” dedim. Biraz sonra, odaya birilerinin geldiğini hissettim, gözlerim bağlı olduğu için sadece seslerini duyuyordum, sorgucu soruyordu:

“Feridun bu karşıdan da gördüğün kim?” Feridun cevap verdi:

“Sabahattin İzcioglu”, sorgucu aynı soruyu Hüseyin'e sordu:

“Hüseyin, bu karşıda gördüğün adam kim?” Cevap aynı: “Sabahattin İzcioglu”. Bu teşhisten sonra, ikisine birden bastım küfürü. Yine kabul etmeyecek, bunları da tanımadığımı söyledim. Eğer ismimi kabul etsem evi söyletecekler, evi söylesem isim isteyecekler, söylemesem aynı işkence devam edecek, hiç olmazsa evdekileri korumaya almak istiyordum ve ilk soruda kalmak istiyordum. Yani sorgunun sonu yok, hiç olmazsa bir numaralı soruda kalayım, kalanlar kurtulsun, taktiği uyguluyordum.

Filistin askısından sonra, yeni bir işkence yöntemi uygulaması aşamasına geçtiler, ayaklarım çıplak olarak demir parmaklığa ellerimi tutturdular. Cam açık olarak, burada ayakta bekletilme yöntemiydi. Su yok, tuvalet yok, yiyecek yok. Bu yöntemde sadece bir nöbetçiyi arkamda bekletiyorlardı. Ya diğerlerinin sınırları dayanamamış, ya da işkence mesaisi bitmiş, görevlerini yapmış olmanın gururu ile evlerine çocuklarının yanına gitmişlerdi. Bu nedenle, böyle bir işkence yöntemi seçmiş olabilirler. Ama her halükarda şimdilik galip gibi görünüyordum, teslim olmamıştım.

Yalnız saatler ilerledikçe, uyku bastırıyor, uyuduğumu fark eden birisi arkadan dürtüyor, bazen iyice ayakta dalıyorum, içim geçiyor. Halüsinasyonlar görüyor, gözümün önüne, şırl şırl sular, çağlayanlar, dereler geliyordu. Çok susa-

miştım, dilim damağım kurudu. Evde masanın üzerinde, devamlı su içtiğimiz bir sürahi vardı. Uyuyorum, uyanıyorum, gözümün önüne bu sürahi ve yanındaki bardak geliyor. Arada gözümün önüne Hatice, Mehmet geliyor, onların yerini hemen su kabı alıyor. İlk defa bilinçle, bilinçaltının keşiştiği, hatta birbirine karıştığı anlar bu anlardı, sanrı bu muydu acaba? Gerçekten ayık mıyım, değil miyim, farkında değilim. Sadece, gözümün önünde sular akıyor, her şey, aniden evde masanın üzerinde, içinde su olan sürahiye dönüşüyor. Hani insan rüyada bir şeye takılır da, ancak uyanınca bu takıntıdan kurtulursunuz, ama burada uyanınca da takıntıdan kurtulamıyorsunuz. Açlığı hiç aramadım, aklımdan ucundan geçmedi, ama su, hiçbir an, bir saniye bile aklımdan çıkmıyor. Çölde susuz kalan birisinin serabı görmesi gibi, gözümün önünden evdeki içi su dolu sürahi hiç gitmiyordu. Nasıl oldu bilmiyorum, sabah oldu.

Mesai başladı. Birisi Haydarlara bağırdı. “Giydirin bunu” dedi, ayakkabımı verdiler. “Yürü” deyip, siyasi şubenin çıkış kapısına getirdiler, burada gözlerimi açtılar. Yanımda Feridun, Hüseyin, Turan ve bir sürü sivil polis vardı. “Uzatin ellerinizi” dediler, kelepçeler takıldı, emniyetin merdivenlerinden indirdiler, kapının önünde duran minibüse bindirdiler. Yanımda Hüseyin oturuyordu, Feridun da Hüseyin’in yanındaydı, Turan’ı minibüsün orta tarafına oturtular. Üç sivil polis, bir de şoför yola çıktık, sivile nereye götürüldüğümü sordum. “Gidince öğrenirsin” diye cevap verdiler, zaten hareket edip emniyetin bahçesinden çıkar çıkmaz, başımızın üzerine bir şeyler örttüler. Turan’ı görünce aklıma Denizli geldi. Bunlar bizi Denizli’ye götürüyorlardı. Bindirdikleri eski, kötü bir minibüstü, yolda ikide bir bozuluyordu, bozulmasına içten içe seviniyorduk. Ne kadar yollarda zaman geçse, evdekiler tedbir alır, bir yerlere gider, hiç olmazsa onlar kurtulurdu. Ayrıca evdeki evrakları da yok ederdi. Yolda bize yiyecek alıp almadıklarını hatırlamıyorum, ama su içtiğimi hatırlıyorum, su hiç unutmadığım, aklımdan çıkarmadığım şeydi. Yolda Hüseyin’e bir şeyler söylemeye çalıştım, fısıltıyı duyan siviller ikide bir azarlayıp duruyorlardı. Hüseyin’in dizinin üzerine elimle harfler yazarak ne söylemesi gerektiği üzerine mesaj veriyordum. “Tamam” cevabını aldım. Neyse, sonunda hava karardıktan sonra Denizli Emniyeti’ne geldik, kapıdan girer girmez üçümüzü birbirimizden ayırdılar, gözler bağlandı, hemen aynı İzmir’deki gibi saldırı başladı:

Oradakilerden biri, “Konuşmayan bu mu? Konuşmasın bakalım, biz onu konuşurmasını biliriz” dedi. Aynı taktikler, aynı senaryolar, adamlar hiç üşenmiyor, yirmi dört saat işkence yapıyorlar. Benim hayâlarımı burup, burduğu elleri ile nasıl yemek yiyebiliyorlardı, nasıl işkence yaptığı parmaklarıyla karısını sevip dokunabiliyordu, çocuğunu nasıl okşuyordu, hep onu düşündüm. Böyle yirmi dört saat işkence ile uğraşan insanın, yaşamı nasıl oluyor acaba? İşkencecilerin de çocuğu var, bu sinir ve stresle, evinde normal olabiliyor mu acaba? Bazılarının işkence yaparken, zevk aldığı bile görülüyordu. Onların zevk alarak yaptığı işkence, karşısındakine acı ve çıplaklık ile birlikte ölüm korkusunu his-

settirme ve teslim alma amacı güdüyordu. Ama insanlık onuru bunu da yenebiliyordu, ben de yenecektim. Saldırı ve dövmelemlerden sonra yine burada da soydular, çıplak olarak tek kişilik hücreye koydular. Aralık ayındaydık. Denizli, İzmir’den daha soğuktu. Burada zatürreden ölecektim, hücrede sabah mı, akşam mı olduğu belli olmuyordu.

Tahminim operasyon Denizli’de başlamış, buradakileri toplamışlar, şimdi önce burada en zayıf kişileri sorgulayarak bilgi toplayıp, sonra eldeki verilerle bana bindirecekler, diye düşündüm. Düşüncemde yanılmamıştım.

Hücrenin kapısı açıldı. Beni giydirdiler, gözler bağlı bir odaya aldılar, tok ve etkili sesli birisi, “Sen Eskişehir’de, Seyfi ile birlikte örgütlenmeye başladınız, sonra kavga ettiniz, Seyfi’yi attınız, senin TÖB-DER’de bir köşen vardı, oradan her şeyi yönettin, sonra bu harekete geçtiniz” dedi. Eğitim Enstitüsü’nde öğretmenlik yaptığımı, yani cinsimizi, cibilliyetimizi hepsini anlattı. Beni Eskişehir, Bilecik, Ankara Sıkıyönetim’lerinin istediğini, eğer böyle direnirsem, Ankara’ya Mamak’a göndereceğini söyledikten sonra, “Senden adını ve evinin yerini istiyorum, bak hiç isim istemiyorum, zaten randevularını kaçırıttın, ev de temizlenmiştir. Düşün taşın kararını ver” dedi. Zaman ve su istedim, “Tamam” dedi. Suyu içtim, tekrar hücreye gittim, hücrede şöyle deniz kıyısında kuma uzanır gibi betona uzandım. Oh be dünya varmış, giyinik betona uzanmak ne kadar güzel bir şey. Saatlerce çırlıçıplak ayakta durduktan sonra, giyinik olarak betonda uzanmak, dünyanın en lüks şeylerinden biri gibi geldi. Belki de bugün benim doğum günümüdür, çünkü ilk yakalandığımda Aralık’ın yedisi veya sekizi idi, benim doğum günüm on beş Aralık’tı, en fazla ya bir gün önceye rastlıyor, ya bir gün sonraya, yani sonuçta doğum günüm hücrede, çıplak aç ve susuz işkence altında kutladım. Bu da bir kutlama yöntemiymiş. Hâlâ doğum günlerimde içime bir bu-rukluk gelir. Ankara Sıkıyönetimi’nin methini duymuştum, öyle İzmir’deki gibi iki kere askıya alma, susuz, aç, çıplak bırakmayla bırakmazlar, adamı oyduklarını daha önce duymuştum. Davayı bu bölgeye, İzmir’e çekmek, doğru bir taktik olacaktı. O tok sesli kişinin dediği gibi, tahminime göre dördüncü güne girmiş-tik, ‘Hatice de başıma bir iş geldiğini tahmin ederek, kendilerine bir yer ayarlamıştır, evdeki bazı evrakları yok etmiştir’ diye düşünerek, adımı kabul edecek, kaldığım evi gösterecektim, hücre kapısını çaldım, yetkili ile görüşmek istediğimi söyledim, hemen hücreden çıkardılar.

Yetkiliye evin yerini göstereceğimi, yalnız bir şartımın olduğunu söyledim. Şartımı sordu. “Eğer eşim ve çocuğum evde ise emniyete alınmayacak, şu an hemen gözlerim açılacak, kiminle pazarlık ettiğimi göreceğim ve eğer onların başına bir şey gelirse, kiminle pazarlık ettiğiysem hesabını sorarım” dedim. Bunu da kabul etti.

“Açın gözlerinizi” dedi, açtıklarında,

“Ben, Necdet Menzir” dedi.

“Ben de Sabahattin İzcioğlu” dedim. Meğer ben Eskişehir’de bu çalışmaları yaparken, Necdet Menzir Eskişehir’de siyasi şube müdürü imiş. Şimdi de Denizli’nin Emniyet Müdürü olmuş. Bildiğiniz gibi daha sonra milletvekili oldu. Ev adresini de direkt vermedim, “Ben de gideceğim, İzmir’de tarif edeceğim” dedim. Kabul ettiler, bu arada su ve iki bardak çay verdiler, hâlâ bu çay ve suyun tadı aklımda, kaç gündür ne yeme, ne içme... Hemen bir ekip kuruldu, araba hazırlandı. Gece İzmir’e doğru yola çıktık.

Sabah üçe doğru İzmir’e geldik. Öyle bir yağmur yağıyor ki bardaktan boşalırcasına, bu yağmur benim başımı yaktı ya. Beni minibüste oturtular, eve polisler girdi. Bir saat geçti ses yok, iki saat geçti bir ekip daha geldi, beni getiren ekipler beni İzmir Emniyeti’ne götürdüler. Götürülürken yolda feryat fıgan, evdekileri soruyorum. Sivil polisler, çocuklarımin arkadan geldiklerini, emniyette göreceğimi söylediler. Ben hâlâ “Müdürünüz yalan söyledi, hani evdekiler emniyete götürülmeyecekti” gibi şeyler söylüyorum. Dinleyen kim. Necdet Menzir sözünde durmadı.. Evdeki iki yaşındaki çocukla anasının hiçbir suçu yoktu, sadece ben, onların babası ve kocası olmam nedeniyle, günlerce iki yaşındaki çocuğu izbe, karanlık hücrede, altı temizlenmeden, aç, susuz bıraktılar. Aslında benim de hiçbir suçum yoktu. Suçum sadece düşünmek, barış ve demokrasi için halkın ve tüm ezilenlerin yanında olmaktı. Polis kayıtları açılrsa görülecektir, aramalarda bir tek çakı bıçağı bile bulunamadı, ev aramasında bulunanlar, kitap, dergi, bildiri, peki, bunların içeriğinde ne vardı dersenez, işçilerin, köylülerin, halkın sorunlarının nasıl çözüleceğı vardı... Adalet vardı, eşitlik istekleri vardı. Sömürüye karşı, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi vardı, savaşa karşı barış vardı.

İzmir Emniyeti’ne geldiğimizde tekrar giriş kayıtları başladı, üst baş araması, yüzük, saat, kemer gibi eşyaları kayıtla alıyorlardı. Kayıt alan ev adresini sordu, alışkanlık “Bilmiyorum” dedim. Bir tokat çıkardı, inat bu ya, ben de tekrar “Bilmiyorum” dedim ve söylemedim. Tek kişilik odaya koydular, iki-üç saat ne gelen var, ne giden. Sonunda birisi geldi, gözlerimi bağladı, başka bir büyük odaya götürdü, odaya girince bağı çözdüler, bir sandalyeye oturtular, odaya at cambazı suratlı birisi, elinde sarı dosya ve kalemle yanıma geldi, “Bunlara bak bakalım, İzcioğlu” diyerek, odanın tam ortasında, bizim evden çıkanları birleştirilmiş iki masa üzerinde sergilenmiş evrakları işaret etti. Masanın üzerinde, sarı daktilom, ipek baskı tezgâhı, baskıda kullanılan mumlu kâğıtlar, dosyalar, kitaplar, el yazma şifreli raporlar, Hüseyin’in her gün verdiği hesap raporları, yüzlerce isim, İKD, gençlik, sendika, kooperatif örgütlenmesi, bu örgütlenmelerle ilişkili, yaklaşık iki yüz isim. Parti Yayın organları, TKP Merkez Komitesi Plenum raporları, dağıtılmaya hazır broşürler, boş kimlikler, arkasında pasaport için, hüviyet için yazan resimler, mahallelerdeki üyelerin kendi aralarındaki sürtüşme raporları, ne ararsanız vardı. Emniyette, her fraksiyonun masası varmış. Bana “Bunlara bak” diyen, bizim partinin masasına bakan amirmiş. Bu amir, “Evet,

İzciöglu, nereden başlayalım” diye sorguya başladı. Ben de, masada duranlara düşman gibi baktım. Kıpırdayacak yerim yok, her şey ortada, ne desem, ne uydursam, beynimi bütün gücümle zorluyorum, sanki çatlayacak.

Çare yok, “Evet, bunlar benim” dedim,

“Peki, bunları sana kim getiriyor? Bağlantın kiminle?”

Ben başladım uydurmaya, “Benimle bağlantı kuranın, bana söylediği adı Ali”.

“Kim bu Ali?”

“Uzun boylu, kıvrıkcık saçlı, biraz esmere kaçan renkte...”

“İllegal çalışma olduğu için nerede oturur, ne iş yapar, kimin nesidir, bilmediğimi, daha önceden bir kereye mahsus bir saatte, bir yerde, işaretle buluştuğumuzu, ilk gözaltına alındığımın ertesi günü randevusu olduğunu söyledim. Tabii ben gelmeyince, tedbirini aldığı için bir daha gelmez. Bir şeylerin olduğunu anlamıştır, yani onu bulmak artık imkânsız” dedim. Yutmadılar, evdeki aramada, notlarda çıkan isimleri sordular. Hiç birini tanımadığımı, bunların bana rapor olarak geldiğini, benim de bunları arşiv için biriktirdiğimi söyledim. Orada, bazı sorunlu olan semtlerden gelen raporlar vardı. İsimlerini, kavgalarını açıkça yazmışlar, gerçekten de bunları tanıımıyordum, yazık bunlar birbirine girmiş partililerdi. İzmir parti örgütüne ulaşamayınca, bizim kanaldan Merkez Komitesi’ne ulaştırılması için bana gelmiş belgelerdi. Biz de bu sorunları çözmeye çalışıyorduk, gerçekte onlar da beni tanıımıyorlardı. Yüzleştirseler, Hüseyin’le Feridun’un yaptığı gibi “Evet, bu Sabahattin İzciöglu” diyemezlerdi, onun için “Yüzleştirin” dedim, gerçi raporda ismi geçenlerin İzmirli olanlarını polis biliyordu. Şimdi tüm güçleri ve hızlarıyla, benim bağlantımın kiminle olduğu üzerinde durmaya başladılar. Ben yine beynime yükleme yaparak sınırı çizmişim. Bağlantım Ali ile idi, randevu kaçmıştı, nerede oturur, kimin nesı, kimin fesi bilmiyordum, üstten gönderiyorlardı, sınırı buydu.

Bu dediklerime inanır da bırakırlar mı, hiç. Tezgâh hemen kuruldu, üçüncü askı uygulaması hemen başladı, insan burada işkenceyede mi alışıyorsa, yoksa beyin acı programına girip acıya karşı mücadele veya salgı mı üretiyor, nedir? Askı da normal gelmeye başladı, çırılçıplak soydular. Üzerime soğuk su döküp, üzerine coplama, soğuk su, arkasından çay, sıcak su dökmeler... Bu insanlık dışı vahşeti, değil insanlar hayvanlar bile yapmaz. Hiç hayvanın işkence yaptığını duydunuz mu? Hayvan en fazla açsa, doğal olarak karnını doyurur, doyurunca da saldırıyı bırakır. Bunlar zevkine işkence yapıyor. Aralık ayının soğukunda, çıplak olarak ellerimi demir parmaklara tutturdular, camlar açık. Bu sefer, tek ayak üzeri saatlerce dikilme seansı başladı. Başımda bir nöbetçi, ayağım yere basınca arkadan copla vurmaya başlıyordu. Gene susuzluk, gene tuvalete götürmeme saatleri başladı, bu seferki tek ayak üzerinde durma çok değişik bir işkence türü, ayak değiştirmek bile yasak. Değiştirdiğimi görür görmez cop geliyor. Üzerinde

durduğum ayağın şişmeye başladığını hissediyorum, basmadığım ayağıma da kramplar giriyordu. Ayaklarımda karıncalaşmalar hissediyorum. Ellerimle güç toplayıp, demir parmaklıklara asılıyor, hareket yapmaya çalışıyordum ama boşuna. Üç- dört saniye sonra bütün vücudum kasılıyor. Her tarafıma ağrılar yayılıyordu, tek özgür yanımdı beynim. Yine özgür beynimle, ilk yakalandığımdaki gibi söyleyeceğimin sınırını çizmiştim, hiçbir kimsenin ismini vermeyecektim. Evde isimleri çıkan bazı arkadaşlar, ülke çapında arandığını bildiğim kimselerdi. Bazıları da, basında, dernek, kooperatif yöneticisi olarak bahsedilen kişilerdi. Kafamda bunları sıraya koydum. Henüz yakalanmadıklarına göre, yurt dışına çıkma ihtimalleri yüksekti. İfademi, bu bilinen isimler üzerinden verecektim. Kesinlikle bu kadarla kalacaktım. Bunun dışında tek kelime bile etmeyecektim. Tek ayak üzerine dikilirken hem tüm bunları düşünüyor, hem de suyu aklımdan çıkaramıyordum. Yaşam şu an sadece su idi benim için, uyumadığım halde yine serap gibi, gözümün önüne evdeki masanın üzerindeki sürahinin içindeki ve derelerden şarıl şarıl akan sular geliyor. Hani, her gün eve geldiğinizde, hiçbir değeri olmayan sandalye, bir masa ve masanın üzerindeki sürahi. İşte her gün görseniz de, görmeseniz de, en küçük değeri olmayan bu nesneler, işkence tezgâhında benim gözümün önüne gelerek, sanki ruh kazanıyor, canlanıyor, gözümün önünden gelip gidiyor, hareket ediyor. Sandalyeye oturuyorum, masadan suya uzanıyorum. Ama su birden yok oluveriyor. Hatice yok oluyor, Mehmet yanımdayken, birden yok oluyor. Tüm bunlar gerçek mi, serap mı? Sanrı mı? Her şey birbirine karışıyor, canlanıyor, kayboluyor. Canlanıyor sonra tekrar kayboluyor. Yok, yok. Şu anda bunları yirmi altı yıl sonra yazarken bile, ağzım kuruyor, tansiyonlarım yükseliyor, ikide bir, su gereksinim olmasa da su içiyorum. Gerçekten abartı yok, hatta bu işkenceyi yaşarken insan, tam olarak o anki duyguları anlatamıyor. Anlatmaya kelimeler yetersiz kalıyor. Genellikle başımda bekleyen iki - üç Haydar oluyordu ve devamlı kendi aralarında konuşuyorlardı. Bir ara ses kesildi, anlaşılan nöbetçi tek kaldı,

“Memur bey” diye seslendim,

“Ne var len?” dedi.

“Tuvalete gitmem gerekir” dedim.

“Yasak” dedi.

“Ben de buraya yaparım” dedim.

Az durdu, “Hadi yürü” dedi.

Gözlerim bağlı, ayaklarım uyuşmuş, kramplar girmişti. Önce bir ayağımı atıyor, sonra onu yanına getirip diğerini atıyorum. Kısacık yolu, dakikalarca süren zamanda aldım. Nöbetçi de arkadan, elinde copla beni yönlendirerek tuvaletin kapısına getirdi. İçeriye girdiğimde elimle gözümdeki bağı yukarı kaldırdım, klasik tuvaletti, taharet için kullanılan musluğun altında naylon bir tas vardı, bu naylon tase doldurarak içtiğim su, hayatımda en lezzetli, en zevk olarak içtiğim,

hayat suyu oldu. İnanın, zaman zaman bilinçaltını zorladığımda hâlâ, tuvalette içtiğim suyun tadını dilimde hissediyorum, hatta tuvaletlerde böyle musluk altında naylon taslı su görünce, aklıma o tablo geliyor, bu suyu içmeyi canım çekiyor. Bir de çok ilginç bir durum daha oluyordu, normal zamanda en yakınınızın yanında bile soyunmaktan imtina ederken, buralarda çıplak olmak insanı o kadar rahatsız etmiyordu, yani insanın ar damarı biraz genişliyordu galiba. Bu su içme ve yürüyüş olayı bana can verdi, sabaha kadar biraz daha az acı çekmemi sağladı. Böylece sabah yaptık, mesai başladı. O zamanki Birinci Şube görebildiğimiz kadarı ile ilk girişte üst aramasının yapıldığı küçük bir bölüm, sonra içeri alıyorlar. Yirmi metre uzunluğunda bir koridor, koridorun bir tarafında girişte nöbetçilerin etrafında oturduğu bir masa, iki hücre, hücrenin karşısı camları demir parmaklıklı pencereler, hücrelerin bitiminde arada ahşap bir bölme ile ayrılmış yeni bir bölüm başlıyor. Bu bölümde işkence yapılan yerler, sorgu odaları, bürolar bulunmaktaydı.

Mesainin başlamasından biraz sonra, bir hareketlenme, fiskoslar, bir telaş, “Bunu, karşı hücreye alın” emri geldi. Beni çıplak olarak karşıdaki hücreye attılar, elbiselerimi de üzerime fırlattılar.

İçerisi zifır gibi karanlık, ilk etapta göz gözü görmüyor, hücrenin dip köşesinde, kırk mumluk bir lamba var. Meğer içerisi insan dolu imiş, içerde bulunan tutuklular beni giydirdiler, geçmiş olsun dilekleri gelirken, en acil isteğim su oldu, su verdiler. Ayaklarımı yere basamıyordum. Şişmişti, ayaklarımı ovdular, birisi kendi ayağından çıkardığı yün çorabı verdi, biri kazak verdi, hepsi direndiğim için kutladı, hatta bazıları “Biz de böyle olmalıydık, biz direnemedik” dediler. Meğer bunlar bizden önce gözaltına alınmış ve bu hücreden baştan beri bizi izliyorlarmış. Beni bu hücreye apar topar atma nedenleri olarak da, “Yeni birisini getirecekler” dediler. Gerçekten de biraz sonra, girişteki üst arama bölümünden koridora açılan kapı açıldı. Hemen hücre kapısının altından baktılar, “Birisini getiriyorlar” dediler.” Bu da sizden olabilir” deyince, sürüne sürüne kapı altından tüm gücümle geleni görmek için uzandığımda, bir de ne göreyim. Getirdikleri kişi gerçekten de bizim insanımızdı, ite kaka, gözleri bağlı yürütüyorlardı. Hem de yıllardan beri ta, Bursa Eğitim’den birlikte olduğumuz, Seyfi beni esir aldığında, Çifteleri harekete geçiren, Eskişehir’de öğretmen örgütlenmesinde birlikte çalıştığımız, şu anda da İzmir’de, benim gibi kaçak olarak bulunan Süleyman Karabaş’tı. Şimdi ben bir daha yıkılmıştım. Benim Süleyman’la bir gün önce randevum vardı. Nereden buldular, nasıl tezgâha geldi, çözmek, anlamak güç. İşte, şimdi yandık diye düşünürken, Süleyman’ı koridorun sonundaki bölmeye geçirdiler, işkence tezgâhına gidiyordu.

Emniyete böyle düşeni, ilk yakalanmanın vermiş olduğu şaşkınlıkla, doğru dürüst bir şey sormadan bindiriyorlardı, sersemlettikten sonra “Anlat bakalım” deyip bütün bilinç altındakileri, üstündekileri konuşturuyorlardı. Önceden kendini hazırlamazsan istediğin kadar inançlı ol, bu yöntemle insanı % 99 çözüyorlar-

dı. Biraz sonra Süleyman'ın sesi gelmeye başladı, işkencenin en müthiş anı, insanın kendine yapılan Filistin askısı, soğuk su döküp coplanmaktan, çırilçırlak soyulup soğuğa bırakılmaktan daha etkili olanı, işkence sesi dinlemek. İşkence sesini duymak, insana yapılan işkenceden daha etkili, işkencede sadece fiziki acı duyuyor, canınız yanıyor. Oysa başkasının işkence sesini dinlemekle empati kuruyorsunuz, beyninizde işkenceyi duyuyor, hissediyorsunuz. Nasıl doğa sesi, müzik sesi insana mutluluk verirse, işkence sesi de beyne ve ona bağlı tüm organlara manevi acı, baskı ve keder veriyor, insanı müthiş yıpratıyordu.

Süleyman'ı yakalayıp işkenceye aldıklarında, beni karanlık hücreye koymuşlardı, bu hücrede bana su, ekmek veren, ayaklarıma masajlar yapan, giysilerini verenler, Nazilli Halkın Kurtuluşu davasından tutuklu olarak getirmişler. İçlerinde cinayet işleyen de varmış, hatta bizim Nazilli politik örgütlenme sorumlumuz Birol'u vuranlar da, bunlarmış. Düşünebiliyor musunuz, dışarıda kanlı bıçaklı olduğumuz, farklı fraksiyondakiler, bana su, ekmek verdiler, çoraplarını verdiler. 12 Eylül öncesi karşılıklı birbirimizi sosyal faşistlikle suçluyorduk, bize Rus uşağı, pasifist, satılmış diyorlardı. Ama şimdi hücredeyiz, bize saygı gösteriyorlardı ve bunu da açıkça söylediler. Kendileri bir tokat yemeden bütün her şeyi kabullenmişler, kendi elyazmaları ile itiraf etmişler. Sadece son defa yazdıkları gözden geçirilecek ve mahkemeye çıkacaklar bunu bekliyorlar. Yaklaşık on kadalardı, yarım saatte bu on kişinin işini bitirmişler. İşte bu mahkemeye çıkma safhasında bize yapılanları devamlı izlemişler, polis bizlerden bir kelime dahi alamayınca çok şaşırarak, "Biz sizi böyle bilmiyorduk, bizim şeylerimiz sizi böyle tanıtmadı, helal olsun size" dediler. Aradan üç saat geçti, geçmedi, yine ortalıkta bir hareketlenme, bir telaş. Yine buradakiler, "Birini getiriyorlar" diye kapı altına zulaya yatma hareketi başladı, ben de görmek için uzandığımda, elinde bavulu ile Süleyman Karabaş'ın eşi Zühal geliyordu. "Tamam, biz dağıldık, bu iş bitti, ne olursa olsun" diye, kendimi selin akışına bırakır gibi bırakıverdim.

Aynı, Süleyman'ı işkenceye aldıkları gibi, Zühal'i de hemen işkenceye aldılar. Zühal'in sesi gelmeye başladı. İşkence sırasında Zühal'in hamile olduğunu sonradan öğreniyoruz, falakaya yatırıldığında kanama başlıyor, yine de o haliyle falakaya devam ediyorlar. (Zühal'in işkence sırasında karnında olan çocuk, bugün bilgisayar ve makine mühendisliklerinde çift ana dalda eğitim alarak mezun oldu, şimdi mühendislik yapmakta.)

Bu yeni gelen arkadaşlara işkence faslından sonra, tekrar bana sorgu seansı başladı, sorgu odasına aldılar. Tabii, Süleyman'ı yakaladıklarını hiç söylemiyorlar. "Süleyman Karabaş'ı tanıyor musun?" dediler. Bursa'dan okul arkadaşım olduğunu, Eskişehir'de beraber öğretmenlik yaptığımızı, ama örgütsel bir ilişkimiz olmadığını söyledim. Tabii yerler mi? Hiçbir şey yapmadılar, bir odaya soktular, gözlerim bağlı olduğu halde kucağıma bir çocuk tutuşturuverdiler. Aaa bu Mehmet'ti, oğlum Mehmet. Meğer Hatice ile Mehmet, o günden beri hücrede kalıyorlarmış. İki yaşındaki çocuk, beni böyle, gözlerim kapalı görünce oyun

zannetti. Gülerек ce ce diye cevap veriyor, iyice sarıldım, o ara Mehmet elinle benim göz bağımlı indirdi, birden gözlerim açıldı. “Kapatın, kapatın” diyesiye kadar ben göreceğimi görmüştüm, abartısız on dört, on beş kadar sivil polis, iki de üniformalı polis öyle bakıyorlar. Hatice’de orada, onun da gözleri bağlı, Mehmet’in gözleri açık. İçime kor gibi ateş düştü, sanki ucu ateşte dağlanmış, demir kazık yüreğime saplandı. Kinimi, intikamımı ateşledi, her tarafım köz gibi tutuştu, dilim dilim her tarafımı kesseler kan akmazdı, acı duymazdım, daha da inat, bundan sonra bir kelime ağzımdan alamazlardı, bu saatten sonra bütün bunları yaptıklarından sonra geri dönüş yoktu. Sinema şeridi gibi, hani bir an film oynarken filmi durdurur ya, öyle bir oldu ki herkes donmuş vaziyette. Tüm gözler kucağımdaki Mehmet’le bana odaklanmış, sanki benim ne yapacağımı merak eden şaşkın ve meraklı gözler. Bu manzara belki 6-7 saniye sürdü. Birisi oradan “Yazık bu çocuğa” dedi, ortada bizim aile, onlar da sirk maymunlarına bakar gibi bakıyorlardı. Bir sivil polisin sesi ile herkes kendine geldi, “Yeter götürün bunları” dediler ve Mehmet’i elimden aldılar, ben çıkarken ‘bunların hesabını soracağımı’ söyledim, tekmeleri de yedim.

Bir başka odaya aldılar, yine yeni bir oyunla yanıma birisi geldi. “Eğer konuşmazsan, seni ve eşin Hatice’yi bir şekilde kaybedeceğiz, Mehmet’i de kimsesizler yurduna vereceğiz, bir saat düşün, taşın, kararını bize bildir” dediler, çektiler, gittiler. Gel de çık işin içinden, o yelkovansız bir saat, hayatımın, en zor geçen bir saatiydi, var olmayla yok olmanın, kaybetmekle kazanmanın, can ile cananın tercihinin kararı olacaktı, duygularımın donduğu, kanımın akışının durduğu, benim için hayatın, yaşamının hiçbir anlamının kalmadığı bir saat.

Kararım kesindi, konuşmayacaktım. Ben onlara, bunun hesabının soracağımı söylemiştim. Bir saat doldu, bulunduğum odadan aldılar,

“Kararın ne?”

Bu sefer ne olumlu, ne de olumsuz bir cevap verdim.

Birisi daha geldi. Yumuşak bir sesle, bizim en son politik örgütlenme içinde, kendi aramızdaki Eren ve Sadık’la olan anlaşmazlıkları bilen bir hava ile onlar zamanında tüm dernek ve kooperatifleri ele geçirdiklerini, bu işin kaymağını yediklerini, adam ayrıntılı, isim isim açıklıyor. Daha sonra bizim bu kuruluşları ele geçirdiğimizi, yiyemeden yakalandığımızı anlattı. “Bu bir savaş, eğer siz devleti ele geçirseydiniz, siz bize böyle yapacaktınız, gel adam gibi söyle, hafifletici maddeler uygulayın, aslanlar gibi bir, iki yıl yatar, çıkar, çoluk çocuğuna karışırın” dedi. Ben de yine ses yok, bu konuşmanın sonunda sorgucu yalvarmaya başladı.

“Bak burada yüzlerce isim var, hepsini sakla, sadece bir tane isim ver lütfen” demeye başladı. Bir tane versem, o gelen kimbilir kaç tane isim verecek, kimin nerde duracağı belli mi?” Yine ses çıkarmadım.

“Karısını getirin” dedi.

Hatice'yi getirdiler. Biraz önce köpek gibi yalvaran iyi Haydar, şimdi kuduz köpek gibi saldırıyordu. Gözümün önünde küfür ederek, ikimizi de dövmeye başladılar, Hatice de inat, ağzını açmıyor, ne bağılıyor, ne bir şey diyor, bir bana girişiyorlar, bir Hatice'ye. Böyle epey sürdü, sonra "Alın bunları" dedi, arkasından da 'çocuğun esirgeme kurumuna gönderilmesini' istedi.

Hatice'yi hücreesine, beni çıplak olarak açık pencere önünde demir parmaklıkları tutma nöbetine götürdüler. Oysa Hatice, ben ve oğlumuzun, kuş gibi hafif, mutlu, sevgi ve neşe dolu olarak, belki bir deniz kenarında, belki Haticelerin köyündeki evin önünden geçen dağ yolundan, çamların, selvilerin altındaki patikadan yürümeye ve de yağın karın altında ayak izlerimize baka baka sıcaklığını birbirimize hissettirmeye ne kadar ihtiyacımız vardı.

Belki ikimizi dövdükleri gün, evlenme yıl dönümümüzdü. Çünkü 19 Aralık'ta evlenmiştik. Buraya geleli kaç gün olmuştu bilemiyorum, ne gecemiz belli, ne gündüzümüz belli, yaş günümü hücrede geçirdiğim kesindi, o günden beri altı gün oldu ise tam bugünler evlenme yıl dönümüydü. Aralık ayının yaşamımdaki en ilginç olan yanı, Hatice ile Mehmet'in doğum tarihleri aynı gündü, yedi Aralık. Ben on beş Aralık'ta doğdum, on dokuz Aralık'ta da evlendim. Hayatımızın bu üç önemli gününü, işkence tezgâhlarında, hücrelerde aç, susuz geçirdik. Hâlâ her Aralık ayından korkarım, her yıl Aralık'ı kazasız belasız atlattım mı, bunu o yılın benim için daha güzel geçeceğinin işareti olarak algıladım. Bu duygu, bana bu işkence döneminden bilinçaltıma yer ederek sanki gelenekselleşti. Onun için Aralık aylarında yolculuğa çıkmam, ömrümde bir kere trafik kazası yaptım, yine Aralık ayıydı.. Hâlâ, her yılı *ARALIK'sız* geçirmeyi tercih ediyorum.

Açık pencere önünde soğuk suyla ıslatıldıktan sonra, demir parmaklıklara tutunup dururken, bayılarak yere yığılmışım. Demek vücut artık tüm direncini yitirmiş, yığılmışım. Hemen yine daha önce on beş kişinin kaldığı hücreye atıvermişler. Buradaki arkadaşlar, yüzüme su serperek, masaj yapa yapa ayıltmışlar. Battaniyeye sarmışlar, buranın en kötü bir yanı da, on beş kişi sırtını duvara verip ayaklarını uzatarak yattığında ancak yetiyordu yer. Bu yerin dört tarafı da kapalı idi, hava alacak yeri sadece, geleni, gideni gözetlediğimiz kapı altındaki on santimlik bir boşluktan gelen havayla, eğer çalıştırılırsa dip tarafta, köşede bir yerde monte edilmiş vantilatörden gelen havayla oluyordu. Vantilatörün çalışması, hücredekilerin "Ölüyoruz, boğuluyoruz" gibi nidalarla çok bağırmalarına, bir de o saatteki nöbetçi polisin vicdanına bağlıydı. Devamlı çalışırsa da çok soğuk oluyordu, temiz havayla ayılmam için buradaki arkadaşlar vantilatörün çalışmasını istemişler, ben sabahı nasıl ettiğimi bilmiyorum.

Duvarlar soğuk

Duvarlar kirli

Duvarlarda kan izleri var

Duvarlarda ağıtlar var
 Duvarlarda ilenme var
 Duvarlarda acı var, kin var, nefret var
 Duvarlar insanlarla bütünleşmiş
 İnsanlar duvar
 Duvarlar insan olmuş...

Sabahleyin iki polis, benim durumumu etraftakilere soruyor, bana ayağa kalkmamı söyledi. Ayağa kalkamadım, ayaklarım tutmadığı gibi başım dönüyordu. Biraz telaşlandılar, biraz sonra iki sivil geldi. Koğuştakilerin yardımı ile asansöre kadar kollarıma girerek getirdiler, asansörden indirdikten sonra araba en yakınımaya kadar yanaştı, bindirdiler ve hastaneye yola çıktık. Aralık ayının son günleri olmasına rağmen, dışarısı pırıl pırıl, insanlar yine aynı, geliyorlar, gidiyorlar, kimi asık yüzlü, kimi güler yüzlü, kimi yaşlı kimi genç, çocuklar, sağlamlar hastalar, mutlular, mutsuzlar... Tüm bu insanlar nereden bilsin, Sabahattin’le eşinin işkence gördüğünü, iki yaşındaki çocuklarının hücrede kaldığını, babasını annesini, iki yaşındaki çocuğunun gözleri önünde dövdüklerini, çocuğun aç kaldığını, altının değişmediğini, günlerce altı pislik içinde kalıp yara olduğunu, insanlık düşmanı işkencecilerin karşısında babasının, annesinin direndiğini, ne bilsinler, gerçi bilseler de, ne olacak.

Yeşilyurt Devlet Hastanesi’ne getirdiklerinde bir sedyeye yatırdılar. Siviller, başımdan hiç ayrılmıyorlar, yolda tembih ediyorlar. “İşkence yaptığımı söylersen, kendi düştü, der atıveririz arabadan” dediler, doktor muayenesinde de dibimden ayrılmıyorlar, doktora “İşkence yaptılar” dedim, doktor duymazlığa geldi, bir daha söyledim, öyle yüzüme bakıyor. Muayeneden sonra sivilin birisi geride kaldı. Doktorla ne konuştularsa konuştular, geri beni hücreye kattılar, bugünden sonra da mahkemeye sevk edecekleri güne kadar bana hiç dokunmadılar, şimdi Süleyman, Zühal ve Bornava’dan getirdikleri bizim grupta uğraşıyorlardı.

Filistin askılarında, aç, susuz, açık pencere önünde tek ayak bekletildikten sonra, karanlık da olsa, suyu olan, öğle, akşam asker karavanasının getirildiği, arkadaşların battaniyelerini verdiği, günde iki defa tuvalete çıkarıldığı bu hücre, şimdi benim için beş yıldızlı oteldi. Yalnız bu beş yıldızlı otelin en büyük sorunu havasızlıktı, vantilatör çalışmadığı zaman nefes almakta zorlanıyorduk, çok çalışırsa da üşüyorduk.

Mahkemeye çıkmadan önce, ifademi yazılı almaya çağırdılar. Biz de aydan arı, sudan duru değildik, hani. TKP üyeliğini kabul ettim, bağlantıyı kuran sanal isimleri, evdeki notların benim olduğunu kabul ettim. İfadem aynen benim istediğim gibi yazıldı, kimseyi zor durumda bırakacak bir ifade vermedim, Hüseyin’le, Feridun’u koruyucu ifadeler verdim, gerçekten de bunlar partili değillerdi.

Ama imiş gibi çalışıyordu. Verdiğim ifadede yanlış anlaşılacak yerleri düzelttirdim. İfademin yazımı bittikten sonra, üzerimden büyük bir yükü kazasız belasız atlatmışım. Vücut zaten bitmiş, üzerimdeki sorumluluk ve stres azalınca, sabaha kadar pelte gibi yatmışım.

Bir sabah Halkın Kurtuluşu’ndan arkadaşları, Sıkıyönetim Mahkemesi’ne götürdüler. Hücrede, iki tane Dev-Genç’li ile şeriatçılık davasından bir kişi, hangi davadan olduğunu hatırlayamadığım bir, iki kişi daha vardı. Bir de ben kalmıştım. Aynı gün öğleden sora hücrenin kapısını açtılar, “Hazırlan, bir şeyin kalmasın” dediler. Diğer arkadaşların verdikleri giyecekleri geri bıraktıktan sonra, gözleri açık olarak koridora çıkardılar. Biraz ileride de, yaklaşık yirmi kişilik bizim grup bana bakıyordu. Orada bir masa kurmuşlar, girerken teslim aldıkları eşyaları geri veriyorlardı, tabii ilk olarak gözüme Hatice çarptı. Hatice’nin yanına doğru güya çaktırmadan yanaştım, polislerden kimse ses çıkarmadı. İyice yanına geldiğimde hemen oğlum Mehmet’i sordum, “Dedesi geldi, aldı, götürdü” dedi. Oh be, içim bir rahatladı ki, dünyaları verseler hatta serbest bıraksalar, bu kadar mutlu olmaz, sevinmezdim. Sıra, benim üzerimden aldıklarını geri verme işlemine başlandı. Saat, gözlük, kemer, ayakkabı bağı, çok az para. Bu paradan bir kısmını da “Çocuk için bez aldık” diyerek kestiler. Bütün bunlar tamam, fakat evlilik yüzüğü yok, evlilik yüzüğünü sordum. Yalancıkıtan arar gibi yaptılar, bulamadılar. “Yüzüğü almadan gitmem” dedim, sivil polislerin hepsi şaşkın şaşkın yüzüme bakıyor. Öyle bir ifadeyle söyledim ki, onlar da artık benim huyumu öğrenmişlerdi, bu adam dediğini yapar. Bu defa ciddi aradılar, hatta açıkça bizim masaya bakan şef kendi arkadaşlarına, “Kim aldıysa versin, adamın yüzüğünü” dedi. Bizim yüzük ortaya çıkmadı. Bu arada, bütün bizim insanlar benim yüzüme bakıyor. Bir an evvel herkes buradan kurtulmak istiyordu. Yazık, bizim insanlar yüzüme karşı bir şey de diyemiyorlar, ama yüzlerinden, gözlerindeki bakışlardan, “Yapma be hocam, bir yüzük ne olacak” dedikleri okunuyordu. Aslında doğru, ama bu psikolojik bir savaşın parçasıydı. Hakkımızı, hukukumuzu savunmak gerekiyordu. Bizim masanın şefi; “Bulduğumuzda göndeririz” dedi.

“Olmaz yüzük yoksa, ben de gitmem” dedim.

“O zaman hiç kimseyi mahkemeye götürmeyiz” dedi.

“Götürmeyin” dedim.

“Atın bunu hücreye” dedi.

Tekrar hücreye kilitlediler.

Yiğitliği elden bırakamıyor, yüzükten vazgeçtim de diyemiyorum. Niçin bu kadar ısrar ettiğime de, içimden kızıyorum. Bir memur kapıyı açtı, Hoca dedi, “Yüzüğünün kaybolduğuna dair bir tutanak turalım, bunu Emniyet Müdürü’ne verelim, soruşturma sonucu bu yüzük bulunur, sana cezaevinde ulaştırırız” dedi, ah tamam, zevahiri kurtarmıştık, bu öneriyi hemen kabul ettim, karşılıklı tutanağı

imzaladık. Gerçi ileride cezaevine ne yüzük geldi, ne bir şey. Polisin bizi, bugün bir an önce sıkıyönetime teslim etme isteğini sonradan öğreniyoruz. Meğer her yakaladıkları ve açığa çıkardıkları örgüt başına polisler prim alıyorlarmış, bugün yılın son günü 31 Aralık imiş, primlerinin seneye kalmaması için, bu akşama kadar bizi teslim etmeleri gerekiyormuş. Kasap et derdinde, koyun can derdinde.

Bir uzunca zincir uzattılar, bu zincire bir elimizin bileğinden kelepçelediler. Otobüse, zincirin en baştaki, en önde olmak üzere bindirdiler. Askeri sıkıyönetime götürülen bu grup, tamamen bizim insanlarımızdı. Bu grubun içinde öğrenci olarak Eskişehir’de okuyanlar vardı, bunların bir kısmı benim otelde kalmıştı. Yine Çiftelerli olan İstanbul’dan getirilen Ramazan Cura vardı. Denizli’den getirilen tanımadığım yeni gençler, Hatice, Zühal, Hüseyin, Feridun, operasyona sebep olan Turan, kitapçı Hakkı, bu gruptaydı. Sadece Süleyman Karabaş yoktu. Narlıdere Askeri Garnizonu’na getirdikten sonra, dar bir binada askeri doktorun karşısına çıkardılar. Doktor “Bir şey var mı?” diye yüzümüze bakmadan soruyor, “Var, işkence yaptılar” dedim. Hikâye dinler gibi dinledi, dalga geçer gibi “Ya öyle mi” dedi. Somut bir iz de yok, Filistin askısının belirtisi ipte oluyor. Süleyman’ı bizimle getirmemelerinin nedenini, yine daha sonra öğreniyoruz, Süleyman’ı askıya ikinci defa aldıklarında, vücudu biraz bana göre kilolu olduğu için kollar ağırlığı çekemiyor, kol damarları patlıyor, kanı durduramıyorlar, korkmuşlar, hastaneye götürmüşler, anlaşılan, o vaziyette, bizimle beraber, sıkıyönetime getirip savcı karşısına çıkarmak istemediler. İyileşmesi için, bir hafta daha emniyet hücresinde bekletmişler. Üç-dört Filistin askısı yememe rağmen benim kollar patlamadı, çünkü ben o zamanlar çok zayıftım, kollarım vücudumun ağırlığına dayanabildi. Doktor kontrolünden sonra, ellerimizi çözüp, kırk, elli kişilik bir koğuşa koydular.

Askeri koğuştaki, dört, beş tane tuvalet, lavabolar, çarşafli yataklar vardı, artık bu tür şeyler bizim için lüks şeylerdi, bu akşam da yılbaşı akşamı idi. Birbirimizi yıllardır görmemiştik, sarmaş dolaş olduk, ne çok şey vardı, birbirimize anlatacağımız. Ancak burada öğrenebildik, tufanın nereden geldiğini. Her şey daha önceden tahmin ettiğim gibi, Denizli’de Turan’ının konuşmasıyla, Feridun’u, Hüseyin’i gözaltına almışlar. Ben Feridun’u beklerken gelmeyince yazıhanesine gittim, burada tuzağa düştüm, ben randevuya gelmeyince Süleyman beni merak ediyor, benim eve geliyor, Süleyman benim evde kurulan tuzağa düşüyor, önce kendini elektrikçi olarak tanıtan Süleyman’ın numarasını yutmuyorlar, yakalanınca kendi evini söylüyor. Yalnız Süleyman evin yerini söylemekte 5-6 saat gecikebilse, Zühal kurtulabilirmiş. Çünkü Süleyman biraz gecikince, eşi Zühal bir şeyler olduğunu anlıyor, evdekileri yakmaya başlıyor, tam evraklar yanarken üzerine gelip Zühal’i götürüyorlar. Yine Turan’dan ya da Denizli’lerden, İstanbul’da yaşayan Ramazan’a ulaşıyorlar, Ramazan’ın bir oyuncak imalat işi vardı, zannedersem bu oyuncak numunelerini Turan’da buluyorlar, onu da söylüyor. Eşim Hatice de, bahçede gömülü, baskı makinesini, yayınları, raporları, çok

yağmur yağdığı için bizim, Denizli'den emniyet ekibiyle geldiğimiz gün, evin içine almış. Neden aldığını sorduğumda, “Senin başka bir şehirde görüşmeye gittiğini düşünerek, ıslanmasın diye içeri aldım” demez mi? Oysa ben evden çıktığım gün, Hatice’ye akşam altı sularında eve döneceğimi söylemiştim.

Neyse olan oldu, yapacak bir şey yok, başımıza gelenleri çekiyoruz. Sopaları beraber yedik, işkencelere uğradık, ne düzen kaldı, ne iş, ne aş; bakalım sonuç nereye varacak. Yılbaşı akşamı olduğu için gözetim evinde tavuklu pilav, yemek ile tatlı, meyveyi, bol bol verdiler. Yirmi günü geçkin, ne yemek yüzü görmüşüz, ne su, ne ekmek, bu bizim için ziyafetti, nimetti, hatta kendi aramızda espriler başladı. Burada ömür boyu kalabiliriz gibi, herkese bir ranza, istediğin an tuvalet. Hepimiz papaz gibi olmuştuk, saç, sakal birbirine girmiş, ben hâlâ emniyetten geldiğim halimle duruyordum. Ramazan Cura yanıma geldi “Hoca, insanlar seni morali bozuk görmesinler, senin direnişinden moral aldılar, saçını, sakalını biraz düzelt” dedi. Eee, şefin morali bozuk görünmesini istemiyorlardı. Bayanlar yan koşu kalıyorlardı, dışa bakan camlar yanyanaydı. Ben Hatice ve Zühal’le camdan cama konuşmaktan, saçımı başımı düzeltmeye zaman bulamamıştım. Yeni âşıklar gibi özlem gideriyorduk. Oğlum Mehmet’in hücredeki yaşamını anlatıyordu, çocuk yarı aç, yarı tok, hücrede, karanlıkta kalmış. Hatice’yi de ikide bir, ‘çocuğu elinden alıp, kimsesizler yurduna veririz’ gibi numara çekmişler. Hatice şiddetle direnerek vermemiş. Sonunda Hatice’nin kendi babasına haber yollamışlar, yazık, adam yer bilmez, gök bilmez, yaşlı, cahil bir köylü olarak, İzmir Emniyeti’ne gelip Mehmet’i almış. Hatice de rahatlayınca, bize ne yaparlarsa yapsınlar hiç aldırmadan direndi. Bir kelime konuşmadı, aynı Eskişehir Sıkıyönetim’de olduğu gibi. Ne benimle ilgili, ne arkadaşlarla, ne de kendi ile ilgili hiçbir kelime söylemedi.

Karnımız doyduktan sonra, bütün bunlara sebep olan, herkesin adını emniyette söyleyen, evleri gösteren Turan, Nâzım’dan şiirler okumaya başlamaz mı? Milleti bir coşturdu, bir coşturdu, arkasından türküler geldi, tüm koşuştakiler, bu türkülere coşkuyla eşlik ettiler. Bizden daha önce, sabah gözetim evine getirilen Halkın Kurtuluşu grubu, bizim bu coşkumuzu, enerjimizi görünce hayran hayran bakıyorlar. Turan’ın ağzının içine girecekler. Sanki emniyette konuşan, teslim olan, o Turan değil. Gerçekten de ajite edici, insanı etkileyici şiirler okuyor. Zaten Eskişehir’de düzenlenen bir gecede böyle şiirler okumaktan, dört yıl hapis cezası kesinleşmişti. Çok ilginç, yine insan psikolojisi, insanı çözmek, ne kadar zor. Şu hareketi ile ‘Turan ne kadar inanmış, ne kadar kendini bu yola adanmış’ diye düşünerek ‘Sonuna kadar, onunla bu mücadeleye girerim’ diye düşünürsünüz değil mi? Oysa, onunla tuvalete kadar bile birlikte gidilmeyeceği açığa çıkmıştı. Onun için, ben böyle çok ateşli, hararetli konuşanlardan korkarım, eskilerin dediği gibi “Çok havlayan köpek, koyuna kurt getirir” derler.

İnsan elindekileri kaybedince kıymetini anlıyor. Hâlâ tabağımda bir gram yemek, bardağımda bir yudum su bırakmam ve çöpe atmam yere dökmem, bir

kırıntı ekmeği bile ziyan etmem. Burada üç gün geçirerek, iyi bir yılbaşı tatili yaptık. Dördüncü gün Sıkıyönetim Askeri Savcılığı'na götürdüler. Oturakları olan bir odaya doldurdular, teker teker çağırarak ifadeleri almaya başladılar, ifadeleri alınanları ayrı bir yere koydular. En son benim ifademi aldılar, savcı eldeki dokümanları, bir de benim ifademi görünce şaşırdı. Bu kadar dokümana bu kadar ifade, bir de evde bulunan bu dokümanların tutanaklarını neden imzalamadığımı şaşıracak sordu, gerçekten bu dokümanların benim olduğuna dair tutanakları imzalamamıştım, “Bunların çoğu benim değil” dedim.

“Kimin?” dedi.

“Bilmiyorum” dedim. Savcı da kızdı,

“Keriz mi zannediyorsun bizi” dedi.

“Hayır” dedim.

Yirmi beş gündür yaptıkları işkenceleri söyledim, bu işkenceler sonucu hastaneye götürdüklerini, hâlâ bir öğretmen arkadaşın işkencede olduğunu söyledim.

“Bu kimlikler ne? Hadi birini anladık, üç tane ne oluyor” dedi,

12 Eylül sabahı beni gözaltına aldıklarını, ikide bir rahatsız ettiklerini, ben de korktuğum için böyle başka isimle yaşamımı sürdürdüğümü anlattım.

“Kimlikleri nereden yaptırdın?” dedi,

İkiceşmelikte para ile yaptırdığımı söyledim. İnanmadı, “Size de yaptırayım” dediğimde “Benimle dalga mı geçiyorsun” dedi. Eğer, ilk yakalandığımda üzerimde başkasının isim yazılı, kendi fotoğrafımın yapışık olduğu nüfuz cüzdanı üzerimden çıkmasaydı, Askeri mahkemeden elimi kolumu sallaya sallaya çıkardım. Tümümüzün ifadeleri bittikten sonra, hepimizi büyük bir mahkeme salonuna topladılar. Savcı bir şeyler okudu, mahkeme savcının ve polis fezlekesinin isteğine uyararak, beni, Hüseyin Şenergüç’ü ve Feridun’u tutukladı. Turan’ı daha önceden kesinleşmiş dört yıllık hapis cezasını çekmek üzere cezaevine, Zühal’i Eskişehir Sıkıyönetim Savcılığı aradığı için Eskişehir Sıkıyönetimi’ne gönderdi, diğerleri serbest bırakıldı. Serbest bırakılanların arasında eşim Hatice de vardı. Aileden alınan üç kişiden iki yaşındaki Mehmet, ilk önce tahliye olmuş, şimdi Hatice’nin tahliye olmasıyla üçe bir fire vermiştik. Şimdi aklıma geliyor, İki yaşındaki Mehmet’in hücreye giriş kaydı ne olarak tutulmuştu ve de kayıt yapmışlar mıydı, ah bu evrakları, yirmi altı yıl sonra bir bulsak da, dünya âleme göstersek.

ŞİRİNYER ASKERİ CEZA VE TUTUK EVİ GÜNLERİ

Tutuklanan bizlerle, salıverilenlerin vedalaşma merasiminden ardından, yine 13 yıl sonra Selimiye Kışlası’ndan Kartal-Maltepe Askeri Cezaevine götürülürken bindirdikleri kasap arabalarına binmek nasip oldu. Bu kasap arabası, üçümüzü, yeni mekânımız Şirinyer Askeri Ceza ve Tutukevi’ne getirdi. Labirent gibi bir yerlerden geçirdiler. İlk durduğumuz bir yerde kayıt işlemlerini yaptılar, beş altı merdiven çıkartarak, bir koridora getirdiler. Koridorda yaklaşık on asker, ellerinde cop, sırtarak bir bize bakıyor, bir de copla kendi ellerine yavaş yavaş vurma hareketleri yapıyorlardı. Bu bir mesajdı, üçümüz birbirimize endişe ile bakarak, ‘şimdi burada da merasim başlayacak’ diye düşünmeye başlamıştık. Bir çavuş bizi bir odaya aldı, tam bu sırada da genç bir üst teğmen içeri girdi, yumuşak ve efendi bir ses tonu ile “Geçmiş olsun” diye söze başlayınca, içimize biraz su serpildi. Teğmen sözlerine devam ederek “Şimdi size cezaevinde gyeceğiniz elbiseleri vereceğiz, bunları giymezeniz mahkemeye çıkamazsınız, görüş yapamazsınız, avukatınızla görüşemezsiniz, giyerseniz tüm bunları yapma hakkınız var, tercih sizin” dedi. Üçümüz birbirimize baktık, gözlerimizle elbiseleri giyme kararı aldık.

Elimize, üzerimizden çıkaracağımız elbiseleri koyacağımız bir torba verdiler. Talimata göre, atlet, külot hariç, tüm diğer giysilerimizi çıkarmamızı söylediler. Bize verdikleri elbise, ince bez gibi bir şeyden yapılmış, koyu mavi, yanlarında iki cebi olan bol dikimli, haldır huldur gelen, bahçıvan tulumuna benzer bir pantolonla, sanayide çırakların çalışırken giydikleri, gene yanlarında iki cep bulunan mavi ceketti. Ben zaten zayıftım, bunların içinde kayboldum, pantolon belimde durmuyor, düşmesin diye bir elimle önümden tutuyorum. Hatırladığım kadarı ile bir ip buldular, ipi bu tulumun kemer askılarından geçirerek, önden bağladım. Tam Amerikan hapishanelerindeki mahkûmların tek tip giyimine benzetmek istemişlerdi. Çıkardığımız elbiseleri verdikleri torbaya koyduk, ağızını mühürleyip depoya koydular. Elbise giyiminden sonra, berberde saç operasyonu başladı. Önce Feridun’u oturturdular, saç kesme makinesi arkadan girdi, önden çıktı, böyle üç seferde Feridun’u tıraş ettiler. Feridun’un saçsız halini görünce, Hüseyin’le ikimizi gülme krizi tuttu. Feridun’un saçları kesilince kafası acayip bir şekilde ortaya çıkmıştı, gülmemizi kesemiyoruz, askerler bizim saçımızı kesecek

ama ikimizin gülmesinden yapamıyorlar. İyi ki üstteğmen anlayışlı davrandı, o da gülmeye başladı. Aslında sinirlerimiz boşalmıştı, üstteğmen de farkındaydı. Neyse Hüseyin’le benim saçımı kestikten sonra, bulunduğumuz koridorun altına, merdiven başında bulunan demir kapıları şakur şukur açarak aşağıya bir yerlere indirdiler. Mazgallı bir demir kapının önünde bizi durduran askerler, ellerimizi yukarı doğru duvara dayayıp, ayaklarımızı iki tarafa açmamızı söylediler. Yine Feridun ayağını tam açmayınca, askerlerden biri, kendi ayağını Feridun’un iki ayağının arasına sokarak, tekme atar gibi iki ayağını açmaya çalıştı. Tam bu sırada yine üst teğmen geldi, aslında bu askerin bu davranışı kasıtlı idi, üst teğmen gelince benle Hüseyin’e bu hareketi yapamadı. Koğuşa girerken de üst araması yapılmış, bu da üst arama kuralı imiş, kapı açıldı, içeriye ilk giren Feridun, kafayı kapının üst çerçevesine vurdu. Hüseyin’i yine gülme krizi tuttu, bizim oğlanın da maşallah boyu uzundu.

İçeriye girdiğimde ilk gördüğüm, hani parklarda veya orman kamplarında, iki tarafında oturulacak yerleri ile masa olarak kullanılan bölümünün birbirine bağlantılı olan masalar vardır ya, bunun gibi masa ve etrafında mavi tulumlar içinde saçları kesilmiş, ortaya çıkan gözleri ile boş boş bakan insanlar... Onlar bizim kim olduğumuzu kestirmeye çalışıyorlar, biz onların kim olduğunu kestirmeye çalışıyoruz. Her iki tarafın endişesi, Sıkı Yönetim Ceza ve Tutukevleri’nde ‘karıştır, barıştır’ politikasıyla sağcılarla, solcuları bir yere koymaları dolayısı ile her iki tarafın da huzursuz olmasıydı. Bunu Eskişehir’de, Askeri Ceza ve Tutukevi’nde sağ ve sol grupları aynı yere koyduklarında görmüştük, bu insanlarla uzlaşma yapsak da bu durumu bir sıkıntı olarak yaşamıştık. İçeri girip tanışma faslı başlayınca bu arkadaşlardan çoğunluğu, emniyette işkenceden bayıldığımda, koydukları koğuştaki bana yardım eden, su, ekmek veren Halkın Kurtuluşu davasından yargılanan arkadaşlardı. Emniyet hücrelerinde karanlıktan yüzlerini tam seçemediğimizden, ilk görüşte birbirimizi tanıyamamıştık. Bir de hepimizin saçları kesilmiş, sivil elbiselerimiz çıkarılmış, tutsak giysileri içinde, Nazi kamplarındaki gibi birbirimizi tanımaz hale getirmişti.

İçerisinde ne kadar yaşayacağımız belli olmayan yeni mekânımız, kapıdan girişte, orta bölümde bir masanın bulunduğu, tüm sosyal yaşamımızı geçireceğimiz, on-on iki metre kare büyüklüğünde salon. Ortadaki bu yerden bir taraf tuvalet bölümüne, bir taraf da yatakhane bölümüne açılıyordu. Yatakhane 24 kişinin yatabileceği, çift katlı ranzalardan oluşuyordu. Tuvalet bölümünde, banyo ile tuvalet yerleri ayrıydı. Bu koğuş bodrum katında bulunuyordu, pencereleri tavana yakın yerde, dışarısı ancak üst ranzaya çıkılırsa görülebiliyor, görüş alanına da sadece havalandırma giriyordu. Bu kadar insan için burası küçük bir yerdi, sadece bir avantajı vardı, mutfığa giden su hattı buradan geçtiği için, yirmi dört saat sıcak su akıyordu. Biz sabahtan beri, savcılık, mahkeme ve tutuklanma işlemleri nedeniyle doğru dürüst bir şey yememiştik, arkadaşlar yiyecek bir şeyler verdiler. Yemekten sonra, banyoda sıcak su olduğunu söylediklerinde, büyük bir

sevinçle hemen banyoya girdim. Sıcak su, sinirlerimi öyle bir yumuşattı ki, bu kadar stresten sonra banyo ilaç gibi geldi, her tarafım hamur gibi oldu. Arkadaşlar bizden kıdemli oldukları için, o gece idare ile ilişkileri anlattılar.

Yeni bir yaşama başladık. Günde bir saat havalandırma saati oluyordu, havalandırmaya sadece aynı koşu sahasında bulunanlar çıkıyor. Büyüklüğü, minyatür bir voleybol sahası kadardı. Havalandırmanın kenarında, bizim koşu sahasının üzerinde, giriş yeri dışarıdan merdivenle çıkılan tek kişilik hücreler vardı, buralar tecrit yerleri imiş, idare cezası alanlar, bu tek kişilik yerlere konularak cezalarını çekiyorlarmış. Özlediğimiz gökyüzünü görmek için havalandırmaya çıktık. Gökyüzünü görmeyeli otuz günü geçmişti, havalandırmada tavuk gibi gezindik, kâh havaya bakarak, kâh yere bakarak, kafalarda bir sürü soru. Nereden nereye.

Tutuklandığımızın ikinci günü Hüseyin ile Feridun'un aileleri, avukat tutarak tutukluluklarına itiraz ediyorlar, öğleye doğru ikisinin tahliyeleri geldi. Hiç beklemiyorlardı, sevinçten uçtular, bu tür durumlarda insan hem seviniyor, hem de içinde bir burukluk oluyor. Bir de, hapishane psikolojisi çok ilginç, koşu sahasından bir tahliye olduğu zaman, koşu sahası yas varmış gibi, sessizlik ve moral bozukluğu hâkim oluyor. Feridun'la Hüseyin'i gönderdikten sonra, burada da aynen böyle oldu. Ertesi gün Süleyman Karabaş'ı getirdiler, Süleyman'ın kollarındaki damar patlayan yerleri siyah olmuştmuş, yara kapanmış, ama siyahlıklar duruyordu.

Günün 24 saatini geçireceğimiz yerde, bir yaşam biçimi tespit etmek için bir toplantı yaptık. Önce Dev-Yol davasından yargılanan Kemal'i, koşu temsilcisi seçtik. Koşu sahasının yatma bölümünde sigara içilmemesi kararı aldık. Günlük alınacak gazeteleri tespit ettik, idare ile ilişkilerimizde yöntem belirledik. Genel temizlik ilkeleri ve temizlik nöbeti için yapılacakları konuştuk. Yavaş yavaş politik tartışmalar başladı. Halkın Kurtuluşu, bizleri yanlış tanıdıklarını, pasifist hatta sosyal faşist olarak nitelendirdiklerini, daha doğrusu yanlış tanıdıklarını itiraf ettiler. Biz de, onları devrimci, demokrat insanlar olarak gördüğümüzü belirttik, hoşlarına gitti. Bizlerin, dışarıda birbirimiz ile kavga ederken, hatta öldürürken, emniyette ayırım yapmadan hepimize işkence yaptıklarını, ancak işkence sonrası hücrelerde birbirimizle dayanışmaya girerek, birbirimizin yarasını sardığımızı, oysa tüm bunları, bugünleri yaşamadan darbeden önce yapsaydık, cuntacıların bu kadar etkili olamayacağını, hatta darbe bile yapamayacaklarını, eğer tüm demokrasi ve ilerici güçler birlik yapabilseydi, daha demokratik, ilerici bir iktidarın kurulabileceğini, tüm bunlardan ders çıkarmak gerektiğini konuştuk. Çok olumlu, uzlaşıcı bir hava esiyordu, bir, iki hafta sonra, Halkın Kurtuluşu'ndan, aslen Sivas bölgesinden olan ama bizim gibi İzmir'de yakalanan birisini getirdiler. Diğerlerine göre biraz şef havalarındaydı. Baktı, kendi taraftarları bizimle çok iyi, ortam iyi, çocuklar bizden etkileniyorlar, bu havayı bozmak için suni çelişkiler yaratmaya çalıştı, kavga için zemin hazırlıyordu. Bir, iki kişiyi yanına çekmekle beraber, adam öldürmekten yirmi sene ceza yiyen Erdem'le Hasan, buna resti çekti. "Hep böyle yapıyorsunuz, bu adamlar da devrimci, biz hepimiz teslim

olduk, adamlar emniyette direndi, böyle şeylerin kime faydası var, niye ortalığı karıştırıyorsun” dediler. Bu şefe tavır koydular. Şef, biraz geri çekilmek zorunda kaldı. Aradan üç beş gün geçti, daha önce kendi aralarında sürtüşen bizim Bornova grubundan işçi Mehmet Ali Bodur, Veli Dip, işçi, sendikacı İsmet Aktaş’ı getirdiler. Bu arkadaşlar, bizim dokümanlarda isimleri ve raporları bulunduğu için, takibe alınarak yakalanmışlar, bu arkadaşlara yeni bir İzmir TKP davası açarak tutuklamışlar ve bizim koğuşa vermişlerdi. Bizim grup da, koğuşa bir kavurmalık oldu. Bu arkadaşlar da emniyette fazla konuşmamışlar, konuşsalardı arkalarında adam getirirlerdi. Hapishanede herkes duygusal oluyordu, ama bu üç arkadaş çok duygusaldı. Mehmet Ali aynı zamanda alındı da. İsmet, daha cana yakın, dayanışmacı yapısı vardı. Veli, sessiz, içine kapanık, efendi gençti, aramızda iyi bir dayanışma yaparak tahliye kadar birlikte olduk. Bu arkadaşlar İzmir’in insanı idi, aralarındaki sorunları çözmeye kimse yardımcı olmamış, koca İzmir’de yalnız kalmışlar, işte böyle dışarıda yapılan yanlışlık, hapishane koşullarında buluşularak çözülmeye çalışılıyordu.

On beş günde bir yapılan görüş günü, çok heyecanlı ve stresli oluyordu. Ziyaretçi beklerken, kimi yatağında ziyaretçisi gelene kadar saatlerce uzanır, kimi küçücük yerde aşağı yukarı volta atardı. Kiminin de çenesine vurur, hiç susmaz, kimi de ne düşündüğünü belli etmez, sessizce bekler. İşte en büyük lüksümüz, görüş günü ziyaretimize gelenleri böyle heyecanla beklemek. Bizimkiler her görüşe gelemiyorlardı. Hatice serbest bırakıldıktan sonra, gidebileceği tek yer, kendi babasının eviydi. Aydın’ın Karacasu ilçenin köyünden aynı gün çocukla gelip geri dönmek, mümkün değildi. İzmir’e geldiğinde de kimsenin evine gidemiyor, evine almaya herkes ya korkuyor, ya çekiniyordu. Bir gece için Feridun’lara gitmiş, hanımı içeri almamış, morali çok bozulmuş. Belki onlar da haklı, bir gece Turan’ı misafir ettiler, başlarına gelmedik kalmadı. Eğer tüm ulaşım araçlarını, zaman kaybetmeden arka arkaya denk getirirse, ziyaretime gelebiliyordu. Geç kalırsa Karacasu’ya giden arabaları kaçırıyor, gece yarısı terminalde kalma riski oluyordu. Sadece İzmir’de oturanların aileleri, her ziyarete geliyordu. İlk ziyarete Mehmet’i getirdi. Çocuk çocuktur, bir şey anlamıyor, ama bir şeylerin de olduğunu farkında. İnsan, görüşlerde çok duygusallaşıyor, başkalaşıyor, zamanı durdurmak istiyorsunuz. Hayatı eksik yaşamamanın ızdırabı içinde, karmaşık, kaos, kaotik duygular. Görüşlerdeki demir telli camların arkasında, nöbetçi askerlerin yanında, sevgini anlatamıyorsun, aşkını anlatamıyorsun, sevgilerini, duygularını bastırıyorsun. Sadece konuşmayan, duymayan, bakan gözleriyle bir şeyler anlatmaya çalışıyorsun, ama sonunda hapishane gerçeği, “Ziyaret bitti hemşerim” emir komuta zinciri, kös kös koğuşa geri dönme. Güya aldırılmaz tavırlarla, kendine bir iş bulup oyalanma, herkesin kafasından neler geçiyor, içinde fırtınalar esiyor. Ah o kafaların içinin bir filmi çekilse, neler çıkar, ne senaryolar çıkar, bastırılmış sevgiler, bastırılmış duygular çıkar, kin, çıkar intikam çıkar, kavga, barış, yaşam, ölüm, hayat çıkar, yeni bir dünya çıkar. Hadi biz,

iyi, kötü yolun yarısına geldik. Ya yirmi, yirmi beş yaşlarında, daha hiç sevgilisi bile olmamış, hayatında hiç bir kız elini dahi tutmamış, aşk, mutluluk, sevgi tutkularını yaşamamış, yirmi sene, yirmi beş sene hapis, idam cezaları almış, fidan gibi, cıva gibi gençler ne yapsın. Biz yine, hayal de olsa, buz gibi hapishane duvarlarının içinde kendi ısıttığımız yataklarımızda, sevdiğimizi düşünerek uyuyabilir, geleceği düşünerek hayaller kurabiliriz. Ya bu bıyığı yeni terleyen gençler ne yapacak, yirmi dört saat koğuşun kirli duvarları arasında esir olma gerçeği ile yüz yüze, yıllarca yaşayacaklar.

Ramazan, Kurban bayramlarında, bazı milli bayramlarda açık görüşler oluyordu, açık görüşler daha farklı, hiç olmazsa on beş, yirmi dakika da olsa yan yana gelebiliyor, birbirimizin ellerini tutabiliyor, bir iki kelam edip hasreti yakınlılaştırabiliyorduk. Ziyarete gelen bütün çiçeklerin resmini yapıyordum. Gelen bu çiçekleri, o zamanın bir kiloluk plastik klorak kapları vardı, içine su koyduğumuz bu kaplara çiçekleri koyarak hem ömrünü uzatıyor, hem de ben bu çiçeklerin resmini yapıyordum.

YARGILAMA BAŞLIYOR

Koğuştta, herkes kendine göre bir program yapıyordu. Sabahları daima erken kalkıyordum. Önce gazeteleri okuyor, sonra programda olan kitap veya dergileri takip ediyordum. Her gün en az iki saat de yabancı dil çalışıyordum. Yukarıda da ifade ettiğim gibi, arada, ziyarette gelen çiçekleri boşalmış klorak kaplarına koyup resmini yapıyordum, hâlâ yaptığım resimleri muhafaza ediyorum. Geçenlerde rengi solan ve yıprananları tamir ettim. Mahkemeden ses seda yok, arada avukat geliyor, onun da yapacağı bir şey yok. Dosyayı görmüş, pek umut verici konuşmuyor. Dosya yüklü. Avukatım, Eskişehir Atatürk Lisesi’nden birlikte aynı sınıfta okuyup mezun olduğumuz arkadaşım Cemal Erdem oldu. Arkadaşım Cemal Erdem, benden çok daha önceleri İzmir’e yerleşmiş, ilerici devrimci sendikaların avukatlığını yapmış. Benim durumumu da öğrenince, vekâletimi alarak avukatlığımı üstlendi. Bu arkadaşım bir kuruş talep etmedi, sağ olsun, her şeyimize koştu. Avukatlarımız, davanın ancak 1985 Mayıs ayında başlayabileceğini söylediler.

Gerçekten de, Mayıs başında iddianame geldi. Ay sonuna doğru da, dava günü bildirildi. Bana, TKP üyeliğinden ve 6136 sayılı kanuna muhalefetten dava açılmıştı. Yöneticilikten yargılanmaktan kurtulmuştum. Yalnız, haksız olarak suçlandığım, Eskişehir’de, askerde iken, boş evde bulanana bozuk tabanca için de, bana dava açılmıştı. 6136’ya muhalefet buradan geliyordu. Kendime göre savunma hazırladım. Mahkeme için, Şirinyer Askeri Cezaevi’nden yine kasap arabalarına bindirdiler. Üçyol’daki askeri bölgede bulunan askeri mahkemeye vardık, mahkemeye, cezaevine ilk girdiğimizde verdikleri esir kamplarındaki gibi mavi tulum elbiselerle getirdiler. Tutuksuz olarak da Feridun, Hüseyin, eşim Hatice, Süleyman’ın eşi Zühal de gelmişlerdi. Tutuksuz olarak gelenler bize garip garip bakıyorlar, biz onlara sırtarak bakıyor, moral veriyorduk.

Savcı, iddianameyi okuduktan sonra, mahkeme heyeti, “İddianameye karşı ne diyorsunuz?” diye sordu. Bir numaralı sanık Süleyman Karabaş, sonra ben, sonra diğerleri geliyordu, savunmayı, işkence ve korku üzerine kurmuştuk.

Biz anlatıyoruz, bize şöyle işkence yaptılar, böyle yaptılar, biz şöyle suçsuzuz, böyle suçsuzuz diye. Mahkeme heyeti, neredeyse “Anlatın anlatın, heyecanlı oluyor” havasında dinliyor, sonunda, kâtibe “ Yaz, bana işkence yaptılar, suç-

suzum” zapta geçen bu kadardı. Herkes işin aslını biliyor, işkence yapıldığını da biliyordu, ama bilmiyormuş gibi rolünü yapıyordu. Evet, işkence gördük, ama biz de bir yerlerdeyiz, bir şeyler yapmaya çalışmışız. Ben ısrarla, işkence nede-niyle hastaneye götürüldüğümü, hastane kayıtlarının ve raporlarının istenmesini dayattım. Mahkeme bu isteğimi kabul ederek, hastaneye yazı yazılmasına karar verdi. Ayrıca, tabancanın bulunduğu tarihte asker olduğumu, bunun için de askerlik şubesine yazı yazılmasını talep ettim, bu da kabul edildi. Yazık, avukatlar, “Müvekkilimin taleplerine katılıyorum” demekten başka bir şey yapamıyorlardı.

Mahkemeden geç saat dönüyorduk ve kasap arabalarında gidip gelme, çok yorucu oluyordu. O gece, müthiş baş ağrısı çekiyordum. Davanın görülmesi için, bir ay sonraya gün verdiler. Temmuz ayı davasında, Eskişehir Sıkıyönetim Komutanlığı’na yazılan yazıların gelmediği görüldü. Hastaneden gelen yazıda, benim hastaneye girişim var, çıkışım ve sağlığım ile ilgili bir rapor yoktu. Gerçek-te, bizim de işkence gördüğümüz, bal gibi biliniyordu. Her mahkeme günü, bir ay atarak gün veriyorlardı. Dava, Ağustos sonuna kaldı.

Yaşam tek düze yaz sıcaklarıyla devam ediyordu, bu arada bizim koğu su itirafçılara ayırdıkları için, yukarıda bir koğu sa geçmemizi söylediler. Bu itirafçılar için de, bir iki açıklama yapmakta fayda var. Bizim ilk getirildiğimiz koğu sun yan tarafındaki koğu su, itirafçılara verdiler. Önce terör olaylarına veya gizli örgüt çalışmalarına karışmış, daha sonra yakalanınca veya yakalanmadan önce değişik örgütlerin cinayetlerini, bilinmeyen olayları deşifre eden, sıkıyönetime bilgi veren bu kişiler, farklı farklı örgütlerden gelmişlerdi, bunlar bizim yan koğu sa geldiğinden beri huzurumuz kaçtı. Her gece birbiri ile kavga ediyorlar, küfürleşiyorlar, bağırıyorlardı. Bu kendi aralarındaki düzeysiz ilişkilerinden dolayı, bizim sınırlarımız geriliyordu. Endişemiz, bu küfürlerin bize de dönme-siydi. Eğer “Niye bağırıyorsunuz, susun” desek kavga hazırdı. İyi ki bizi buradan aldılar. Gideceğimiz yerin daha kullanışsız olacağı endişesi ile önce çekingen davrandık. Koğu ş temsilcisi, taşınmadan önce taşınacağımız koğu su inceledi. Cevap olumluydu. Gerçekten de verdikleri koğu ş, çok güzeldi. İkinci katta, cam-ları yeni tip ev camları gibi geniş, akşama kadar dışarısını seyret, gece yıldızları seyretmek, müthiş bir şey. Bu sefer biz komutana sitemde bulunduk, “Böyle koğu şlar var da, niye bizi hücre gibi yerlere tıktınız” diye. Sanki babamızın evi, yalnız burada şunu da açıkça belirtmek isterim. Bizim kaldığımız dönemde, Şirinyer Askeri Cezaevi’nde, Mamak gibi, Diyarbakır Cezaevi gibi, hapishanede bize işkence olmadı, çok kötü davranışlara da maruz kalmadık. Çok ilginç, bir ülkenin askeri ceza evleri, tutukladıkları insanlarına, bir yerde başka, bir yerde başka davranıyorlar. Zaten, dikkat edilirse, ilk tutuklandığımda Ankara Sıkıyöne-tim de beni istemişti. Ama ben, davanın İzmir’de görülmesi için adres olarak burayı vererek, Ankara’ya götürülme isteğini engellemek istedim. Çünkü dışarı-da iken, İzmir Askeri Cezaevi’nin böyle olduğunu duymuştum. Hüseyin Şenergüç’ün kardeşi Metin Şenergüç, sıkıyönetimin ilk yıllarında burada kalmış-

tı. Buranın böyle esnek ve yumuşak olmasında, İzmir halkının yapısının demokrat ve ilerici olmasının da etkisi olduğu düşüncesindeyim. Burada da, önce Mamak gibi baskı ve şiddet başlamış, ilk yakalanan ve tutuklananların kararlı direnişi ve mücadelesi, hatta ölüm oruçlarına yatmaları ile idare bir takım esneklikler tanımış. Hatta hapishane yönetimi değiştirilerek, daha anlayışlı ve esnek insanlardan oluşturmuşlar. İlk etapta yapılan bu direnmeyi, halk da destekleyince, kamuoyunda yıpranan hapishane idaresi çareyi bu çözümde bulmuş. Biz, onların bu kararlı mücadelesi ile kazandığı hak üzerine, rahat ettik. Hâlâ elbise giymeyen, direnen bir grup vardı, bunlar mahkemelere de gidemiyordu, savunma yapmadan cezaları veriliyordu. İzmir’de de verilen idam cezaları, Buca Cezaevi’nde infaz edilmişti. Bizim tutuklandığımız dönem, sivil hayata geçişin başlangıç dönemi idi. Sıkıyönetim eski hızını kaybetmişti, yoksa komutana, “Bize niye sivil pantolon, niye daha iyi koşu vermediniz” diye sorabilmek, imkânsız bir şeydi.

Yeni koşumuza taşınmaktan öylesine sevinmiştik ki, gece birlere kadar Ağustos ayının güzel yaz gecelerini seyrettik. Ah, Nâzım Hikmet gibi şiir yazma gücümüz olsa, neler yazılmazdı bu karanlık hapishanenin penceresinden görünen, ışıklı yıldızların sevişmesi üzerine.

Bu yeni koşu da, uyguladığım programa devam ediyordum. Bir de Süleyman hoca, kendine disiplinli bir program yapıp uyguluyordu. Her gün yedide kalkıp, karavanayı ve gazeteleri karşılayıp gazeteleri okuduktan sonra, İngilizce kelime ezberliyorduk. Hava güzelse havalandırmaya çıkıyorduk. Öğle yemeğinden sonra biraz kestirme, uykudan sonra kitap okuma, televizyonda iyi program varsa izleme, yoksa İngilizce kitap okuma, böylece günler geçiyordu. İyi bir arşiv hazırlamıştım, aldığımız gazetelerdeki, önemli ekonomi haber ve yorumlarını, sanat, edebiyat, kültür yazılarını, siyasi ve politika yazılarını kesip ayrı dosyalar yapıp, bunları büyük kartonlara yapıştırıyordum. (Bu arşivler bodrumda, fareler yemedi ise hâlâ duruyor.) Arşivleme işinden sonra, uykuluk için roman okuma saati başlıyordu. Roman okurken saat 11-12 arası uyuyakalıyordum, her gün mesai yapar gibi; bu programı Süleyman’la ikimiz uyguluyorduk. Her grubun komünü vardı. Bizim komünün ekonomik sorumluluğuna ben bakıyordum, günlük, mutlaka alınması gereken ihtiyaçlar alınıyordu. Bizim gruptan sigara içen yoktu, sonradan, burada gördüğümüz bizim politik görüşte olan, eski yıllarda bir çatışmadan cezası kesilen Hasan isminde bir genç, bizim komüne katıldı. Sadece bu genç sigara içiyordu. Bazı gruplar, ekonomik sıkıntı çekiyorlardı. Biz füzuli hiçbir masraf yapmıyorduk, dışa karşı ekonomik sıkıntımızı belli etmiyor, kimseye de muhtaç olmadan, beslenmemizi askeri karavanadan yapıyorduk. Karavana yemekleri istikrarsızdı, bazen iyi olabiliyor, bazen da yenilmeyecek kadar kötü çıkıyordu. Bir de burada, bir hak daha aldık. Havalandırmaya yan koşu da, kendi elbiselerini giyiyorlardı, bunlar idareye de çıkıyor, havalandırmaya da çıkıyorlardı. Bizim teğmene bunun nedenini sorduk. Eğer,

görüŖe, mahkemeye, askeriyeenin verdiği mavi tulumları giyerek gidersek, hapishane içinde sivil elbiselerimizi giyebileceğimizi, böyle bir hakkımız olduğunu söyledi. Demek ki istemeden, zorlamadan, hiçbir Ŗey verilmiyordu. Hemen depodan sivilleri istedik, sadece görüŖ ve mahkemeye giderken giymek üzere, mavi tulumlardan kurtulduk, oh be! Sadece mahkemelerde ve görüŖlerde tulumları giyecektik.

Tam ‘yeni yerimize yerleŖtik, adapte olduk’ derken, karŖı kođuŖa geçmemiz önerildi. Biraz canımız sıkıldı. Nedenini sorduk, nedeni yok. Bize orasının uygun bulunduğunu söylediler, göçebeye döndük, burası da Ŗimdi ayrıldığımız yerden daha büyük ve düzenli bir yerdı. Yeni yerimizde daha önce Dev-Yol davalarından yargılanıp, sonradan tarafsız, Dev-Yol grubuna geçenler vardı. Daha çok, çevre illerden gelen gençlerdi, en çok da UŖak Dev-Yol davasından yargılananlar bulunuyordu. Bu arkadaşlarla da iyi ilişkiler kurduk, doğru dürüst bir sorun çıkmadı. Sadece içlerinden biri, biraz kođuŖa hâkim havalarında, kimse bulaŖmak istemiyordu, çamurluk yapıyordu, ters, anormal birisiydi. Ben onunla tartıŖtım, bayağı atıŖtık, araya girdiler. O da, bu tartıŖmadan sonra, bana ve bizimkilere bulaŖmadı. Bizim İzmir İGD davalarından Bülent AcımaŖ’la da, bu kođuŖta tanıŖtık, bizim komüne katıldı. Ayrıca bizim komünde doğulu, zannedersen Kava örgütünden Ramazan’la, Rıfkı arkadaşlar da bulunuyordu. Onlarla da çok iyi ilişkiler ve anlaŖma içindeydik. Yine bu yeni taŖındıđımız kođuŖun karŖısında bulunan kođuŖta, çevre illerden gelen, bizim görüŖte olan arkadaşların da olduğunu öğrendik, Bu gençlerin içinde, aklımda Talip Toprak kaldı. Talip’le tahliye olduktan sonra da ilişkilerimiz devam etti. Birlikte dershane iŖi yaptık, öğretmen olarak da birlikte çalıŖtık, hâlâ Talip Toprak’la ilişkilerimiz sürmektedir.

Ağustos duruŖmasında, askeri savcı, Bornova’dan gelen arkadaşların dosyası ile bizim dosyayı birleŖtirme isteğinde bulundu. Bizim, bu arkadaşlarla hiç ilişkimiz olmadığı dosya içeriğinden de görüleceği üzere, iki davanın birleŖtirilmesi talebine karŖı çıktı.

Avukatlarımız da karŖı çıktı. Bizi kim dinler. İki davayı birleŖtirdiler, bu sefer bu arkadaşlarla ilgili yazıŖmalar, evraklar isteme dönemi baŖladı. DuruŖma Ekim ayına ertelendi. Ekim’e kadar biz de kampa girdik.

Biz yine sabah yedide kalkıyorduk, kođuŖta yirmi dört, yirmi beŖ kiŖi vardık. Sabahları sadece erken olarak, üç kiŖi kalkıyordu, Süleyman, ben, bir de benim tartıŖtıđım kiŖi. Diğerleri ancak öğle karavanasına kalkıyorlardı, geç kalkanlar öğle sonrası bazen voleybol maçı yapar, çoğunlukla geç yatardı. Ekim ayından sonra, portakal, elma mevsimlerinde bu meyvelerden Ŗarap yapılır, bunun ustaları vardı, beŖ litrelik su bidonlarına bu meyvelerin suyu sıkılır, bu suyun içine de dağılmayacak Ŗekilde, tülbent içinde, biraz ekmek içi koyup, kalorifer peteklerinin arkasına mayalanmaya bırakılırsa, on beŖ gün sonra, müthiŖ kafayı bulduran Ŗarap oluyordu. Yalnız, mideyi tahriŖ ediyor ve ekŖitiyordu. İdare, Ŗarapları bir,

iki defa yakalamış, aslında her daim yakalarlar, ama bu koğuşa, biraz da toleranslı davrandıkları belliydi. Ayrıca burada menemen yapmak meşhurdu, tutuklandığımızdan beri, ilk defa burada sucuklu yumurta yedik. Eski yatak çarşaflarını ince fitil şeklinde kesip, küçük ispirto ocağı gibi teller arasına bu çarşaflar yuvarlak yapıp yakılıyor, metal tabldot tabakları tava olarak kullanılıyor, kantinden alınan sucuk, yumurta bu tabldot tabaklarında pişiriyordu. Bizim komüne de öğrettiler, arada arkadaşlarımıza böyle ziyafetler çekiyorduk. Ziyaretler devam ediyor, keyfimiz iyi, olağanüstü bir durum yoktu.

Ekim duruşmasında, benim Eskişehir’de arandığım ve tabancanın bulunduğu zaman askerde olduğuma dair yazı, Eskişehir Askerlik Şubesi’nden geldi. Bu nedenle, 6136 davası düştü. Benim bu konuda mağduriyetim ortaya çıktı. Diğer arkadaşların önceki mahkemede yazışmalarda istenen evraklarının gelmemesi nedeniyle, duruşma Kasım ayına ertelendi. Tüm evraklar ve yazışmalar Aralık ayında tamamlandı, Ocak duruşmasında karar bekliyorduk. 1984’te yakalandık, 1985’in tamamını içerde geçirdik, 1986’ya da girmek üzereyiz, hâlâ hakkımızda bir karar verilmedi.

Yılbaşı akşamı, içerdekilerin çoğu dışarıdan tavuk getirtti. Biz komün olarak, dışarıdan bir şey almaya gerek görmedik. Kendimiz, bisküviden pastaya benzer bir şey yaptık, cezaevi yönetimi de, o günkü karavanada tavuklu pilav çıkardı. Biz karavanayı yedik, dışarıdan tavuk getirip yiyenler saat on bire doğru karın ağrıları ile kıvranmaya başladılar. Önce bir iken iki, üç, sonra tüm tavuk yiyenlerde karın ağrıları başladı. Diğer koğuşlardan da, dışarıdan tavuk getirtip yiyenler de zehirlenmişlerdi. Sadece bizim gibi karavana yiyenler ayakta idi. Bunları idareye bildirdik, komutanlar geldi, ağır olanları hastaneye, bir kısmını revire götürdüler. Az yiyenler ve bünyesi güçlü olanlar, bu zehirlenmeyi koğuşlarda atlattı. Yani yılbaşı zehir oldu, alınan tavuklar bayat çıkmıştı. Hepimizin tesellisi, bu zehirlenmede ölüm olmaması oldu, bazı arkadaşlara serum takıldı. İki, üç gün bunun sancısını çektiler, daha sonra normal hayata döndü.

1986 Ocak duruşmasında karar çıkmadı. Son savunmalarımızı aldılar, karar için Şubat’a gün verdiler. Benle Süleyman’ın ceza alacağı belliydi. Yattığımız göz ününde bulundurarak, Yargıtay aşamasına kadar tahliye edilebilirdik, büyük olasılıkla böyle olacağını düşünüyorduk. Yalnız bir de örgüt yöneticiliğinden büyük ceza alırsak, o zaman tahliye etmeyecekleri endişemiz de vardı. Bir ay zor geçti. Şubat ayı geldi, mahkemeye çıktık, tam tahmin ettiğimiz gibi; bana, Süleyman Karabaş’a, Mehmet Ali Bodur’a, İsmet Aktaş’a ve Veli Dip’e beş buçuk yıl ağır hapis cezası, bilmem ne kadar kamu haklarından mahrumiyet, iki yıl da değişik illerde gözetim altında bulunmak cezalarını verdiler. Yattıklarımızı göz önünde bulundurularak, tahliyemize karar kılındı. Bu cezayı, vatanımızı sevdiğimizizden, bir yurtsever olarak halkımızın ezilmesine, sömürülmesine karşı çıktığımızdan, hiçbir terör eylemine karışmadığımız halde, evimizde çakı bile bulunmazken; sadece bulunan, yazılardan, kitaplardan dolayı aldık. Bu kadar za-

man da, kendi ülkemizin hapishanelerinde esir muamelesi görerek, iki yıl yattuktan sonra tahliye oluyorduk. Eşim Hatice, Zühal ve diğer yargılananlar Hüseyin, Feridun beraat ettiler.

Koğuştta soğuk bir veda havası yaşandı. Bizim tahliyemiz karşısında, koğuştta kalanlar daha bir garipleşti. Yıllardır yatıyorlardı, bazıları daha da yatacaklardı, daha önce de söylediğim gibi, koğuştta tahliyeler olduğunda kalanların içinde bir burukluk olur. Değişik bir psikolojiye girerler, sessizleşirler, kabuğuna çekilirler. Yüzlerinden belli oluyordu, yaşadıkları burukluk ve dışarıya çıkma istekleri. Ama yapacak ve söylenecek bir şey yoktu. Çıkış işlemleri epey sürdü, benim dışarı çıkaracağım arşivlerin kontrolü epey zaman aldı. Çıkış nizamıyesine geldiğimizde hava kararmıştı, Hatice ile Zühal, nöbetçi askerin bulunduğu yere kadar gelmişlerdi. En dışta polis ekibinin bulunduğunu, tekrar bizi alabileceklarini söylediler. Tahliye olanları, başka davalardan soruşturma yapma bahanesiyle, emniyete tekrar aldıklarını duymuştuk. Dış kapının yan tarafında, ziyaretçilerin beklediği bir oda vardı. Nöbetçi askerin de önerisi ile burada beklemeye başladık. Akşam saat yediye kadar burada bekledik. Nöbetçi askerin ekiplerin gittiğini bize bildirmesinden sonra, dışarı çıktık. Bu saatte Karacasu'ya otobüs bulamazdık, bu nedenle İsmet Aktaş'ın daveti ile o gece onlarda kalmaya karar verdik. İsmet, ablasının ve ağabeylerinin yanında kalıyordu, çok sıcak ve cana yakın insanlardı, bize çok yakın davrandılar. Hatta İsmet'in büyük abisinin, ikinci katı boştu, buraya yerleşebileceğimizi söylediler. Bu öneriyi değerlendirmek üzere, ertesi gün Karacasu'ya, oğlumuz Mehmet'in yanına gitmek için ayrıldık. Karacasu'da birlikte bir müddet kalarak özlemimizi giderdik gidermesine ama küçük yer. Burada yapacak bir iş yok, herkesin dikkatini çekiyoruz. Ne bir yere çıkabiliyor, ne bir kimseyle konuşabiliyoruz. Son İzmir operasyonundan sonra, kırık dökük eşyalarımız Karacasu'da idi. Düşündük, taşındık, yine İzmir'e yerleşmeye karar verdik. Daha önceden de önerilen İsmet'in abisinin İzmir/ Şemikler'deki evini kiracı olarak tuttuk. İş olarak da, İsmet'in diğer ağabeyleri, Karşıyaka'daki eski evlerin yıkım işini alıyorlardı. İsmet'le ikimize de, bu evlerden çıkan tuğla ve demirleri çıkarma işini verdiler. Böylece ikimiz Karşıyaka'da yıkılan inşaatlardan, hurda demir ve tuğla çıkarıp bunları satmaya başladık. Kepçe duvarları yıkıyor, yıkar yıkmaz, kepçenin altından tuğla ve demirleri çıkartıyorduk. Biraz geç kalırsak, ikinci kepçe dalgası diğer yıkılan tuğlaları örtüyordu. Çok aşırı ve yorucu çalışıyorduk. Bir de, bunların pazarlaması vardı. Oturduğumuz semtte sokaklar çok dardı, aynı zamanda bölgede tanınmaya başladık. Bu beni çok sıkı-maya başladı, yaptığımız iş de yorucu idi. Yazı çıkardıktan sonra, İsmet'e başka semte gideceğimi söyledim.

Buca-Akıncılar tarafında ev bulduk. Niyetim, büfe ve sandviç işine dönmektir. Bu sefer, beş, altı metre kare büyüklüğünde bir büfe satın aldım.

Bir sabah, Çankaya İltek Dershanesi civarındaki büfede birisi döner sarıyordu. Bir şekilde, döner saran kişi ile sohbet etmeye başladım. Büfeci, hem benle sohbet

ediyor, hem de döner sarmaya devam ediyordu. Ben tüm dikkatim ile döneri nasıl sardığına bakıyorum, kafaya koydum ‘bunu öğreneceğim’ diye. Döneri taktı, pişirdi, ilk müşterisi ben oldum. Ertesi sabah yine o saatlerde geldim, bu sefer “İçine ne katıyorsun, nasıl et alıyorsun” soruları ile hep döner üzerine muhabbet. Yine ilk müşterisi ben oldum, üçüncü gün yine dönercinin yanına geldiğimde “Ağabey hangi şubedensin, kimi takip ediyorsun?” demez mi. Beni polis zannetti, ben de durumu anlattım. Dönercilik yapacağımı, öğrenmek istediğimi söyledim, bu sefer ayrıntılarını da anlatarak bana döneri öğretti.

Yine daha önceden büfecilik yaptığım yere, mobilyacı Hamit’in dükkânının yanına büfeyi kurdum. Döner takımları, ocaklar, tüpler her şeyi aldım. İlk gün, tarif üzerine öğrendiğim döneri sardım. Acemi dönerci olarak, ilk günler zorlandım. Döneri döke saça kestim, bir hafta sonra adı duyulan dönerci olmuştum. Hiç hilesiz, sırf etten sarıyor ve bir öğle arası yetmiş ekmek kesiyordum. Dönerin yanında, menemen, çömlekte kuru fasulye, pilav, sucuklu yumurta, çemberde yumurta, ızgara köfte, çöp şiş yapıyordum. İşti tutturmuştum. Malzemeleri geceden Hatice ile birlikte hazırlıyoruz, sabah gelip döneri sarıyordum. O arada, kuru fasulye ve pilavı da ocağa koyuyordum, üç ocak birden çalışıyordu. Yazın felaket bir sıcakla karşı karşıyaydım. Yine, herkesin Salih ustası idim, daha önce bu bölgede böyle biliniyordum. Emniyette de, hiç burada büfe çalıştırdığımı söylemediğimiz için rahattık. Hamit’in dışında, kimsenin benimle ilgili hiçbir bilgisi yoktu. Yine bu düzeni kurarken, sağ olsun, Hamit’in desteği, yardımı çok olmuştu. Hamit’in abisi de, Antakya’da TİKKO davasından yargılanmış, önce müebbet ceza almış, daha sonra Yargıtay’dan beraat etmiş, bu nedenle Hamit’le aramızda, bu vesile ile sıcak bir bağ kurulmuştu.

Bir müddet, etliye, sütlüye karışmadan böyle gitti. Bir gün, İstanbul’dan gelen Musa Hoca’nın benimle görüşmek istediği haberi geldi. Tutuklanmadan önce, İzmir’de kendi içimizde ayrı grup olarak yapılan faaliyetler ile ilgili, benimle görüşmek istiyormuş. Görüşmede, Musa Hoca bana önce, “Senin evin var mı? Araban var mı? Neyin var?” diye sordu. Şaşırdım, “Benim hiçbir şeyim yok” dedim. “Olsaydı, kötü mü olurdu” dedi. Musa Hoca devam ederek, tüketim kooperatiflerinde ve İlk-San’da yapılan usulsüzlükler ve yanlışlar nedeniyle üzerine gittiğimiz gruba fazla yüklendiğimi söyledi. “Ayrıca yolsuzluk olursa ne olurmuş, hesaplar eksik olursa ne olurmuş” gibi laflar etti. Bu beklemediğim sorular karşısında çok şaşırdım. Dün olduğu gibi bugün de, halkın bir kuruşuna dokundurmayaçağımı söyledim. Eğer bizim savunduğumuz politik hareket de böyle düşünüyorsa, benim artık onlarla hiçbir ilgimin olamayacağını söyleyerek oradan ayrıldım. Bu kararımdan sonra, artık kendi işime bakıyordum. Yıllardan sonra ilk kez, kazandığımı kendim için ayırdım. Bir yıl kazasız, belasız geçti, işler iyiydi. İlk birikimimizle Buca’da Aydın otobanın alt tarafında bir arsa aldım. Hemen inşaata başladım, bir salonlu, iki odalı bir gecekonduyu yaptık. Elektrigi yan komşudan aldım, su ihtiyacı için kuyu açtırdım. Yukarısı orman, etrafı

sessiz, tertemiz havalı yeni evimize yerleştik. Çok mutlu idik, gazete bayii işletirken aldığım bisiklet, çok işime yarıyordu. Ev biraz bñfeye uzaktı, ama bisikletle her işimi yapıyordum. Artık, kimseyle bağlantım yoktu. Kendi işime, gücñme bakıyordum, evin eksiklikleri ile ilgileniyordum.

Kötü haber geldi, Yargıtay, sıkıyönetimin vermiş olduğu cezaları onaylamıştı. Yeniden aranır duruma düştüm, teslim olup yatmayı hiç düşünmedim. Hiç düzenimi bozmadım. Çünkü, çevreden konumum ve durumum bilinmiyordu. Başka kimlik taşıımıyordum, kendi kimliğim üzerimdeydi. Sadece dikkat ediyor, uzun yolculuklara çıkmıyor, gece sokakta fazla kalmıyordum. Bir yıl böyle, kendi ailemizle, sakin, rahat bir yaşam sürdük. Evimizin eksiklerini giderdik, hatta Gaziemir taraflarında bir arsa daha aldım. Tüm bu işlemleri, Hatice'nin adına yapılıyordum. Tahliye olduk ama yasallaşamadık, büfenin vergi levhası da Hatice'nin üzerine açıldı. İşler yoğun ama iyi, oğlan büyüyordu.

YASALLAŞMA SÜRECİ BAŞLIYOR

Sakin sakın, adam gibi, kendi işimizde, gücümüzde duramıyoruz ki. İyi, kötü para da kazanıyorum, evimi yapmışım, borcum, harcım yok. Alışmışız bir kere politika, mücadele dürtüyor. İçimizdeki öfke, tutku, özlem unutulmuyor. Denis de Rougemont, “İnsanların tutkuları, başka tutkularla sürekli çatışma halindedir”, belki yazarın sözünü ettiği tutku böyle bir şey, duramıyorsunuz.

Artık sendikalar faaliyete başlamıştı. Daha önce seyyar satıcılık yaparken tesadüfen tanıştığım Kemal Alım, Birleşik Metal İş Sendikası’na girmişti. Kemal, politik ortamda hareket başlamasıyla birlikte, yanıma daha sık gelmeye başladı. Büfede bir şeyler atıştırırken, tüm gelişmeleri irdeler, konuşurduk. Bir gün geldi, “Hocam TKP-TİP birleşmesi ve legale çıkma konusunda ne diyorsun” diye sordu. Dilim döndüğünce, olumlu baktığımı anlattım. Kemal, bu konularla çok ilgilendiği gibi, ildeki tüm gelişmeleri ve ilişkileri de biliyordu. Artık yarı legalleşmiştik, birkaç gün sonra, büfeye daha önceden tanıdığım birisi geldi. “Hocam, sizi yeni oluşan TBKP’nin Bölge Yürütmesine aldık” dedi. Çok şaşırdım. Benim parti ile ilişkimin kalmadığını söyledim. Yakın geçmişte yaşanan olayları, bir çırpıda sıraladım. Halkın paralarıyla kurulmuş tüketim kooperatiflerini, Köy-Koop’ları batırdık. İlk-San’ın hesabını veremedik, kimse bunların sorumluluğunu üstlenmedi. Özeleştirisi dahi yapılmadı. Ben, kendi çapımda bunlarla uğraştım. Bir gün bile, bana, ne yaptığımı sorulmadı. TKP adına hareket eden ayrı örgütlenmeye, gücümüz yettiğince karşı durduk. Tüm bunlar yetmezmiş gibi, TÖB-DER’den tanıdığım hoca gelip, “Ne olmuş biraz yolsuzluk olduysa” diyebiliyor. “Ben partiden ayrılıyorum” diyorum, kimse nedenini sormuyor. “Eğer ben hatalıysam hesabını veririm.” Aklıma gelenleri söyledim. Gelen arkadaş, büyük sabırla beni dinledi. “Hocam, tüm bunlar bir daha yaşanmasın diye legal parti kurmak istiyoruz. Her şey açık şeffaf olacak” dedi.

Biraz önce de söylediğim gibi bir şeyler dürtüyor. Her gün döner yap, döner kes, kuru fasulye pişir, beni bıktırmıştı. Yavaş yavaş bölge toplantılarına katılmaya başladım. *Adımlar* adıyla bizim politik görüşün çıkardığı dergi, Alsancak’ta büro açmıştı, toplantılar genellikle burada yapılıyordu. Artık toplantılar gizli değil, açık toplantılar şeklinde oluyordu. Bu yürütmeye, TİP’den gelen

arkadaşlar da katılıyordu, ben tabii tedirgin tedirgin, kenardan kenardan toplantılara katılıyorum. Hedef, bu yeni oluşumun levhasını asmak, eski insanlar, cezası bitenler, yıllardır birbirini görmeyenler toplanmaya başladı. Bir canlılık, bir hareket, bir özlem, coşku. İnsanlar, bu tür ilişkilere aç, hava olumlu. Tartışmalar, konuşmalar biraz yüzeysel olsa da, katılım iyi. Gerçi daha o zaman, sosyalist ülkelerin çözülme süreci başlamamıştı veya biz bilmiyorduk, yenilgiyi henüz fark edememiştik. İnsanlar hâlâ birlik, dirlik, enternasyonalizm diyor, teorik açılımlar üretmeye çalışıyorlardı. Gelenlerin, ilgilenenlerin çoğunluğu, bizim insanımızdı. Bu arada, bir de bizim il yönetimi oluştu, il yönetimi ile bağlantıları, il yönetiminden, Remzi Hızlı ile ben kuracaktım, yani Remzi'ye bağlı olacaktım. Remzi, torna işleri yapan tam bir emekçi, çok efendi, çok çalışkan, dürüst, inanmış birisiydi. Onunla ara ara buluşuyoruz, konuşuyoruz, iyi de ben Remzi'ye bağlıyım, Bölge yürütmede de olduğum için onun üzerindeyim. Remzi bunu bilmiyor, hâlâ bazı gizlilik kuralları yine işliyor. Bölgede kararları biz alıyoruz, daha sonra Remzi'ye iletiliyor, Remzi benim bölgede olduğumu bilmediği ve onun altında görüldüğüm için, benim de içinde bulunarak verdiğimiz kararı bana iletiyor. Bölge yürütmede Nihat Okal vardı. (Işıklar içinde yatsın, vefat etti.) Nihat'a bunun yanlış olduğunu, yarın Remzi öğrenirse üzüleceğini, bu nedenle, "Ya açıkça söyleyelim, ya ben bölgeden ayrılayım" dedim. "Bir şey olmaz" dedi. Artık tam yasallaşma sürecinin ve açığa çıkmaya az kaldığı günler, Bölge Yürütme ile İl Yönetimi ortak toplantı yaptı, bu toplantıda doğal olarak beni, bölge yürütmede olarak açıkladılar. Bembeyaz Remzi kıpkırmızı oldu, hatırladığım kadarı ile toplantıyı terk etti. Ben Nihat'a baktım, 'aklıma gelen başıma geldi' gibilerinden ama yapılacak bir şey yoktu. Hâlâ, bu kadar olaydan sonra, böyle acayıplıklar yapılıyordu. Yine de buna rağmen, Remzi arkadaşımız ayrılmadı, çalışmalara devam etti, "Böyle olmasaydı iyi olurdu" diye olgunlukla geçiştirdi. Bu yasallaşma döneminde, yoğun gayret gösteren ve birlikteliği sağlamada olgunluk gösteren, maddi, manevi desteğini esirgemeyenlerden biri de, İnşaat Mühendisleri Oda Sekreteri Saadetin Uçkun'dur. Sonunda Bölge Yürütme, Türkiye Birleşik Komünist Partisi İzmir Şubesi yasal olarak kurulduğunu ilan etmek için, Hatay semtinin alt taraflarında bir salon tuttu. Bu salon toplantısına katılmayı, biraz ağırdan aldım. Tam salonun bulunduğu sokağın başından salona doğru yürüyorum, ekipler yanımdan geçti, salonun önünde durup içeri girdiler. Ben de, hiç salona girmeden önünden doğru yürüdüm, geçtim. Toplantıya gelenlerden yöneticileri, emniyete götürmek üzere ekip arabalarına bindirip götürdüler. İki, üç dakika ile içeri alınmaktan kurtuldum. Bölge yürütmeden Menderes'in reklam ajansının bürosundan, içeri alınanlarla ilgili takip ve hukukî yardım sürecini yürüttük. Benim Karabağlar'daki işler, partinin açığa çıkma çalışmaları nedeniyle yavaşlamıştı. Büfeye, Şirinyer Askeri Cezaevi'nde bizim koğuştaki kalan, cezası bitip de çıkan Hasan'ı bırakmaya başladım, Hasan benim kadar yapamıyordu, hatta müşterilerden eleştiri bile geliyordu, 'eski tat yok' diye, ama

geçimimizi sağlıyorduk. Polisin bu toplantıda gözaltına aldıklarını, mahkeme salıverdi. İki senede, ülkedeki hava nasıl değişiyor. Eskiden “Ben parti üyesi değilim” diye bağırıyorken, direndiğimiz halde ceza alıyorduk, şimdi “Ben komünist partiyi kuruyorum, tabelamı asıyorum” dediğiniz halde, ertesi gün tahliye ediyorlardı. Aynı şekilde İstanbul’da TBKP’nın İstanbul Şubesi’nin yasallaşması toplantısı haberi geldi. Bunun için ya bölge yürütmeden Nevzat Hoca, ya da benim gitmem önerildi. ‘Hadi şu partiyi bir tanıyalım’ düşüncesi ile “Ben gideyim” dedim. Aslında hoca da teklif etti, ‘eğer havada bir değişme olursa hisseder, buradaki gibi katılmayabilirim’ diye düşündüm. Kaçak durumdaydım, kesinleşmiş cezam vardı. İstanbul’da toplantı yerine gittim. Geriden izliyorum, hava iyi, toplantı başladı, ben de içeri girdim. Aradan beş dakika geçti, toplantıyı bastılar. İşte, yine kuyruğu kıstırmıştık. Gelen ekip içeriye bir baktı, çok kalabalık, arabaları yetmeyecek, hemen ek araba istediler. İçerdekiler, yaklaşık doksan, yüz kişi kaddı. Doğru İstanbul Gayrettepe Emniyet Müdürlüğü’ne. Arkadan, arabaların bu tür eylemlerde girebildiği yerden, hepimizi hücrelere aldılar, daracık yerlere, normalinde en fazla üç-dört kişinin kalabileceği hücrelere yedi-sekiz kişi koydular. Sonra ifadeler başladı, ifadelerde öyle köklü sorular yoktu. Daha ziyade, kimlik sorgulaması, bir de “Niye katıldın?” gibi. Yalnız, bizim hücrede bulunan İstanbul grubundan birisi, ifadeye götürüldüğünde kendisine çok yoğun işkence yaptıklarını söyledi. Hepimizin sorgusu, yirmi beş, otuz dakika sürerken, bu arkadaş dokuz, on saat sonra geldi. Geldiğinde perişandı, bu işkence olayının üzerine kimse gitmedi. Ses de çıkarmadı, nedense işkencenin üzeri örtüldü. Kimse kimseyi doğru dürüst tanımadığı için, işkence gören arkadaş da, hücrede fazla açıklamalarda bulunmadı. Bu kadar kişinin sorgulaması, ifadelerin yazılması, hepimizin kütüklerinden gelecek yazıların beklenmesi, işlemlerin tamamlanması derken bir haftayı hücrelerde geçirdik, eskiden böyle bilgisayar yoktu, yazışmalar için en hızlı iletişim aracı olan faks kullanılıyordu. Araya cumartesi, pazar da girince, on günü geçti işlemlerin bitmesi. Sonunda arananlar, benim gibi cezası kesinleşenler dışında herkesi, emniyetten serbest bıraktılar. Hatırladıklarım içinde, Abdurrahman Atalay, Toygun Eraslan’ı ifade için adliyeye götürdüler. Ali Hikmet’i, Eskişehir polisi aradığı için Eskişehir’e götürdüler, benim de infaz müdürlüğünden belgelerin gelmesi için hücrede tuttular. Bu süreçte gözaltına alınan bu yüz doksan kişinin içinde, partinin Polit Büro’sunda olan kişiler de vardı. Orada, gözlemlediğim bir, iki olayda, böyle, köklü ağırlığı olan, yüzlerce insanı katledilmiş, yüzlercesi işkencelerde öldürülmüş, binlerce üyesi işkence görmüş, aynı şekilde binlercesi yıllarca hapishanelerde çürümüş, yuvaları dağılmış bir partinin, daha ağır ve daha olgun havasını bulamadım. Bu yüzden biraz moralim de bozuldu, artık eskisi gibi gözü kapalı bakmıyordum, eleştirel gözle incelediğinizde bazı şeyleri görüyorsunuz. Yalnız bu emniyet ortamında bazı şeyleri sezgilerimle hissettiğim için, burada bunları açıklamak da güç. Daha ileri yıllarda, bu sezgilerimin doğru olduğu ortaya çıktı. Bu yasallaşma çıkışımız ve

dışarıdan geliş, zafer gibi gelse de, Oya Bayar'ın dediği gibi “yenilginin sonuy-muş.” Hâkim güçler, bunu, bizden daha iyi bildikleri için, bizlerden korkmuyor-lardı artık. Oysa daha dün yaptıkları işkence izlerinden duvarlara sıçrayan kanlar, hücre duvarlarında duruyordu, kanlarını mürekkep, tırnaklarını kalem olarak yazdıkları, nefret ve kin duyguları şiir gibi yazılıydı duvarlarda. Ama şimdi fazla üzerimize gelmiyorlardı, meğer ileride göreceğiz, yenilmişiz...

Herkes bir yerlere gidince hücrede tek başıma kaldım, İzmir'e göre hücreler-de, dar, tahta ranzaya benzer bir şey vardı, bir de sidik kokan battaniye verdiler. İnfaz müdürlüğünden evrakım gelesiye kadar altı gün daha kaldım. Tabii benim gündemimde, yine Hatice ve Mehmet vardı. Ama bu sefer biraz daha rahattım, başını sokacak kendi evimiz var, arkadaşlar her şeyi biliyor, 'artık aranma, baskı yok' gibilerinden düşünüyordum. Sabahtan akşama kadar sırt üstü yatmaktan başka, yapacak bir şeyim yoktu. Yata yata sırtlarım ağrıyor, küçücük hücrede, in, kalk hareketleri yapıyorum, gündüz bile elektrik yanıyor, loşla karanlık arasında bir ortam, her taraf duvar, pencere yok, cam yok. Bir ara yurt dışından gelen Erdal Talu'yu, hücreye getirdikleri haberi geldi. Şimdi anımsamıyorum nasıl geldiğini, nöbetçi polis aracılığı ile ihtiyacını sordum, olmadığı haberi geldi. Yine geceleri, bazı gençleri döve döve hücrelerin önünden geçirirken görüyor ve uzaktan işkence seslerini duyuyordum. Dört buçuk yıl sonra işkence sesi duy-mak, insanın içini ürpertiordu.

İstanbul'da gözaltına alındığımın on beşinci gününde, Gayrettepe Emniye-ti'nden aldılar. Kalan cezamı çekmek için Sağmalcılar Cezaevine götürülüyorum zannederken, bir yerlerde dolaştırdıktan sonra, neresi olduğunu hâlâ bilemedi-ğim, bir emniyet birimine getirdiler. “Evraklarının gelmesini burada bekleyecek-sin” diyerek, bu birimin alt katında bir yere koydular. Burası, 150-200 metrekare büyüklüğünde, sadece girişteki demir parmaklıklı bölümden ışık huzmesi alabil-diği, diğer tarafları duvarlarla kapalı olan, karanlık, izbe, bir kişilik dahi oturacak yeri olmayan, beton zeminli bir yerdi. Burası alış veriş merkezi gibi işliyor, biri-lerini getiriyorlar, birilerini götürüyorlar. Her çeşit suçlunun girip çıktığı, acayip bir yer. Gündüz bile ışık yanmazsa insanların birbirini göremediği, hele gece, hani Amerikan filminde olur ya, yeni gelenle oranın hâkimi zenciler veya çok güçlü beyazlar arasında kapışmalar olur, aynen öyle, hapçılar, esrarcılar, jiletçi-ler, alkolikler, katiller, sapıklar, her cins insan burada, iki gece kaldım. Her gele-ni, buranın müdavim adamları hemen haraca kesiyorlar, içeri de aynı dışarı-sı gibi, her türlü alış veriş devam ediyor. O iki gece, doğulular hâkimdi, bana yap-tıkları yoklamada, devrimci ve solcu olduğumu, kesinleşmiş cezam için Sağmal-cılara gönderileceğimi söylediğimde, şefleri bir gazete ayarladı, aynı Eskişehir emniyet hücresinde olduğu gibi. Buradaki 200 metrekarelik yerde, gece oturma-ya bile yer yoktu. İki adamına “Hocaya sahip ol, burada uzansın” diye verdiği gazeteleri yere serdiler, “Hoca burada ortalıkta fazla dolaşma” diye nasihatini de yaptı. Bir ihtiyacım olup olmadığını sordu, suyum da yanıma bıraktılar, hafiften

kendilerinin de solcu olduğunu belirtirler. Gerçekten de biraz sonra, giriş kapısının en uzağındaki, hiçbir şeyin görünmediği izbe bir köşede bir kavga çıktı. “Elinde jilet var” sesleri benim bulunduğum yerden bile rahatlıkla duyuluyordu. Jiletler, yumruklar, sonra nasıl oldu ise uzlaştılar, ayrıldılar. Meğer burası, müteferrika denilen, gece aramalarında cezası kesinleşmişleri, adli suçların operasyonlarında, baskınlarda, gece pavyonlarda, barlarda yakalananları getirdikleri, buradan ya mahkemeye, ya da cezaevine dağıtımın yapıldığı yermiş. Nasipte, iki gün, su içmenin dışında hiçbir şey yemediğim, burayı da görmek varmış. İkinci günün sabahı, meşhur Sağmalcılar, nam-ı diğer Bayrampaşa Cezaevi’ne götürmek için buradan aldılar. Ben bir bedel ödüyordum, ama neyin bedelini ödüyorum, “Her hazzın, her mutluluğun, bir bedeli vardır” derler, ben neyin bedelini ödüyordum?

SAĞMALCILAR CEZA EVİ

Meşhur Sağmalcılar Cezaevi'nin en dış kapısına geldik. İlk girişte kayıt işlemleri, dış kapıdan geçişten sonra, bir ayrı iç bölüme geçtik, burada yine bazı işlemler, burayı da geçtikten sonra, büyük, geniş kanatlı bir kapının önünde, asker, üzerimde ne varsa masanın üzerine koymamı, söyledi. Bu arada da nasihat başlıyor, “Ne işin var burada, bunlar iş değil...” Sinirlerim tepeme çıktı, “Ne diyorsun sen, sen kendi işine bak, benim senin kadar öğrencilerim oldu, ben buna bilerek ve isteyerek katıldım” diye cevap verince asker sustu, on yedi günlük stresin birikimi askere patlamıştı. Kanatlı kapı açıldı, tam hapishaneli olmama az kalmıştı. Etrafta yemek artıkları, çöplerin bulunduğu yoldan bir iki dakika yürüyerek, normal büyüklükte bir demir kapı önüne geldik. Kapıdan geçtikten sonra, temiz görümlü, serince bir yerde beklemeye aldılar. Yan tarafta berber vardı, siyasilerin saçlarını kesmediklerini ve karantinaya koyulmadığını, emniyetteki hücrede öğrenmiştim. Gardiyanlara siyasi olduğumu, saçlarımı kestirmeyeceğimi söyledim. “Tamam” dediler, yalnız resmimin sakallı olmaması gerektiğini, bunun için sakalımı keseceklerini kibar bir dille söylediler. Anlaşılıyordu ki, burada sol hâkimdi. Sakal tıraşı ve resim çekme işlemleri bittikten sonra, asıl koğuşlara gidilecek bölüme getirdiler, yolda gardiyana C-11’e verilmemi, burada aynı davadan arkadaşların bulunduğunu söyledim. Bu bilgiyi de, Gayrettepe Emniyeti’ndeki arkadaşlar daha önce vermişlerdi.

Koğuşların bulunduğu koridorun girişindeki demir parmaklığın koğuşlar tarafında bulunan bir sivile, gardiyan beni teslim ederek, “Bu arkadaş C-11’e yerleştir” dedi. Meğer iç işleyişi de, sol gruplar sağlıyormuş. İlk bakışta upuzun koridorun, bir başından sonunu görmek mümkün değildi. Birden, on dokuz sene önce Bursa Cezaevi’ne girdiğimde duyduğum, o hapishanenin kendine has kokusu burnuma yine geldi. Bu koku; ne insan kokusu, ne hayvan kokusu, ne pislik kokusu, üçünün karışımı bir koku. Koridorda, Bursa’daki gibi arı kovanı benzeri olmasa da, bir uğultu vardı. Beni getiren arkadaş, koridorda gezinen gardiyana C-11’i açmasını söyledi. Gardiyanın yine şakır, şukur açtığı mazgallı demir kapıdan yeni mekânıma geldim. Ranzaların duvar diplerine sıralandığı, ortaya yakın yerde iki tane büyük masanın bulunduğu, orta tarafında büyük bir boşluk olduğu, büyükçe bir koğuştu. Gözüm hemen, masanın etrafında oturan üç-

dört kişi çarptı, yanımda beni getiren arkadaş, masada oturan üç-dört kişiye yönelerek beni işaret ederek “Sizin arkadaşlardanmış” dedi. Böylelikle ilk tanıştığımız, Ahmet Karam oldu. Yanında isimlerini sonradan öğrendiğim, Cemal isminde, kısa kesilmiş bembeyaz saçlı birisi daha vardı. Bu arkadaş, bizim davadan yargılanmamış. Dev-Sol davasından yargılanarak müebbet cezası almış. Sonra bizim görüşlerimizi benimseyerek, bizim gruba geçmiş. Yine ismini şu an hatırlayamadığım, Bursa Dev-Sol davalarından idam hükmü giymiş, iki kişi daha vardı. Onlar da, sonradan bizim gruba geçmişlerdi, bu arkadaşlar dört kişi olarak bir komün kurmuşlar, bir de ben geldim, beş olduk. Hemen açlık durumumu sordular, karavanalar geri gitmemişti, kalan yemeklerden atıştırdım. Yeni haberlerle dışarıdan gelmiş birisi olarak, bana soracak çok soruları vardı. Benim de onlara sorularım vardı. Genel hatları ile olayları durumu anlattıktan sonra, içerdeki yaşamdan bilgi aldık. Buradakiler, hücreden gelenin ne kadar kirlendiğini bildikleri için, hemen banyo teklif ettiler. Tabii ben İzmir’den gelirken, Sağmalcılara geleceğim, diye çıkmadığım için, yanımda çamaşır, eşya getirmemiştim. Banyo için, buradaki arkadaşlar iç çamaşır, gömlek, eşofman ayarladılar, burarlarda böyle şeyler boldur, giren, çıkan fazlalıklarını bırakır.

Sağmalcılarda koşulların içinden merdivenle çıkılan, yukarıda batar kat vardı. Tuvalet ve banyo, batar katta bulunuyordu, aynı zamanda bir bölümü yatakhane olarak kullanıldığı için ranzalar da vardı. Bir grup da burada kalıyordu. Banyo, bizim anladığımız anlamda banyo değil. Buradaki tutukluların kendi yaratıcılıkları ile kurdukları bir düzenden oluşuyor. Plastik bidonları, tuvaletin ara duvarının üzerine koymuşlar, iki demir arasına tahta koyarak elde ettikleri iletkeni, prizden aldıkları elektrikle ısıtıyorlardı, bu ısıtıcılar su bidonlarının içinde duruyor, su ısınınca çıkarılıyordu. Bidonun alt tarafındaki çeşmeyi açtığınızda başınızın üzerinde, duştaki gibi banyo yapıyorsunuz. Bu işlerin sorumlusu vardı, bir arkadaş banyo işlerini ayarlıyordu, eğer dikkat edilmezse bu düzenek tehlikeli olabilirdi, idare bu ısıtma sistemini mutlaka biliyordu, demek ki ses çıkarmıyordu.

Bu tür durumlarda, yani hücreden, nezaretten, işkencelerden çıktıktan sonra yapılan banyo, dünyalara bedel. Düşünebiliyor musunuz, on beş, yirmi gün aynı elbise, aynı gömlek, çamaşırlar değişmemiş, yerlerde yatıp kalkmışsınız. Soğuklarda, soğuk su dökünerek soyunmuş, giyinmişsiniz, saçınız, sakalınız birbirine karışmış, insanlıktan çıkmış, fiziken yarı hayvansal bir görünümdesiniz. Sıcak suyun altına girmek müthiş bir şey, tepemden bu sıcak su akarken, sanki bütün organlarım, eski yerlerine geri geliyor, her yerim yumuşuyor, rahatlıyor, üzerimdeki insanlık dışı işkenceyi atıyor, hafifliyorum gibi...

Bana daha önce ismi verilen Ahmet Karam’ı, dışarıda yazılarından ve çevirilerinden tanıyordum. Yanlış bilmiyorsam, partinin merkez yürütme organında bulunuyordu. Partinin yasallaşma sürecinde, yurt dışından Türkiye’ye kendi isteği ile gelmiş, geçmişten kalan hapis cezası olduğu için, havaalanında içeri

alınarak tutuklamışlardı. Hapishanede devamlı yazıyor, çeviri yapıyor. Benden birkaç yaş daha büyük, olgun, efendi birisiydi. Aynı koğuşta Dr. Hikmet Kıvılcım'cılar vardı. Onlar da kendi halinde idi, her grubun yaşam biçimi ve ilişkileri farklıydı, kimse, kimsenin ilişkilerine karışmaz, herkes kendine göre programını yapardı. Her grubun koğuşları ayırdı. Dev-Sol'un, Dev-Yol'un, PKK'nın ayrı ayrı kendi insanlarından oluşan koğuşları vardı. Tabii bunları sonradan öğreniyorum. Yalnız koca bir koğuşta, sadece bir kişi tek kalıyormuş, bu kişi gündüzleri, tek başına yüzünü tam örtecek şekilde çenesine kadar bere ile örtülü olarak dolaşıyordu. Kaç kere karşılaştım, bu insanın yüzünü hiç göremedim. Neden böyle dolaştığını arkadaşlara sordum. Bu şahsın yedi, sekiz cinayeti varmış, yakalandıktan sonra ve bu cinayetler gündeme gelince, bunalım geçirerek dengesi bozulmuş. Bunu bir utanç meselesi yaparak, yüzünü kimseye göstermeme psikolojisine girmiş. Bu nedenle yüzünü hiç açmıyor, cinayet konusu açıldığı zaman veya bazen nedeni belli olmadan, dönem dönem krizlere giriyormuş. Bu krizlerde, çok güçlü, boylu poslu olduğu için kimse zapt edemiyor, onun için tek başına bir koğuşta kalıyormuş. Gündüzleri de, koğuşların önündeki koridorda kimseyle muhatap olmadan, konuşmadan, akşama kadar dolaşıyordu.

Koğuşun havalandırmaya bakan pencereleri vardı. Aynı zamanda havalandırmaya, koğuş içindeki bir kapıdan çıkıyorduk, aynı havalandırmaya karşı koğuşla ortak çıkılıyordu, karşı koğuşta çok Dev-Yolcular kalıyordu.

İnsanoğlu her koşula alışıyor. Kitap boldu, bizi en çok ayakta tutan kitap okumaktı. Kitap okuyorum, yatıyorum, kalkıyorum, böyle zaman geçiyor. Bazı gruplar, etkinlikler düzenliyor, o zaman koğuştan koğuşa geçiyor, bugünlere katılıyorduk. Bu etkinlikler, buradaki fraksiyonun liderlerinin ölüm yıldönümü olabilir, sol için önemli günler vardır, bu tür günlerden biri olabiliyordu, böyle günlerde, şiirler okunur, tiyatro oyunlar sergilenir, marşlar söylenir, konuşmalar yapılarak ideolojik mesajlar verilirdi. Hatta hapishanede bir nikâh töreni bile oldu, çok sade bir törendi, evlenenlerin ailelerinin kendilerini tutamayıp ağladığı bir tören olmuştu, doğal olarak yaşam burada da, şu veya bu şekilde devam ediyor. Hatta bayanlar koğuşundaki sol davalardan yatan bayanlar da gelip, bu etkinliklere katılıp sonra kendi koğuşlarına gidiyorlardı.

Günler böyle giderken, bizim dışımızdaki sol gruplar, kendi aralarında anlaşarak, nereden çıktı ise açlık grevine gitmeye karar vermişler. Bizim grup, açlık grevine katılmayacağını söyledi. Ama dışarıya karşı, 'koğuşa karavana da sokamayız, yani tüm koğuş açlık grevinde havası verilir' dedik. Açlık grevini başlatanlar, "Eğer katılmazsanız - yarı emir, yarı tehditle - başka koğuşa geçersiniz" dediler. Başka koğuş dedikleri de, sağcıların veya adli mahkûmların bulunduğu koğuşlardı. Bizler de geçmeyeceğimizi söyledik, bu fraksiyonlar açlık grevine başladılar, dediğimiz gibi bizim grup karavanayı almadı. Komünde ne varsa onunla idare ediyoruz, bisküvi, bir gün önceden kalan ekmek, zeytin, peynir. Bir gün öyle idare ettik, ikinci gün soğandı, sarımsaktı, patates haşlama derken, o

günü de geçirdik. Tam açlık grevinin başladığı gün, bizim koğuşun karşındaki koğuşun çatısında, elinde silahlarla askerler gezinmeye başladı. Meğer bizim koğuşun üzerinde de, karşı koğuşu hedef alanı içine alan askerler, elinde silahla dolaşıyorlarmış, yıllarca burada yatan kıdemlilere, “Bu askerler çatıda ne arıyorlar?” diye saf saf sorduğumda, “Böyle eylemler başladığında, hemen çatılara çıkarlar” dedi.

“Ne için çıkıyorlar?” diye sorunca,

“Ateş etmek için!” cevabı içimi titretti,

“Gerçekten ateş ederler mi?” diye sorduğumda, koğuşta her ne kadar boya ile kapatılmaya çalışılsa da belli olan, kurşun deliklerini gösterdiler.

“Peki, nasıl korunulacak bu kurşunlardan?”

“Barikatlar yapılır, köşelere çekilip siper edilir” yanıtını verdiler.

Koğuş kıdemlilerinin, “Henüz bu düzeyde bir gerginlik gözüküyor” cevabı vermeleri çok enteresan gelmişti. İşte, hayat ile ölüm ve arasında ince çizgi. Hatırlarsanız, birkaç yıl sonra, bu cezaevinin bu koğuşlarından, böyle kurşunlanan, yanan onlarca insanın cesedini çıkardılar; hem de Demokratik Sol Parti adına Adalet Bakanlığı yapan birisinin döneminde. Gerçi bunların solculuğunun ne olduğunu, zaman bize çok iyi gösterdi ama, o başka bir konu.

Üçüncü gün sonunda, fraksiyonlardan hangisi olduğunu hatırlayamadığım bir grup, açlık greviden vazgeçmiş, grevden vazgeçen fraksiyon karavana alınca biz de aldık. Diğer grupların tamamı da, üçüncü günün akşamı açlık grevini bıraktılar.

Bu açlık greviden sonra, fraksiyonların şefleri oturup, bizim grupla ilgili karar almışlar. Kararı açıklamak için bir akşam, Dev-Yol, Dev-Sol ve PKK’yı temsilen üç kişi bizim koğuşa geldi. Açlık grevine katılmadığımız bahanesiyle, bizim bu koğuştan çıkarak sağcıların koğuşlarına gitmemizi, sözlü olarak tebliğ ettiler. Gerekçe olarak da, kendileri ileride daha ciddi eylemler koyarlarsa, bizler bu eylemlere katılmayacağımız için, eylem kırıncı durumuna düşeceğimizi söylediler. Böyle olunca da, idareye ve devlete karşı kendilerinin güçsüz görüneceğini, bu nedenle, bu koğuşu terk etmemizi, bizim pasifist olduğumuzu, sağcıların bulunduğu koğuşa geçmemizi bildirdiler. Bizler de, grev kırıncılığını bizlerin yapmadığını, dışa karşı grev havası verdiğimizi, bizim politik olarak çok mecbur kalmadıkça bu tür eylemleri desteklemediğimizi, çünkü açlık grev eyleminin bir tutuklunun en büyük silahı olduğunu, bu silahın böyle olur olmaz zamanda istenildiği gibi kullanarak fraksiyonlar arası sidik yarışına dönüştürülemeyeceğini belirterek, önce kendilerinin neden açlık grevini başlattıklarını, sonra neden bir kısmının bırakıp, daha sonra da diğerlerinin bıraktığını sorduk. Tatmin edici cevap veremediler. Sonra ben söz alarak, 1971’de Mahirlerle, Ulaşlarla, Denizlerle birlikte Kartal Cezaevi’nde yattığımı belirterek, “Eğer bu insanlar sizin şu

anda yaptıklarınızı görseydi, sizi yüzünüze tükürerek kovalardı. Hepimiz, inançlarımız uğruna buralara geldik. Bizleri, bu koğuştan, ancak güç kullanarak çıkarabilirsiniz. O zaman da, bunun sonuçlarına katlanırsınız. Bu olumsuz tutumunuzu, tüm Türkiye ve dünyaya ilan ederiz” dedim. Çekip gittiler, bir daha da ben orada iken, bu konu açılmadı. Gerçekten bizim uluslararası ilişkilerimiz bayağı iyiydi. Ne kadar acı, 12 Eylül darbesi olalı dokuz sene geçmiş. Darbenin geliş ortamını hazırlayan sebeplerin en büyük etkenlerden biri de, fraksiyonlar arası çatışmalar ve kavgalardı. Dokuz yıl geçmiş, hâlâ bu kavgalar sürdürülüyor, zaten devlet bizi düşman görmüş, zindanlara atmış, özgürlüklerimizi elimizden almış. Şimdi de kendilerini sol gösterenler, bizi, bir daha mahkûm ederek, sağ grupların arasına ölüme göndermek istiyorlardı. İşte, bu düşünceyle hareket eden veya bu düşüncenin hâkim olduğu sol, hâlâ kendini toplayamadığı gibi, ömür boyu da toparlayamaz. Aslında bize pasifist diyenlerin şefleri, emniyette her şeyi söylemişler, daha alttaki sempatizanlar daha dirençli çıkmıştı. Bu cezaevinde öyle direnmiş insanlar vardı ki, ağzından bir kelime alamamışlar, kendi şefleri konuşunca, örgütlerini bırakarak başka yerlere gitmişlerdi. Emniyette konuşan şefler, hâlâ burada şeflik yapmaya çalışıyorlardı. Bunu kabul etmeyenleri de koğuş basarak dövüyorlardı. Bu mudur devrimcilik, ilericilik?

Bu olaydan sonra, biraz sinirlerim bozuldu. Kalbimde ağrılar oluştu, revire çıktım. Bayrampaşa Hastanesi’ne sevkimi istedim, revir doktoru sevk yazdı. Ertesi sabah hastaneye gidecekleri kapı altına alıp, önce mahkemecileri ayarlıyorlar, sonra hastaneye gidecekleri götürüyorlardı. Kapı altında bekliyorum, birisi etrafı devamlı kesiyor, gidecekleri takip ediyor, sağa sola gidip geliyor. Oradan birine, bu dolaşanın kim olduğunu sordum, “Dursun Karataş” dediler. Demek, Dursun Karataş buydu. O gün bir aksilik oldu, hastanecileri götürmediler, ertesi güne kaldık, ertesi gün yine Dursun Karataş oralarda, aynı pozisyonda idi. Hastaneye cezaevi arabasıyla götürüldük, sosyete köpeklerine daha insancıl muamele ederler. Hastanede bize sokak köpeği muamelesi yaparak, muayene edip hiçbir şeyim olmadığını söylediler. Bu ağrıların nedeninin stres olduğunu tahmin ederek yürüyüşü arttırdım, kendimi biraz rahatlattım, kısa zaman sonra geçti.

Hatice ile Mehmet de, İstanbul’a Sağmalcılar Cezaevi’ne ziyarete geldiler. Ziyaretler, telli camlarla bölünmüş, telefonlarla konuşulan, iki yanı duvar olan, dar bir bölmede yapılıyordu. Askere rica ederek, Mehmet’i benim bulunduğum bölümde kucağıma almak istedim, nöbetçi asker bir üst komutanına sordu, kabul ettiler. Çocuk, o askerin kucağından öbür askerin kucağına derken, korktu. Ziyaret bölgesi hareketli, gelen giden, her grup kendi adamını dikmiş, etrafı kesiyor, görüşmeleri izliyor. Asker, güvenlik için her tarafa nöbetçi koymuş, gardiyanlar kendilerine göre zulada bekliyor. Çocuk, tam bana ulaştığında, başladı ağlamaya, hem de ne ağlama, kucağımda duramadı, gerisin geri Hatice’nin yanına gönderdim. Bu kadar kalabalık, karışıklık arasında, telefonla ne konuşulacak, “Ben

iyiyim, sen nasılsın?” Bu tür yerlerde, filmlerdeki gibi içeride olan olumsuz şeyler söylenemiyor, eğer bu kitabı Hatice okursa, bazı şeyleri daha yeni öğrenecek. Hatice giysi ihtiyacım olduğunu bildiği için, gelirken giyecek eşyalar getirmiş, görüş zaten beş, on dakika, onu da, böyle “Daha, daha nasılsınla?” geçirdik. Böyle cezası kesinleşenleri burada tutmadıklarını, kaza cezaevlerine verdiklerini, genellikle de Bolu’nun Gerede ilçesine verdiklerini anlatarak, bu nedenle Hatice’ye İstanbul’a gelmemesini söyledim. “Gerede’ye gidersem, uygun olduğunda oraya gelebilirsin, kaza cezaevlerinde görüş daha rahat olur. Ama İzmir’e döndüğünde soruştur. İzmir civarında bir yere gelmem, ikimiz için de daha iyi olur” diyerek yolcu ettim. Avcı’lardan Ahmet Kardam’lara gelen avukat Sultan Hanım, moral olması açısından, beni de görüş yerine çağırıyordu. Onun önerisi ile idareye dilekçe vererek ilçe cezaevine sevkimi istedik.

Sağmalcılar Cezaevi’nde beni en çok etkileyen durumlardan biri de, bizim komünde bulunan - isimlerini hatırlamıyorum - idam cezası almış iki kişinin, doğal tavırları oldu. Adamlar benden daha rahattılar, her gün süsleniyor, püsleniyor, parfümlerini sürüyorlardı.

Hatta birisinin saçları yok denecek kadar azdı, özel saç şampuanları getirttiyordu, saçı biraz daha fazla olan idamlık arkadaş, her gün saatlerce saçları ile uğraşıyordu. Bu iki arkadaş Bursa’dan gelmişlerdi, bazen konuşmalarında, gelecekle ilgili tasarılarını anlatıyorlardı, şu işi yapacağım, diye; idamlık bir insanın bu tür davranışlarını gördükçe, çok şaşıyor, garipsiyordum. Gerçekten de idam olmadılar, büyük olasılıkla, beş, on yıl sonra çıkan aflarla tahliye oldular. Bu davranışlarını düşündüğümde, bu arkadaşlara da hak veriyorum, hep idamı, ölümlü düşünseler, burada yaşayamazlardı veya kendilerini yer bitirir, her gün ölürlendi.

BOLU-GEREDE CEZAEVİ GÜNLERİ

Beklediğimiz gibi, Bolu’nun Gerede ilçesi kapalı cezaevine naklim çıktı. İsteseim gitmeyebilirdim, buradaki arkadaşlar, özellikle Ahmet Kardam, “Görüyorsun buradaki durumu, her an bir şey olabilir, orada öyle şeyler olmaz, git” dediler. Küçük iki torba çıkınımı aldım, doğru eski bir cezaevi arabası ile Gerede cezaevine. Cezaevi iki kısımdan oluşuyor, biri idarenin yanında, adli suçlular kalıyor; diğeri, birbiri ile hiç ilgisi olmayan, sanki başka cezaevi gibi giriş kapısı da ayrı, siyasilerin kaldığı bir bölümden oluşuyor. Siyasilerin kaldığı yer, küçük bir köy evi gibi. Eve girer gibi beş basamak merdivenden çıktıktan sonra, küçük bir kapıdan girdiğinizde sol tarafta banyo ve tuvalet, bunların karşısında küçük bir kütüphane, iki metre ileride tam karşınızda kalacağımız koğuşun giriş kapı bulunuyordu. Her zamanki gibi, tanışma merasimi, herkesin birbirine hemen anlattığı kısa hikâyelerle bitti. Burada Dev-Yolcu’lar, Halkın Kurtuluşu’ndan bir iki kişi, yine bizimkilerden hatırladığım iki-üç kişi vardı. Bunlardan birisi, benim gibi öğretmen olan Ekrem hocaydı. Koğuş çok küçüktü, hele gece sigara içilince, havası felaket oluyordu. Bu tür ilçe cezaevlerinde yemeği kendimiz yapıyorduk, hapishanenin adam başına düşen istihkakı, pazardan alınıp malzeme olarak veriliyor, kendimiz de üzerine katarak eksiklikleri alıyorduk. Küçük tüp kullanılmamasına müsaade ediliyordu. Isınmak için koğuşun sobası vardı, idare bol odun veriyordu, bunların kesilmesi, parçalanması bize aitti. Gündüz odunları kesmek, soba yakmak, yemek yapmak, temizlik, insanı değişik, normal bir yaşamın içine çekiyor. Sabah havalandırma kapısı erkenden açılıyordu, koğuşun yan tarafında yürüyüş yeri bulunuyordu, bahçede masa tenisi vardı, bazen ikişerli maçlar yapıyorduk. Burada hemen, iyi kötü bir düzen oluşturdum. Kütüphane kapalıydı, burayı açtık, sabahları, o havasız, odun kokulu yerde yatmaktansa erken kalkıyordum. Gerede’nin temiz havasını alıyor, koşumu yapıp, kütüphanede kitap okuma ve yazma çalışmalarından sonra, diğer arkadaşlar da kalkınca sabah, öğle arası kahvaltı yapıyor, sonrası duruma göre bir şeylerle ilgileniyordum. Burası çok sıkıcı ve dardı. Hatice, Ramazan bayramında açık görüşe geldi. Açık görüşlerde yemekler, tüm gelen ziyaretçilerle birlikte yeniyor, koğuşlarda oturulup sohbet ediliyordu. Mehmet, benim ranzada oturdu, yattı, çok değişik, duygu dolu bir hava oluşuyor. Aile olanlar, kütüphanede baş başa beş, on dakika görüşüyor,

dertleşiyorlardı. Hatice'nin morali bozuktu, İzmir'de eve gelen giden olmadığını, yalnız kaldığını, kimsenin ilgilenmediğini söylüyordu. İşte, bizim işler böyle idi. İzmir'e nakil konusunda bir gelişme yoktu. Benim Uluslararası Af Örgütü'ne yazdığım dilekçeyi verdim, onu gönderme kararı aldık. Bayramda ziyaret için iki gün kaldılar, bu iki gün de ne kadar çabuk geçiyor.

Ziyaret bittikten sonra, koğuşa ölü toprağı serildi, gündüz olduğu halde herkes yataklarında kös kös uzanıyor. Güya uyuyor, böyle durumlarda, hepimizin sığındığı yer yataklarımız oluyordu. Sizi tek anlayan, kendi sıcaklığınızla baş başa kaldığınız, kimseyle paylaşmadığınız duyguları, yine yatağınızda kendinizle paylaşıyordunuz. Kendinizle hesaplaşıyor, artısını, eksisini düşünüyorsunuz, sonunda bir şekilde teselli bularak normale dönüyorsunuz. İnsanoğlunun bu yöntemi de olmasa, nasıl yaşar? Bu kadar acıya, bu kadar derde, bu ızdıraba, sevgisizliğe, ezilmişliğe, baskıya karşı, başka nasıl dayanılır? Nasıl ayakta kalınır?

Gerede de sözü edilen bir açlık grevi eyleminden başka, dişe dokunur bir olay olmadı. Bizim politik örgütün birleşme sürecinde, TBKP Başkanı Nihat Sargın ve Sekreter Nabi Yağcı (Haydar Kutlu), legal partiyi kurmak için Türkiye'ye döndüklerinde, Ankara'da gözaltına alınmışlardı. Gözetim altında baskı görmüşlerdi. Aylardır mahkemeye çıkmak için bekliyorlardı. Bu uygulamaları protesto için açlık grevine başlamışlardı. Cezaevlerinde bulunan bizim görüşteki insanlar da, sembolik olarak bu eyleme destek için iki günlük açlık grevi yapma kararı almış. Bu konuda, bize kimse bilgi vermemişti. Olaydan haberimiz yoktu. Bir gün sabah gazeteyi okumak için açtım. Bir baktım, "Cezaevlerinde açlık grevine katılanlar" başlığı ile benim ve Ekrem hocanın isimleri var. Oysa biz, böyle bir açlık grevi yapmadık. Savcı hemen ikimizi çağırdı, "Biz burada sizin her istediğinizi yapıyoruz, siz de böyle eyleme katılıyorsunuz, nedir bu?" diye sordu. Biz 'kem küm ettik' ama 'bizim haberimiz yok' falan da demedik. Savcı, yanından ayrılırken bize "Bakın siz böyle yapıyorsunuz, biz de gerekeni yaparsak mızıldanmak yok" dedi. Yapılacak bir şey yoktu, sesimizi çıkarmadan ayrıldık.

BOLU-MENGEN CEZA EVİ GÜNLERİ

Mengen Cezaevi'nin daha rahat, büyük, kullanışlı olduğunu öğrendim. Bolu Cumhuriyet Savcılığı'na bir dilekçe yazarak, Mengen'e naklimi istedim, hemen kabul edildi. Yine iki küçük çıkınımı alarak, aşçılar diyarı Mengen Cezaevi'ne vardık. Gerçekten modern bir cezaevi, geniş bir koridor, koridorun sağında, solunda koğuşlar, koğuşlar büyük, rahat ve geniş. Mutfak bölümü ayrı, tuvalet ayrı, her koğuşun havalandırması ayrı ve büyük. Tertemiz bir ortam. Yine burada da, solculara bir koğuş ayırmışlardı. Bu koğuşta bizden üç kişi vardı. Biri mesleği grafikçi olan Mehmet Kılınçaslan, diğeri DİSK'li bir işçi, bize göre de yaşça büyük Yılmaz Kırılak, üçüncü kişi de aslında karşılıksız çekten tutuklanmış, ama İGD sempatisini olarak kendini tanıtip bu koğuşa yerleşmiş. Bir de ben geldim, dört olduk. Tabii, yine herkesin kısa hikâyeleri karşılıklı anlatıldı, tanışma faslı bitti. Burada adli hükümlülerin bulunduğu tüm koğuşların, kapısı açıktı. Koğuşlar arası iletişim çok rahat, yalnız bizim koğuş arı kovani gibi çalışıyor, biri geliyor bir şey istiyor, diğeri geliyor bir şey alıyor. Bizimkilerle ilişkiler rahat, laubali, lumpenvari konuşmalar, gece bizde geç vakte kadar televizyon izlemeler, odada sigara içmeler. Ertesi gün ortalık kalkmadan, bizim bu üç arkadaş arasında aklı başında, gözümün tutuğu Mehmet Kılınçaslan'la konuşmaya karar verdim. Mehmet de, ortamın böyle olmasından şikâyetçiydi. Yediklerinin, içtiklerinin beti bereketini görmediğini, diğer iki arkadaşın adli mahkûmlarla aralarının iyi olduğunu, onların yaşam biçimlerinin bizimkilerine de uyduğunu, kendisinin tek kaldığını, yirmi gün sonra da tahliye olacağını söyledi. Hemen akşam, bir toplantı düzenleme kararı aldık. Toplantıda, yeni bir düzen getirilmesi konusunda anlaştık. Hatta bizim koğuşa dışarıdan girmelerin, çıkmaların durması, en azından azalması, burada TV izlemelerin son bulması, yatakhane sigara içilmemesi, diğer koğuşlardaki insanlarla ilişkilerin belli bir düzeyde tutulması ve bu kararların diğer koğuşlara iletilmesini kararlaştırdık. Kararlar diğer koğuşlara iletilince, bizim koğuş, suyu çekilmiş değirmene döndü. Diğer tüm mahkûmlar şaşırды, bir günde bu kadar değişiklik, beklemedikleri bir şeydi; buna karşın dışarıdan olumsuz herhangi bir tepki gelmedi. Bizim Yılmaz usta kıvranıyor, koğuşta tek başına canı sıkılıyor. İlkokul mezunu, kitap okuyamıyor, herhangi bir konu üzerinde yorum yapamıyor, çekten gelen de aynı şekilde, o da zorlanı-

yor. Biz Mehmet’le ikimiz, kitaplarımızı, gazetelerimizi okuyor, yorumluyorduk. Dinlence olarak da, havalandırma bahçesini düzenlemeye karar verdik. Dışarıdan toprak getirip, bahçenin bir köşesine çiçeklik yaptık. Ayrıca tenekelere çiçekler ettik. Buranın iklimi çiçek yetiştiriciliğine çok uygundu, ektiklerimizin hepsi tuttu. On beş, yirmi günde havalandırma, çiçek serasına döndü, tüm bu çiçeklerin, hepsinin yağlı boya resmini yaptım. Şu an hâlâ bende, muhafaza altında. Altı, yedi tane güvercinimiz oldu, onlara yıkanma havuzu yaptık, güneşli havalarda öyle güzel yıkanıyorlardı ki, seyrine doyum olmuyordu. Mehmet Kılınçaslan Haziran sonunda tahliye oldu, onun gitmesi benim için kötü oldu. Akıllı, mantıklı, dürüst bir insandı, resim yapmada teknik olarak bilgilerinden yararlanıyordum, fakat harekete karşı inancı zayıflamıştı, morali bozuk olarak tahliye oluyordu.

Çekten giren Hakder, bize ayak uyduramamış, her gün diğer mahkûmlardan birisi geliyor, alacak verecek meselesi konuşup ortamı geriyordu. Onu bizim koğuştan gönderdik, koca koğuşta işçi Yılmaz’la kalmıştık. Bir ara öyle bir laf etti ki, işçiler iktidar olursa, “Önce siz aydınları keseceğiz” deyince mecburi ilişkilerin dışında tüm ilişkilerimi keserek, tahliye oluncaya kadar bir kelime bile konuşmadım. Aynı davadan ceza almışız, ikimiz de cezamızı çekiyoruz, ben o zamanlar, işçi sınıfının ezilmemesi, sömürülmemesi ve iktidara gelmesi gerek diyordum. Adam, aydınların, yani bizim kesilmemiz gerektiğini söylüyor. Demek Pol Pot’un o kadar insanı öldürmesinin, maddi bir temeli varmış.

Yılmaz’la ilişkileri sınırlı tutunca, resim çalışmalarına ağırlık vermeye başladım. Bir gazeteden bulduğum at resimlerine bakarak, bu üçlü atların resmini yaptım, cezaevi koruma yetkilisi, kıdemli baş çavuş, bu yağlı boya tablomu istedi. “Vermem” dedim, onların değeri benim için paha biçilemezdi, hâlâ öyle. Cezaevindeki yetiştirdiğim çiçekler öyle oldu ki, ünü Mengen’e yayıldı. Savcı, hâkim bunu görmeye geliyorlardı, havalandırmada, betonun üzerine toprak dökerek yetiştirdim, çiçeklerin arasına da buğday serptim, çimlenen buğdaylar bahçeyi yemyeşil yaptı. Kitap okuyorum, yazıyor, çiziyorum. Yalnız moralimi bozan olay, İstanbul’dan avukat Ergin Cinmen ve Sultan hanımın yoğun uğraşlarına rağmen, İzmir’e nakil isteğimin reddedilmesi oldu. Çok ağır bir itiraz dilekçesi daha yazdım, ayrıca Uluslararası Af Örgütü’ne durumu bildirir bir dilekçe daha gönderdim.

Bir Kurban Bayramı’nı da Mengen’de geçirmek varmış. Bayram sabahı, koğuşlar arası büyük bir hareketlilik oluyordu, en yeni giysiler giyiliyor, tıraşlar olunuyor, herkes birbirinin koğuşuna bayramlaşmak için girip çıkıyor. Aynı dışarıdaki gibi şeker ikram ediliyordu, ben hiç kimsenin koğuşuna gitmedim, büyük çoğunluk bizim koğuşa geldi.

Hatice, ancak saat 15'te ziyaretime gelebildi, o saate kadar endişe ve tedirginlikle bekledim. Buradaki açık görüş, cezaevinin bahçesinde bulunan bir spor sahasında oluyordu.

Yalnız burada üstü açık tribünde yapılan görüşme, yaz günü sıcağına rastlaması nedeni ile biraz zor oldu. Biz Hatice ile otururken, Mehmet oralarda koşup oynuyordu, hapishanenin altını üstüne getirdi. Dört gün Mengen'de kalan Hatice ile birlikte olduk. Hiç bir şey insanın kendi özgür iradesiyle tercih ettiğinden güzel ve zevkli olmuyordu, ama hiç yoktan iyi ve yine de hoş, güzel yanları vardı. Bazı günler başka ziyaretçi olmuyordu, bahçede yalnız başına Hatice ile birlikte oluyorduk. Hatice bayram ertesi öğleyin Mengen'den ayrıldı. Ayrıldıklarında, sanki başlarına bir şey gelecekmiş psikolojisine giriyordum, bu nedenle, gider gitmez telefon etmesini özellikle bekliyor, ancak o zaman içim rahatlıyordu.

Mengen'de dışarı ile telefonla görüşme olanağımız da vardı. Arada İzmir ve diğer yerlerdeki arkadaşlarla da görüşüyorduk. İdare ile ilişkilerimiz iyiydi, eğer aradaki mesafeyi ayarlar ve dediklerinizle davranışlarınız uyum gösterirse, size gereken saygıyı da gösteriyorlardı. Adli mahkûmların iki defa ayaklanma hareketine aracı olarak beni koydular, kimsenin burnu kanamadan sorunu çözdük. Ben, onları, kendi çalışmalarımızı yapmak ve belli bir disiplinle yaşamak için koğuşa sokmadığım halde, adli mahkûmların her sorununa yardımcı oldum. İtiraz dilekçelerini, mağduriyetlerini ifade etmede, tamamen onların yanında yer aldığımı bildikleri için, kimse kılıma bile dokunmadı ki, burada İstanbul'un azıllı mahkûmları vardı. Bunlar 'ağır ağabey' olarak görüşmelere yanıma geliyorlardı.

Adli mahkûmlarla, ilk defa bu kadar yakın temasım oluyordu. O kadar değişik insan manzaraları var ki, hepsinden ayrı hikâyeler çıkar. Ayrıca, o kadar değişik, ikiyezlü, artık insanlık onurunu kaybetmiş insanlar görüyorsunuz ki, insan aklına mukayyet olamamaktan korkuyor. Adam kızını iğfal etmekten yatıyor, bu suçu işleyen şahıs herkesten önce "Böyle yapanları asmak gerekir, öldürmek gerekir, bunlar insan değil" gibi laflar etmeye başlıyor.

Hapishanede bazı sabahlar, ortalıkta çit yokken kuşların cıvı cıvı ötüşünü dinlemek, güneşin pırıl pırıl parlamasını seyretmek insanı yaşama bağlıyor. Hele de, kendi yetiştirdiğim bahçedeki rengârenk çiçekler, güvercinlerin suda oynayıp yıkanmaları, utanmazlıkları ile duvar diplerinde çiftleşmeleri, bizlere bile aldırnamaları, buradaki yaşamı az da olsa hafifletiyordu. Etrafı duvarlarla çevrilse bile, yaşamak her şeye rağmen ne kadar güzel, hayat ne kadar güzel, ah bir de insanın sevdikleri yanında olsa.

Biraz sonra insanlar uyanacak, gardiyanların ayak sesleri, gazeteler gelecek, kahvaltı, konuşmalar. Koşuşturmalar, gürültüler, hapishanede yeni bir gün başladığının işareti oluyordu. İşte böyle bir günde uçurmaya saldıığımız güvercinlerden birini, havada gözümüzün önünde bir atmaca kaptı, çok etkilendim, havada

atmacanın pençeleri arasında çırpınan bir can, başlarımız havada, gözümüzün önünde bu canı aldı, götürdü; bunun üzerine fabl türü bir hikâye bile yazdım.

Bugünlerde dişe dokunur olay olarak, adli mahkûmların yattığı koğuşlarda çıkan kavga yüzünden, her gün açık tutulan koğuş kapılarını idare açmadı. Buna önce biz tepki gösterdik, bizim kapıyı açtılar, diğer koğuşlar da kavga yapmayacaklarına dair bize güvence verince, biz araya girerek onların kapılarını da açtık. Bir de idare, yaz günü olması nedeniyle, saat 20’de kapanan havalandırma kapılarını 18.30’da kapamak istedi. Buna karşı olarak havalandırma kapısının önünde durarak, kapattırmadık. Toprağa ektiğim patateslerden dört, beş yumru patates ve taze fasulye sığından sekiz adet fasulye aldım. Mengen’in nefis bir havası vardı, Ağustos ayında bile yağmur yağıyordu, bu hava da çiçeklerin hızla büyümesini sağlıyordu.

Uluslararası Af Örgütü’nden, benim İzmir’e naklimle ilgili, Hatice’ye mektup geldiğini öğrendim. Mektupta benim isteğimi ve durumumu araştırdıklarını bildirmişler. Burada günlerim resim yapmakla, kitap okumakla geçiyordu, her gün çiçeklerin bakımı, güvercinlerin yemine, suyunu da vakit ayırıyordum. Yağmurların çok yağdığı gecenin gündüzünde toprağa ve çiçeklere daha özenli bakmak gerekiyordu, nazik, hassas çiçekleri içeri alıyordum. Böylelikle Ekim ayına geldik. Uzun uğraşlar ve Uluslararası Af Örgütü’nün, Adalet Bakanlığı ile anlaşmaları sonucu, İzmir’in Urla Cezaevi’ne naklim çıktı. Nakil günü, tüm cezaevi eksiksiz uğurlamaya kapı önüne geldi. Muhteşem bir kalabalık oluştu, tüm mahkûmlarla ayrı ayrı vedalaştık. Tabii bunlar marş bilmediği için marş söylemediler, ama iyi dileklerini söyleyerek veda ettiler. Adli mahkûm da olsa, hiç biri ile kötü ayrılmadım, onlar için çok şey de yapmadım, ama idare ilişkilerini düzenledim, ezdirmedim, haksızlıklara müdahale ettim. Tüm bunları, güçle, kabadayılıkla, parayla değil, akılla, mantıkla, kültürle ve bilinçle yaptım. Onların da içlerinden gelen duygu ile bu uğurlamaya geldikleri belli idi, yoksa buradan gidiyorum, benden ne çıkarları olabilirdi.

URLA KAPALI CEZA EVİ GÜNLERİ

Bir Astsubay Başçavuş ve bir askerle birlikte, akşamleyin yola çıktığımız Mengen'den sabah saat 6'da İzmir'e indik. Otogardan servisle Güzel Bahçe'ye, oradan da Urla Hapishanesi'ne vardık. Yolda giderken, daha önce buralara mobilyacı Hamit'le balık tutmaya geldiğimizi, buradaki meşhur Eşek adasına tekneyle çıkıp, yakıtığımız ateşle ilkel teneke üzerinde, tuttuğumuz balıklarla boklu kebab yapıp şarap içtiğimiz aklıma geldi. Yine aynı şekilde Urla minibüslerinde, ellerinde oltalarla balık tutmaya gelen insanlar vardı, Ege'nin hali başka oluyor, Mengen'de kış başladı, burada havalar daha ılık, her geçen saat biraz daha ısınıyordu.

Başçavuş, idareye sağ salim beni teslim etti. Sabahın erken saatinde koğuşa verdiklerinde çoğu uyanmamıştı. Koğuştaki benle birlikte dokuz kişi olduk, ranzalar üç katlı idi, üç katlı bir ranzanın en üst katında yer vardı, bizim arkadaşlardan yani bizim görüşten Orhan Ünal isminde bir genç vardı. Orhan, 1 Mayıs 1986'da TKP İzmir örgütü ile ilgili dava nedeniyle yatıyordu. Orhan, Kurtuluş davasından Müjdat Savran isimli bir arkadaşla komün kurmuttu, koğuştaki iki tane Müjdat vardı, biri evli ve mühendis olan büyük Müjdat'tı, çok efendi, insancıl birisiydi, diğeri daha genç olan bekâr, Dev-Sol'lu küçük Müjdat Yanat'tı. Bizim Orhan da genç olmasına rağmen, yaşına göre çok olgun, efendi, sözünün nereye gideceğini bilir, insan ilişkilerinde dikkatli bir gençti, Büyük Müjdat'la, Orhan evli ve çocukları vardı. Böylece bizim komün üç kişi oldu. Hemen kısa hikâyelerimizi birbirimize anlattıktan sonra, herkes kendi insanını bulup birlikteliğini kuruyordu. Koğuştaki İki Dev-Sol'lu genç vardı, diğeri kalan dört kişi de, ikişerli farklı fraksiyonlardan oluşmaktaydı, onların adlarını hatırlayamıyorum, Dev-Sol'luların komünü, kendilerine yakın grubun katılımı ile dört kişiydi. Koğuştaki temiz, düzenli, bu konuda herkes titizlik gösteriyordu, yemekler koğuşun mutfağında yapılıyor, her komün kendi yemeğini hazırlıyordu, koğuşun ortak buzdolabı ve televizyonu vardı.

Havalar soğumaya başlayınca, soba da kuruldu. Burada okumanın dışında bir şey üretemiyordum, yatak yeri çok rahatsızdı, yatağın üzerinde dikilmek mümkün değildi, oturduğum zaman başım tavana değiyordu. Koğuştaki masa, sandalye

eksikliği de vardı. İdareye yoğun baskılar ve tartışmalar sonucu kütüphaneyi açtırabildik, arada kütüphaneye çıkıyordum, üst katta bir yerde idi. Kütüphaneden deniz ve karayolu görünüyordu, hem dışarıyı seyrediyor, hem rahatça kitap okuyabiliyordum.

Artık, Hatice ile Mehmet, ziyaretime her hafta geliyorlardı. 29 Ekim’de açık görüş yaptık, Mengen ve Gerede’de aralıklı ziyaretime geldikleri için, burada ziyaret, o kadar heyecanlı ve telaşlı bekleyişler içinde olmuyordu, ama yine yan yana görüşmek güzeldi.

Kasım ayında değişik bir durum oldu, *Gece Vurgunu* isminde bir film çekmek için, Urla Cezaevi’ni uygun bulmuşlar. Bunun için de, bizim bulunduğumuz koğuşun yanındaki tecrit koğuşu seçilmiş. Aslında olay Fransa’da geçecekmiş, o nedenle, havalandırmada bulunan tecrit hücrelerini Fransız Hapishanesi’ne benzetmek için, tuvaletini alafranga yaptılar. İki gün, bu film çekimlerini biz de izledik, rol gereği Fransa’da hapishaneye düşen Aytaç Arman’dı. Geldi, üç, beş dakika rolünü oynadı, yanındaki oyuncu ve set çalışanları sol görüşlü insanlarmış, kimisi bizim gibi içerde yatmış, kimisi yargılanmış. Bunlarla çok sıcak, esprili sohbetlerimiz oldu, onlara çay ikram ettik. Onlar da bize, filmde dekor olarak kullandıkları 7-8 tane menekşe saksılarını bıraktılar. Film ekibinin ayrılırken bize üzülerken bakmaları, söyleyecek kelime bulamamaları, hüznü bir hava yarattı. Ayrıldıktan sonra, ayran yapsınlar diye, bir tepsi yoğurt gönderdiler. İki günümüzü film setini izleyerek geçirdik. Sakin geçen bu ayda, değişik olarak, bir nikâh töreni daha izledim; bu hapishanelerde izlediğim ikinci nikâh töreni idi. Çok hüznü ve dramatik oluyor, nikâhtan sonra o sıcak, içten, mutlu hava oluşmuyor, nedense. Ne yapsanız, hava ısıtılamıyor, nikâhı kıyılan çiftte, bizler de sadece ziyaretten bize gelen karanfillerden bir demet verebildik. İmzalandan sonra, birer şeker, kuru pasta aldık, çay demlendi, çay içtik. Böyle durumlarda çok değişik bir ortam oluşuyor, insanlar mahzunlaşıyor, bir gariplik çöküyor, özgür olamama, tutsaklık, bu tür törenlere damgasını vurduğu açıkça belli oluyor. Her şeyi ile etkiliyordu. Yalnız burada bir açıklamada bulunmak istiyorum, bu yazıyı hazırlarken, kırk yıl öncesinin olaylarından başladım. Bazı olayları çok ayrıntısına kadar hatırlıyorum, bazılarını ise beynimi ne kadar zorlasam çıkaramıyorum. Bu yazılar için, o dönemin gizlilik koşulları nedeniyle not tutmadığımız için, tamamen hafızaya dayanarak yazıyorum. İlginçtir, günümüze doğru yaklaştıkça, bazı olayları ve isimleri daha az hatırlıyorum. Örneğin, Urla Cezaevi’nde kıyılan nikâhın kimin olduğunu çıkaramadım. Orhan’ın çocuğu vardı, ama bu arkadaş sonradan da nikâh yapabilir, sanki beynimde böyle bir bilgi de var. İkincisi bu kitabı yazmaya başladığımdan beri dört, beş kilo aldım, tam aynı şeyleri yaşamasam da, bazı olayları aynen yaşıyorum; özellikle, hapishanelerdeki susuzluğum, açlığım aklıma geldikçe yemek yiyor, su içiyorum; bir de, yazarken beynimi zorladığım ve aynı o günlerin stresini yaşadığım için, kulaklarımda daha önce arada olan çınlama çoğaldı.

Koğuştta, maç mı seyredelim, film mi seyredelim gibi görüş farklılıklarından ufak tefek tartışmalar oluyordu. Yalnız bir konudaki tartışma, çok ciddi ve kırıcı oldu. Tam bu sıralar, Nâzım Hikmet’in eşi Vera Hanım, Türkiye’ye ziyarete geldi. Bu ziyaret esnasında Milliyet gazetesinde Vera Hanım’ın “Stalin, Nâzım’ı satın almak istiyordu” şeklinde bir demeci yayınlandı. Bu demeci okuyan Dev-Sol’lu küçük Müjdat, Vera Hanım’a küftetti. Bunu duyunca, ben hemen müdahale ederek, böyle bir davranışın yanlış olduğunu, burada kader birliği ettiğimizi, bu tür şeyler yapıldığında burasının yaşanmaz hale gelebileceğini söyledim. Hepimizin bazı değerlere sahip çıktığını, bir değerleri olduğunu Nâzım’ın bırakın bizim için Türkiye için bir değer olduğunu, kendi düşüncesindeki insanların bile böyle düşünmeyeceğini, İstanbul-Sağmalcılar’da kendi düşüncesindeki arkadaşlarının düzenledikleri günlerde Nâzım’dan şiirler okuduklarını anlattım. Benim görüşlerime, mühendis büyük Müjdat’la, bizim Orhan, diğer fraksiyonlardan arkadaşlar da katıldı. Hatta, dört kişilik kendi komündeki arkadaşları da, beni destekledi. Bu sefer küfür eden Müjdat, kendi arkadaşları ile ağız dalaşına girdi, sert tartışmalar oldu, onlarla ideolojik ayrılıkları dile getirdiler, baktık tartışma sertleşiyor, bunu daha sakın olduğumuz bir güne bırakmaya karar verdik.

Bu tür şeyler de hep bana mı rastlıyor, yoksa tesadüf mü, yahut gerçekten bu sistemli bir tavır mı? Bir müddet sonra iki Dev-Solcu kendi aralarında konuştular, bizi çağırıp, yaptıklarının yanlış olduğunu söyleyerek özür dilediler. Daha sonra birlikte oldukları grupla görüştüler, onlarla da barıştılar, fakat komünleri ayırdılar, bundan sonra birlikte olmadılar. Öz eleştiri yapıp özür dilemek de bir erdem, hiç olmazsa böylece gönlümüzü aldılar. Dev-Sol’lu küçük Müjdat benden önce tahliye oldu, ben tahliye olduktan sonra Müjdat yeniden tutuklanmış ve daha sonra basından okuduğuma göre, Aydın Hapishanesi’nde girdiği ölüm orucunda vefat etmişti. Kadere bakın, daha sonra Müjdat’ın cenazesinin, bizim arkadaşlardan Haluk Tekeli, Nizamettin Aktaş ve Ömer Atılğan arkadaşların ilgilenmeleri ile defnedildiğini öğrendim.

Bu arada yıllardır Amerika’da olan en küçük kardeşim Alâettin, ziyaretime geldi. Biz alıştık, ama ziyarete gelenler, değişik, hüzünlü bir psikolojiye giriyorlar. Bu ziyaret de aynen öyle oldu, ziyaretlerde iki taraf da duygularını anlatamıyor, bastırılmış duygular var, içindeki sevgiyi bastırmışsın. Yaşadıklarımızı gördünüz, bu kadar değişik havada ve atmosferde nasıl coşku kalır, sevgi kalır, güven kalır, insan ne kadar rol yapsa bir yerde tıkanıyor. Çünkü iç dünyanın mağdur olmuş, yıkılmış, sarsılmış, güvensizlik, hâkim olmuş.

Buranın en iyi tarafı ziyaretçimiz boldu. Karşıyaka’dan, Salihli’den, ziyaretime geliyorlardı. İzmir’den, Haluk Tekeli ziyaretime geldi, ilk defa burada tanıştığımız Haluk’la, hâlâ ilişkilerimiz çok sıcak ve uyumlu devam ediyor. Herkesin ortadan çekildiği zor zamanlarda Haluk ortaya çıkar, başı sıkışan Haluk’a gelir. Her kesimle ilişkileri vardır, bu ilişkileri seviyeli ve iyi tutar, hâlâ ilişkilerimiz

bu düzeyde devam ediyor. Urla'da ziyaretçi açısından boş kalmıyorduk, İzmir'den bazı kuruluş ve derneklerden sürekli ziyaretçi geliyordu, en son olarak da, Hatice'nin ablasının kocası da ziyaretime geldiler.

Bunun dışında dişe dokunur bir olay olmadan, tahliye olma gününe yaklaştım. İlk defa burada öğrendim, tahliyeden bir hafta önce, savcılık ve idare, dışarıya uyum programı dâhilinde ve iş aramak için gündüzleri şehre çıkma izni veriliyormuş. Böyle bir izin isteyip istemediğimi sordular, izin verilmesini talep ettim. Salı, Çarşamba ve Perşembe olmak üzere, üç gün çıktım. Urla'dan, İzmir'deki bizim eve, öğleye doğru ulaşabiliyordum, saat beşte de hapishanede olmak için, iki saat önce yola çıkmam gerekiyordu. Ayrıca çok yorucu olduğu için, sadece üç defa dışarı çıktım, sonra bir garip oluyor, eve geliyorsun, tekrar hapishaneye dönme psikozu insanı yıpratıyordu, o nedenle dört gün daha içerde yatmayı yeğleyerek, tahliye gününü içerde bekledim. Pazartesi günü tahliye olduğumda, Otomobil-iş'li Kemal Alım hapishaneden aldı ve eve götürdü; yeni bir düzen, yeni bir hayat bakalım ne gösterecek.

TAHLİYEDEN SONRAKİ YAŞAM

Evet, macera bitti, tahliye olduk, iki, üç gün hasret giderdik. Önce Hatice'nin annesinin, babasının yanına gittik, burada bir iki gün kaldık, ablasında bir gün kalarak, buradan benim memleketim olan Eskişehir'e geçtik. Babamlara uğradım, hava iyi değildi. Buradaki bizim eski arkadaşlarla görüştük. Herkes kendi geçim derdinde. Kimi cezaevinden çıkmış, kimi yeni yeryüzüne çıkmış, toparlanma döneminde kimsenin kimseye bakacağı yok. Hatta Eskişehir'e yerleşmemi, bir karar gibi, tüm 12 Eylül dönemi buradan ayrılanların geri dönmesi şeklinde, yarı öneri, yarı karar bildirdiler. Ne iş yapabileceğimi sordum, hiçbir iş öneremediler, çünkü her işe sermaye gerekiyor, kim verecek? Yok. Ayrıca, ben buradan on sene önce ayrılırken, kimse bana "Nereye gidiyorsun, ne yapacaksın" demedi, onun için kimsenin benimle ilgili tasarruf hakkı yoktu. Gerisin geri Hatice ile İzmir'e geldik. Ne varsa İzmir'de vardı.

Hatice, tekrar büfeyi işletmem taraftarı idi. Çok ilginç, ben tekrar kalan cezamı çekmek için cezaevine girince, ablasının kocası İzmir'e gelerek benim büfeyi işletmek istemiş, kendisi de lokantacı olmasına rağmen, günde beş ekmek işleyememiş adamcağız, geri dönüp memleketine gitmiş. Hatice'ye, bu tür büfe gibi şeylerle uğraşmak istemediğimi söyledim. İşletmemekten değil, insanı geriletiyor, yoruyor. İlgilendiğim kesim yoksul insanlar, para toplamak için çok koşturuyorsun. Hatice ile bu konuda çelişki yaşadık. Gene bizim öğretmenlerden Bekir hoca, suni gübre ile hayvanlara vitaminli yem işi yapıyordu. Aynı mahallede oturduğumuz, aynı görüşten, aynı zamanda inşaatçılık da yapan, gençlikten de bizim insanımız olan Galip Ertekin'in önerisi ile birlikte, bu gübre ve yem işine girmeyi kararlaştırdık. Deneme amaçlı, bu gübreleri ve vitaminli yemleri, Balıkesir'in hayvancılık yapılan bölgelerine dağıttık. Galip, kendi inşaat işleri nedeni ile bu işi bıraktı, ben arkası kapalı bir kamyonet alarak, Afyon, Kütahya, Eskişehir bölgesinde bayiler oluşturarak, bu yem ve vitaminleri dağıtmaya başladım. On beş günde bir dağıtıma, on beş günde bir tahsilâta çıkıyordum. Her seferde, İzmir'den üç, dört gün uzak kalıyordum, dolayısı ile evden uzak kalıyordum. Ben tutuklu iken yalnız kalan Hatice, bu üç, dört günlük yalnız kalmaları da istemiyordu, bu nedenle bu işi de bıraktım. Bir ara dershanelerde ders vermek için dolaşım. Batı dershanesinin kurucu ortaklarından Ramazan

Karakale'ye gittim, "Ben karar veremem, ortaklarım var, sen başvuru dilekçeni arkadaşlara bırak" dedi. Ramazan hoca, bir zamanlar, biz taşradan Ankara'ya gelirken, İzmir grubu olarak Birlik Dayanışma'nın en havalı teorisyenlerinden birisiydi. 12 Eylül'ün en sıcak günlerinde bir kere *Atılım* gazetesi verdim, bir daha ki randevuya gelmedi. Hapisten çıktıktan sonra da doğru dürüst ilgilenmediği gibi, dersane için başvuruma cevap bile vermediler. Biz içerde sürünürken, onlar Büyük Dershaneci olmuşlardı. Hiç bir tanıdığım olmadığı halde, Ege Sistem Dershanesi başvurumu kabul etti, eksikliklerim olduğunu söyleyerek dersleri izlemeyi ve dersane sistemini öğretmelerini söylediğimde, bu isteğimi de kabul ettiler ve orada bu deneyimi kazandım.

Konya Eğitim Enstitüsü'nde aynı dönem okuduğumuz Kerim hoca, bir karşılaşmamızda, kendisinin Torbalı Dershanesi'ne ortak olduğunu, istersem benim de ortak olabileceğimi teklif etti. Önce bu öneriye soğuk baktım, Hatice'ye söylediğimde olumlu karşıladi, Kerim tekrar beni bularak, bu ortaklık konusunda ısrar etti. Torbalı Dershanesi'nde Kerim hocalar üç ortaklı, dördüncü ben olacaktım. Diğer sözü geçen öğretmenlerden biri olan Şükrü hoca ile de tanıştık, o da eski solculardan, Dev-Yol grubundan idi. İyi, sıcak, dobra birisiydi, bir diğer ortak da bayan Türkçe öğretmeni Kısmet hanımdı. Onların da gözü beni tuttu ki, ortaklığa kabul ettiler. Torbalı Dershanesi'nde seviye sınavları yaparak derslere başladık, ayrıca kendime yoğun bir ders çalışma programı hazırladım. Öğretmenliğe on üç sene ara vermiştim, araya neler girmişti, ne matematik kalmıştı, ne öğretmenlik, aslında öğretmenlik yaptığım dönemde de doğru dürüst hakkıyla yapmamıştık, ama geç de olsa akranlarıma yetiştim. Yine Kerim'in önerisi ile Selçuk'ta dersane olmadığını söyleyerek, burayı bir yoklayalım, dedi. Selçuk'ta daha önce İngilizce dershanesi olarak açılan, ama biz baktığımızda kapalı olan, üç sınıflık bir binanın avukat sahibi ile görüşüp ön anlaşma yaptık, Torbalı'daki diğer iki öğretmen, Selçuk'daki bu dersane açılıma sıcak bakmadılar, Kerim'le ben, bu tuttuğumuz yerde, dersane açma işlemlerine başladık, bir buçuk ay içerisinde ders yapmaya hazır duruma getirdik. Ben hem Torbalı'da derse giriyorum, hem Selçuk'ta dersane açılışı ile uğraşıyorum. İzmir'e gidip gelmek çok yorucu olduğu için, Selçuk'ta ev tutup taşındık. Bu arada Kerim'le ilişkilerde bir gerilme oldu, ben Kerim'e "Ya sen bu dershaneyi al, tek başına işlet, ya da bana bırak, ben işleteyim" dedim, Kerim harcadıklarını alarak bana devretti. Biz ailecek Selçuk'a yerleşince, Hatice de, dershanenin muhasebe ve idari işlerine bakmaya başladı.

Hatice ile birlikte başladığımız bu dersane işinde, yılların verdiği gerilim, stres, yorgunluk nedeniyle en küçük bir şey, tartışmaya dönüşüyor ve aramızdaki çelişkiler artıyordu. Artık bazı şeyleri paylaşamıyorduk, sorular, endişeler, kuşuklar, bir kere yüreğe yerleşti mi, insanın içini yiyip bitiriyordu. Karşılıklı bu gerginliğe, ancak bir yıl dayanabildik ve sonunda ayrılmaya karar verdik. Mehmet annesinde kaldı. İlkokul beşi bitirmiş ve Tire Anadolu Lisesi'ni kazanmıştı,

Hatice, Mehmet'in okulunun Tire'de olması nedeniyle Tire'ye yerleşti. İşte, yılların mücadelesinin, kavgasının, baskıların, eziyetlerin, yoksullukların sonucu, ayrılık oldu. Her iki taraf için büyük yıkım, ne kadar kolay yıkıldı on iki senelik birliktelik, ne acı, nasıl da yıkıldı. Oysa, işkencelere birlikte almışlardı, birlikte karanlık hücrelerde kalmıştık. Otobüs paramız olmadığı için, Kale'den Alsancak'a beraber yaya yürümüştük, tavanı delik evlerde kaldık; yıllarca inancımız için o, anasını babasını kardeşlerini görmemişti; ben de öyle; ikimiz birden, ahde vefa duygusunu bir çırpıda silip atmıştık, oysa bizim, birbirimize değil, bizi bu hale sokanlara öfkemiz olmalıydı, kızgınlığımız olmalıydı, ama yapamadık, olmadı, olamadı.

Ben, dersane işine, kardeşim Alaattin'in desteği ile tek başına devam ettim. Üç derslik yerden, beş derslik yere, buradan da yedi derslikli yere taşındım, beş, altı senede dershaneyi oturttum.

CHP'DE ÜYELİK DÖNEMİ

1998 yerel seçimleri yapılacaktı. Benim dershanedeki sekreterim Züheyla, CHP delegesiydi. CHP Belediye Başkan Adayı Vefa Ülger, sekreterle haber göndererek, benimle konuşmak istediğini bildirdi. Ama işlerin yoğunluğu nedeniyle, görüşme gerçekleşmedi. Sekreterle, “Desteğim olacak, seçim sonrası eğitimle ilgili görüşürüz” diye haber gönderdim. Seçimi kazanan Vefa Bey’i, benim dershanede Türkçe öğretmenliği yapan Mehmet Öç’le hem tebrik etmek, hem de eğitimle ilgili sorunları görüşmek için gittiğimizde, başkan oldukça yoğundu, fazla konuşmadan çıktık geldik. Daha sonra yeni taşındığım dershane yeri, içkili lokantalara uzaklık koşuluna uymadığı için “Dershane yeri uygun değildir” raporu verilince, Başkanı arayarak, birlikte dershane olanağının şu an zor olduğunu, Selçuk’a kendim, yeni bir dershane yapmak istediğimi, bunun için de bir arsa bulduğumu, sadece inşaat aşamasında prosedürde zorluk çıkarılmamasını rica ettim, “Tamam” dedi. Gerçekten de, konut alanı olan arsanın dershane olarak yapılmasını meclis gündemine getirdi, tüm partilerin meclis üyelerinin de onayı ile dershane ruhsatı verildi. Hatta, bu konut alanının dershaneye çevrilmesinin, çıkar amaçlı olduğu iddiasıyla bakanlığa şikayet etmişler, gerçi ceza almadılar ama, bütün partilerin meclis üyeleri soruşturma geçirdi. Böylece bu arsaya, kendi dershane binamı yaptım, yalnız son katın üzerinde, teras çıkışında 18 metrekare yerde işçilerin hatası nedeniyle üstü kapalı beton fazlalığını, belediyeye yapılan telefon ihbarı ile gelen memur, ben dershanede yokken mühürlüyor. Buraya yeniden çatı projesi yaparak ve cezalar ödeyerek mühürü kaldırdık. 2005 yılının sonuna kadar, tek başıma, günde en az on iki saat, yoğun bir çalışma dönemi geçirdim, dershanenin hem müdürü, kurucusu, rehberlikçisi, matematik öğretmeni, hem teknik işler sorumlusu olarak çalıştım. Bu yılın sonu geldiğinde, hem yılların manevi yorgunluğu, hem kendi fiziki yorgunluğum başladı, ayrıca, Belediye’nin veya ona bağlı Spor Kulübü Derneği’nin, dershane açacağı yönünde haberler gelmeye başladı, hatta, Kızılay’a ait eski bir binanın bir yıllık kira bedelini peşin ödeyerek, anlaşma yaptığını duydum. O arada da, Körfez Dershaneleri yetkilileri, benim dershaneye gelerek bir inşaat şirketi ile anlaşma yapmak üzere olduklarını, ortalama böyle bir dershanenin kaç tane çıkacağını sorarak yoklama yapıyorlardı. Ben de, aslında, altı, yedi aydır çevreme burayı satma niyetimi

söylüyordum. Bunun üzerine, ben de kendilerine satabilirim dedim ve düşünme süresi istedim. Benim dershanemde Türkçe öğretmeni olan, aynı zamanda parti ile bağları olan bir öğretmenime, madem Belediye derslane açacak, bu dershaneyi istedikleri ödeme planına göre verebilirim, teklifini başkana götürmesini rica ettim.. Bu dershaneyi, Belediye’ye verme önerim kabul edilmedi, ben de Körfez Dershanesi’ne derslane binasını sattım.

Dershaneyi satmadan önce de, ortaya atılan Büyük Orta Doğu Projesine karşı olarak, bu saatte Irak, İran, Pakistan gibi karışıklıklar yaşamayalım, iyi, kötü demokrasi mücadelesine katkıda bulunmak ve bir kenarından tutmak düşüncesiyle CHP’ye üye oldum. Yani, üyeliğim, dershaneyi satmadan önce idi. Dershaneyi de sattıktan sonra, etliye, sütlüye karışmadan, yavaş yavaş inşaat işlerine başladım, Bu ara oğlum Mehmet, Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme bölümünü bitirmek üzere idi. Dershaneyi devrettiğimde, son sınıfta, alttan dersleri vardı. Okula devam zorunluluğu yoktu, bu nedenle, hem kaldığı derslere hazırlanması, hem ticareti öğrenmesi açısından, Selçuk’a yerleşip birlikte inşaat işlerine başlamayı kararlaştırdık. Bir sene birlikte çalıştıktan sonra, bazı konularda anlaşamadığımız için, Mehmet İzmir’e yerleşti.

Hapishaneden çıktıktan sonra CHP üyeliğine kadar, hiçbir politik harekete katılmadım, kendime özgü düşüncelerim ve araştırmalarım oldu, daha çok dünyadaki ve ülkedeki, ekonomik ve politik gelişmeleri takip etmekle ilgilendim, partiye üye olduktan sonra da çok aktif çalışmadım, hissettiğime göre de, parti biraz bana bilerek soğuk durdu gibi geliyor. Neyse, parti içi seçimlerde ve genel seçimlerde oyumu kullanmak ve partinin kitlesel anma günleri, mitinglerine katılmaktan başka aktivitem olmadı. Yalnız CHP ve Belediye Başkanı’nın yeterli çalışmadığını, çalışmalarından da memnun olmadığım biliniyordu. Belediye Başkanı’nın ikinci defa seçilmesinin ardından, kendisini ziyaret ederek, çalışmalarlarıyla ilgili her türlü desteğe hazır olduğumu, ne zaman isterse çağırabileceğini, burada örnek bir belediyecilik çalışması gösterebileceğimizi söyledim. Başkan, bu önerilerime memnun oldu, bir daha aday olmayacağını, yorulduğunu, bağı ile bahçesi ile hayvanları ile uğraşacağını söyledi. Fakat son on yılda, başkanla görüşüp konuştuğum bütün görüşme, bu oldu. Ayrıca, gençliğinde İGD’li olan başkanla, aynı kökenden geliyorduk.

Seçimlere altı ay kaldığı 2008’in Eylül ayında, Selçuk Belediye Başkanı, yerel bir medyaya demeç verdi, kelime kelimesine aynı olmayabilir ama “Halk beni çok istiyor, siyasi rakibim de yok, alternatif de yok, elini kimse taşın altına koymuyor” anlamına gelen şeyler söyleyerek, yine bu yerel seçimlerde aday olduğunu söyledi. Ben de, ertesi gün, kimseyle konuşmadan, kimseye danışmadan, partiye gidip “Belediye Başkanlığı’na adayım” dedim.

Dershaneyi sattıktan sonra, önce Selçuk’ta haftalık çıkan, yerel Dost gazetesinde, sanat, kültür, eğitim, Selçuk’un sorunları üzerine yazılar yazıyor, bazı

röportajlar yapıyordum, Dost gazetesi, kamu ilan yönetmeliğinde yapılan değişiklikler nedeniyle yayınına ara verince, teklif üzerine yine yerel ama günlük çıkan Selçuk- Efes gazetesinde aynı içerikli yazılarıma devam ettim. Bu gazete, daha önceki seçimlerde, CHP ile ilişkileri çok iyi olan bir gazete idi, tam bu sıralar, nedense, bizim parti ile ipleri koparmak üzere idiler. Adaylığımı partiye bildirdikten sonra, adaylığımı Selçuk-Efes gazetesi birinci sayfada tam sayfa açıkladı. Ortalık hareketlendi, köşe yazılarımın tamamını, “Çağdaş Belediyecilik nasıl olmalı, çağdaş belediyecilik nedir” üzerine makalelere ayırdım. CHP İlçe Yönetimi ikide bir çağırıp “Bu yazılar, bizi eleştiriyor, yazamazsın,” diye uyarılara başladı. Yazılarda, ne CHP geçiyor, ne bizim başkanın ismi geçiyordu, bu yazıların içeriği, kendimin, düşünce düşünce hazırladığım günümüzde yerel yönetim anlayışı, halkın yerel yönetimlerden beklentileri, sivil toplum örgütleri ile ilişkileri ilgili genel yazılardı. Aynen bu tür yazılara devam ettim, aynı zamanda bu yazıları, CHP’ye yakın bir internet sitesine verdim, yazdıklarımı milletvekillerine, parti genel merkezine de gönderdim. Aman, aman, internette çıkan bu makalelerimin altına ne hakaretler, daha dün politikaya girdiğimi, belediyecilikten anlamadığımı söyleyip, yerel yönetimle ilgili yazılarıma bir kelime eleştiri getiremiyorlar. Güya, benim en zayıf buldukları noktam, dershaneyi Körfeze sattığımı yaza yaza bitiremediler. Ne Fettullahçılığımız kaldı, ne AK Particiliğim kaldı, günde 700-800 eleştirel yazı alıyorum, ilginçtir, ilk defa parti içinde bunlara karşı muhalif olarak çıktığım için, cesaretimden dolayı, başka bir gruptan da büyük destek alıyordum. Yukarıda, dershanenin Körfez Dershanesi’ne satışı konusunda ayrıntılı yazmamın nedeni bu, kuru beton binayı satma işini, politika-da, hem de kendi içinde bulunduğum aynı parti grubunca nasıl kullandıklarını göstermek içinci. Ortalık böyle hareketli giderken, İstanbul Barosu’ndan CHP’li Avukat Mustafa Demir de, Selçuk Belediye Başkanlığı’na aday olduğunu açıkladı, ilgi bu sefer Mustafa Bey’e döndü, enteresan olan Mustafa Bey’i Selçuk’ta tanıyan da yoktu. Burada yaşamamış, bir gün dahi kalmamış, adaya merak baş-ladı.

Belediye Başkanlığı’na adaylık atama yoluyla olacağı için, genel merkeze gidip kendimi tanıtmayı düşünerek Ankara’ya bir arkadaşla gittim. Önce Bilecik’te oturan kardeşimin de seçimlerde desteklediği, CHP Bilecik Milletvekili Yaşar Tüzün’le randevulaştık. Yaşar Bey, randevuya biraz geç geldi. Gelmesini beklerken, baktık koridordan CHP İzmir Milletvekili, aynı zamanda grup başkan vekili Kemal Anadol geliyor. Arkasından odasına girdik, ayakta kendimi tanıttım, oturma teklifinde bulunmadığı için, kısaca ayaküstü adaylığımı anlattım. Kemal Bey “Selçuk benim bölgeye girmiyor, siz Genel Sekreter Önder Bey’le görüşün” dedikten sonra sekretere “Hoca için Önder Bey’den bir randevu al kızım” dedi, gönderdi. Oysa Kemal Bey, Sosyalist Birlik Partisi Genel Başkan Yardımcısı olduğu dönem, tutuklu olduğum hapishaneye kartlar gönderiyordu. Daha önce bir dönem aynı düşünceleri savunmuş ve ikimiz de TUSTAV üyesiydik.

Yaşar Bey'in makamına geldiğini öğrenince, odasına giderek tanıştık. Yaşar Bey, sıcak ve iyi karşıladı, nasıl çalışılması gerektiği konusunda yardımcı oldu, kendi bölgemdeki milletvekilleri ile görüşmemi ve tanışmamı önerdi. Bunun üzerine, yanıma memurlarından birini vererek, bizi İzmir Milletvekili Mehmet Ali Susam'ın odasına götürmesini istedi. Yanımdaki arkadaşla vekilin odasının kapısında beklerken, masasında oturan Mehmet Ali Susam, önünde bir takım evraklara bakıyordu, biraz ayakta bekledikten sonra teklif edilmeden sandalyeye oturduk. Gözlüklerin üzerinden, 'ne istiyorsunuz' der gibi bakınca, "Ben İzmir-Selçuk'tan geliyorum, CHP üyesiyim, Belediye Başkanı aday adayım, sizinle tanışmak istiyorum" dedim, der demez "Ne aday? Şimdiki başkanı destekleyin işte, senin ne gücün var? Seni hangi sivil toplum örgütü destekliyor? Projen var mı?", arka arkaya bu tür soruları sıraladıktan sonra, "Bugün grup var, gruba gitmem gerekir" dedi, yürüdü, odadan çıktı, gitti. Başımдан aşağıya kaynar sular döküldü, o an etlerimi dilim dilim kesseler, işkencelerde en acı veren Filistin askısı yapsalar, acı duymazdım. Her şeyden önce yanımdaki misafirden utandım, yerin dibine girdim. Bir de hiçbir şey söyleyemedim, boğazımda kaldı. Arkasından bakakaldım, gruba gitti, oturdu. Düşünebiliyor musunuz, sizin, oyunuzla vekil tayin ettiğiniz kişi, halkın odasından sizi kovulmaktan beter ediyor. Hem de sosyal demokratlık, halkçılık adına o koltukta oturan kişi, size hakaretimsi laflar ediyor, böyle bir şey olabilir mi? Ben kendisine veya Selçuk Belediye Başkanı'na herhangi bir olumsuz kelime ve hakarete bulunmadım, "Adayım, tanışmak istiyorum" dedim. Sen, o kadar badireler atlat, yıllarca mücadele ver, 1978 döneminde kelle koltukta girilemeyen bölgede, CHP'ye oy vermek için, ölümü göze al, sonra yaşça senden küçük birisi, seni kovmaktan beter etsin.

Moral sıfır. Birlikte geldiğimiz arkadaş, bu davranışa tanık olunca onun da morali bozuldu, müsaade istedi, ayrıldı. O da, benim durumuma çok üzülmüştü. Ben de, hemen geri dönmek istedim. Fakat İzmir Buca'dan, Galip Ertekin de, CHP'de seçimler için çalışıyordu. Ankara'ya gideceğimi söylediğimde, mutlaka Milletvekili Ahmet Ersin'le görüşüp tanışmamı istiyordu. Vekil odalarının bulunduğu yerde Ahmet Ersin Bey'in odasını buldum, yanında bir misafiri olmasına rağmen ilgilendi. Ahmet Bey de, Selçuk'la ilgili düşünce ve önerilerimi, Önder Sav Bey'e anlatmamı söyledi, T.B.M.M.'den ayrıldıktan sonra, CHP Genel Merkezi'ne ulaştığımda aat 16 oldu. Önder Bey'in bekleme odası, ülkenin dört bir tarafından gelen heyetlerle dolu idi, sekreter kıza, tüm bu bekleyenlerin Önder Bey'le mi görüşeceğini sordum, "Evet" dedi. Beklemeye gözüm kesmedi, zaten umudumu da yitirmiştim, ama bugün içimde kalanları, dökmek istiyordum. Sekreter bayana rica ettim, tek kişi olduğumu, görüşmenin çok uzun sürmeyeceğini söyledim. Sekreter "Evet" de demedi, "Hayır" da demedi, gruplar giriyor çıkıyor, çaylar geliyor, gidiyor, bekleme odasında herkes öyle oturup bekliyor, tam beş saat bekledikten sonra, Önder Bey'in odasına buyur edildim, benim "Nasılınız?" soruma, "Nasıl olabilirim?" cevabı geldi, "Ben de hiç iyi gözük-

müyorsunuz” dedim. Gerçekten de yüzünün rengi kaçmış, yorgunluk her şeyinden belli oluyordu. Evet, diye başladık, ekonomik olarak hiçbir şeye ihtiyacım olmadığını, gerekirse maaş bile almayacağımı, belediyenin bir kuruşunu bile boşa harcamadan, Selçuk’u, dünyadaki hak ettiği yere ulaştıracağımı, söyledim. Devamla, bu zamana kadar, sol hareketin Türkiye’de çok hatalar yaptığını, bu hataları, ancak bu tür çalışmalar ve fedakârlıklar yaparak giderebileceğimizi, CHP’nin bu seçimde Selçuk’ta zorlanacağını, AKP’nin bu seçimlerde ülke çapında oy kaybedeceğini, ama Selçuk’ta oyunun artacağını, tüm bunların bizim eksikliğimizden kaynaklandığını, benim aday olmamın da önemli olmadığını, parti üst yetkililerinin gelerek, Selçuk’ta partililerin de onayı ile mutlaka yeni bir adayın çıkarılması gerektiğini anlattım. Genel sekreter, “Mesaj alınmıştır” dedi, ben de çıktım, geldim.

Selçuk’a geldiğim gün, hâlâ M. Ali Susam’ın yaptığı içime oturmuştu, iadeli taahhütlü bir mektup yazdım. Mektupta benden altı yaş küçük olan Mehmet Ali Susam, on üç yaşında Bursa’da iken, benim Bursa’da Dev-Genç sekreteri olduğumu belirttim. Burada gericiliğe karşı mücadele verdiğimi, vekil olarak da seçilmesinde oyumu verdiğimi, bizim oylarımızla vekil olarak, bizim adımıza orada bulunan kişinin beni öyle karşılamaya hakkı olmadığını, mutlaka bir gün karşı karşıya geleceğimizi içeren mektubumun, alındı, imzası geldi. Ama cevap gelmedi.

Selçuk’a geldiğimde, köşe yazılarıma devam ettim, başkan aday olarak beni destekleyenlerin imzalarını alarak, genel merkeze yolladım, internet yazılarımın altına, çakma, yıpratıcı eleştiriler devam ediyordu. On-on beş adet aday adayı afişi bastırdım, bunları bazı yerlere astığımda, ilçe yönetiminden ‘partiden atma’ tehditleri geldi. Bu arada, Mustafa Demir, ayrı koldan çalışmalar yapmak için Selçuk’ta büro tuttu, Mustafa Bey, benden daha yoğun çalışmaya başladı, kendi çevresinde ekipler kurdu, bu ekipler Ankara’ya gitti, geldi, ben adaylık beklen-tim olmadığı için ‘geri çekildi’ dedirtmemek adına, kerhen çalışmayı yürütüyordum. Bir daha Ankara’ya gitmedim, sadece bir bayram arifesinde, Muğla Milletvekili Fevzi Topuz’la Milas’da buluştuk, beni dinledi, aday atama yöntemini açıkladı, kendi bölgesi olmadığı ve bu tür şeylere girmek istemedikleri için, bu tür görüşmeler etken olmuyordu. Yalnız, Selçuk, Pamucak’da yazlık komşumuz Ahmet Bey Ankara CHP’de, daha önce etkin çalışmalarda bulunmuş bir arkadaşımız olarak, bu yerel seçimlerdeki aday adayı ön çalışmalarında bana çok yardımcı oldu, yoğun bir kulis çalışması yaptı, kendisine teşekkür ederim. Koca Türkiye’nin yönetimine talip olan partide, adayları çağırıp “Siz neyin nesisiniz, yeteneğiniz, kabiliyetiniz, nedir?” deyip, Ankara’da veya ilde adayları bir araya getirip, samimice onlarla konuşup, adaylığı onaylamasa bile onları onore edip, partinin başka alanlarında çalışmaları teşvik edilerek, birleştirici, kaynaştırıcı, yol gösterici bir mekanizma göremedim. Genel Sekreter’in önünden beş-on dakikalık geçiş törenleri ile sistem nasıl oturacaktı? CHP’si İzmir İl Merkezi’ne

gittim, ne ilgilenen var, ne Selçuk ilçesi ile gelişen olaylardan bilgileri var, kendi aralarındaki didişme, dışa yansıyordu,

Beklediğim gibi, parti genel merkezi, Belediye Başkanını üçüncü defa aday olarak atadı. Sadece bizim aday, diğer ilçe adaylarından bir hafta geç açıklana-bildi.

Bizim partinin adaylıkları açıklandıktan, ben diskalifiye edildikten sonra, AKP'den listelerinde benim istediğim yere konulmam koşulu ile adaylık teklifi için, bizzat geldiler. D.S.P.'den Avukat İzmir İl Başkanı, ismini hatırlamıyorum, bizzat kendisi iki defa telefon ederek partilerinden aday olmamı teklif etti. Ayrıca M.H.P. İlçe Yönetimi, kendi aralarında konuşarak listelerinde bana yer vermek için bana teklif getirmeyi konuşmuşlar, içlerinde beni iyi tanıyan bir öğretmen, benim hiçbir partiye gidip aday olmayacağımı, böyle bir yapım olmadığını söyleyince, bana gelmekten vazgeçmişler. Bir tek kendi üyesi olduğum partiden reddedildim, hakarete uğradım, partiden atılmakla tehdit edildim, neredeyse bir de kovuluyordum.

Adaylık süreci bittiğinde, yerel basında yazılarıma devam ediyordum, yalnız yazılarımın içeriği biraz değişti, bu sefer ben Belediye'nin on yıllık çalışmalarında halkın dile getirdiği soruları, sorunları, usulsüzlükleri, zarar eden kuruluşların nedenlerini, tüm meclis üyelerine parti ayırımı yapmaksızın soru şeklinde yazdım, tabii cevap yok. Halk bu soruların cevaplarını bekledi, ama maalesef hâlâ alamadı, seçime bu cevaplar verilmeden girildi.

Dört sene, büyük şehre bağlanma konusunda, Büyük Şehir Belediye Başkanı Aziz Kocaoğlu ile İlçe Belediye Başkanımız arasında bir hukuk savaşı yaşandı ve bu süre içinde, doğru dürüst hiçbir şey yapılamadı. Bu nedenle de Aziz Bey'le, Selçuk Belediye Başkanı arasında büyük çelişkiler, çatışmalar oldu. Adaylık sürecinde, Aziz Bey'e kapalı mektup yazarak randevu istedim, o da cevap vermedi, ben de basında Aziz Kocaoğlu'na açık mektup yazarak, dört sene geriye giden Selçuk'a sahip çıkmasını önerdim, tabii yine cevap yok.

Bu ortamda yapılan yerel seçimler sonucu, CHP 7640 oy, AKP 7120 oy aldı. Oysa daha önceki seçimlerde iki, hatta üç sosyal demokrat parti seçime girerken, CHP beş bin yedi yüz civarında oy alıyordu. Bu seçimlerde tek bir sosyal demokrat parti seçime girdi ve alabileceği oy en az on iki bindi. AKP'nin de Selçuk'ta taş çatlasa iki bin oyu varken, yedi binlere çıktı. AKP'nin bu oyu alabileceğini, seçim öncesi partide söyleyince, kafalarını kaldırıp alaylı şekilde "Sen yenisini bilemezsin, AKP'ye en az üç bin, dört bin fark atarız" diyorlardı. Zaten bana karşı en büyük eleştirileri, "Sen politikaya yeni girdin" oluyordu.

Seçim sonunda tüm yaşananları, yaptıklarımı, yazdıklarımı, yedi sayfalık rapor halinde Genel Başkan'a, Genel Sekreter'e, il başkanına ve bazı milletvekillerine gönderdim, raporun sonunda neden AKP'nin bu kadar oy aldığının tespiti için, özel araştırmalara gerek olmadığını, bu raporun bu soruların karşılığını

vereceğini belirttim, yine hiçbir parti yetkilisinden ses gelmedi, ilçe yönetimi elinden gelse beni lime lime edecek, nitekim bu arada bazı öğretmen arkadaşlarla açtığımız dershaneyi, seçimlerden sonra Selçuk CHP üyesi, hem de CHP’de aktif olarak çalışan, kendine göre günlerce dershaneye gireni, çıkanı, öğretmenleri takip eden Bedriye Kasapoğlu isimli CHP’li bayan, kurucu olarak ortak olduğum dershaneyi bakanlığa iftiralı şikâyetle bulundu.

Bu bayanın dershane ile ilgili, ne oğlu var, ne kızı, dershane işleri ile en küçük bir bağı yok. Gelen müfettiş bile, bu kadar ayrıntılı şikâyeti nasıl yazdığını şaşırıyor. Güya, kadınların ev gezmelerinde öğrenmiş, el insaf, en üzücü yanı da, CHP İlçe Yönetimi de bu konuda, bu üyeye bir soruşturma açmadığı gibi, tam tersine, benim Aziz Kocaoğluna basın yoluyla yazdığım açık mektubu neden göstererek, yolun ortasında önüme geçen İlçe Başkanı, beni parti disiplinine vermekle tehdit etti. Amaç, beni ekonomik olarak zayıflatmaktı.

Seçim sonrası, CHP’den belediye başkan adayı Mustafa Demir de Selçuk’a yerleşti, bir gün yolda rastladığımda, Mustafa Demir, İstanbul İl Başkanı Gürsel Tekin Bey’in Cumhuriyet Halk Evleri’nin açılış çalışmalarına katılmasını rica ettiğini, Selçuk, Torbalı ve Tire’de, bu Cumhuriyet evlerinin açılışları için yardımcı olacağını söyledi. Yalnız bu konuda görüşmek için, belediye başkanından ve ilçe başkanından randevu alamadığı, kendisini oyaladıkları hissine kapıldığını söyledi. Bir hafta sonra, Parti İlçe Başkanı ‘Selçuk Cumhuriyet Halk Evleri’nin açılış çalışmalarında ve açılışında biz yokuz’ anlamında bir açıklamada bulundu.

Bir müddet sonra da, Cumhuriyet Halk Evleri’ni Selçuk’ta genel merkezden bu derneği kurma yetkisi alan Mustafa Demir, derneğin yerini düzenleyerek, Kemal Kılıçdaroğlu ve Gürsel Tekin’in katılımı ile açılışın yapılacağını kamuoyuna ilan etti. Maalesef, açılışa, Kemal Kılıçdaroğlu, Gürsel Tekin katılmadılar, açılışı CHP İstanbul il yönetiminden Benan Baykal yaptı. Mustafa Demir, o gün Kemal Bey’le, Gürsel Bey’in bu açılışa katılmayışlarına çok üzüldü. İlçe yönetiminin bu açılışa şiddetle karşı çıkarak, bu misafirlerin gelmesini engelledikleri söylentileri ortalığa yayıldı. Ama sonuçta, İstanbul CHP de, Mustafa Demir’i yalnız bıraktı. Açılıшта Selçuk Belediyesi’nden istedikleri bayrağı bile veremediler, tüm anfi, platform ve bayrak CHP’li Kuşadası Belediye Başkanı tarafından sağlandı, sadece bununla kalınsa iyi, Selçuk Cumhuriyet Halk Evi’nin karşısına bulunan kahveden, buraya giren, çıkan izlendi.

Bu nasıl bir anlayış ve politika ise, bugüne dek üst yönetimden birileri gelip, ilçe yönetimi ile muhalefeti ile seçileni, seçilmeyeni bir araya getirip, sorun neyse ortaya döküp, birliği, dirliği sağlamayı akıl edemedi. İnsanları birleştirip, kapıdan insanları kol kola çıkartamaz mıydı? Bunu düşünmek, uygulamak çok mu zor. Tüm bunların hiç birini yapmayıp, tam tersine itici, öteleyici, ayırıcı davranıp, ayrılınca da, ‘hain, döneke, zaten bizden değildi’ suçlamaları. Ne kadar kolay değil mi, buna da politika deniliyor. Şu an CHP’den aday adayı Mustafa

Demir, CHP'den ayrılarak AKP'nin hukuk işleri sorumluluğunu aldı. Ve de Mustafa Demir'in ayrılmasına, CHP İlçe Yönetimi, "Biz demedik mi, zaten bizden değildi, dediklerimiz çıktı" diye sevindiler.

Şimdilik, şu an, genç öğretmenlerle birlikte, iki şubeli kurduğumuz dersane ve inşaat işleri ile uğraşıyorum, haftada bir veya iki defa internet sitesine ve haftalık yerel gazeteye yazı veriyorum, arada resim çalışmaları yapıyorum. Nereden nereye...

SONSÖZ

Hâlâ, bizim gibi darbelerin acılarını, baskısını bizzat yaşamış, mağduru olmuş insanların dışındaki tüm toplum da, iki darbenin sendromunu yaşamaya devam ediyor, işin en ilginç yanı da, darbe olasılıklarının ve hareketlerinin, kırk yıl geçmesine rağmen ülke gündeminden de düşmemesidir. Hâlâ gündemden düşmeyen tüm bu olayların sebebi bana göre yine bizleriz.

Bizler, kimler için, kimlerle mücadele edeceğimizi bilmeden, gözlerimize at gözlüğü takarak eylemlere başladık, kendimizden olmayan, tüm kendi dışımızdaki güçlerle, hiçbir iletişim kurmadan, konuşmadan, tartışmadan, anlamadan, dinlemeden düşman gördük veya gösterildik ve saldırdık. Bizler, kendi içimizdeki ayrışmalarla, kendi dışımızdaki ülkücü, milliyetçi hareketle, yoğun bir kavga süreci yaşarken, akıncı grubu, sessiz sesiz, alttan alta, derin derin örgütlendi ve bugün iktidar oldular. Bunlar kavga etmediler mi? Mecbur kalmadıkça, saldırı gelmedikçe, etmediler, hayatın her alanında örgütlendiler, ekonomik yapılaşmalara önem verdiler, kendi aralarında ekonomik, politik dayanışmaya girdiler ve bunlara çok önem verdiler, insanî değerlere de aynı önemi vererek öne çıkardılar. Yani, sonuçta, kavga eden kaybetti.

Bu yazıyı, eleştirel bir gözle okuyarak, yapılan hataları, yanlışları öne çıkarmak, daha doğru olacaktır. Yoksa bizim gördüğümüz işkence, yediğimiz dayak öne çıkarılırsa, gelecekle ilgili ders ve deneyim çıkarmada fazla bir kazancımız olmayacaktır. Burada, kendi iç kavgalarımızın, kurulamayan ittifakların, yapılamayan anlaşmaların, nelere mal olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca tüm olaylar ve geçmiş gösteriyor ki, bırakın komünist olmayı, sosyalist olmayı, demokrat bile olamadık, demokratiği da bir kenara bırakalım, birbirimizi dinlemeyi bile öğrenemedik, maalesef, bu kalıtsal ve geleneksel yapımız, hâlâ devam ediyor. Ve de en önemlisi, mücadele edeceğimiz ve küçümsediğimiz, ‘kâğıttan kaplan’ olarak gördüğümüz emperyalizmin, nasıl betondan buldozer olduğunu ancak sopayı yiyince öğrenebildik, ne ekonomiden anladık, ne sermaye gücünden, ne ittifaklardan. Slogan düzeyindeki bilgilerle mücadele yöntemini seçmek, Donkişot’un yel değirmenlerine saldırmaktan daha komik oldu. Ama bu komedi, trajediye çok çabuk dönüştü, çünkü sermaye ile şaka olmuyordu. İki oyunla, bizleri kündeye getirdi. Hâlâ sırtımız yerde, mağdurları oynuyoruz.

Bu kadar olaydan çıkarabileceğim en önemli sonuç, halk bizlerden daha sakin, daha sabırlı, daha aklıselim düşünmekte ve karar vermekte ve kendisine bir adım yanaşana, halk on adım yanaşmaktadır. En zor günlerimizde bize yardımcı olan, bizi bağrına basan halk olmuştur, bal gibi de bizim arandığımızı, en azından bir şeyler olduğunu hissediyordu ama bize kucak açtı, bu isimsiz insanlara minnettar olarak, şükran duygularımı bildirir, teşekkür ederim. Yine aynı şekilde, en zor günleri birlikte geçirdiğimiz eski eşim Hatice'ye de, minnet ve şükran duygularımı bu vesileyle iletirim. Oğlum Mehmet büyürken tanıklığını edemediğim, yaşadığımız olayları onunla paylaşamadığım için üzgün olduğumu bilmesini isterim. Ayrıca zor günlerde yanımda olan kardeşim Alaattin'e teşekkür ederim. Yaşadığım bunca olaylara rağmen halka olan inancım hiçbir zaman sarsılmadı.